STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00089

ALE VERK

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible by
Lenore & Win Gerson and Elaine & Bernard Troy
in memory of
Leon Gerson

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מאָטעל פּייסי דעם חזנ׳ס

ערשטער טייל: פון דער היים קיין אַמעריקע

שלום-עליכם פאָלקספאָנד אויסגאבע—ניו-יאָרק, 1920

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

מאָטעל פּייסי דעם חזנ'ס

כתבים פון אַ יונגעל אַ יתום

ערשטער טייל: פון דער היים קיין אַמעריקע

נעשריבען אין יאָהר 1907

אינהאַלט

היינט איז יום־טוב — מע טאר נישט וויינען!	9
מיר איז גוט — איך בין א יתום!	31
וואס וועט זיין פון מיר?	41
מיין ברודע אליהו האט חתונה	59
איך האב: רייכע שטעלע	71
א שמאלץ־גרוב	83
מיין ברודער אליהו׳ס געטראנק	93
מיר פארפלייצען די וועלט מיט טינט	105
נאכוועהענישען פון דער טינט־פארפלייצונג	119
א נאס ניסט	127
אונזער חבר פיני	139
שאט, מיר פאהרען קיין אמעריקע!	151
מיר גנב׳ענען די גרעניץ	165
מיר זענען שוין אין בראד!	181
קראקע מיט לעמבערג	195
מיט די עמיגראנטען	207
וויען איז א שטאדט און גאט איז א פאטער	217
וואנדער פון אנטווערפען	231
די חאליאסטרע	245
די חאליאסטרע ווערד צעקראכען	259
זייט געזונט, אנטווערפען!	271
לאנדאן, פאר וואס ברענסט דו נישט?	281

I

היינט איז יום־טוב — מע טאָר נישט וויינען!

I

היינט איז יום־טוב — מע טאָר נישט וויינען!

א.

איך געה מיט אייך אין געוועט אויף וויפיעל איהר ווילט, אז קיינער אין דער וועלט איז נישט געווען אזוי צופריעדען מיט'ן ווארעמען ליכטיגען נאָך־פסח, ווי איך, פייסי דעם חזנ'ס יונגעל, מאַטעל, און דעם שכנ'ס קעלבעל, וואָס מע רופט דאָס „מעני" (דאָס האָב איך, מאַטעל, דעם א נאָמען געגעבען „מעני").

ביידע גלייך האָבען מיר דערפיהלט די ערשטע שטראהלען פון דער ווארעמער זון אינ'ם ערשטען ווארעמען נאָך־פסח'דיגען טאָג, ביידע גלייך האָבען מיר דערשמעקט דעם ריח פונ'ם ערשטען גרינעם גרעזעלע, וואָס קריכט, שפּראָצט־ארויס פון דער נאָר־וואָס אָפּגעדעקטער ערד, און ביידע גלייך זענען מיר אַרויסגעקראָכען פונ'ם פינסטערען ענגשאַפט צו מקבל־פּנים זיין דעם ערשטען זיסען ליכטיגען ווארעמען פריהלינגס־מאָרגען. איך, פייסי דעם חזנ'ס יונגעל, מאַטעל, בין ארויס פון א טוואַן, פון א קאַלטען נאַסליכען קעלער, וואָס שמעקט מיט זויערטייג און מיט רפואות פון דער אפּטייק; און מעני, דעם שכנ'ס קעלבעל, האָט מען ארויסגעלאָזט נאָך פון איין ערגערען עפּוש: פון א קליין, פינ־

סטער, בלאָטיג, פאַרפּאַסקודיגט שטעלעכעל מיט אויסגעקרימטע צעפּליקטע ווענט, וואָס ווינטער בלאָזט־אַריין אַהין דער שניי און זומער שמייסט אַריין דער רעגן.

אַרויסגעחאַפּט זיך אויף גאָט׳ס פרייע ליכטיגע וועלט, האָבן מיר ביידע, איך און מעני, אוים דאַנקבאַרקייט צו דער נאַטור, זיך גענומען אויסדריקן אונזער צופרידענהייט. איך, פייסי דעם חזנ׳ס יונגעל, האָב אויפגעהויבן ביידע הענט אַרויף, אויפגעעפנט דאָס מויל און אַריינגעצויגען אין זיך די פרישע וואַרעמע לופט אַזוי פיעל, וויפיעל איך האָב געקאָנט, — און עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז איך וואַכס אין דער הויך, און עס ציהט מיך אַרויף־אַרויף, אין דער טיעפער־טיעפער בלויער יאַרמעלקע אַריין, דאָרט וואו די שיטערע רויכיגע וואָלקענס שוועבן, דאָרט וואו די ווייסע פויגלען טוקען זיך, באַווייזען זיך און ווערען פאַרשוואונדען מיט אַ קוויטש און מיט אַ צוויטשער, און עס רייסט זיך אַרוים פון מיין אָנגעפּילטער ברוסט, אַהן מיין וויסען, אַ מין געזאַנג, נאָך שענער ווי יום־טוב מיט׳ן טאַטען ביי׳ם עמוד, אַ געזאַנג אָהן ווערטער, אָהן נאָטען, אָהן אַ שום מאָטיוו, אַ מין נאַטור־געזאַנג פון אַ וואַסער־פאַל, פון יאָגענדיגע חוואַליעס, אַ מין שיר־השירים, אַ געטליכע התפעלות, אַ הימלישע באַגייסטערונג: אוי־וועה, טאַטע! אוי־וועה, פאָטער! אוי־וועה, לעבעדיגער גאָאָאָאָט!!!

אָט אַזוי האָט אַרויסבאַוויזען זיין צופריעדענהייט מיט׳ן ערשטען פריהלינגס־טאָג פייסי דעם חזנ׳ס יונגעל. גאַנץ אַנדערש האָט דאָס אויסגעדריקט מעני, דעם שכנ׳ס קעלבעל.

מעני, דעם שכנ׳ס קעלבעל, האָט קודם אַריינגעשטעקט די שוואַרצע נאַסע מאָרדע אין מיסט אַריין, אַ שאַר געטהאָן מיט׳ן פאָדערשטען פיסעל די ערד אונטער זיך אַמאָל דריי, פאַררויסען דעם עק, אויפגעשפּרונגען נאָכדעם אויף אַלע פיער, און אַרויס־געלאָזט אַ טומפּיגען „מע!“ דער „מע“ האָט מיר אויסגעוויזען

אַזױ קאָמיש, אַז איך האָב מיך געמוזט צעלאַכען און נאָכמאַכען פּונקט דעם אײגענעם „מע" מיט'ן זעלביגען נוסח, װאָס מעני. מעני'ן איז דאָס, װײַזט אױס, געפעלען, װאָרום עס האָט לאַנג נישט גענומען, האָט דאָס קעלבעל איבערגע'חזר'ט דאָס אײגענע נאָך אַ מאָל, מיט'ן זעלביגען נוסח און מיט'ן זעלביגען שפּרונג. זעלבסטפאַרשטענדליך, אַז איך האָב דאָס באַלד נאָכגעטהאָן מיט אַלע פּישטשעװקעס, מיט'ן קול און מיט'ן שפּרונג. אַזױ עטליכע מאָל: איך אַ שפּרונג, דאָס קעלבעל אַ שפּרונג; דאָס קעלבעל אַ „מע", איך אַ „מע". װער װײסט, ביז װאַנען דאָס שפּיעל װאָלט זיך אַזױ געצױגען, װען נישט אַ שנײַד פון הינטען אין האַלז אַרײַן פון מײַן עלטערען ברודער אליהו מיט אַלע זײַנע פינף פינגער:

— אײנגעזונקען זאָלסט דו װערען! אַ בחור'על פון כמעט נײַען יאָהר שטעלט זיך אַװעק טאַנצען מיט אַ קעלבעל!... אין שטוב אַרײַן גײה, דו הולטײ אײנער!... דער טאַטע װעט דיר שױן געבען!...

ב.

בלאָטע! דער טאַטע װעט מיר נישט „געבען" גאָרנישט. דער טאַטע איז קראַנק. ער דאַװענט שױן נישט פאַר'ן עמוד פון שמחת־תורה אָן. גאַנצע נעכט הוסט ער. עס געהט צו אונז דער שװאַר־צער דאָקטאָר, אַ גראָבער מיט שװאַרצע װאָנסעס און מיט לאַ־כענדיגע אױגען — אַ פרײליכער דאָקטאָר. מיך רופט ער „פּופּיק" און שנעלט מיר מיט די פינגער אין בײכעל אַרײַן. ער זאָגט אָן אַלע מאָל דער מאַמען, מע זאָל מיך נישט שטאָפּען מיט קײן קאַרטאָפליעס, און דעם קראַנקען זאָל מען געבען נאָר בוליאָן און מילך, מילך און בוליאָן. די מאַמע הערט איהם אױס, און אַז ער געהט אַװעק, באַהאַלט זי דאָס פּנים אין פאַרטוך און די אַכסלען

טרייסלען זיך ביי איהר... נאָכדעם ווישט זי אויס די אויגען, רופט־אָפּ מיין ברודער אליהו אויף אַ זייט, און מע סוד'עט זיך שטילערהייד. וואָס זיי רעדען — ווייס איך ניט. נאָר מיר דאַכט, זיי קריעגען זיך. די מאַמע שיקט איהם ערגיץ, ער וויל ניט געהן. ער זאָגט צו איהר:

— איידער אָנקומען צו זיי, וועל איך דיר בעסער געהן אין דער ערד אריין!... איך וועל בעסער שטאַרבען היינטיגען טאָג!...

— ביים דיר אָפּ די צונג, משומד איינער, וואָס רעדסט דו?

אזוי ענטפערט איהם די מאַמע שטיל, ציפּעט צונויף די צייהן, מאַכט צו איהם מיט די הענט, איז גרייט איהם דורם זיין. זי ווערד אָבער באַלד ווייך און מאַכט צו איהם:

— וואָס זאָל איך טהון, מיין זוהן, אַ רחמנות אויפ'ן טאַטען... מע מוז דאָך איהם ראַטעווען!...

— פּאַרקויפט מען עפּים. — זאָגט מיין ברודער אליהו און חאַפּט אַ קוק אויף דער גלעזערנער שאַפע. און די מאַמע קוקט אויך אויף דער זעלבער שאַפע, ווישט די אויגען און זאָגט שטיל:

— וואָס זאָל איך פּאַרקויפען? די נשמה? שוין נישטאָ וואָס צו פּאַרקויפען. סיידען די לעדיגע שאַפע?

— פאַר וואָס ניט? — זאָגט איהר מיין ברודער אליהו.

— רוצח! — ענטפערט איהם די מאַמע מיט רויטע אויגען. — פון וואַנען האָבען זיך צו מיר גענומען אזעלכע רוצחים קינדער?!

די מאַמע פייערט און קאָכט, וויינט זיך אויס, ווישט־אויס די אויגען און בעט זיך באַלד איבער. אזוי איז געווען אויך מיט די ספרים, מיט דער זילבערנער עטרה פונ'ם טלית, מיט די צוויי געגילטע בעכערלעך, מיט איהר זיידען מלבוש, און מיט אַלע איבעריגע זאכען, וואָס זענען פּאַרקויפט געוואָרען ביי אונז איינציגווייז, און אַלע מאָל איין אנדער קונה.

די ספרים האָט אױעקגעקױפט מיכל דער פּאַקענטרעגער, אַ איד מיט אַ שיטער בערדעל, װאָס ער האַלט דאָס אײן קראַצען. מײן ברודער אליהו איז נעבאַך נעגאַנגען צו איהם דרײ מאָל, אײדער ער האָט איהם אַראָפּגעבראַכט. די מאַמע האָט זיך מחיה געװען, אַז זי האָט איהם דערזעהן, און באַװיזען איהם מיט'ן פינגער, ער זאָל רעדען שטיל, בכדי דער טאַטע זאָל נישט הערען. מיכל האָט פאַרשטאַנען, פאַרריסען דעם קאָפּ אַרױף אױף דער פּאָליצע, זיך געקראַצט אונטער'ן בערדעל און אַ זאָג געטהאָן:

— אַנו װײזט, װאָס האָט איהר דאָרטען?

מיט אַ װאונק האָט מיר די מאַמע באַװיזען, איך זאָל אַרױף אױפ'ן טיש און דערלאַנגען די ספרים. צװײ מאָל איבער'חזר'ען איז נישט געװען נױטיג. איך בין מיט אײן שפּרונג אַרױף מיט אזא גדולה, אַז איך האָב מיך אױסגעצױגען איבער'ן טיש און נאָך געחאַפּט אַ צוגאָב פון מײן ברודער אליהו, איך זאָל ניט שפּרינגען, װי אַ משוגענער. מײן ברודער אליהו האָט זיך אלײן מטריח געװען אױפ'ן טיש און האָט דערלאַנגט מיכל'ען אַלע ספרים. מיכל האָט מיט אײן האַנט געבלעטערט די ספרים, מיט דער אַנדערער זיך געקראַצט דאָס בערדעל און געזאָגט חסרונות. יעדער ספר האָט זײן חסרון: דאָרט איז דער בונד געװען נישט גוט. בײ דעם איז דער רוקען שטאַרק צעגעסען. דאָ איז דער ספר אַלײן קײן ספר ניט. און אַז ער האָט שױן גאַנץ גוט איבער־געקוקט אַלע ספרים, מיט אַלע בונדען, מיט אַלע רוקענס, האָט ער זיך אַ קראַץ געטהאָן אין בערדעל:

— ס'זאָל זײן משניות'ען, אַ גאַנצער גאַנג, װאָלט איך זײ אפשר אױעקגעקױפט.

די מאַמע איז געװאָרען טױדט װי די װאַנט, און מײן ברודער אליהו איז, פאַרקעהרט, געװאָרען רױט װי פײער; ער איז אַנ־געפאַלען אױפ'ן פּאַקענטרעגער:

— האָט איהר דאָך לכתחילה געקאָנט זאָגען, אַז איהר קויפט נור משניות'ען! וואָס זענט איהר געקומען דולען אַ ספּאָדיק און דרעהען אַ מוח?

— לאָז זיין שטיל! — בעט זיך ביי איהם די מאַמע, און עס הערט זיך אַ הייזעריגע שטים פונ'ם צווייטען אַלקיר, וואו דער טאַטע ליגט:

— ווער איז דאָרטען?

— קיינער ניט! — ענטפערט איהם די מאַמע און שיקט־אָפּ מיין ברודער אליהו'ן צום קראַנקען, און אַליין האַנדעלט זי מיט מיכל דעם פּאַקענטרעגער, פאַרהאַנדעלט איהם די ספרים, אָפּנים, פאַר זעהר ווינציג געלט, וואָרום אַז מיין ברודער אליהו קומט־אַרויס פונ'ם טאַטענ'ס אַלקיר און פרעגט זי: „וויפיעל?" — שטופּט זי איהם אָפּ און זאָגט איהם: „ס'איז ניט דיין עסק!"... און מיכל חאַפּט די ספרים גיך־גיך, פּאַקט זיי איין אין אַ זאַק אַריין און מאַכט פליטה.

ג.

פון די אַלע זאַכען, וואָס מיר האָבען אויספאַרקויפט פון שטוב, האָט מיר קיינע פון זיי ניט צוגעשטעלט אַזוי פיעל פאַר־דרוס געניגען, ווי די גלעזערנע שאַפע.

אמת, די זילבערנע עטרה פונ'ם טאַטענ'ס טלית אַז מע האָט באַדאַרפט אָפּטרענען, איז אויך געווען פאַר מיר אַ שטיקעל יום־טוב. קודם — דאָס דינגען זיך מיט יאָסעל דעם גאָלדשמיד, אַ בלייבער איד מיט אַ רויטער פליאַמע אויפ'ן פּנים. דריי מאָל איז ער אוועקגעגאַנגען צוריק — און אויסגעפיהרט האָט ע ר. נאָכדעם האָט ער זיך אוועקגעזעצט אַ פוס איבער אַ פוס צום פענסטער מיט'ן טאַטענ'ס טלית, אַרויסגענומען אַ קליין מעסערעל מיט אַ געל קלעצעל פון הירשענביין, אויסגעבויגען דעם מיטעל־

סטען פינגער און גענומען טרענען די עטרה אַזױ קונציג, אַז װען איך קאָן אַזױ טרענען עטרות, װאָלט איך, דאַכט זיך, געװען אײ־נער אַ גליקליכער! און פון דעסטװעגען, האָט איהר באַדאַרפט אָנקוקען דעמאָלט די מאַמע מײנע, װי אַזױ זי האָט זיך עס אַ ביסעל צעװײנט! אַפילו מײן ברודער אליהו, װאָס ער איז שױן אַ בחור און אַ חתן, האָט זיך עפּיס אױך מאָדנע אױסגע־בױגען מיט'ן פּנים צו דער טיר, כלומרשט געשנײצט די נאָז מיט אײן פינגער, פאַרקרימט דאָס פּנים און אַרױסגעלאָזט אַ מאָדנעם קװיטש פון'ם האַלז און געװישט מיט דער פּאָלע די אױגען.

— װאָס איז דאַרטען? — פרעגט דער טאַטע פון זײן קראַנקען אַלקיר.

— גאָרנישט! — ענטפערט איהם די מאַמע און װישט די רױטע אױגען, און די אונטערשטע ליפּ מיט איהר גאַנצען האַלבען פּנים טרײסעלט זיך אַזױ, אַז מע דאַרף זײן שטאַרקער פון אײזען, מע זאָל ניט פּלאַצען פאַר געלעכטער.

נאָר װי קומט דאָס צו דער גלעזערנער שאַפע?

ערשטענס, װאָס הײסט מע װעט זי צונעמען? מיר האָט זיך תמיד געדאַכט, אַז אונזער גלעזערנע שאַפע איז צונױפגעװאַקסען מיט דער װאַנט, — װי אַזױ װעט מען זי נעמען? צװײטענס, װאו װעט די מאַמע פאַרשליסען דאָס ברױט, מיט דער חלה, מיט די טעלער, מיט די בלײענע לעפעל און גאָפּלען (צװײ זילבערנע לעפעל און אײן גאָפּעל אַ זילבערנעם האָבען מיר געהאַט, האָט זײ די מאַמע שױן לאַנג פאַרקױפט!), און װאו װעלען מיר האַל־טען פּסח די מצה? די געדאַנקען זענען מיר געקומען אױפ'ן קאָפּ, בשעת נחמן דער סטאָליער איז געשטאַנען און געמאָסטען די שאַפע מיט זײן גרױסען רױטען נאָגעל פון'ם גראָבען פינגער פון דער אױסגעשמירטער האַנט. ער האָט אַלץ געדרונגען, אַז די שאַפע װעט ניט אַרױס פון דער טהיר. אַ סימן: אָט האָט

איהר אייך די ברייט פון דער שאפע און אט האט איהר די טהיר — אסור אויב זי וועט ארויס!

— ווי אזוי, זשע איז זי אריין? — פרעגט איהם מיין ברודער אליהו.

— געה פרעג זי! — ענטפערט איהם נחמן מיט כעס. — איך וויים, ווי אזוי זי איז אריין? מע האט זי אריינגעטראגען, איז זי אריין!...

איין מינוט איז געווען אזעלכע, וואס איך האב מורא געהאט פאר דער שאפע. דאס הייסט, איך האב געמיינט, זי בלייבט ביי אונז. עס האט אבער לאנג נישט גענומען, און נחמן דער סטאליער איז געקומען מיט זיינע צוויי בנים, אויך סטאליארעס, און מע האט געגעבען א נעם אונזער גלעזערנע שאפע, טאקי נאר ווי דער רוח דעם מלמד; פריהער איז געגאנגען נחמן, נאכדעם ביידע בנים, הינטען — איך. דער פאטער האט געקאמאנדעוועט: „קאפעל, אן א זייט! מענדעל, רעכטס! קאפעל, ניט לויף! מענדעל, האלט!“... איך האב זיי געהאלפען נאכטאנצען. די מאמע און מיין ברודער אליהו האבען ניט געוואלט העלפען. זיי זענען געשטאנען, געקוקט אויף דער לעדיגער וואנט, וואס איז געווען באדעקט מיט שפינוועבס, און האבען געוויינט... איין אקציע מיט די צוויי — נאר זיי וויינען!... פלוצים — טרראך! סאמע ביי דער טהיר האט געפלאצט דאס גלאז, און דער סטאליער מיט די בנים האבען גענומען זידלען זיך, ארויפלעגען איינס אויף דאס אנדערע די באד: „א ריהר פון א בלייענעם פויגעל!“ „בערישע פיס!“ „דער רוח חאפט איהם אוועק!“ „ברעך דעם קאפ, צו־נ־אלדי שווארצע יאהר!“...

— וואס איז דארטען? — הערט זיך א הייזעריג קול פונ'ם קראנקען אלקיר.

— גארנישט! — ענטפערט די מאמע און ווישט די אויגען.

ד.

די בעסטע שמחה פון אלע שמחות איז געווען ביי מיר, אז ס'איז געקומען צו מיין ברודער אליהו'ס קאנאפקע און צו מיין בעטעל. מיין ברודער אליהו'ס קאנאפקע איז פריהער געווען א קאנאפע, וואס מע פלעגט אויף איהר זיצען. נאָר זינט מיין ברודער אליהו איז געוואָרען א חתן און האָט אָנגעהויבען צו שלאָפען אויף דער קאנאפע און איך אויף זיין בעטעל, איז די קאנאפע געוואָרען א „קאנאפקע". אמאָל, אין די גוטע יאָהרען, אז דער טאטע איז געווען געזונט און געדאַוועגט מוספים אין דער קצב'ישער קלויז מיט פיער משוררים, האָט די קאנאפע גע־האַט אין זיך „שפרינגזינעס". איצט זענען שוין די „שפרינגזינעס" געווען מיינע. איך האָב פון זיי געמאַכט כל המינים פאָקוסען שבעולם: צעקאַליטשעט די הענט, שיער ניט ארויסגענומען זיך איין אויג, אָנגעטהאָן זיי איינמאָל אויפ'ן האלז און געשטאַנען א מינוט אויף צו דערוואָרגען ווערען. ביז מיין ברודער אליהו האָט מיך גוט אָנגעבוכעט און פארוואָרפען די „שפרינגזינעס" אויפ'ן בוידעם און צוגענומען דעם לייטער.

אָפּגעהאנדעלט די קאנאפע מיט'ן בעטעל האָט חנה די אידינע. איידער חנה האָט דאָס מעבעל אָפּגעקויפט, האָט זי די מאמע נישט צוגעלאָזט ארייננקוקען אינווענינג אין תוך אריין: „אָט דאָס, וואָס איהר זעהט, דאָס קאָנט איהר האנדלען; קוקען איז נישטאָ וואָס!" נאָר אז חנה האָט זיך אויסגעדונגען און געגעבען איין אויפגאָב, איז זי צוגעגאנגען צו דער קאנאפע און צום בעטעל, אויפגעהויבען דאָס בעטגעוואַנט, פאוואָלינקע ארייננגעקוקט אין אלע פארבאָר־גענע ערטער און האָט שטארק געשפיגען... די מאמע איז געווען ברוגז פאר'ן שפייען, געוואָלט אומקעהרען דעם אויפגאָב, האָט זיך ארייננגעמישט מיין ברודער אליהו:

— געקויפט, איז פארפאלען!

אויסגעבעט אויף דער ערד, האָבען מיר זיך אויסגעצויגען ביידע, איך און מיין ברודער אליהו, ווי די גראפען, צוגעדעקט זיך ביידע מיט איין קאָלדרע (זיינע האָט מען פארקויפט), און ס'איז מיר געווען זעהר אייננעמעהם צו הערען פון מיין עלטערען ברודער, אז אויף דער ערד צו שלאָפען איז גאָר ניט אזוי שלעכט.

איך ווארט־אָפּ ביז ער לייענט־אָפּ קריאת־שמע און ווערד אנשלאָפען, דעמאָלט נעם איך מיך קאטשען איבער דער גאנצער ערד. פלאץ איז היינט דאָ, ברוך השם, גענוג. א פעלד, א פאר־נעניגען, א גן־עדן!...

ה.

— וואָס טהוט מען ווייטער?

אזוי זאָגט די מאמע צו מיין ברודער אליהו איינמאָל אין א פריהמאָרגען און באטראכט מיט א געקנייטשטען שטערן די לע־דיגע פיער ווענט. איך און מיין ברודער אליהו העלפען איהר באקוקען די פיער ווענט. מיין ברודער אליהו קוקט אויף מיר פארזאָרגט און מיט רחמנות.

— געה אין דרויסען! — מאכט ער צו מיר שטרענג. — מיר דארפען דאָ עפּיס רעדען...

אויף איין פוס שפּרינג איך ארויס אין דרויסען ארויס — און, פארשטעהט זיך, גלייך צום שכנ'ס קעלבעל.

די לעצטע צייט האָט זיך „מעני" נעגעבען א הויב אויף די פיסלעך, קיין עין־הרע אויסגעוואכסען, געוואָרען שען, דאָס שוואר־צע מאָרדעלע חנ'עוודיג, די קיילעכיגע אויגען קלוג, מיט פאר־שטאנד, ווי להבדיל א מענטש, א בר־דעת, קוקט־ארויס, מע זאָל דעם עפּיס געבען אין מויל אריין, האָט ליעב, אז מע קראצט דעם מיט צוויי פינגער אונטער'ן העלזעל.

— שוין? דו האָסט זיך שוין װידער צונױפגעסקאָמפּאַניעט מיט'ן קעלבעל? קאָנסט זיך גאָר ניט צעשײדען מיט דײן טײערען חבר?

אַזױ זאָגט צו מיר מײן ברודער אליהו שוין אָהן קללות און נעמט מיך פאַר א האַנט און זאָגט, אז ער געהט מיט מיר צו הערש־בער דעם חזן. בײ הערש־בער דעם חזן, זאָגט ער, װעט מיר זײן גוט. ערשטענס, זאָגט ער, װעל איך האָבען װאָס צו עסען. אין דער הײם איז ניט גוט, זאָגט ער; דער טאַטע, זאָגט ער, איז קראַנק, מע האַרף איהם, זאָגט ער, ראַטעװען. מיר ראַטעװען איהם, זאָגט ער, װי װײט מיר קאָנען. און מײן ברודער אליהו צעשפּיליעט די קאַפּאָטע און װײזט מיר אויף זײן זשילעט:

— אָט האָב איך נעהאַט א זײגער, א מתנה פון מײן מחותן, האָב איך איהם פאַרקױפט. דער מחותן זאָל װיסען, װאָלט זיך געטהאָן חושך! די װעלט װאָלט זיך איבערגעקעהרט!...

איך דאַנק און לױב גאָט, װאָס זײן מחותן װײסט ניט פון'ם זײגער און װאָס די װעלט קעהרט זיך נאָך ניט איבער. װעה! װעה! װען חלילה, די שעה זאָל גאָר ניט זײן, עס קעהרט זיך איבער די װעלט, װאָס װאָלט דעמאָלט זײן מיט מעני'ן, מיט'ן שכנ'ס קעלבעל? א שטומע צונג!...

— אָט זענען מיר נעקומען! — מאַכט צו מיר מײן ברודער אליהו, װאָס װערד צו מיר אַלע מינוט מעהר צוגעלאָזט און פרײנדליך.

הערש־בער דער חזן איז א איד א „מנגן”. דאָס הײסט, ער אַלײן קאָן ניט זינגען; ער האָט נעבאָך קײן קול נישט. אַזױ האָב איך געהערט פון טאַטען. נאָר ער פאַרשטעהט נגינה. און זינגערלעך האָט ער א שטיקלעך פּופּצעהן, און איז א בײזער מענטש — סכנות! ער פאַרהערט מיך זינגען. איך זאָג איהם א „מנן־אבות” מיט א „דרײדעל”. ער גלעט מיך און זאָגט צו מײן

ברודער, אז איך האָב אַ „סאַפּראַנאַ". מיין ברודער זאָגט, אז ניט נאָר אַ סאַפּראַנאַ, נאָר אַ סאַפּראַנאַ שבסאַפּראַנאַ!... מיין ברודער אליהו דינגט זיך מיט איהם, נעמט איין אויפגאָב און זאָגט מיר, אז איך בלייב שוין דאָ, ביי רב הערש־בער דעם חזן. איך זאָל איהם פאָלגען, זאָגט ער, און איך זאָל ניט בענקען!...

איהם איז גרינג צו זאָגען, איך זאָל נישט בענקען! ווי אזוי זאָל איך ניט בענקען זומער־לעבען? די זון באַקט, דער הימעל איז ווי אַ קרישטאָל, די בלאָטע האָט שוין לאַנג אויסגעטריקענט. אין דרויסען ביי אונז נעבען שטוב ליגען קלעצער. נישט אונזערע, דאָס איז יאָסי דעם נגיד'ס קלעצער. ער קלויבט זיך בויען אַ שטוב, האָט ער צוגעגרייט קלעצער, האָט ער ניט וואו זיי אַפּצו־לעגען, האָט ער זיי אַפּגעוואָרפען נעבען אונז. לאַנג לעבען זאָל ער, יאָסי דער נגיד! וואָרום פון די קלעצער קאָן איך מיר מאַכען אַ „קרעפּאָסט", און צווישען די קלעצער וואַכסען שטעכבעלקעס מיט קריגעלעך. די שטעכבעלקעס זענען גוט אויך צו שטעכען, און די קריגעלעך בלאָזט מען אָן און מע טהוט זיי אַ קנאַק אָן שטערן — פּלאַצען זיי.

מיר איז גוט. מעני'ן, אונזער שכנ'ס קעלבעל, איז אויך גוט. איך און מעני זענען די איינציגע בעלי־בתים אָט דאָ, „אינ־וועניג אין דרויסען", און ווי אזוי זאָל איך ניט בענקען נאָך מעני'ן, אוזער שכנ'ס קעלבעל?...

ז.

עס איז שוין באַלד דריי וואָכען, ווי איך בין ביי הערש־בער דעם חזן, און זינגען זינג איך כמעט גאָר ניט. איך האָב איין אַנדער אַרבייט. איך טראָג מיך אַרום מיט זיין דאָבצי'ן. דאָבצי איז אַ קינד אַ הויקער. קיין צוויי יאָהר אַלט, און פון דעסט־וועגען איז זי, קיין עין־הרע, אַ שווערינקע, שווערער פון מיר.

איך רײַס מיר אײַן דאָס געזונט, זי טראָגנענדיג. דאָבצי האָט מיך ליעב. זי כאַפּט מיך אַרום מיט איהרע דאַרע הענטלעך און טשעפּעט זיך אָן מיט די דינע פינגערלעך. זי רופט מיך „קיקאָ“. וואָס עפּיס קיקאָ, ווײס איך ניט. דאָבצי האָט מיך ליעב. לאָזט מיך ניט שלאָפען גאַנצע נעכט: „קיקאָ, קי!“ — דאָס הײסט, איך זאָל זי װיעגען. דאָבצי האָט מיך ליעב. אַז איך עס, רײַסט זי בײַ מיר פון׳ם מויל: „קיקאָ, פּי!“ — דאָס הײסט: גיב עס מיר!... עס ציהט מיך אַהײם. דאָס עסען איז דאָ אויך ניט אײ־אײ־אײ... יום־טוב. שבועות אויף דער נאַכט. עס װילט זיך געהן אין דרויסען זעהן, װי דער הימעל שפּאַלט זיך. דאָבצי לאָזט ניט. דאָבצי האָט מיך ליעב: „קיקאָ, קי!“ — איך זאָל זי װיעגען. איך װיעג זי און װיעג זי און װער אַנשלאָפען. און עס קומט צו מיר אַ גאַסט — מעני דעם שכנ׳ס קעלבעל, קוקט אויף מיר מיט אויגען, װי אַ בר־דעת, און זאָגט מיר: קום! און מיר לאָזען זיך געהן באַרג־אַראָפּ, צום טײַך. נישט לאַנג געטראַכט, פּאַרקאַטשע איך די הויזלעך: האָפּ! איך בין שוין אין טײַך. איך שװים, און מעני שװימט מיר נאָך. אויף יענער זײַט איז גוט. ניטאָ קײן חזן, ניטאָ קײן דאָבצי, ניטאָ קײן קראַנקער טאַטע... איך כאַפּ זיך אויף — ס׳איז נאָר אַ חלום. אַנטלויפען! אַנטלויפען! װי אַזױ אַנטלויפט מען? װאוהין? אַהײם, געװעהנטליך. הערש־בער דער חזן איז שוין אָבער אויפגעשטאַנען פריהער פון מיר. ער האָט אַ גרויסען קאָמערטאָן, פּרובט איהם מיט די צײַהן, טראָגט־צו צום אויהער. ער הײסט מיר אָנטהון זיך אויף גיך און געהן מיט איהם אין שוהל. מע װעט הײַנט צו מוסף זאָגען „אײַן אויסגעשטעלטע זאַך“. אין שוהל זעה איך מײַן ברודער אליהו. װי קומט ער אַהער? ער דאַװענט דאָך גאָר בײַ די קצבים, דאָרט װאו דער טאַטע איז חזן! װאָס באַדײַט עס?... מײַן ברודער אליהו רעדט עפּיס מיט הערש־בער דעם חזן. הערש־בער דער חזן איז ניט צופריעדען. ער זאָגט:

— נערענק זשע, למען השם, תיכף נאָכ'ן עסען!...

— קום! וועסט זיך זעהן מיט'ן טאטען! — אזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו, און מיר נעהען אהיים אין צווייען. ער נעהט, און איך שפרינג. איך לויף, איך פליה.

— האָב צייט! וואָס פליהסט דו אזוי? — זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו און האלט מיך צו. איהם ווילט זיך, אפנים, מיט מיר א ביסעל רעדען.

— דו ווייסט? דער טאטע איז קראַנק, זעהר־זעהר קראַנק!... גאָט ווייסט, וואָס ס'וועט זיין מיט איהם... מע דאַרף איהם ראַטעווען, ניטאָ מיט וואָס... קיינער וויל ניט העלפען... אין „הקדש" וויל די מאמע איהם נישט לאָזען בשום אופן! זי וועט פריהער שטאַרבען, זאָגט זי, איידער לאָזען איהם אין הקדש!... שאַ, אָט נעהט די מאמע.

ז.

מיט אויסגעשטרעקטע הענט נעהט אונז די מאמע אקעגען, פאלט מיר אויפ'ן האלז, און איך פיהל אויף מיינע באַקען א פרעמדע טרער. מיין ברודער אליהו נעהט צום קראַנקען טאטען, און איך מיט דער מאמען בלייבען שטעהן אין דרויסען. מע האָט זיך אונז ארומגעשטעלט פון אלע זייטען: אונזער שכנ'ס ווייב פעסי די גראָבע, און איהר טאָכטער מינדעל, און איהר שנור פערעל, און נאָך א צוויי ווייבלעך.

— איהר האָט א נאַסט אויף שבועות? נאָט ליעב אייך מיט אייער נאַסט!

די מאמע לאָזט־אראָפּ די אַנגעשוואָלענע אויגען.

— א נאַסט. משטיינס געזאָגט, א קינד. געקומען געוואָהר ווערען דעם קראַנקען טאטען. פאַרט א קינד...

אזוי זאָגט די מאמע צו דער גאַנצער כנופיה ווייבער, און צום שכנ׳ס ווייב, צו פעסין, זאָגט זי עקסטרא, שטילערהייד, בשעת פעסי שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ:

— א שטאָדט! עמיצער זאָל זיך אפילו ארומקוקען... דריי און צוואנציג יאָהר אָפּגעקלאָפּט ביי׳ם עמוד... דאָס געזונט אוועק־געלעגט... איך וואָלט איהם אפשר ראטעווען — נישטאָ מיט וואָס... אַלץ, ברוך השם, פארקויפט... דאָס לעצטע קישעלע... דאָס קינד באשטעלט ביי א חזן... אַלץ צוליעב איהם... אַלץ צו־ליעב׳ן קראַנקען...

אזוי באקלאָגט זיך די מאמע פאַר איהר שכנה פעסי, שטע־הענדיג אין דרויסען. איך דרעה דעם קאָפּ אויף אַלע זייטען.

— וועמען זוכסט דו? — מאכט צו מיר די מאמע.

— וועמען זוכט א קונדס? דאָס קעלבעל מן הסתם...

אזוי זאָגט פעסי אונזער שכנה און מאכט צו מיר מיט א מאָדנע פריינדשאפט:

— ע, יונגעלע! נישטאָ קיין קעלבעל! געמוזט פארקויפען דאָס דעם קצב. א ברירה האָט מען? נענוג אז מע דאַרף האָ־דעווען איין סקאָטינע — נאָך צוויי סקאָטינעס טראָגען אויפ׳ן קאָפּ!...

איז שוין ביי איהר דאָס קעלבעל, דאַנקען גאָט, אויך גע־וואָרען א סקאָטינע?...

א מאָדנע אידינע אָט די פעסי. אומעטום שטופּט זי אריין איהר נאָז. זי דאַרף וויסען, צי האָבען מיר א מילכיגע סעודה?

— אקעגען וואָס פרעגט איהר דאָס? — פרעגט ביי איהר די מאמע.

— גלאַט אזוי! — זאָגט פעסי, הויבט אויף די שאַל און שטופּט דער מאמען א טעפּעל מיט סמעטענע. די מאמע שטופּט־אָפּ דאָס טעפּעל מיט ביידע הענט.

— נאָט איז מיט אייך, פּעסי! וואָס טהוט איהר דאָס? וואָס זענען מיר? חלילה עפּיס ווייס איך ווער? איהר קענט מיך נישט?

— אדרבה, — פאַרענטפערט זיך פּעסי — טאַקי ווייל איך קען אייך. דאָס בהמה׳לע, קיין עין־הרע ניט, האָט זיך די לעצטע צייט פאַרריכט. פאַרהאַן, קיין עין־הרע, קעז און פּוטער. איך לייה אייך אויס... איהר וועט מיר, אם ירצה השם, אָפּגעבען...

און פּעסי די שכנה רעדט נאָך לאַנג מיט דער מאַמען, און מיר ציהט דאָס הארץ צו די קלעצער, צום קעלבעל, צום קעלבעל, צום קעלבעל!... איך זאָל מיך ניט שעמען, וואָלט איך מיך צעוויינט...

— אז דער טאַטע וועט דיך פרעגען, זאָלסט דו זאָגען: א דאַנק גאָט!

אזוי זאָגט מיר אָן די מאַמע, און מיין ברודער אליהו גיט דאָס מיר צו פאַרשטעהן א ביסעל ברייטער:

— זאָלסט זיך ניט באַקלאָגען, ניט דערצעהלען קיין פּזמונות, נעבטינגע טעג. זאָלסט נאָר זאָגען: א דאַנק גאָט. דו הערסט, וואָס מע רעדט צו דיר?

און מיין ברודער אליהו פיהרט מיך אריין אין קראַנקען חדר. דער טיש איז אָנגעשטעלט מיט פלעשעלעך, פידעלעך, באַנקעלעך. סע שמעקט אַפּטייק. דאָס פענסטער איז צוגעמאַכט. לכבוד שבועות האָט מען איהם צוגעקליבען דעם חדר מיט גרינס, צו־קאָפּענס איבער׳ן בעטעל האָט מען איהם אויפגעהאַנגען א מגן־דוד פון „ליובּיסטיק״. דאָס איז מיין ברודער אליהו׳ס אַרבייט. אויף דער ערד איז אויסגעשפּרייט שמעקענדיג גראָז. דער טאַטע דערזעהט מיך, רופט מיך צו צו זיך מיט א לאַנגען דאַרען פינגער. מיין ברודער אליהו שטופּט מיך אונטער. איך נעה־צו צום טאַ־טען. איך האָב איהם קוים דערקענט. דאָס פּנים ווי לעהם. די גרויע האָר גלאַנצען, שטאַרצען איינציגווייז, ווי אריינגע־

שטרייכטע, פרעמדע האָר. די שוואַרצע אויגען זיצען טיעף, ווי אַריינגעפּאַסטע, פרעמדע אויגען. די צייהן זעהען־אויס, ווי אַריינגעזעצטע, פרעמדע צייהן. דער האַלז איז אַזוי דין, אַז קוים וואָס דער קאָפּ האַלט זיך איין אויף איהם. אַ גליק, וואָס ער קאָן ניט זיצען... מיט די ליפּען מאַכט ער עפּים מאָדנע, ווי אַ מענטש בשעת ער שווייגט: מפּפּו!... ער לעגט־אַרויף אויף מיין פּנים אַ הייסע האַנט מיט ביינעריגע פינגער, דאָס פּנים מאַכט אַ קרומען שמייכעל, ווי אַ מת.

אין דעם קומט־אָן די מאַמע. נאָך איהר דער דאָקטאָר, דער פרייליכער שוואַרצער דאָקטאָר מיט די גרויסע וואָנסעס. ער באַגעגענט מיך, ווי איין אַלטען גוטען ברודער. ער איז מיך מכבד מיט אַ שנעל אין בייכעל און מאַכט צום טאַטען פרייליך:

— איהר האָט אַ גאַסט אויף שבועות? נאָט ליעב אייך מיט אייער גאַסט!

— אַ דאַנק! — זאָגט די מאַמע און ווינקט צום דאָקטאָר, ער זאָל באַטראַכטען דעם חולה און זאָל איהם עפּים פאַרשרייבען. דער שוואַרצער דאָקטאָר עפענט דאָס פענסטער מיט אַ רעש און בייזערט זיך אויף מיין ברודער אליהו, פאַר וואָס מע האַלט דאָס פענסטער צו.

— איך האָב אייך טויזענד מאָל געזאָגט, אַז אַ פענסטער האָט ליעב, אַז מע האַלט איהם אָפען!

מיין ברודער אליהו ווינקט אויף דער מאַמען, אַז דאָס איז די מאַמע שולדיג: זי לאָזט נישט עפענען קיין פענסטער, האָט מורא פאַר'ן טאַטען, ער זאָל זיך חלילה נישט פאַרקיהלען. די מאַמע ווינקט צום דאָקטאָר, ער זאָל שוין באַטראַכטען ניכער דעם חולה און זאָל איהם עפּים פאַרשרייבען... דער שוואַרצער דאָקטאָר נעמט־אַרויס דעם זייגער, אַ גרויסען גאָלדענעם זייגער. מיין ברודער אליהו קוקט זיך איין מיט ביידע אויגען אינ'ם דאָקטאָר'ס זייגער. דער דאָקטאָר באַמערקט דאָס.

— איהר ווילט וויסען, וואו האלט דער זיינער? אהן פיער האלב עלף. וויפיעל איז ביי אייך?

— מיין זייגער שטעהט. — ענטפערט איהם מיין ברודער אליהו און ווערד מאָדנע רויט פון דעם שפּיץ נאָז ביז אויף יענער זייט אויהערען.

די מאמע רוהט ניט. זי וואָלט געהרען, מע זאָל שוין באַטראַכטען דעם חולה און איהם עפּיס פאַרשרייבען... דער דאָקטאָר האָט אָבער צייט. ער פרעגט זיך אוים ביי דער מאמען זייטיגע ענינים: ווען איז מיין ברודער'ס חתונה? און וואָס זאָגט הערש־בער דער חזן אויף מיין שטים? ביי מיר דאַרף זיין, זאָגט ער, א גוטע שטים. א שטים, זאָגט ער, געהט בירושה. די מאמע עקט זיך! מיט א מאָל מהומ זיך דער דאָקטאָר א דרעה־אוים מיט'ן בענקעל צום קראַנקען טאַטען, נעמט איהם אָן ביי דער טרוקענער הייסער האַנט:

— נו, חזן, ווי אַזוי דאַוועגט מען עפּיס ביי אונז היינטיגען שבועות?

— א דאַנק גאָט! — ענטפערט איהם דער טאַטע מיט א שמייכעל פון א מת.

— דהיינו? ווינציגער געהוסט? גוט געשלאָפען? — פרעגט איהם דער דאָקטאָר און בויגט זיך איין צו איהם גאַנץ נאָהענט.

— ניין! — ענטפערט איהם דער טאַטע, קוים וואָס ער כאַפּט דעם אָטהעם. — אדרבה... הוסטען הוסט מען... און שלאָפען שלאָפט מען דוקא ניט... נאָר דאַנקען גאָט... ס'איז שבועות... אַזא טאָג... מקבל געווען די תורה... היינט א גאַסט... א גאַסט אויף שבועות...

אלעמענ'ס אויגען קוקען אויפ'ן „גאַסט“, און דער „גאַסט“ קוקט אַראָפּ אויף דער ערד, און דער קאָפּ איז איהם אין דרויסען, ערגיץ ביי די קלעצער, ביי די שטעבעלקעס, וואָס שטעכען, ביי די קרייגעלעך, וואָס קנאַקען, ביי'ם שכנ'ס קעלבעל רעם בר־דעת,

װאָס איז שױן געװאָרען אַ „סקאַטינע“, בײ׳ם טײבעל, װאָס װױשט דאָרט באָרנ־אָראָפּ, אָדער גאָר אין דער הױכער, ברײטער, טיעפער, בלױער יאַרמעלקע, װאָס מע רופט דאָס הימעל...

ח.

דאָס ביסעל „מילכיגס“, װאָס אונזער שכנה, פּעסי די גראָבע, האָט אונז „אױסגעליהען“, איז אונז, נישקשה, צונוץ געקומען. איך און מײן ברודער אליהו האָבען דאָס געמאַכט אַ מילכיגע סעודה, געטונקען בײדע פון אײן שאָל פרישע חלה אין דער קאַלטער סמעטענע, און ס׳איז טאַקי געװען גאָר נים שלעכט.

„אײן חסרון, װאָס אַזױ װײנציג“. — האָט באַמערקט מײן ברודער אליהו, װאָס איז דעם טאָג געװען זעהר האַפערדיג, אַזױ האַפערדיג, אַז ער האָט מיר צוליעב געטהאָן, איך זאָל נים געהן אַזױ גיך צוריק צו הערש־בער דעם חזן און איך זאָל זיך נאָך אַביסעל שפּיעלען אין דער הײם.

— דו ביזט דאָך בײ אונז אײן אורח אױף שבועות, — האָט ער מיר געזאָגט און ערלױבט צו שפּיעלען זיך אין דרױסען אױף די קלעצער, נאָר מיט אַ תנאי, איך זאָל נים קלעטערען צו פיעל און חלילה נים צערײסען די אײנציגע פּאָר הױזלעך.

האַ־האַ־האַ ! נישט צערײסען די אײנציגע פּאָר הױזלעך ? נישטאָ װער ס׳זאָל לאַכען, װי איך בין אַ איד ! איהר זאָלט זעהען אַ פּאָר הױזלעך — נו־נו ! לאָמיר בעסער נים רעדען פון קײן הױזען !... לאָמיר בעסער רעדען פון יאָסי דעם נגיד׳ם קלעצער. אױ, קלעצער, קלעצער ! יאָסי דער נגיד מײנט, אַז די קלעצער זענען זײנע קלעצער. אַ נעבכטיגער טאָג ! די קלעצער זענען מ י י נ ע קלעצער ! איך האָב מיר געמאַכט פון זײ אַ פּאַלאַץ מיט אַ װײנגאָרטען. איך בין דער פּרינץ. דער פּרינץ שפּאַציערט אַרום פראַנק און פרײ בײ זיך אין װײנגאָרטען, רײסט־אָפּ אַ

קרינגעלע — אַ קנאַק אָן שטערן, נאָך אַ קריגעלע — אַ קנאַק אָן שטערן... אַלע זענען מיר מקנא. אפילו יאָסי דעם נגיד'ס יונ־געל, העניך מיט'ן אויגעל, פאַרגינט מיר ניט מיין גוטס. ער געהט פאַרביי אין זיינע נייע ליוסטרינענע מלבושים'לעך און ווייזט מיר אויף מיינע הויזען און לאַכט און קרימט דאָס אויגעל און זאָגט צו מיר:

— זעה נאָר, זאָלסט עפּים ניט פאַרלירען...

— געה בעסער אוועק מיט גוטען, — זאָג איך איהם — אַניט, רוף איך אַרוים מיין ברודער אליהו!...

פאַר מיין ברודער אליהו האָבען אַלע יונגלעך דרך־ארץ, און העניך מיט'ן אויגעל טראָגט זיך אָפּ, און איך בלייב ווידער אַליין, ווידער דער זעלבער פּרינץ ביי זיך אין וויינגאָרטען... איין עבירה נאָר, וואָס „מעני" איז דאָ ניטאָ! אונזער שכנ'ס קעלבעל איז שוין מעהר קיין קעלבעל, ס'איז שוין אַ „סקאַטינאַ" (אַזוי זאָגט אונזער שכנה פעסי). וואָס הייסט דאָס אַ סקאַטינאַ? און צוליעב וואָס האָט מען דאָס פאַרקויפט צום קצב? שוין זשע אויף אוועקצוקוילען? צוליעב דעם איז דאָס געבוירען געוואָרען, מע זאָל דאָס נאָכדעם קוילען?... צו וואָס ווערד געבוירען אַ קעלבעל און צו וואָס ווערד געבוירען אַ מענטש?...

פלוצים דערהער איך פון שטוב אַרוים אַ מאָדנע אויסגעשריי מיט אַ געוויין... איך דערקען דער מאַמע'ס קול... איך הויב אויף די אויגען — איין איינגעלויף ביי אונז אין שטוב... אידען און ווייבער... דער ארוים, דער אריין... איך ליג אויף אַ קלאָץ מיט'ן בויך אַראָפּ. מיר איז גוט!... שאַט־שאַט! אָט געהט יאָסי דער נגיד! יאָסי דער נגיד איז גבאי אין דער קצב'ישער קלויז, דאָרט וואו מיין טאַטע איז חזן שוין דריי און צוואַנציג יאָהר. יאָסי איז אַליין געוועזן אַמאָל אַ קצב. היינט האַנדעלט ער מיט אָכסען און מיט פעל און איז אַ נגיד, אַ גרויסער נגיד!

יאָסי מאַכט מיט די הענד, בײזערט זיך אױף דער מאַמע און טענה׳ט:

— סטײטש, סטײטש! װאָס האָט מען מיר ניט געזאָגט, אַז פײסי דער חזן איז אַזױ סלאַף? (ער קאָן ניט אױסרעדען קײן שין). װאָס האָט איהר געסװײנען?

— װאָס זאָל איך שרײען? — פאַרענטפערט זיך פאַר איהם די מאַמע און גיסט מיט טרערען. — די גאַנצע שטאָדט האָט געזעהען, װי איך מוטשע מיך, געװאָלט איהם ראַטעװען... און ער אַלײן האָט אױך געבעטען זיך, מע זאָל איהם ראַטעװען...

און די מאַמע קאָן נישט רעדען װײטער, פאַרברעכט מיט די הענט, פאַרװאָרפט מיט׳ן קאָפּ. מײן ברודער אליהו חאַפּט זי אונטער:

— מאַמע! װאָס דאַרפסט דו זיך פאַרענטפערען? מאַמע! פאַרגעס ניט, מאַמע, ס׳איז יום־טוב, ס׳איז שבועות, מע טאָר ניט װײנען, מאַמע!...

און יאָסי דער נגיד הערט ניט אױף צו פײערען אױף מײן מאַמע:

— װאָס דערצעהלט איהר מיר — די גאַנצע סטאָדט! װער איז די סטאָדט? זאָגען זאָלט איהר מ י ר! למען השם, צו מיר! אַלסדינג אױף מײן חשבון! חברה קדישא, סאָמאָסים, תכריכים — אַלץ אױף מיר, אַלסדינג אױף מײן חשבון!... און טאָמער דאַרף מען עפּיס טהון פאַר די יתומים, זאָלט איהר געהן צו מיר, איהר זאָלט זיך גאָר ניט סעמען!

יאָסי דעם נגיד׳ס װערטער בארוהיגען אָבער װײניג־װאָס מײן מאַמע. זי האַלט אין אײן יאָמערען און אין אײן חלש׳ען בײ מײן ברודער אליהו אױף די הענט. און מײן ברודער אליהו, װאָס האַלט אַלײן אין װײנען, הערט נישט אױף צו דערמאָנען איהר, אַז „הײנט איז יום־טוב, מאַמע, הײנט איז שבועות, מאַמע! מאַמע, מע טאָר ניט װײנען, מאַמע!“...

און מיט א מאָל ווערד מיר אַלץ קלאָר. און עס טהוט מיר א קלעהם דאָס הארץ, א ציה ביי דער נשמה, און עס גלוסט זיך מיר וויינען, און איך ווייס ניט אויף ועמען... און רחמנות האָב איך אויף דער מאַמע, און איך קאָן ניט זעהען ווי זי וויינט, און ווי זי חלש'ט, און ווי זי צאַפּעלט ביי מיין ברודער אויף די הענט. און איך פאַרלאָז מיין פּאַלאַץ, מיט מיין ווייַנגאַרטען, און איך געה־צו צו איהר פון הינטען, און איך זאָג איהר מיט'ן זעלבען לשון, וואָס מיין ברודער אליהו, און טרערען קאַפּען פון מיינע אויגען:

— מאַמע! היינט איז יום־טוב, מאַמע, היינט איז שבועות, מאַמע! מאַמע, מע טאָר ניט וויינען, מאַמע!...

II

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

II

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

א.

פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, געדענק איך ניט, איך זאָל זיין אזא מיוחס, ווי אצינד. וואָס איז מיט מיר דער יחוס? — מיין טאַטע, פייסי דער חזן, ווייסט איהר דאָך, איז געשטאָרבען דעם ערשטען טאָג שבועות, און איך בין געבליבען אַ יתום.

פון דעם ערשטען טאָג נאָך שבועות האָבען מיר אָנגעהויבען זאָגען קדיש — איך און מיין ברודער אליהו. ער טאַקי האָט מיך אויסגעלעהרענט זאָגען קדיש.

מיין ברודער אליהו איז אַ געטרייער ברודער, אָבער נישט קיין גוטער רבי. ער איז אַ כעסן, ער שלאָגט זיך! ער האָט אויפגעעפענט אַ סדור און האָט זיך אוועקגעזעצט מיט מיר און האָט אָנגעהויבען מיט מיר שטודירען:

— יתגדל ויתקדש שמיה רבה... ער וויל, אַז איך זאָל שוין קאָנען אויסענווענינ. ער חזר'ט־איבער מיט מיר נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, פון אָנהויב ביז'ן סוף, און הייסט מיר, אַז איצט זאָל איך שוין זאָגען אַליין. איך זאָג אַליין, אָבער עס געהט ניט.

ביז „ויצמח פורקניה״ איז נאָך ווי עס איז, און קומט צו „ויצמח פורקניה״, פּאַרטשעפּע איך מיך. דערלאַנגט ער מיר מיט׳ן עלענבויגען און זאָגט מיר, אז דער קאָפּ איז מיר, אַפּנים, ערגיץ אין דרויסען (גלייך ווי געטראָפען), אָדער ערגיץ ביי׳ם קעלבעל (גלייך ווי ער איז געווען דערביי)... ער פוילט זיך ניט און חזר׳ט איין מיט מיר נאָך אַ מאָל. איך האָב מיך קוים דער־שלאָגען ביז „לעילא ולעילא מן כל ברכתא ושירתא תושבחתא״ — און ווייטער נישט אַ טראָט! ער נעמט מיך אָן פאַר׳ן אויהער און זאָגט, אז דער טאַטע זאָל אויפשטעהן און זעהען, וואָס פאַר אַ זוהן ער האָט!...

— וואָלט איך פּאַרשפּאַרט זאָגען קדיש...

אזוי זאָג איך צו מיין ברודער אליהו און חאַפּ פון איהם אַ געשמאַקען פּאַטש מיט דער לינקער האַנט אין דער רעכטער באַק אריין. דערהערט די מאַמע און גיט איהם אַ פּסק, ער זאָל מיך ניט שלאָגען, ווארום איך בין אַ יתום.

— גאָט איז מיט דיר! וואָס טהוסט דו? וועמען שלאָגסט דו? האָסט פאַרגעסען, אַפּנים, אז דאָס קינד איז אַ יתום?!

שלאָפען שלאָף איך מיט דער מאַמען אינ׳ם טאַטענ׳ס בעט — דאָס איינציגע שטיקעל מעבעל אין שטוב. די קאָלדרע גיט זי אָפּ כמעט איינגאַנצען מיר.

— דעק דיך איין, זאָגט זי צו מיר, און ווער אנשלאָפען, מיין טייערער יתום. עסען איז ניטאָ וואָס...

דעקען דעק איך מיך איין, אָבער שלאָפען שלאָף איך ניט. איך חזר מיר דעם קדיש, אויף אויסענווייניג. אין חדר געה איך ניט, לערנען לערען איך ניט, דאַווענען האַווען איך ניט, זינגען זינג איך ניט. פּטור פון אלסדינגג.

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום.

ב.

מזל טוב! איך קאָן שוין גאַנץ קדיש אויף אויסענווייניג. רבנן־קדיש אויך. אין שוהל שטעה איך אויף אַ באַנק און קלאַפּ דעם קדיש, ווי אַ מזיק. אַ קול־נגינה האָב איך אויך, בירושה פון מיין טאַטען, איין אמת'ע סאָפּראַנאָ. אַלע יונגלעך שטעלען זיך אויס אַרום מיר און זענען מיר מקנא. ווייבער וויינען. בעלי־בתים שענקען מיר אַ קאָפּיקע. יאָסי דעם נגיד'ס יונגעל, העניך מיט'ן אויגעל (ער איז אַ מורא'דיגער ניט־פאַרגינער!), אַז עס קומט צו רבנן־קדיש, שטעלט ער מיר אַרויס אַ צונג, — ער וויל, ער געהט־אויס, ער חלש'ט, איך זאָל מיך צעלאַכען. איהם אויף צו־להכעיס וועל איך ניט לאַכען! האָט דערזעהען אהרן דער שמש, האָט ער איהם גענומען פאַר איין אויהער און האָט איהם צוגע־פיהרט צו דער טיר. אַ מצוה אויף איהם! מחמת איך זאָג קדיש אין דער פריה און אויף דער נאַכט, געה איך שוין מעהר ניט צו הערש־בער דעם חזן און טראָגט מיך ניט אום מיט זיין דאַבצי'ן. איך בין פריי. אַ גאַנצען טאָג געפין איך מיך ביי'ם טייך — אָדער איך חאַפּ פיש, אָדער איך באָד מיך. חאַפּען פיש האָב איך מיך אויסגעלערענט פון זיך אליין. אַז איהר ווילט, קאָן איך אייך אויך אויסלעהרנען. מע טהוט־אויס דאָס העמד און מע פאַרקניפּט דעם אַרבעל און מע נעהט פּאַוואָלי ביז'ן האַלז אין וואַסער. מע דאַרף נעהן לאַנג — לאַנג. אַז איהר פיהלט, אַז דאָס העמד איז שווער, איז אַ סימן, אַז ס'איז פול, נעהט איהר אַרויס וואָס גיכער און טרייסעלט־אויס דאָס גאַנצע גראָז מיט דער בלאָטע און קוקט זיך נוט צו. אין גראָז ליגען פאַר־פּלאָנטעט אָפּטמאָל קליינע זשאַבקעלעך — וואַרפט זיי אַריין צוריק אין וואַסער אַריין, ס'אַ צער בעלי־חיים. אין דער נע־דיכטער בלאָטע קאָנט איהר אַמאָל געפינען אַ פּיאַווקע. פּיאַווּ־קעס איז געלט — פאַר אַ צעהנדליג פּיאַווקעלעך קאָנט איהר באַ־

קומען דריי גראָשען, אָנדערהאַלבען קאָפּיקעס. עס גערט נישט צו־פּוס... קיין פּיש זאָלט איהר ניט זוכען. אַמאָל איז געווען פּיש אויך, היינט איז נישטאָ. איך יאָג זיך ניט נאָך קיין פּיש. איך בין צופריעדען, עס זאָל חאָטש זיין פּיאַוועקעס. ניט אַלע מאָל איז דאָ פּיאַוועקעס. היינטיגען זומער איז ניט געווען איין פּיאַוועקע! פון וואַנען האָט זיך דערוואוסט מיין ברודער אליהו, אַז איך האָב פּיש — ווייס איך ניט. ער האָט מיר שיער ניט אָפּגעריסען איין אויהער פאַר די פּיש. א גליק, וואָס פּעסי די גראָבע, אונזער שכנה, האָט דערזעהען. איין אייגענע מאַמע דאַרף זיך אַזוי ניט איינשטעלען פאַר איהר קינד.

— אַט אַזוי שלאָגט מען א יתום?...

מיין ברודער אליהו האָט זיך פאַרשעמט און האָט מיר אָפּ־געלאָזט דעם אויהער. אַלע שטעלען זיך איין פאַר מיר. מיר איז גוט — איך בין א יתום.

ג.

אונזער שכנה פּעסי די גראָבע האָט זיך אין מיר פאַר־ליעבט. זי האָט זיך צוגעטשעפּעט צו דער מאַמען, ווי א קלעשטש, איך זאָל דערווייַלע זיין ביי איהר, ביי פּעסי׳ן הייסט עס.

— וואָס וועט אייך אהרען? — האָט זי גע׳טענה׳ט. — עס געהען ביי מיר צום טיש צוועלף, וועט ער זיין א דרייצעהנ־טער. ביי דער מאַמען האָט זי קוים גע׳פּועל׳ט. האָט זיך אָבער ארויסגעשטעלט מיין ברודער אליהו.

— ווער וועט אויף איהם אכטונג געבען, ער זאָל געהן זאָ־גען קדיש?

— איך וועל אכטונג געבען, ער זאָל געהן זאָגען קדיש. גו, שוין? האָט איהר צו מיר טאַרניט?

פּעסי איז נישט קיין גביר'טע. איהר מאַן איז איין איינ־בינדער און הייסט משה. ער האָט אַ שם פאַר'ן בעסטען בעל־מלאָכה. דאָס אליין איז אָבער קאַרג. מע דאַרף נאָך האָבען מזל אויך. אַזוי זאָגט פּעסי צו מיין מאַמען. מיין מאַמע גיט איהר נאָך. זי זאָגט, אַז צום שלים־מזל דאַרף מען אויך האָבען מזל. פאַר אַ סימן נעמט זי מיך. אַט בין איך אַ יתום, און אַלע ווילען מיך. פאַרהאַן בעלנים, וואָס ווילען מיך צו זיך אויף שטענדיג, נאָר ווי לאַנג קרענקען איהרע שונאים, ווי לאַנג זי וועט מיך אַוועקגעבען אויף שטענדיג! אַזוי זאָגט די מאַמע און וויינט. זי האַלט זיך איין עצה מיט מיין ברודער אליהו.

— ווי מיינסט דו? זאָל ער זיין דערווייל ביי פּעסי'ן?

מיין ברודער אליהו איז שוין אַ גרויסער. אַניט, וואָלט מען זיך מיט איהם ניט געהאַלטען קיין עצה. ער גלעט זיך מיט דער האַנט דאָס ריינע נאָך ניט באַוואַכסענע פּנים, גלייך ווי ער וואָלט שוין געהאַט אַ באָרד, און רעדט ווי אַ גרויסער:

— מהיכי תיתי, אבי ער זאָל נאָר ניט זיין קיין שייגעץ.

און עס בלייבט, אַז איך וועל זיין דערווייל ביי אונזער שכנה פּעסי, נאָר בתנאי, איך זאָל ניט זיין קיין שייגעץ. אַלסדינג הייסט ביי זיי אַ שייגעץ! אָנהענגען דער קאַץ אַ פּאַפּיער אויפ'ן עק, זי זאָל זיך דרעהען — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ. קלאַפּען מיט אַ שטעקעל איבער די גראָטעס פונ'ם גלח'ס הויף, אַלע הינט זאָלען זיך צונויפלויפען — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ. אָפּשטעל־קען ביי לייבקע דעם וואַסער־פיהרער דעם צאַפּען פון דעם פאַס, ס'זאָל אויסלויפען העכער האַלב וואַסער — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ.

— דיין גליק, וואָס דו ביזט אַ יתום! — זאָגט צו מיר לייבקע דער וואַסער־פיהרער. — אַניט, וואָלט איך דיר איבער־

געבראָכען אַ האַנט מיט אַ פוס! מענסט מיר גלויבען אויף נאמנות.

איך גלויב איהם אויף נאמנות. איך ווייס, אַז איצט וועט ער מיך ניט אָנריהרען, ווייל איך בין אַ יתום.

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום.

ד.

אונזער שכנה פעסי, זאָל מיר מוחל זיין, האָט געזאָגט אַ גרויסען לינען. צוועלף, האָט זי געזאָגט, געהען ביי איהר צום טיש. לויט מיין רעכענונג, בין איך דער פערצעהנטער. אפנים, זי האָט פאַרגעסען אריינרעכענען דעם בלינדען פעטער ברוך. און אפשר האָט זי איהם ניט אריינגעשטעלט צווישען די עסערס דערפאַר, ווייל ער איז שוין זעהר אַלט און האָט קיין צייהן ניט אויף צו קייען. איך וועל מיך ניט שפּאָרען. קייען קאָן ער נישט, דערפאַר אָבער שלינגט ער, ווי אַ גאַנז, און חאַפּט. אַלע חאַפּען זיי. זייער חאַפּען איז חוץ לדרך הטבע. איך חאַפּ אויך. שלאָגען זיי מיך. מיט די פיס אונטער'ן טיש שלאָגען זיי מיך. מעהר פון אַלע שלאָגט זיך ושתי. ושתי איז אַ רוצח. הייסען הייסט ער הערשעל, נאָר מחמת ער האָט אַ גאָלי אויפ'ן שטערן, האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען „ושתי". אַלע האָבען זיי דאָ נעמען און צונעמען: „קלעצעל", „קאָטער", „טשערנאָהוז", „בופלאָקס", „פּעטעלעלע, „נעב־מיר־נאָך", „שמיר־מיט־פּוטער"...

האָט קיין יסורים ניט — יעדער נאָמען האָט זיך זיין שורש. פיני הייסט „קלעצעל" דערפאַר, ווייל ער איז גראָב און קיילעכיג, ווי אַ קלעצעל. וועלוועל איז אַ שווארצער, רופט מען איהם „קאָטער". חיים איז אַ בופלאָקס, הייסט ער „בופלאָקס". מענדעל האָט אַ שפּיצעכיגע נאָז, איז ער אַ „טשערנאָהוז". „פּעטעלעלע"

האָט מען אַ נאָמען געגעבען פּייטלען דערפאַר, ווייל ער קאָן ניט רעדען. בערעל איז אַ גרויסער נאַשער: אַז מע גיט איהם אַ שטיקעל ברויט מיט שמאַלץ, זאָגט ער: „געב מיר נאָך". זרח'ען האָט מען געגעבען אַ מיאוסען נאָמען „שמיר־מיט־פּוטער" איבער אַ מיאוסען חסרון, וואָס ניט ער איז שולדיג. שולדיג קאָן זיין איז די מוטער, וואָס זי האָט דאָס פאַרלאָזט און קינדווייז ווינציג געצוואָגען. און אפשר איז זי אויך ניט שולדיג? איך וועל זיך ניט געהן שפּאַרען. שלאָגען זיך אודאי ניט! קורץ, ס'איז אַ שטוב, וואָס יעדער האָט אַ צונעמעניש. וואָס דאַרפט איהר מעהר — די קאַץ, שוין גאָר אַ שטומע צונג, שוין געווים גאָט די נשמה שולדיג, הייסט זי ביי זיי: „פּיינע־לאה די גבאי'טע". איהר ווייסט, פאַרוואָס? דערפאַר, וואָס זי איז אַ גראָבע, און פּיינע־לאה נחמן דעם גבאי'ס ווייב איז אויך אַ גראָבע. וויפיעל, מיינט איהר, האָבען זיי שוין געחאַפּט פּעטש דערפאַר, זיי זאָלען ניט רופען קיין קאַץ מיט אַ מענטשליכען נאָמען? ווי איין ארבעס אין וואַנט! האָבען זיי געגעבען עמיצען אַ צונעמעניש, איז פאַר־פאַלען!

ח.

מיר האָבען זיי אַ נאָמען געגעבען — טרעפט ווי אַזוי? „מאַ־טעל מיט די לעפּצען"... לעפּצען איז אַ דייטשעס וואָרט. אויף אונזער לשון הייסט דאָס „ליפּען". אפנים, זיי איז ניט געפעלען מיינע ליפּען. זיי זאָגען, אַז איך עס, מאַך איך מיט די ליפּען. איך וואָלט וועלען זעהען יענעם מענטשען, וואָס זאָל עסען און ניט מאַכען מיט די ליפּען! איך בין ניט פון די האַנאַריסטע, וואָס מע טאָר זיי ניט אַנריהרען זייער כבוד. נאָר איך ווייס ניט פאַר־וואָס — מיר איז דאָס צונעמעניש שטאַרק נישט געפעלען! און ווייל ס'איז מיר ניט געפעלען, רייצען זיי זיך מיט מיר און רופען

מיך דוקא אזוי. איינגענעסענע ברואים — איהר האָט נאָך אזעל־בע ניט געזעהען! פריהער האָב איך ביי זיי געהייסען: „מאָטעל מיט די לעפּצען". נאָכדעם: גלאָט „מיט די לעפּצען". שפּע־טער: „די לעפּצען". נאָר שפּעטער: „לעפּצען".

— לעפּצען! וואו זענט איהר געווען?

— לעפּצען! ווישט אָפּ די נאָז!

עס פּאַרדריסט מיך און עס ברענט מיך, און איך וויין. דער־זעהט דער פּאָטער זייערע, פּעסי'ס מאַן, משה דער איינבינדער, איינמאָל, אז איך וויין, פרעגט ער מיך: וואָס וויין איך? זאָג איך איהם: ווי אזוי זאָל איך ניט וויינען, אז איך הייס מאָטעל און מע רופט מיך „לעפּצען"! פרעגט ער: ווער? זאָג איך: „ושתי". וויל ער שלאָגען „ושתי'ן", זאָגט „ושתי": ס'איז ניט איך, ס'איז „קלעצעל". וויל ער שלאָגען „קלעצלען", זאָגט „קלע־צעל": ס'איז ניט איך, ס'איז „קאָטער".

איינער אויפ'ן אַנדערען, דער אַנדערער אויפ'ן דריטען — א מעשה אָהן איין עק! איז זיך מיישב דער פּאָטער, משה דער איינ־בינדער, און לעגט זיי אוועק אַלע איינציגווייז און שמייסט זיי אָפּ מיט א טאָוועל פון א „קרבן־מנחה" און זאָגט זיי:

— ממזרים! איך וועל אייך ווייזען, ווי אזוי צו לצ'עווען פון א יתום! עס וועט א רוח אין אייער טאַטענ'ס ערד אריין!...

אָט אזוי. יעדער נעמט זיך אָן מיין קריוודע. אַלע, אַלע שטעלען זיך איין פאַר מיר.

מיר איז גוט — איך בין א יתום...

III

וואָס וועט זײַן פֿון מיר?

III

וואָס וועט זיין פון מיר?

א.

אנו, טרעפט, וואו איז דער גן־עדן? איהר וועט ניט טרעפען. ווייסט איהר, פאַר וואָס? ווייל ביי איטליכען איז ער אויף איין אנדער אָרט. למשל, די מאמע זאָגט, אז דער גן־עדן איז דאָרטען, וואו מיין טאטע, פּייסי דער חזן, געפינט זיך. דאָרטען, זאָגט זי, געפינען זיך אַלע עהרליכע נשמות, וואָס זענען נעבאַך אָפּגעקומען אויף דער וועלט; דערפאַר וואָס זיי האָבען ניט די וועלט, קומט זיי יענע וועלט. דאָס איז דאָך קלאָר, ווי דער טאָג. דער בעס־טער באוויז איז טאַקי דער טאטע מיינער. וואָרום וואו דען זאָל ער זיין, אז ניט אין גן־עדן? קאַרג האָט ער זיך אָנגעמוטשעט אויף דער וועלט?... אזוי זאָגט די מאמע מיינע און ווישט זיך בשעת מעשה די אויגען, ווי איהר שטיינער איז, אז זי רעדט פון'ם טאטען. פרעגט־זשע אָבער ביי מיינע חברים, וועלען זיי אייך דערצעהלען מעשיות, אז דער גן־עדן געפינט זיך ערגיץ אויף א בארג פון סאמע קרישטאָל, הויך ביז'ן הימעל. יונגלעך לויפען דאָרט ארום פראנק און פריי, לערנען לערנט מען ניט, נאָר מע באָדט זיך גאנצע טעג אין מילך און מע עסט האָניג מיט פולע

הויפענס. זענט איהר שוין פארטיג? קומט צו געהן א איד איין איינבינדער און טהוט זיך א זאג, אז דער אמת׳ער גן־עדן איז גאר פרייטאג אין באד. איך האב עס אליין געהערט פון אונזער שכנה׳ס מאן, משה דעם איינבינדער, איך זאל אזוי הערען אלדאס גוטס! היינט געהט דערגעהט איין עק! מע זאל, אשטייגער, פרעגען מיך, וואלט איך געזאגט, אז דער גן־עדן — דאס איז מנשה דעם רופא׳ס גארטען. זינט איהר לעבט, האט איהר נאך אזא גארטען ניט געזעהען. דאס איז דער איינציגער גארטען ניט נאר אויף אונזער גאס, ניט נאר ביי אונז אין שטאדט, — איך האב מורא, אז אויף דער גאנצער וועלט איז ניטא נאך אזא גארטען. נישט געוועזען און סע וועט ניט זיין! דאס וועלען אייך אלע זאגען. וואס ווילט איהר, זאל איך אייך באשרייבען פריהער: מנשה דעם רופא מיט זיין ווייב מנשה׳כע די רופא׳טע? צי איך זאל אייך מאהלען פריהער דעם גן־עדן, מיין איך דעם גארטען זייערען? איך רעכען, אז פריהער פון אלץ זאל איך אייך דערצעהלען פון מנשה׳ן מיט מנשה׳כען. זיי זענען דאך די בעלי־בתים, קומט זיי פריהער דער כבוד.

ב.

מנשה דער רופא טראגט סאי ווינטער סאי זומער א הענג־קאלנער. ער טהוט נאך דעם שווארצען דאקטאר. איין אויג האט ער א קליינס, און דאס מויל איז איהם, ניט אין מיין מאס, א ביסעל אויף א זייט. דאס הייסט, ניט א ביסעל, נאר א סך, טאקי גאר א סך. פון א ווינטעל איז דאס איהם געקומען. אזוי זאגט מנשה דער רופא אליין. איך פארשטעה ניט, ווי אזוי ווערד דאס פון א ווינטעל דאס גאנצע מויל אויף א זייט? וויפיעל ווינ־טען, גרויסע און קליינע, בין איך, אשטייגער, אויסגעשטאנען אין מיין לעבען! דער גאנצער קאפ וואלט שוין אצינד באדארפט זיין

ביי מיר פון יענער זייט פלייצעס. איך רעכען, אז ס'איז נאר א רגילות, ווי אזוי מע געוועהנט זיך איין. אט, למשל, פארהאן ביי מיר א חבר בערעל, פינטעלט ער מיט די אויגען. נאך א חבר האב איך, וועלוועל, זופט ער לאקשען מיט יויך ווען ער רעדט. אלסדינג אויף דער וועלט איז א רגילות. און חאטש דאס מויל איז איהם אויף א זייט, פון דעסטוועגען מאכט מנשה בעסער פון אלע דאקטוירים. ערשטענס, איז ער ביי זיך ניט אזא פריץ, ווי אנדערע דאקטוירים. אז מע רופט איהם, קומט ער באלד צו לויפען א פארשוויצטער. און צווייטענס, איז ביי איהם נישט קיין מאדע שרייבען רעצעפטען. רפואות מאכט ער אליין. אנו־מעלטען האט מיך א חאפ געטהאן א מין שטעכעניש מיט א קעלט מיט א ציטערניש (אפנים, פון צופיעל ליגען אין טייך?), איז די מאמע באלד אוועקגעלאפען און האט אראפגעבראכט מנשה דעם רופא. האט ער מיך באטראכט און א זאג געטהאן מיט'ן קרומען מויל צו דער מאמען:

— איהר האט זיך ניט וואס צו שרעקען. ס'איז א געלעב־טער. דער שייגעץ האט זיך צוגעקיהלט די לונג.

און מיט די ווערטער נעמט ער ארויס פון קעשענע א בלוי פלעשעלע און שיט אויס אין זעקס שטיקלעך פאפיער עפיס א ווייסע זאך. דאס ווערד אנגערופען „פראשקעס". איין פראשעק הייסט ער מיר, איך זאל איינגעמען באלד. דרעה איך מיך און קנייטש מיך אויף אלע זייטען. דאס הארץ זאגט מיר, אז עס דארף זיין ביטער, ווי דער טוידט. כך הוה. איך האב דאך טאקי געטראפען! ביטער צו ביטער איז ניט גלייך. פרישע קארע פון קליינע בוימעלעך האט איהר אמאל פארזוכט? אט אזא טעם האָ־בען זיינע פראשקעס. איהר זאלט האבען א כלל: וויבאלד פראש־קעס, מוזען זיי זיין ביטער. עס האט מיר ניט געהאלפען קיין שום רבונו־של־עולם. איך האב דעם פראשעק איינגענומען און

געזעהען זיך מיט'ן טוידט... די איבעריגע פינף פּראָשקעס, האָט ער אָנגעזאָגט דער מאַמען, זאָל איך איינגעמען אַלע צוויי שעה א פּראָשעק. געפונען א בעלן אויף איינגעמען גאָל! די מאַמע האָט זיך נאָר אָפּגעקערעוועט אויף א מינוט, געגאַנגען אָנזאָגען מיין ברודער אליהו, אַז איך בין קראַנק, האָב איך אַלע פינף פּראָשקעס אויסגעשאָטען אין פּאָמעניצע און אָנגעשאָטען אין די פּאַפּיערלעך א ביסעל מעהל. א גוט שטיקעל ארבייט האָט אויף זיך געהאַט די מאַמע: אַלע צוויי שעה האָט זי געמוזט לויפען צו אונזער שכנה פּעסי קוקען אויפ'ן זייגער. נאָך יעדען פּראָשעק, וואָס איך האָב איינגענומען, האָט זי באַמערקט, אַז עס ווערד מיר בעסער. נאָך דעם זעכסטען פּראָשעק בין איך אויפגעשטאַנען א געזונטער מענטש.

— אָט דאָס הייסט א דאָקטאָר! — האָט זי געזאָגט און נישט געלאָזט מיך געהן אין חדר, געהאַלטען א גאַנצען טאָג אין שטוב און געגעבען מיר זיסען טיי מיט ווייסער בולקע.

— מנשה איז מעהר דאָקטאָר פון אַלע דאָקטוירים, געבען זאָל איהם גאָט געזונט און א סך יאָהרען! ער האָט אַזעלכע פּראָשקעס, וואָס זענען מחיה מתים, מאַכען פון טוידט לעבעדיג...

אַזוי האָט זיך די מאַמע נאָכדעם באַריהמט פאַר דער גאַנצער וועלט, בשעת־מעשה זיך געווישט די אויגען, ווי איהר שטייגער איז.

ג.

מנשה דעם רופא'ס ווייב רופט מען אויף איהר מאַנ'ס נאָמען: „מנשה'כע די רופא'טע". זי איז א טרפה אידינע. אַזוי זאָגען אַלע. ווייסט איהר, פאַר וואָס? ווייל זי איז א רשע'טע. א פּנים האָט זי, ווי אויף צו־להכעים, א מאַנסבילשען, א קול פון

אַ מאַנסביל, טראָגט מאַנסבילשע שטיוועל און אַז זי רעדט, דאַכט זיך אייך אוים, אַז זי בייזערט זיך. זי האָט אַ שענעם שם אויף דער וועלט. זינט זי לעבט, האָט נאָך קיין אָרעמאַן ביי איהר קיין שטיקעל ברויט ניט אויפגעגעסען. און אַ שטוב איז ביי איהר פון כל טוב. ביי איהר קאָנט איהר געפינען איינגעמאַכטסען פון פאַר־אַ־יאָהרען, פון פאַר דריי יאָהרען און פון פאַר צעהן יאָהרען. וואָס דאַרף זי, למשל, אַזוי פיעל איינגעמאַכטס? פרעגט זי, אַשטייגער, ווייסט זי אַליין ניט. אָט אַזאַ טבע איז ביי איהר. אַ פאַרפאַלענע זאַך, איהר וועט זי שוין ניט איבערמאַכען. זי ווייסט, אַז עס קומט דער זומער, האַלט זי אין איין פרעגלען איינגעמאַכטס. איהר מיינט, זי פרעגעלט אויף קויהלען? ווער־וואָס? זי קאָן באַשטעהן אויף שטעכעלקעס, שישקעס, אָפגעפאַלענע בלעטלעך. זי מאַכט אָן אַזאַ רויך אויף דער גאַנצער גאַס, אַז מע קאָן דערשטיקט ווערען. טאָמער וועט זיך אייך מאַכען אַמאָל קומען צו אונז זומער־צייט און איהר וועט דערפיהלען אַ רויך פון „סמאָלינע“, זאָלט איהר זיך ניט שרעקען, ס׳איז ניט קיין שרפה. דאָס פרעגעלט מנשה׳כע די רופאָ׳טע איינגעמאַכטס, אַליין, מיט איהרע אייגענע הענט, פון איהרע אייגענע פירות, אין איהר אייגענעם גאָרטען. און אָט אַזוי קומען מיר צו צום גאָרטען, וואָס כ׳האָב אייך צוגעזאָגט.

ד.

וואָס פאַר אַ פירות געפינט איהר ניט אינ׳ם דאָזיגען גאָרטען? עפּעל, און בארען, און וויינשעל, און פלוימען, און קאַרשען, און אַגרעסען, און ווימפּערלעך, און פערשקעס, און שפּאַנקעס, און מאַרעלען, און מאַלינעס, און אָזשעניצעס, און שאַלקאָוויצעס, און וואָס ניט? וואָס דאַרפט איהר מעהר — אפילו וויינטרויבען ערב ראש־השנה אויף שהחיינו וואו קריגט מען? — ביי איהר,

ביי מנשה'כע דער רופא'טע! אמת, די ווי נטרויבען אז מע פאר־
זוכט, דערזעהט מען קראַקע מיט לעמבערג. אזוי שטארק זויער
זענען זיי! פון דעסטוועגען, נעמט זי אַפּ פאר זיי גוט געלט!
פון אַלסדינג מאכט זי געלט. אפילו פון די סאַנישניקעס. נאַט
זאָל אייך היטען, איהר זאָלט ביי איהר בעטען אויסרייסען א סאַ־
נישניק! זי וועט אייך ניט געבען! א צאָהן זיך אויסרייסען
פונ'ם מויל איז ביי איהר גרינגער, ווי אויסרייסען א סאַנישניק
ביי איהר פונ'ם גאָרטען. היינט ווער רעדט פון איין עפּעל, א
באר, א ווײנשעל, א פלוים? חיות ניט זיכער! איך בין באקאַנט
מיט'ן דאָזיגען גאָרטען, ווי א איד אין אשרי. איך ווייס אפילו,
וואו איטליכס בוימעלע געפינט זיך, און וואָס עס וואַכסט אויף
דעם, און צי ס'איז היינטיגס יאָהר געראָטען אָדער ניט אזוי גע־
ראָטען. פון וואַנען ווייס איך דאָס? שרעקט אייך ניט, איך
בין דאָרטען נאָך קיינמאָל ניט געוועזן. ווי אזוי האָב איך געקאָנט
זיין, אז דער גאָרטען איז אַרומגעצוימט מיט א הויכען פּארקאַן,
איבערגעדעקט מיט מורא'דיגע שטעכעלקעס? זענט איהר שוין
פארטיג? איז אינווענינג דאָ א הונט. נישט קיין הונט, נאָר א
וואָלף! אויף א לאַנגען שטריק שטעהט ער צוגעבונדען — אָט
דער דאָזיגער כלב שבכלבים, און אנו, לאָז נאָר עמיצער דורכגעהן
פאַרביי, אָדער לאָז זיך איהם דאכטען, אז עמיצער געהט פאַרביי,
הויבט ער אָן צו רייסען זיך, שפּרינגען און בילען מיט אזא כעס,
גלייך ווי דער רוח חאַפּט איהם אוועק! פרעגט זיך א קשיא:
וויבאַלד אזוי, ווי קום איך אין גאָרטען אריין? הערט־זשע, וועל
איך אייך דערצעהלען.

ח.

מענדעל דעם שוחט'ס קענט איהר, צי ניין? קענט איהר דאך מענדעל דעם שוחט'ס דירה אודאי נישט. זי איז די אנדערע פון מנשה דעם רופא'ס און קוקט גלייך צו איהם אין גארטען אריין. ביי מענדעל דעם שוחט'ס אז מע זיצט אויפ'ן דאך, קאן מען זעהען אלסדינג, וואס ביי מנשה דעם רופא אין גארטען טהוט זיך. די גאנצע קונץ איז, ווי אזוי קלעטערט מען ארויף צו מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאך? מיר איז דאס גארנישט. ווייסט איהר, פאר וואס? ווייל מענדעל דעם שוחט'ס דירה איז די אנדערע פון אונז און איז א סך נידעריגער פון אונזער דירה. אז מע דראפעט זיך ארויף צו אונז אויפ'ן בוידעם (איך טהו דאס אהן א לייטער; איך וועל אייך אפשר אמאל זאגען, ווי אזוי), און שטעלט איהר ארוים א פוס פונ'ם קליינעם פענסטערעל, אזוי זענט איהר שוין ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאך. דארטען לעגט איהר זיך אוועק ווי אזוי איהר ווילט: אדער מיט'ן פנים ארויף, אדער מיט'ן פנים אראפ. יעדענפאלס, לעגען זיך מוזט איהר, אניט — קאן מען אייך חלילה דערזעהען: וואס טהוט איהר ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאך? איך האב אויסגעקליבען תמיד א צייט פארנאכטליך, צווישען מנחה און מעריב, ווען איך בין געגאנגען אין שוהל אריין קדיש זאגען. דעמאלט איז ניט טאג און ניט נאכט, די בעסטע צייט. פון דארטען אראפגעקוקט אין גארטען אריין, שווער איך אייך, אז ס'איז א גן־עדן שבגן־עדן!...

אז דער זומער הויבט זיך אן און די בוימער הויבען אן צו בליהען, זיך באדעקען מיט ווייסע פעדערלעך, קאנט איהר האפען, אז ניט היינט איז מארגען — וועלען זיך באווייזען אין די קורצע שטעבעלדיגע בוימעלעך גרינע אגרעסען. דאס איז די ערשטע פרי, וואס עס גלוסט זיך אייך פארזוכען. פארהאן מענטשען, וואס ווארטען ביז די אגרעסען ווערען רויט. נאראנים! איך זאל האר־

בען די ברכות, וואס גרינערהייד זענען זיי א סך מעהר בא׳טעמ׳ט און געשמאק. איהר וועט זאגען, זיי זענען זויער? עס ווערד פון זיי הייליג די ציינער? נו, וואס־זשע איז? א זויערס קוויקט דאס הארץ, און צו הייליגע ציינער איז דא א סגולה: זאלץ. מע שיט ארויף זאלץ אויף די ציינער און מע האלט אפען דאס מויל אקעגען א האלבע שעה, קאן מען נאכדעם עסען וויעדער א מאל דיזעלבע אגרעסען. נאך די אגרעסען קומען־אויף די וויינפערלעך. רויטינקע, מיט שווארצע פיסקעלעך, מיט געלע קערעלעך, און צעהנדליגער־צעהנדליגער אויף איין צווייגעלע. איין צווייגעלע אז איהר פיהרט דורך צווישען די ליפען, באקומט איהר א פולע מויל מיט וויינפערלעך, וויינינגע, שמעקענדינגע, מחיה נפשות! אז זיי קומען־אויף, קויפט מיר די מאמע פאר א גראשען א קווערטעלע וויינפערלעך אויף שהחיינו — עס איך זיי מיט ברויט. ביי מנשה׳כע דער רופא׳טע אין גארטען זענען דא צוויי רייהען קליינע בוימעלעך, הארט ביי דער ערד, אנגעזעצט מיט וויינפערלעך. אויף דער זון ברענען זיי און פינקלען אפ, און עס גלוסט זיך חאטש איין צווייגעלע, חאטש איין וויינפערעל מיט צוויי פינגער געבען א ריס־אפ און גלייך אין מויל אריין! איהר וועט מיר גלויבען? אז איך רעד פון גרינע אגרעסען מיט רויטע וויינפערלעך, ווערד מיר שוין הייליג די ציינער. לאמיר בעסער רעדען פון וויינשעל. וויינשעל האלטען זיך ניט לאנג גרין. וויינשעל ווערען גיך פארטיג. איך קאן אייך שווערען ביי וואס איהר ווילט, אז איך אליין האב באמערקט, ליגענדיג ביי מענדעל דעם שוחט׳ס אויפ׳ן דאך, עטליכע וויינשעלעך זענען אין דער פריה געווען גרין אזוי ווי גראז. איך האב זיי גוט באמערקט, געמאכט אויף זיי א סימן. בייטאג האבען זיי פון דער זון באקומען רויטע בעקעלעך. דעם זעלבען טאג פאר־נאכט זענען זיי שוין געווען רויט ווי פייער! וויינשעל פלעגט מיר אויך די מאמע ברענגען אויף שהחיינו. אבער וויפיעל וויינשעל? פינף שטיק אויף א פאדעם. וואס טהוט מען מיט פינף וויינשעל?

מע שפּיעלט זיך מיט זיי אזוי לאַנג, ביז מע ווייסט ניט, וואו זיי זענען אהינגעקומען...

ו.

וויפיעל שטערען אין הימעל — אזוי פיעל וויינשעל ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטען. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אז איך בין א בעלן געווען אויף איין צווייגעלע איבערצעהלען די וויינשעל. האָב איך געצעהלט, און נישט געקאָנט איבערצעהלען!... וויינשעל האָבען א טבע, זיי האלטען זיך שטאַרק אויף די ריטלעך. זעל־טען־זעלטען ווען עס פאַלט אראָפּ א וויינשעל אויף דער ערד — ער מוז שוין זיין איבערצייטיג, שוואַרץ אזוי ווי א פלוים. זעהט איהר, פערשקעס — די פאַלען אָפּ, וויבאַלד נאָר זיי ווערען רעכט געל. אך, פערשקעס! פערשקעס! איך האָב זיי ליעב מעהר פון אַלע פּירות. איך האָב אויף מיין לעבען געגעסען נישט מעהר ווי איין פערשקע, ליגט זי מיר נאָך אין טעם. דאָס איז געווען מיט עטליכע יאָהר פריהער, איך בין דעמאָלט נאָך נישט אַלט געווען קיין פינף יאָהר. מיין טאַטע האָט נאָך געלעבט, און אין שטוב איז נאָך געווען ביי אונז אַלסדינג: די גלעזערנע שאַפע, מיט דער קאַנאַפּקע, מיט די ספרים, מיט'ן גאַנצען בעטגעוואַנט. קומט צו געהן איינמאָל דער טאַטע פון שוהל אהיים און מאַכט צו מיר און צו מיין ברודער אליהו, און לעגט אריין די האַנט אין דער הינטער־שטער קעשענע, דאָרט וואו מע האַלט די נאָזפאַטשיילע:

— קינדער! פערשקעס ווער איהר עסען? איך האָב אייך געבראַכט פערשקעס. א פּאָר פערשקעס.

און ער נעמט ארויס די האַנט פון דער הינטערשטער קע־שענע, דאָרט וואו מע האַלט די נאָזפאַטשיילע, און טראָגט אונז אונטער, מיר און מיין ברודער אליהו, צוויי גרויסע געלע קיילע־

ביגע שמעקענדיגע פירות. מיין ברודער אליהו האָט קיין צייט נים. ער מאַכט אַ ברכה, הויך אויף אַ קול, „בורא פרי העץ", און חאַפּט־אריין די גאַנצע פרי אין מויל אריין. איך קאָן באַ־שטעהן פריהער זיך אָנשפּיעלען, זיך אָנשמעקען, אָנשפּיעגלען, און נאָכדעם שוין וועל איך זי עסען. אַי דאָס — נישט אויף איין מאָל, נאָר שטיקלעכווייז, און מיט ברויט. פערשקעס זענען גוט מיט ברויט. פון דעמאָלט אָן האָב איך מעהר קיין פערשקעס נישט פאַרזוכט, נאָר דעם טעם פון יענער ערשטער פערשקע קאָן איך נים פאַרגעסען! איצטער שטעהט פאַר מיר אַ גאַנצער בוים מיט פערשקעס, און איך ליג ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאַך און קוק און זעה, ווי עס פאַלט אַ פערשקע נאָך אַ פערשקע. איינע אַ געלע, אַזש אַ רויטליכע, האָט זיך פאַרשפּאַלטען און גע־עפּענט. עס זעהט זיך אַרויס פון איהר דאָס בייכיגע קערעל. וואָס וועט זי טהון, די רופאַ'טע, מיט אַזוי פיעל פערשקעס? זי וועט זיי אָפּטרייסלען מן הסתם און וועט פּרעגלען פון זיי איינגע־מאַכטס. דעם איינגעמאַכטס וועט זי פאַררוקען וויים אין דער הרובע. ווינטער וועט זי איהם אוועקשטעלען אין קעלער אריין, און דאָרטען וועט ער שטעהן אַזוי לאַנג, ביז ער וועט ווערען גע־צוקערט און חאַפּען אַ שימעל.

נאָך די פערשקעס קומען־אויף פלוימען. נישט אַלע פלוימען מיט אַ מאָל. איך האָב צוויי סאָרטען פלוימען ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטען. איין בוים האָב איך מיט „טשערקינעס". דאָס איז אַ מין קיילעכיגע, זיסע, האַרטע, שוואַרצע פלוים. דער אַנדערער בוים איז אַ בוים פון פּראָסטע פלוימען. דאָס איז אַ מין פלוימען, וואָס מע רופט זיי „עמערפלוימען". מע פאַרקויפט זיי אויפ'ן עמער. זיי האָבען אַ דין הייטעל, זענען גלימשיג און קלעפּעדיג און וואַסעריג אויפ'ן טעם. פון דעסטוועגען זענען זיי נים אַזוי געלעכט, ווי איהר מיינט. הלואי וואָלט מען זיי נאָר וועלען גע־בען. מנשה'כע די רופאַ'טע איז אָבער נים פון די איבעריגע גע־

בערקעס. זי מאַכט בעסער פון די פלוימען פּאָווידלע אויפ'ן ווינ־טער. ווען וועט זי אויפעסען אַזוי פיעל פּאָווידלע?

ז.

אראָפּגעפּטר'ט די וויינשעל מיט די פערשקעס מיט די פלוי־מען, הויבט זיך אָן פאַר מיר אַ סדרה עפּעל. עפּעל, דאַרפט איהר וויסען, איז ניט קיין בארען. בארען, זיי מעגען זיין די בעסטע בארען אין דער וועלט („בערגאַמאָטען"), וויבאַלד זיי זענען ניט רעכט פּאַרטיג, קאָנט איהר מיט זיי גאָרניט מאַכען. גענהט קייט האַלץ! עפּעל מעגען זיין ווי גרין, די קערעלעך מעגען זיין ווי ווייס, האָבען זיי שוין אַ טעם פון עפּעל. איהר שטעקט אריין די צייהן אין אַ גרינעם עפּעל, ווערד אייך זויער אין מויל. ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך וועל אייך ניט אוועקגעבען קיין האַלבען גרינעם עפּעל פאַר צוויי צייטיגע. אויף צייטיגע דאַרף מען וואַרטען ביז העט־העט, און גרינע עפּעל קאָנט איהר האָבען תיכף, נאָכדעם ווי דאָס בוימעלע האָט אָפּגעבליהט. עס ווענדט זיך נאָר אין דער גרויס. וואָס ווייטער איין עפּעל וואַכסט, ווערד ער גרעסער, ווי, להבדיל, אַ מענטש... עס איז ניט קיין ראיה, אַז אַ גרויסער עפּעל דאַרף זיין גוט. אַמאָל מאַכט זיך, אַ קליין עפּעלע זאָל זיין בעסער פונ'ם גרעסטען עפּעל. למשל, נעמט „ארץ־ישראל־עפּעלעך". זיי זענען ווייניג, אָבער געשמאַק. צי, אשטיינגער, קיסליצעס, אָדער קוואַסעפּעלעך, וואָס גענהט זיי אָפּ? היינטיגען זומער איז אויף זיי אַ מורא'דיג גערעטעניש. עס וועט זיין אַזוי פיעל, אַז מע וועט זיי פיהרען מיט וועגען. אַזוי האָב איך גע־הערט פון מנשה'כע דער רופא'טע'ס מויל. זי האָט דאָס געזאָגט צו „ראובן דעם עפּעל־איד", בשעת די עפּעל זענען נאָך געווען אין רעכטען בליהען. ראובן דער עפּעל־איד איז געקומען צו געהן אָנ־קוקען דעם גאָרטען. ער האָט געוואָלט אָפּהאַנדלען ביי איהר די עפּעל מיט די בארען אויפ'ן בוים. אויף עפּעל און אויף בארען

איז ראובן שוין איין מאָל אַ מבין. ער, אַז ער טהוט אַ קוק מיט איין אויג אויף אַ בוים, וועט ער אייך באַלד זאָגען, וויפיעל פּרנסה דער בוים קאָן געבען. ער וועט אייך קיינמאָל נישט האָבען קיין טעות אויף אַט אַזוי פיעל. סיידען עס וועלען זיין גרויסע ווינטען, און די עפּעל וועלען אָפּפאַלען פאַר דער צייט, אָדער אַ וואָרעם וועט זיך אריינחאַפּען, אַ „האָסעניצע" וועט זיך זעצען. דאָס איז אַלץ אַזעלכע זאַכען, וואָס אַ מענטש קאָן ניט וויסען. אַ ווינט איז דאָך פון גאָט, און „האָסעניצעס" אויך. חאָטש אפילו איך ווייס ניט, אויף וואָס דאַרף גאָט ווערעם מיט „האָסעניצעס"? סיידען צוליעב דעם, זיי זאָלען צונעמען ביי ראובן דעם עפּעל־אַיך דאָס שטיקעל ברויט?... ראובן זאָגט, אַז ער פאַרלאַנגט נישט מעהר פון אַ בוים, ווי אַ שטיקעל ברויט. ער האָט, זאָגט ער, אַ ווייב און קינדער און זוכט פאַר זיי אַ שטיקעל ברויט. מנשה׳כע זאָגט איהם צו נישט נאָר אַ שטיקעל ברויט, נאָר ברויט מיט פלייש. זי ווינשט זיך אַזאַ מזל, וואָס פאַר בוימער זי גיט איהם. ס׳איז דען בוימער? ס׳איז גאָלד, ניט קיין בוימער.

— איהר ווייסט, אַז איך בין אייך, חלילה, נישט קיין שונא׳־טע. — זאָגט איהם מנשה׳כע. — וואָס איך ווינטש אייך, מעג עס מיר אָנקומען.

— אָמן! — מאַכט צו איהר ראובן מיט אַ שמייכעל אויף זיין גוט רויט פנים, וואָס עס שיילט זיך פון דער זון. — איהר גיט מיר ארויס אַ כתב פאַר ווינטען, ווערעם און האָסעניצעס, געב איך אייך נאָך מעהר וויפיעל איהר ווילט.

מנשה׳כע טהוט אויף איהם אַ מאָדנעם קוק פון אונטען ארויף און מאַכט צו איהם מיט איהר מאַנסבילשער שטים:

— גיט מיר ארויס אַ כתב, אַז איהר געהט אַוועק פון דאַנען און גליטשט זיך ניט אויס אויפ׳ן גלייכען וועג און ברעכט זיך ניט אויס אַ פוס.

— פון אויסגליטשען זיך און אויסברעכען זיך אַ פוס איז קיינער ניט באַוואָהרענט! — זאָגט ראובן און קוקט אויף איהר

מיט זיינע גוטע שמייכלענדיגע אויגען. — דאָס קאָן זיך טרעפען מיט אַ נגיד נאָך גיכער ווי מיט איין אָרעמאַן, ווייל אַ נגיד האָט מיט וואָס צו קרענקען.

— איהר זענט אַ איד אַ חכם! — ענטפערט איהם מנשה'כע מלא גזלן. — נאָר אַ מענטש, וואָס ווינטשט דעם אַנדערען זיך אויסברעכען אַ פוס, קאָן איהם אָפּדרערען די צונג אַזוי, אַז ער זאָל גאָרניט וויסען, פון וואַנען ס'איז צו איהם געקומען.

— פאַר וואָס ניט? — זאָגט זיך ראובן אַלץ מיט'ן זעלבען שמייכעלע. — פאַר נויט איז אַ צונג אויך נישקשה, אַבי נישט חלילה ביי'ם קבצן...

ח.

איין עבירה, וואָס דער גאָרטען איז ניט אַריבער צו ראובן דעם עפּעל־איד אין רשות אַריין. מיר וואָלט דאָס געווען אַ סך מעהר ניחא, ווי ביי דער מכשפה'טע. איהר האָט נאָך אַזאַ צרה ניט געזעהען. לאָז אַראָפּפאַלען איין עפּעלע אַ ווערעמדיגס, איין איינגעדאַרטס, איין איינגעקנייטשטס, ווי ביי איין אַלטער באַבעצי דאָס פּנים, וועט זי זיך ניט פוילען זיך אָנבוינען, אויפהויבען, אַריינלעגען אין פאַרטוך אַריין און אוועקטראָגען. וואוהין טראָגט זי זיי? אַפּנים, אויפ'ן בוידעם, און אפשר אין קעלער? עס ווייזט אויס, אַז אין קעלער. מחמת איך האָב געהערט דערצעהלען, אַז פאַראַיאָהרען איז ביי איהר פאַרפוילט געוואָרען אַ קעלער מיט עפּעל. איז נישט אַ מצוה, מע זאָל ביי איהר רייסען עפּעל? יאָ, אָבער ווי אַזוי רייסט מען זיי? אַריינכאַפּען זיך אין גאָרטען ביי־דערנאַכט, ווען אַלע שלאָפען, און אָנשטופּען פולע קעשענעס, וואָלט אודאי געווען אַ שכל. וואָס־זשע וועט אָבער זאָגען דער כלב? און ווי אויף צו־להכעיס וואַכסען היינטיגען זומער עפּעל איינס אין איינס. זיי בעטען זיך, זיי חלש'ען, מע זאָל זיי אָפּרייסען! וואָס טהוט מען? ס'זאָל זיין אַזאַ שפּרוך, אַ מין כישוף, די עפּעל

זאָלען געהן צו מיר!... איך קלער אזוי לאנג, ביז איך דערקלער. נישט קיין שפרוך און נישט קיין כישוף, נאָר איין אנדער זאך. אַ שטעקען, אַ לאַנגען שטעקען מיט אַ צוויאַק בײ׳ם שפּיץ. מיט דעם שטעקען אבי איהר טרעפט נאָר מיט׳ן צוויאַק ביי׳ם הענגערעל פונ׳ם עפּעל און טהוט אַ ציה צו זיך — איז דער עפּעל אייערער. איהר דאַרפט נאָר זעהען האַלטען דעם שטעקען אַזוי, אַז דער עפּעל זאָל חלילה נים אראָפּפאַלען אויף דער ערד. און טאָמער פאַלט דער עפּעל אראָפּ, איז אויך אָהן איין אומגליק. זי וועט מיינען, אז דאָס האָט איהם דער ווינט אראָפּגעשליידערט. פאַר־שטעהט זיך, איהר דאַרפט דעם עפּעל נים אָנריהרען מיט׳ן צוויאַק, זי זאָל זיך נים שטויסען... איך שווער אייך בנאמנות, אז איך האָב איין עפּעל נישט צעשלאָגען. און אראָפּגעפאַלען איז ביי מיר אויך נים. ביי מיר פאַלען נישט קיין עפּעל. איך וויים, ווי אזוי מע דאַרף האַלטען אַ שטעקען, אז מע רייסט עפּעל. דער עיקר איז, מע זאָל זיך נים חאַפּען. וואָס האָט איהר קיין צייט נים? איהר האָט דערטאַפּט איין עפּעל? עסט איהם אויף שטילערהייד, רוהט זיך אָפּ אַ ביסעל און רייסט ווייטער. איך בין אייך ערב, אז קיין פויגעל וועט נישט וויסען!

געהט זייט אַ נביא, אז די מכשפה וועט גאָר וויסען דעם חשבון פון די עפּעל נאָך אויפ׳ן בוים! אפּנים, זי האָט זיי איבער־געצעהלט בייטאָג און האָט זיך געחאַפּט אויף מאָרגען, אז עס פעהלען איהר עטליכע שטיק. האָט זי זיך באַהאַלטען ביי זיך אויפ׳ן בוידעם און גענומען אונטערקוקען זיך, טאָמער וועט איהר געראָטען חאַפּען דעם גנב. אזוי דענק איך. מחמת פון וואַנען דען האָט זי געקאָנט דערוויסען זיך, אז איך ליג ביי מענדעל דעם שוחט׳ס אויפ׳ן דאַך און ארבייט מיט׳ן שטעקען? נעהיי וואָלט זי מיך חאַטש געחאַפּט אליין אָהן עדות, וואָלט איך מיך געקאָנט אָפּבעטען ביי איהר. פּאַרט אַ יתום — טאָמער וועט זי האָבען אויף מיר רחמנות? איז זי זיך אָבער מיישב און געהט־אוועק צו מיין מאַמען און צו אונזער שכנה פעסי און צו דער שוחט׳קע און

נעמט זיי אלע דריי מיט זיך און קלעטערט מיט זיי ארויף צו אונז אויפ׳ן בוידעם (א מכשפה קאן!). פונ׳ם בוידעם איז זיי שוין געווען ניט שווער צו זעהען דורכ׳ן פענסטערל, ווי אזוי איך אר־בייט מיט׳ן שטעקען.

— נו? וואס זאגט איהר אויף אייער תכשיט? אצינד גלויבט איהר שוין?

די ווערטער האבען געהערט צו דער רופא׳טע. איך האב דערקענט איהר מאנסבילשע שטים. איך האב אויסגעדרעהט דעם קאפ צום בוידעם און האב דערזעהען אלע פיער ווייבער. איך האב דעם שטעקען מיט׳ן עפעל ניט אוועקגעווארפען. זיי זענען אליין ארויסגעפאלען. א גליק, וואס איך אליין האב מיך גע־האלטען אויף די פיס. איך האב נישט געקאנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין. דער הונט זאל ניט ליגען אין גארטען, וואלט איך זיך דער׳הרג׳עט פאר בזיון. ערגער פון אלץ איז מיר געווען דער מאמע׳ס טרערען. זי האט ניט אויפגעהערט צו קלא־גען און צו יאמערען און צו באוויינען מיך:

— וועה איז מיר! ווינד איז מיר! צו וואס איך האב מיך דערלעבט! איך האב געמיינט, אז מיין יתום געהט אין שוהל אריין זאגען קדיש נאכ׳ן טאטען, צום סוף ליגט ער גאר אויף א בוידעם, א דונער איז מיר, און רייסט עפעל פון א פרעמדען גארטען!...

און די מכשפה שטעהט איבער איהר און לעגט־צו מיט איהר מאנסבילשער שטים:

— שמייסען דארף מען איהם, אט אזא משומד! קאטעווען! גנאטעווען, בלוט זאל געהן! א יונגעל זאל וויסען דאס אנדערע מאל, ווי אזוי צו זיין א ג...

די מאמע דערלאזט נישט ארויסזאגען דאס ווארט „גנב".

— ער איז א יתום! נעבאך א יתום! — טענה׳ט די מאמע צו דער רופא׳טע און קושט איהר אין די הענט אריין און בעט ביי איהר, אז זי זאל מיר מוחל זיין, אז מעהר וועט דאס שוין ניט

זיין! זי שווערט איהר מיט כל השבועות שבעולם, אז דאָס איז דאָס לעצטע מאָל, אנים — זאָל זי אָדער אליין שטאַרבען, אָדער זי זאָל חלילה מיך ביגראָבען!...

— לאָז ער שווערען, אז ער וועט שוין מעהר אפילו ניט אריינקוקען צו מיר אין גאָרטען אריין! — פאָדערט די רופא׳טע מיט איהר מאַנסבילשער שטים אָהן א קאַפּ רחמנות צו א יתום.

— לאָז מיר אָפּדאַרען די הענט! לאָז מיר אַרוים די אויגען! — זאָג איך, און געה מיט דער מאַמען אהיים און הער־אוים איהר מוסר מיט איהר וויינען, און צעוויין מיך אליין אויך גאַנץ געשמאַק.

— איך פרעג דיך נאָר, וואָס וועט פון דיר זיין? — פרעגט מיך די מאַמע מיט טרערען, און שטעלט מיר צו א בענקעלע פאַר מיין ברודער אליהו. מיין ברודער אליהו הערט־אוים די מעשה מיט די עפּעל און ווערד בלאַס. אַפּנים, פאַר כעס. די מאַמע דערזעהט, אז ער איז אויסער זיך. זי האָט מורא, ער זאָל מיך ניט שלאָגען. זי רוימט איהם איין אַ סוד, ער זאָל מיך ניט שלאָגען, וואָרום איך בין א יתום.

— ווער טשעפּעט איהם? — זאָגט מיין ברודער אליהו. — איך בין נאָר א בעלן צו וויסען, וואָס וועט זיין פון איהם? וואָס וועט זיין פון איהם?!!

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און קריצט מיט די צייהן און קוקט אויף מיר, איך זאָל איהם זאָגען, וואָס וועט זיין פון מיר? איך וויים, וואָס וועט זיין פון מיר? אפשר ווייסט איהר, וואָס וועט זיין פון מיר?

IV

מיין ברודער אליהו האָט חתונה

IV

מיין ברודער אליהו האָט חתונה

א.

מזל טוב! איהר ווייסט? מיין ברודער אליהו האָט חתונה!

וועה־וועה, וואָס סע טהוט זיך! עס קאָכט די שטאָדט. די וועלט וויעגט זיך! אזוי זאָגט אונזער שכנה, פעסי די גראָבע. זי זאָגט, אז עס וועט זיין א געהויבענע חתונה. אזא חתונה, זאָגט זי, איז שוין לאַנג ניט געוועזן ביי אונז אין שטאָדט!

וואָס איז די מעשה? נאָר מצד רחמנות. מחמת די מאַמע איז איין אלמנה און דער חתן איז א יתום. און א ביסעל איז מאַקי צוליעב זכות אָבות. דעם טאַטענ׳ס נאָמען! דער טאַטע, עליו השלום, האָט איבערגעלאָזט א שענעם נאָמען! פאַר׳ן לעבען האָט מען עפּיס ניט געהערט, עמיצער זאָל פון איהם אזוי שטאַרק רעדען. איצט, נאָכ׳ן טויט, איז פּייסי דער חזן געהויכט און גע־קרוינט. סכנת נפשות! איך הער, וואָס מענטשען זאָגען דער מאַמע מיינער. זיי זאָגען איהר, אז דער מחותן איז ניט קראַנק צו נעמען אויף זיך אַלע הוצאות און נאָך עפּיס צוצאָהלען אויך. ער מאַר ניט פאַרגעסען, זאָגען זיי, אז ער נעמט פּייסי דעם חזנ׳ס זוהן פאַר א חתן! מיין ברודער אליהו הערט דאָס. ער פאַר־

שעמט זיך, גלעט זיך דאָס בערדעל, ווי א גרויסער, ווי א מאַנסביל. ער איז שוין א מאַנסביל. ערשט אָט דאָ ניט לאַנג האָט זיך איהם אָנגעהויבען שיטען א בערדעל. געווים איז דאָס איהם געקומען פון רויכערען. פון זינט דער טאַטע איז געשטאָרבען, האָט ער אָנגעהויבען רויכערען. די ערשטע צייט האָט ער זיך געמוטשעט, פלעגט זיך פאַרהוסטען. איצט פאַרציהט ער זיך שוין און קאָן ארויסלאָזען דעם רויך דורך דער נאָז. א טייערע מציאה! איהר מיינט, אז איך קאָן דאָס ניט? די גאַנצע צרה, וואָס איך האָב ניט קיין טיטון! רויכער איך פאַפּיער, רויכער איך שטרוי, רויכער איך דער רוח ווייסט וואָס. איז געוואָהר געוואָרען דערפון מיין ברודער אליהו. האָט ער מיר געגעבען! ער מעג, און איך טאָר ניט! באשר איך בין נאָך ניט אַלט קיין גאַנצע נייען יאָהר, אם כן וואָס בין איך שולדיג? איך האָב איהם געגעבען דאָס וואָרט, איך האָב איהם געשוואָרען ביי א חומש, אז איין עס, מעהר רויכער איך ניט. ווי מיינט איהר, לאַנג האָב איך געהאַלטען וואָרט? איך בעט אייך, ווער רויכערט ניט היינטיגע צייטען?

ב.

באַלד וועט זיך איבערקעהרען די וועלט. אזוי זאָגט פּעסי, אונזער שכנה. זי איז געקומען צו געהן פונ'ם מחותן א געקאָכטע. ס'איז א מיאוסע מעשה. דער מחותן איז געוואָהר געוואָרען, אז דער חתן (מיין ברודער אליהו) האָט ניט דעם זייגער. דער זייגער איז געווען א גוטער זייגער, איין אמת'ער א זילבערנער זייגער. דאָס האָט איהם דער מחותן געקויפט א מתנה. וואו איז אהינ־געקומען דער זייגער? ער האָט איהם, חלילה, ניט פאַרשפּיעלט אין קאָרטען. ער האָט איהם פאַרקויפט און דאָס געלט אויס־געגעבען אויף דאָקטוירים און רפואות. ער האָט געוואָלט ראַטע־ווען דעם טאַטען — וואָס קומט איהם דערפאַר? אזוי האָט גע'־טענה'ט פּעסי. דער מחותן איז אָבער א פּראָסטער איד. ער

פרעגט, וואָס געהער זיך אָן א פרעמדער טאַטע צו זיין זייגער? ער איז ניט מחויב, זאָגט ער, מיט זיינע זייגערס אויסצוהאַלטען פרעמדע טאַטעס. פונ'ם זייגער איז שוין ביי איהם געוואָרען „זייגערס” און פונ'ם טאַטען — „טאַטעס”! פּעסי זאָגט, אז פון אַ חזיר'שען עק קאָן מען קיין שטריימעל ניט מאַכען!... דאָס מיינט זי אונזער מחותן. ער איז אַ פּראָסטער נפש. אַ בעקער איז ער און הייסט יונה דער בייגעלבעקער. ער באַקט בייגעל. „איהר מעגט שוין ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל”. אזוי זאָגט איהם פּעסי, מסתמא אויף קאַטאָוועס. און אפשר מיינט זי טאַקי אויף דער אמת'ען? איך פאַרשטעה ניט, ווי אזוי קאָן מען ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל: ווער וועט זיי דאָרטען קויפען?... ער איז אַ איד אַ נגיד, אונזער מחותן. פּעסי דרינגט, אז ער איז איין אַדיר! זי זאָגט איהם אין די אויגען, אז ווען זי פּאַרמאָגט האַלב פון איהם, טהוט זי מיט איהם קיין שידוך ניט. זי האָט פיינט אַ חזיר. ער מוז אָפּשווייגען, וואָרום צו איהר אַז מע פּאַלט אריין, איז דאָס בעסטע — שווייגען. ער איז שוין מוחל דעם חתן דעם זייגער, אַבי לאָז דאָס האָבען אַ סוף. זאָגט אָבער פּעסי, אז זי איז ניט מוחל. זי וויל, ער זאָל קויפען דעם חתן אַ נייעם זייגער. עס פּאַסט ניט, זאָגט זי, אַ חתן זאָל געהן צו דער חופּה אָהן אַ זייגער. טענה'ט ער: וואָס פאַר אַ שייכות האָט זי מיט זיין חתן? זאָגט זי: עס האָט אַ שייכות. דערפאַר, וואָס דער חתן איז פּייסי דעם חזנ'ס אַ זוהן, און ער, יונה דער בייגעלבעקער, איז ביידע זאַכען: אי אַ נגיד, אי אַ חזיר. פאַרדריסט דאָס איהם, טהוט ער אַ קלאַפּ מיט דער טיר און זאָגט: „לאָז דאָס געהן אין דער ערד אריין!” זאָגט איהם פּעסי: „אויף געהן אין דער ערד אריין זענט איהר בילכער — איהר זייט אַ בעקער!”...

די מאַמע האָט שטאַרק מורא, טאָמער חלילה שיקט ער אָפּ די תנאים. זאָגט איהר פּעסי, זי זאָל שלאָפען רוהיג: אַ יתום שיקט מען נישט אָפּ קיין תנאים. איהר מיינט, ווער האָט אויס-

געפיהרט? מיר! דער מחותן האָט נעקויפט דעם חתן (מיין ברודער אליהו) אַ נייעם זייגער, אויך אַ זילבערנעם. נאָך אַ בעסערען פון יענעם. דער מחותן האָט איהם אליין געבראַכט צו טראָגען. אוי, ווען איך האָב אַזאַ זייגער! וואָס מיינט איהר, וואָלט געוועןִ? קודם וואָלט איך אַרויסגענומען די געדערים און דערגאַנגען דעם שכל, פאַר וואָס אַ זייגער געהט. און נאָכדעם? נאָכדעם וויים איך שוין וואָס ס'וואָלט געווען. די מאַמע ווינשעוועט איהם, דעם מחותן, ער זאָל דערלעבען איהם קויפען אַ גאָלדענעם זייגער. דער מחותן ווינשעוועט איהר אָפּ צוריק, זי זאָל דערלעבען חתונה מאַכען דעם מיזיניק. דאָס מיינט מען מיך. איך בין צופריעדען אפילו היינטיגען טאָג, אַבי אַ זייגער. די מאַמע גלעט מיך און זאָגט, אז עס וועט נאָך געגוג וואַסער איבערלויפען, און בשעת מעשה זענען איהר די אויגען נאַס. איך פאַרשטעה ניט, וואָס דאַרף לויפען אזוי פיעל וואַסער איידער איך געה חתונה האָבען, און וואָס דאַרף מען דערביי וויינען? וויינען איז ביי איהר אַ וואָכעדיגער גאַנג, און דאָס מוז זי אַלע טאָג. וויינען איז ביי איהר, ווי, למשל, ביי אייך דאַווגען, אָדער עסען. דער שניידער האָט אָפּגעבראַכט דעם חתן די מלבושים, וואָס דער מחותן האָט באַשטעלט — דאַרף זי וויינען. פעסי האָט איהר אָפּגעבאַקען לעקאָך צו דער חתונה — דאַרף מען וויינען. מאָרגען אין דער צייט איז די חופּה — ווידער געוויינט! איך פאַרשטעה ניט, פון וואַנען נעמען זיך ביי מענטשען אזוי פיעל טרערען?...

ג.

עס גיט זיך אוים אַ מאָל אַ טאָג — אַ גן־עדן! אין דרויסען איז חצי־אלול, און טאַקי חצי־אלול'דיג. די זון בראָט ניט אויף צו שוויצען, אויף צו וועלען באָדען זיך. זי וואַרעמט און גלעט און קושט אזוי ווי אַ מאַמע. דער הימעל איז אויסגעצוואָגען שבת'דיג. דער גאַנצער אינדרויסען פרעהט זיך, וואָס מיין ברודער

אליהו האָט חתונה. גאַנץ פריה האָט זיך אויסגעשטעלט אַ יריד אין שטעדטעל. וויבאַלד אַ יריד, מוז איך דאָרטען זיין. איך האָב ליעב אַ יריד דאָס חיות. אידען לויפען־אַרום, ווי פאַר׳סמ׳טע מייז. שוויצען, שרייען, פּילדערען זיך, רייסען די גויים פאַר די פּאָלעס, נעהען אוים לייזען געלט — אַ טהעאַטער מיט זיי! און די גויים האָבען צייט; זיי געהען דוקא פּאַוואָלי, די היטלען אַרויף, קוקען, טאַפּען, קראַצען זיך, דינגען זיך, ווילען האַנדלען מציאות. גויעס מיט משונה מאָדנע שלייערס, מיט ברייטע אָפּענע פּאַזוכעס, מע זעהט אַרוים די בריסט. אין די פּאַזוכעס האָפּען זיי אַריין אַמאָל, אַז מע זעהט ניט, אַ שטיקעל סחורה. אידען ווייסען שוין, קוקען מיט אויגען. אַז מע דערזעהט, טרייסעלט מען אוים, און עס ווערד אַ חתונה. אַמאָל מאַכט זיך, אַז איין ערלית קויפט אַ ליכטעל אין קלויסטער אַריין און פאַרשטעקט דאָס אין שלייער. יונגע לייט האָבען ניט וואָס צו טהון, ווילען זיך מאַכען אַ שטיקעל יום־טוב, צינדען זיי איהר אָן שטילערהייד דאָס ליכטעל. אַלע קוקען אויף דער ערלית און לאַכען. די ערלית ווייסט ניט וואָס די אידען לאַכען. הויבט זי אָן צו שעלטען אַלע אידען מיט טוידטע קללות. לאַכט מען נאָך מעהר. אַמאָל ווערד דערפון אַ געשלעג צווישען גויים און אידען. איך זאָג אייך — מע דאַרף נישט קיין טהעאַטער!... שענער פון אַלץ איז די „קאָנגע”. ווייסט איהר, וואָס דאָס הייסט? דאָס איז דער פערד־מאַרק. דאָרט קויפט מען און מע פאַרקויפט פערד. דאָרט זעהט איהר פערד, ציגיינער, בייטשען, אידען, גויים און פריצים. דער טומעל איז דאָ חוץ לדרך הטבע, מע קאָן טויב ווערען. די ציגיינער שווערען זיך, אידען פּאַטשען איבער די הענט, פריצים קנאַקען מיט די בייטשען און פערדלעך לויפען אַהין און אַהער פייל אוים׳ן בויגען. איך האָב ליעב צו קוקען, ווי פערדלעך לויפען, און ווער שמועסט לאָשעקלעך! איך געה־אוים, איך שטאַרב נאָך אַ לאָשעקעל! און נישט נאָר קליינע לאָשעקלעך האָב איך ליעב — אַלסדינג וואָס איז קליין: קליינע הינטלעך, קליינע קעצלעך. איהר ווייסט?

אפילו אונגערקעלער קליינינקע, קארטאפעל יונגעטשקע, ציבעלקע־לעך, קנעבעלעך — אלץ וואס קליין איז ליעב. א חוץ חזירים'לעך. חזירים האב איך פיינט אפילו קליינערהייד... איך קעהר מיך אום צו די פערדלעך. די פערד לויפען. די לאשעקלעך לויפען נאך די פערד. איך לויף נאך די לאשעקלעך. אלע לויפען מיר. אויף לויפען בין איך א פייער. איך האב זעהר גרינגע פיס. דערצו געה איך בארוויס און זעהר לייכט אנגעטהאן: א העמדעל, איין הויז, און פון אויבען א סיצען ארבע־כנפות'על. אז איך לויף אראפ א בארג און ס'איז א ווינטעל און די ציצית צעלאזען זיך, מאהלט זיך מיר אוים, אז איך האב פליגעל און איך פליה.

— מאטעל! גאט איז מיט דיר! שטעה א ווײלע!

אזוי שרייט צו מיר פעסי'ס מאן, משה דער איינבינדער. ער לויפט פונ'ם יאריד אהיים מיט א פאק באבולע פאפיער. איך האב מורא, ער זאל מיר ניט צושטעלען א בענקעלע פאר דער מאמען, און איך זאל ניט האפען קיין פסק פון מיין ברודער אליהו. איך הער־אויף צו לויפען, געה־צו פאמעליך, מיט אראפגעלאזטע אויגען, צו אונזער שכנה'ס מאן. ער לעגט־אפ דאס פעקעל פאפיער, ווישט זיך מיט דער פאלע דעם שוויים און זאגט מיר מוסר:

— ווי שעמט זיך דאס ניט א יונגעלע א יתום דרעהען זיך צווישען ציגיינערס און לויפען משוגענערהייד מיט אלע פערד? און נאך אין אזא טאג! שוין באלד די חופה ביי דיין ברודער — דאס ווייסט דו? קום אהיים!

ד.

— וואו ביזט דו געוועז? א דונער איז מיר!

אזוי זאגט צו מיר די מאמע מיט א פליעסק מיט די הענט און באטראכט מיין צעריסען הויזעל, מיינע צעבלוטיגטע פיס און מיין פארפלאמט, פארשוויצט פנים. לאנג לעבען זאל משה דער איינבינדער. קיין ווארט האט ער ניט דערצעהלט פאר קיינעם.

די מאַמע וואַשט מיך אָרום, טהוט מיר אָן אַ פּאָר נייע הויזלעך מיט אַ קאַשקעטעל צו דער חתונה. די הויזלעך זענען געמאַכט געוואָרען איך ווייס ניט פון וואָסער אַ מאַטעריע: אַז מע שטעלט זיי אַוועק, שטעהען זיי, און אַז מע געהט, שרייען זיי. מאָדנע הויזלעך!

— אַז דו וועסט צערייסען אָטאָ די הויזלעך, איז שוין עס װעלט!

אַזוי זאָגט די מאַמע, און איך מיין אויך אַזוי. אַזעלכע הויזען קאָנען זיך שוין ניט צערייסען. סיידען מע זאָל זיי צער־ברעכען. דאָס קאַשקעטעל איז נאָר פון די אַנטיקען, און אַ דאַ־שעקעל האָט דאָס אַ שוואַרצע, אַ גלאַנצענדיגע. אַז עס הערט אויף צו גלאַנצען, באַשפּייט מען דאָס, הויבט עס אָן אויפס־ניי צו גלאַנצען. די מאַמע קוקט אויף מיר און קוועלט, און טרערען קייקלען זיך אויף איהרע געקנייטשטע באַקען. איהר ווילט זיך זעהר, אַז איך זאָל אויף דער חתונה אויסנעמען. זי זאָגט צום חתן:

— אליהו! ווי מיינסט דו? איך וועל מיט איהם ניט פאַר־שעמט ווערען? ער געהט אָנגעטהאָן, קיין עין־הרע, ווי אַ מאַ־נאַרכ׳ס אַ קינד.

מיין ברודער אליהו באַטראַכט מיך, גלעט זיך דאָס בערדעל און קוקט אויף מיינע פּיס. איך ווייס, וואָס באַדייט זיין קוקען. ער קוקט, וואָס דעם „מאָנאַרכ׳ס קינד" געהט באָרוויס... די מאַמע פאַרשטעהט אויך זיין קוק, נאָר זי מאַכט זיך ניט וויסענדיג... אַליין געהט זי אָנגעטהאָן אין אַ מאָדנע געל מלבוש, וואָס איך האָב עס אויף איהר קיינמאָל נישט געזעהען. דאָס מלבוש איז אויף איהר מגושם ברייט. איך וואָלט געמענט שווערען, אַז איך האָב עס אמאָל געזעהען אויף אונזער שכנה פּעסי... דערפאַר טראָגט זי אויפ׳ן קאָפּ אַ זיידענע פאַטשיילע, אַ שפּאָגעל־נייע, נאָך מיט אַלע קנייטשען. דעם קאָליר פון דער פאַטשיילע איז שווער צו באַשרייבען. מע קאָן זאָגען ווייס, מע קאָן זאָגען געל, מע

קאָן זאָגען רויז — עס ווענדט זיך אָן דער צייט. בייטאָג איז דאָס העל־רויז, פאַרנאַכט קוקט דאָס אויס געלבליך, און ביינאַכט — ווייס. גאַנץ פריה מאָהלט זיך עס אויס גרינליך, און אמאָל, אז מע קוקט זיך שטארק איין, פאלט דאָס גאָר אריין אין „אנטיק־מאָרע”, דאָס הייסט: העל־רויטליך־בלוי־טונקעל־גרין־פאָפּעליאַטע. זאָגען אויף דער פּאַטשיילע א חסרון קאָן מען נים, ווארום ס'איז א זעלטענע פּאַטשיילע. נישט מעהר, אויף דער מאַמע זעהט זי אויס פרעמד, שטארק פרעמד. עפּיס קלעפּט זיך נים די פּאַטשיילע צום פּנים. די פּאַטשיילע איז פאַר זיך, און דאָס פּנים איז פאַר זיך. א ווייבערשע פּאַטשיילע איז ווי, להבדיל, א מאַנסבילש היטעל. דאָס היטעל מיט'ן פּנים באַדאַרפען זיך פּאָרען, זיין ווי צונויפגעגאָסען. אָט, למשל, מיין ברודער אליהו. ער געהט אָנ־געטהאָן א קאַרטוזעל, איז דאָס ווי אויסגעוואַכסען ביי איהם אויפ'ן קאָפּ. די פּאות האָט מען איהם אינגאַנצען אָפּגעשאָרען. און נים נאָר אָפּגעשאָרען, נאָר אָפּגעגאָלט. א מאַנישקע האָט ער אָנגע־טהאָן א ווייסע מיט א האַרטען קאָלנער, מיט אָפּגעלעגטע שפּיצען. און א שניפּסעל האָט ער געקויפט א ווייס מיט רויטע, גרינע און בלויע פּינטעלעך. א רייכער שניפּס! שטיוועל מיט'ן גלאַנץ און מיט'ן סקריפּ און אויף שטארק הויכע אָבצאַסען — ער זאָל אויס־זעהען א ביסעל העכער. עס וועט איהם אָבער העלפען, ווי א טוידטען באַנקעס: ער איז זעהר קליין געוואַכסען. ער איז נים אזוי קליין, ווי זי איז גרויס און הויך און מאַנסבילדיג, און רויט און האַבעטיני, און א שטימע האָט זי א מאַנסבילשע. איך רעד פון דער כלה, פון יונה דעם בעקער'ס טאָכטער. ברכה הייסט זי. א פאַרגעניגען געווען צו זעהען דאָס פּאָרעל אונטער דער חופּה. איך האָב קיין צייט נים צו קוקען אויף חתן־כלה. איך בין פאַר־נומען. איך דאַרף זעהען די כלי־זמר. און נים אזוי די כלי־זמר, ווי זייערע כלים. מעהר ווי אלץ — דעם קאָנטערבאַס מיט'ן קעסעל־פּויק. שענע צוויי כלים! דער חסרון, וואָס מע קאָן נים צוגעהן נאָהענט א פּרוב טהון די כלים. באַלד עפּיס געבען זיי

איבער די הענט, אָדער דרעהען אייך אָן איין אויהער. דער רוח האָפּט זיי אָוועק, טאָמער ריהרט איהר זיך צו מיט אַ פינגער! איהר וועט זיי אָפּבייסען! אַך, ווען די מאַמע זאָל זיין אַ גוטע מאַמע, וואָלט זי מיך געמאַכט פאַר אַ כלי־זמר. איך ווייס אָבער, אַז זי וועט דאָס ניט וועלען. ניט מחמת זי איז אַ שלעכטע, נאָר מחמת די וועלט וועט ניט דערלאָזען, אַז פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל זאָל זיין אַ בלי־זמר. ניט קיין כלי־זמר און ניט קיין בעל־מלאָכה. מע האָט שוין געררעדט דע־פון ניט איין מאָל, וואָס וועט זיין פון מיר דער תכלית. די מאַמע, מיין ברודער אליהו, אונזער שכנה פּעסי און איהר מאַן, משה דער איינבינדער. ער האָט חשק מיך נעמען צו דער ארביים. דערלאָזט נישט פּעסי. זי זאָגט, אַז פּייסי דער חזן, עליו השלום, האָט ניט פאַרדיענט, אַז זיין זוהן זאָל זיין אַ בעל־מלאָכה... איך האָב מיך פאַררעדט און גאָר פאַרגעסען פון דער חתונה. ס'איז שוין לאַנג נאָך דער חופּה. מע גרייט שוין צום טיש. ווייבער און מיידלעך טאַנצען אַ קאַדריל. איך האָב מיך אריינגעפּלאָנטעט מיט מיינע הילצערנע הויזען אין מיטען. די וואָס קוקען ווי מע טאַנצט האָבען מיך גענומען וואַר־פען איינער צום אנדערען, ווי אַ מיאַטש. „וואָס איז דאָס פאַר אַ פּריטשעפּע?" זאָגט איינער. „עפּיס אַ שלים־מזל!" זאָגט דער אנדערער. „אַ רעשטעל צו די צרות!" זאָגט אַ דריטער. דער־זעהט אונזער שכנה און צעשרייט זיך (זי איז שוין הייזעריג ווי די וואַנט):

— צו איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה, צו מוטייר, צי גע־ריהרט, צי פונ'ם זינען, צי ניט ביי אַלע געדאַנקען? דאָס איז דאָך דעם חזנ'ס ברודערעל!!!...

אהאַ! עס האָט זיי גענומען! אודאי האָט מען מיך אוועק־געזעצט בײ'ם טיש גלייך מיט כלה'ס צד. און ווייסט איהר, מיט וועמען מע האָט מיך באַזעצט? אַז איהר וועט זיין מיט אַבצעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפען! מיט דער כלה'ס שוועסטערעל. יונה דעם בעקער'ס קליין טעכטערעל. אַלטע הייסט

זי. זי איז עלטער פון מיר סך־הכל מיט איין יאָהר און טראָגט צוויי צעפּלעך, צונויפגעבונדען פון אונטען מיט א סטענגעלע און זעהען־אוים, ווי א געפלאָכטענער בייגעל. איך און אלטע עסען פון איין טעלער ניט ווייט פון חתן־כלה. דער חתן, מיין ברודער אליהו, קוקט אויף מיר, איך זאָל זיצען ווי א מענטש, איך זאָל עסען מיט א גאָפּעל און זאָל ניט חאַפּען, און זאָל אַכטונג געבען אויף דער נאָז. איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך האָב קיין הנאה ניט פון דער וועטשערע. איך האָב פיינט, אז מע קוקט אויף מיר. צו די אלע זאכען טראָגט אָן דער גוטער יאָהר אונזער שכנה פּעסי.

— זאָלט איהר זיין געזונט! — שרייט זי מיט אלע כחות צו דער מאמע. — טהוט נאָר א קוק אהער. פאַר וואָס זאָל ניט זיין קיין שידוך?... א זיווג מן השמים!

אויף איהר הייזעריגען געשריי קומט אָן דער מחותן, יונה דער בעקער, אנגעטהאָן שבת'דיג, און עס ווערד א שמועס, אז איך און אלטע זענען חתן־כלה. יונה דער בעקער לאַכט מיט א האַלבען מויל. דאָס הייסט: די אויבערשטע ליפּ ביי איהם לאַכט, די אונטערשטע וויינט. דער גאַנצער עולם קוקט אויף אונז. מיר ביידע, איך און אלטע, לאָזען אַראָפּ די אויגען אונטער'ן טיש און שטיקען זיך פאַר געלעכטער. בכדי איך זאָל ניט אויסשיסען, האַלט איך מיך צו ביי דער נאָז און בלאָז מיך אָן ווי א פּאַחיר. נאָך א מינוט וועט דער פּאַחיר פּלאַצען, און ס'וועט זיין א סקאַנדאַל. א גליק, וואָס די כלי־זמר טהוען א זעץ א שענעם ניגון, א וואָלאַך. דער גאַנצער עולם ווערד פאַרטראַכט. איך הויב־אויף דעם קאָפּ און דערזעה די מאמע מיט'ן געלען פרעמדען מלבוש און מיט דער זיידענער פאַטשיילע. זי טהוט דאָס, וואָס אלע מאָל: זי ווייבט! איהר ווייסט ניט, זי וועט אמאָל אויפהערען צו ווייגען?...

ט

איך האָב אַ רייכע שטעלע

ע

איך האָב אַ רייכע שטעלע

א.

די מאַמע האָט מיר אָנגעזאָגט אַ בשורה, אַז איך האָב שוין אַ שטעלע. נישט חלילה ביי אַ בעל־מלאָכה — איהרע שונאים, זאָגט זי, וועלען דאָס ניט דערלעבען, אַז פּייסי דעם חזנ׳ס זוהן זאָל זיין אַ בעל־מלאָכה. מיין שטעלע, זאָגט זי, איז אַ רייכע שטעלע, אַ גרינגע שטעלע. אַ גאַנצען טאָג וועל איך געהן אין חדר, אין תלמוד־תורה הייסט עס, און ביינאַכט וועל איך געהן שלאָפען צום אַלטען לוריא. דער אַלטער לוריא איז אַ גרויסער גביר, זאָגט זי. ער איז נאָר אַ קראַנקער, דאָס הייסט, אַזוי איז ער געזונט, עסט און טרינקט און שלאָפט, נאָר ניט ביינאַכט. ביינאַכט קאָן ער ניט שלאָפען. קיין איין אויג מאַכט זיך איהם ניט צו. האָבען די קינדער מורא איהם לאָזען איינעם אַליין ביינאַכט. דאַרף מען האָבען אַ מענטש זאָל זיין מיט איהם. עס מעג זיין אַ קינד, אַבי אַ מענטש. אַוועקזעצען צו איהם איין אַלטען אידען פּאַסט נישט. אַ קינד — גאַרנישט, עלעהיי אַ קעצעל. פינף רובעל אַ וואָך האָבען זיי צוגעזאָגט, און וועטשערע פאַר דיר אַלע פאַרנאַכט, ווען דו קומסט פון תלמוד־תורה (אַזוי

זאָגט מיר די מאמע מיינע). א גוטע וועטשערע, א נגיד'ישע. וואָס ביי זיי פאַלט אראָפּ קאָן עס זיין נענוג פאַר אונז אַלע. געה, מיין קינד, אין חדר, פּאַרנאַכט וועסט דו קומען, וועל איך דיך אָפּפיהרען אהין. וועסט נישט האָבען קיין שום ארבייט. א נגיד'ישע וועטשערע און א געלעגער אויף א גוטען. און פינף רובל א וואָך. איך וועל דיר מאַכען א פּאָר מלבושים'לעך, שטי־וועלעך דיר קויפען.

דאַכט זיך, גוט — איא? וואָס זשע דאַרף מען וויינען? קאָן זי אָבער אַנדערש ניט, די מאמע מיינע. וויינען מוז זי!

ב.

אין תלמוד־תורה געה איך דערווייל אַזוי. לערנען לערנען איך ניט. נישטאָ פאַר מיר קיין כתה. העלף איך דער רביצין אין שטוב און שפּיעל מיך מיט דער קאַץ. דער רביצינ'ס ארבייט איז ניט קיין שווערע ארבייט. אויסקעהרען די שטוב, העלפען אריינטראָגען האָלץ, געהן א גאַנג — ס'איז בלאָטע, ס'איז ניט קיין ארבייט. אַבי ניט לערנען. לערנען איז ערגער. דערפאַר אָבער די קאַץ — א סך מעהר איינגענעהם. א קאַץ, זאָגט מען, איז א טמא. איך זאָג: ס'א ליגען. א קאַץ איז א ריינע חיה. א קאַץ, זאָגט מען, איז א מזיק. איך זאָג: ס'א ליגען. א קאַץ איז א צוגעלאָזטע זאַך. א הונט האָט אין זיך חניפה, א הונט דרעהט מיט'ן עק. א קאַץ לאַשצעט זיך, און אַז מע גלעט זי איבער'ן קעפּעל, מאַכט זי צו די אויגלעך און הויבט־אָן מורקען. איך האָב ליעב א קאַץ. — וואָס קומט מיר דערפאַר? רעדט־זשע אָבער מיט זיי, מיט מיינע חברים, וועלען זיי אייך דערצעהלען מויזענד מעשיות. אַז מע האַלט א קאַץ, דאַרף מען וואַשען די הענט. אַז מע האַלט א קאַץ, שאַדט צום זכרון. זיי ווייסען שוין ניט וואָס אויסצוטראַכטען. זיי האָבען א טבע — לאָז צו־געהן צו זיי די קאַץ, דערלאַנגען זיי איהר א שנייד מיט'ן פּוס

אין זייט אַריין. איך קאָן ניט זעהען, ווי מע שלאָגט אַ קאַץ. לאַכען זיי פון מיר. ביי זיי איז ניטאָ קיין צער בעלי־חיים. איך רעד פון די קינדער, וואָס מיט מיר אין דער תלמוד־תורה. זיי זענען רוצחים. פון מיר לאַכען זיי. זיי רופען מיך: „די היל־צערנע הויזען", און מיין מאַמע — „די קלאָגעדיגע", ווייל זי וויינט שטענדיג.

— אָן נעהמט דיין קלאָגעדיגע מאַמע! — זאָגען זיי צו מיר.

דאָס איז זי געקומען מיך אָפּנעמען פון חדר און אָפּפיהרען אויף מיין רייכע שטעלע.

ג.

אויפ'ן וועג באַקלאָגט זיך די מאַמע, אַז איהר איז ביטער און פינסטער (ביטער אַליין איז קאַרג). גאָט האָט איהר גע־נומען צוויי קינדער, און זי דאַרף זיין אַליין. מיין ברודער אליהו האָט, זאָגט זי, חתונה געהאַט, קיין עין־הרע, זעהר גוט, אַריין אין אַ שמאַלץ־גרוב. איז אָבער דער חסרון, וואָס דער שוועהר איז אַ גראָבער יונג. אַ בעקער, משטיינס געזאָגט. וואָס קאָן מען פאַרלאַנגען פון אַ בעקער? אַזוי טענה'ט מיט מיר די מאַמע, און מיר קומען אויף מיין רייכער שטעלע, צום אַלטען לוריא. דער אַלטער לוריא זיצט אין אַ קייזערליכען פּאַלאַץ. אַזוי זאָגט די מאַמע. אין אַ קייזערליכען פּאַלאַץ בין איך אַ בעלן זיין. דער־ווייל זענען מיר אין קיך. איך און די מאַמע. אין קיך איז אויך ניט מיאוס. דער אויוועז איז ווייס און גלאַנצט, און די כלים גלאַנצען, און אַלסדינג גלאַנצט. מע בעט אונז זיצען. עס קומט אַרוים אַ ווייבעל, אָנגעטהאָן ווי אַ פּריצה. זי רעדט מיט דער מאַמע און ווייזט אויף מיר. די מאַמע שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ, ווישט אַלע מאָל די ליפּען און וויל ניט זיצען. איך זיץ דוקא יאָ. די מאַמע געהט אוועק, זאָגט מיר אָן, איך זאָל זיך האַלטען ווי אַ מענטש. דערביי האָפּט זי דערווייל אַ וויין און

א וויש די אויגען. מאָרגען וועט זי קומען נאָך מיר און וועט מיך אָפּפיהרען, זאָגט זי, אין חדר אריין. מע גיט מיר עסען. יויך מיט קוילעטש (אין דער וואָכען קוילעטש!) און פלייש — א גוזמא פלייש! אָפּגעגעסען, הייסט מען מיר געהן ארויף. ווייס איך ניט, וואָס הייסט „ארויף"? פיהרט מיך אָפּ די קעכין. חנה הייסט זי. זי איז א שווארצע מיט א לאנגער נאָז. מע פיהרט מיך ארויף אויף טרעפּ. די טרעפּ זענען אויסגעבעט מיט וויכען. מיט באָרוויסע פיס איז א מחיה צו געהן. ס'איז נאָך ניט רעכט נאכט, און ביי זיי ברענען שוין לאָמפּען. אָהן א שיעור לאָמפּען. די ווענט זענען אויסגעקלעפּט מיט צאַצקעס און מיט מענטשעלעך. די שטוהלען זענען באַדעקט מיט לעדער. די סטעלי איז צע־מאָהלט, ווי להבדיל אין בית־המדרש. נאָך שענער ווי אין בית־המדרש. מע האָט מיך אריינגעפיהרט אין א גרויסען אַלקיר. דער אַלקיר איז אזוי גרויס, אז ווען איך זאָל זיין איינער אליין, וואָלט איך געלאָפען פון איין וואנט ביז דער אנדערער, אָדער איך וואָלט מיך גאָר אנידערגעלעגט און געקאַטשעט זיך אויף דער סאַמעטענער קאָלדרע, וואָס איז אויסגעשפּרייט איבער דער גאנ־צער ערד. אויף אזא קאָלדרע דאַרף זיין ניט שלעכט צו קאַטשען זיך. שלאָפען דאַרף זיין אויך נישקשה'דיג.

ד.

א שענער איד, א הויכער, מיט א גרויען באָרד, מיט א ברייטען שטערן, א זיידענער חאַלאַט, א יאַרמעלקע פון גאָלע סאַמעט, שטעקשיך אויף די פיס, אויך פון סאַמעט מיט בלישטשקע אויסגע־נייהט, — אָט דאָס איז דער אַלטער לוריא. ער זיצט איבער א גרויסען גראָבען ספר. זאָגען זאָגט ער גאָרניט, נאָר ער קייט די שפּיצען פונ'ם באָרד, קוקט־אריין אין ספר, שאָקעלט מיט א פּוס און ברומט שטילערהייד צו זיך אליין. א מאָדנער איד אָט דער אַלטער לוריא. איך קוק אויף איהם און טראַכט: ער זעהט מיך,

צי ער זעהט מיך ניט? ווייזען ווייזט אויס, אַז ניין. וואָרום קוקען קוקט ער ניט, און געזאָגט האָט מען איהם נאַרניט. מע האָט מיך נאָר אריינגעלאָזט אהער און מע האָט פארשלאָסען די טהיר פון יענער זייט. פּלוצים רופט זיך אָן דער אַלטער לוריא, און קוקען קוקט ער אַלץ נאָך ניט אויף מיר:

— קומט אהער, וועל איך אייך ווייזען אַ שטיקעל רמב"ם.

צו וועמען רעדט ער דאָס? צו מיר? מיר זאָגט ער „איהר"? איך קוק מיך אום אויף אַלע זייטען. אחוץ מיר איז נישטאָ דאָ קיינער. דער אַלטער לוריא ברומט אויס נאָך אַ מאָל אויף זיין גראָבער שטים:

— קומט אהער, וועט איהר זעהען, וואָס דער רמב"ם זאָגט!

איך בין אַ בעלן צוצוגעהן צו איהם נאָהענט.

— מיך רופט איהר?

— אייך, אייך, וועמען דען?

אזוי מאַכט צו מיר דער אַלטער לוריא און קוקט אין גרויסען בוך אריין און נעמט מיך פאר אַ האַנט און טייטעלט מיט איין פינגער און גיט מיר צו פארשטעהן וואָס דער רמב"ם זאָגט. און וואָס ווייטער, רעדט ער העכער און מיט אַלץ מעהר היטץ. ער צעקאָכט זיך אזוי שטארק, אַז ער ווערד אַזש רויט. ער דרעהט מיט'ן גראָבען פינגער, און מיט'ן עלענבויגען דערלאַנגט ער מיר אַלע מינוט אין זייט אריין און מאַכט צו מיר:

— נו, וואָס זאָגט איהר? איאַ, עס איז גוט?

ס'זאָל זיין שטארק גוט — זעה איך ניט. דעריבער שווייג איך. איך שווייג, און ער קאָכט זיך. ער קאָכט זיך, און איך שווייג. עס הערט זיך אַ קלונג פון אַ שליסעל פון יענער זייט. עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין די זעלבע וואָס געהט פריציש אָנגעטהאָן. זי געהט־צו צום אַלטען לוריא און רעדט איהם גלייך אין אויהער אריין. אפנים, ער איז אַ טויבער. אַניט — וואָס דאַרף זי שרייען? זי זאָגט איהם, ער זאָל מיך

אפלאַזען, וואָרום איך דאַרף שוין שלאָפן. זי נעמט מיך צו פון זיינע הענט און באַלעגט מיך אויף אַ סאָפע מיט „שפּרינזינעס“. דאָס בעטגעוואַנט איז ווייס אַזוי ווי שניי. אַ קאָלדרע אַ זיידענע, אַ ווייכע — טעם גן־עדן! די וואָס נעהט פּריציש אָנגעטהאָן דעקט מיך איין, געהט אוועק און פאַרשליסט די טהיר פון יענער זייט. דער אַלטער לוריא געהט־אַרום איבער דער שטוב, די הענט פאַרלעגט אַהינטער, קוקט־אַראָפּ צו זיך אויף די שענע שטעק־שיך, און ברומט, און באַמקעט, און מאַכט עפּיס מאָדנע מיט די ברעמען. מיר קלעפּען זיך די אויגען. איך וויל שלאָפן. פּלוצים נעהט־צו צו מיר דער אַלטער לוריא און זאָגט מיר:

— דו ווייסט? איך וועל דיך אויפעסען.

איך קוק אויף איהם און פאַרשטעה ניט וואָס ער זאָגט.

— שטעה אויף, איך וועל דיך אויפעסען.

— ועמען? מיך?

— דיך! דיך! איך מוז דיך אויפעסען! אַנדערש קאָן דאָס ניט זיין!

אַזוי זאָגט דער אַלטער לוריא. ער געהט אַרום איבער דער שטוב, האַלט דעם קאָפּ אַראָפּ, די הענט אַרונטער, דעם שטערן פאַרקנייטשט. ער רעדט אָבער אַלע מאָל שטילער, צו זיך אַליין. איך הער זיך צו צו איטליכס וואָרט. קוים וואָס איך חאַפּ דעם אָטהעם. ער אַליין פרעגט ביי זיך און ענטפערט זיך אַליין. אָט וואָס דער אַלטער לוריא זאָגט:

— דער רמב״ם זאָגט, אַז די וועלט איז ניט קיין קדמון. פון וואַנען איז געדרונגען? ווייל אַ סבה מוז האָבען אַ מסבב! מיט וואָס קאָן איך דאָס באַווייזען? מיט מיין רצון. ווי אַזוי? אָט וויל איך איהם אויפעסען, עס איך איהם אויף. אי וואָס? רחמנות? עס קעהר זיך גאָר ניט אָן. איך טהו מיין רצון. דער רצון איז ניט דער תכלית. איך עס איהם אויף. איך וויל איהם אויפעסען. איך מוז איהם אויפעסען!...

ה.

אַ גוטע בשורה האָט ער מיר אָנגעזאָגט, אַז דער אַלטער לוריא. ער מוז מיך אויפעסען! וואָס וועט די מאַמע זאָגען? עס פּאַלט־אָן אויף מיר אַ פּחד. עס ציטערט אויף מיר דאָס לייב. די סאָפּע, וואָס איך ליג אויף איהר, איז אָפּגערוקט פון דער וואַנט. ביסלעכווייז רוק איך מיך צו דער וואַנט און גליטש מיך אַראָפּ אויף דער ערד, צווישען סאָפּע און צווישען וואַנט. עס קלאַפּט מיר אַ צאָהן אָן אַ צאָהן. איך הער מיך איין און וואַרט, ווען וועט ער מיך עסען. און ווי אַזוי? שטילערהייד רוף איך די מאַמע און פּיהל, ווי נאַסע טראָפּענס קאַטשען זיך מיר איבער די באַקען, פון די באַקען אין מויל אַריין. די טראָפּענס זענען געזאַלצען. איך האָב קיינמאָל אַזוי ניט געבענקט נאָך דער מאַמע, ווי אַצינד. נאָך מיין ברודער אליהו בענק איך אויך, נאָר ניט אַזוי. און אָן דעם טאַטען דערמאָן איך מיך, וואָס איך זאָג נאָך איהם קדיש. ווער וועט נאָך מיר זאָגען קדיש, אַז דער אַלטער לוריא וועט מיך אויפעסען?...

. . . .

אפּנים, איך בין גוט געשלאָפען? וואָרום אַז איך חאַפּ מיך אויף, קוק איך מיך אַרום, וואו בין איך אין דער וועלט? איך טאַפּ די וואַנט. איך טאַפּ די סאָפּע. איך שטעק אַרוים מיין קאָפּ — אַ גרויסער, אַ ליכטיגער אַלקיר. סאַמעטענע קאָלדרעס אויף דער ערד. די ווענט אויסגעקלעפּט מיט מענטשעלעך. די סטעלי — ווי להבדיל אין בית־המדרש. דער אַלטער לוריא זיצט נאָך אַלץ איבער יענעם גרויסען ספר, וואָס ער רופט איהם רמב"ם. מיר געפעלט דער נאָמען „רמב"ם". עס קומט אויס ביי מיר ווי „בימבאָם". פלוצים דערמאָן איך מיך, אַז דער אַלטער לוריא האָט מיך ערשט נעכטען געוואָלט אויפעסען. איך האָב מורא,

ער זאָל מיך ניט דערזעהען און ווידער וועלען עסען. באהאלט איך מיך צוריק צווישען וואַנט און צווישען סאָפע און שוויג. עס עפענט זיך די טהיר מיט א קלונג פון יענער זייט. עס קומט־אריין אלץ יענע, וואָס געהט אַנגעטהאָן ווי א פּריצה. נאָך איהר געהט נאָך די קעכין, וואָס מע רופט זי חנה, מיט א גרויסען בעקען. אויפ'ן בעקען שטעהען קריגעלעך מיט קאווע, הייסע מילך און פּוטערבולקעס פרישע.

— וואו איז דאָס בחור'על? — פרעגט חנה און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען. זי דערזעהט מיך צווישען וואַנט און צווישען סאָפע.

— ביזט א רעכטער שייגעץ, ווי איך זעה! וואָס טהוסט דו דאָ? קום אראָפּ מיט מיר אין קיך. דאָרט וואַרט אויף דיר די מאַמע.

איך טהו א שפּרונג־ארויס פון מיין באהעלטעניש און לויף־אראָפּ איבער די אויסגעבעטע טרעפּ מיט די באַרוויסע פיס און זינג מיר אונטער צום טאַקט: ראַמבאַם, בים־באַם! בים־באַם, ראַם־באַם! — ביז איך קום אין קיך אריין.

— האַפּט זיך נישט! — זאָגט חנה די קעכין צו דער מאַ־מע. — לאָז ער אויסטרינקען האַטש א גלעזעל קאַווע מיט א פּוטער־געבעקסעל! און איהר אליין, נישקשה, מעגט אויכעט נע־מען א גלעזעל קאַווע. דער גוטער יאָהר וועט זיי ניט נעמען. זיי האָבען גענוג.

אזוי זאָגט חנה די שווארצע, און די מאַמע דאַנקט איהר און זעצט זיך אַוועק, און מע דערלאַנגט אונז הייסע שמעקעדיגע קאַווע מיט פרישע פּוטער־געבעקס.

איהר האָט אמאָל געגעסען אייער־קיכלעך מיט צוקער? — אָט דאָס זענען די נגיד'ישע פּוטער־געבעקסלעך. און אפשר נאָך בעסער. דעם טעם פון דער קאַווע קאָן איך אייך ניט באשרייבען. טעם גן־עדן! די מאַמע האלט דאָס גלאָז און זופּט און קוויקט

זיך און גיט מיר פון איהר פּוטערגעבעקסעל העכער האַלב. דער־זעהט חנה די קעכין און מאַכט אַ גוואַלד, גלייך ווי מע האָט זי געקוילעט:

— וואָס טהוט איהר דאָס? עסט, עסט, ס'איז דאָ גענוג!

און חנה די קעכין גיט מיר נאָך אַ פּוטערגעבעקסעל. האָב איך שוין צוויי מיט אַ האַלבען. איך הער מיך צו צו זייער שמועס. דער שמועס איז מיר באַקאַנט. די מאַמע קלאָגט זיך אויף איהר מזל. איין אַלמנה, צוויי קינדער, איינער אין אַ שמאַלץ־גרוב, דער אַנדערער נעבאַך אַזוי. איך וואָלט וועלען וויסען, ווי אַזוי איז דאָס מיין ברודער אליהו אין אַ שמאַלץ־גרוב? אַ גרוב מיט שמאַלץ? תמיד פליישיג? חנה הערט־אויס די מאַמע, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. נאָכדעם הויבט אָן חנה רעדען, קלאָגען זיך אויף איהר מזל, וואָס זי דאַרף זיין ביי יענעם. זי איז אַ טאָטענ'ס אַ קינד. איהר טאַטע איז געוועזן אַ איד אַ בעל־הבית, איז ער אָפּגעברענט געוואָרען. נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען קרענקען. נאָכדעם איז ער געשטאָרבען. איהר טאַטע, זאָגט זי, זאָל איצינד אויפשטעהן און געבען אַ קוק אויף זיין חנה, ווי זי שטעהט ביי אַ פרעמדען אויווען! זי קאָן זיך ניט באַקלאָגען. דאַנקען גאָט דערפאַר. זי האָט אַ גוטע שטעלע. איין חסרון — דער אַלטער בעל־הבית איז אַ ביסעל...

וואָס „אַ ביסעל“ — ווייס איך ניט. חנה ווייזט עפּיס מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן. די מאַמע הערט־אויס חנה'ן, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. נאָכדעם הויבט־אָן ווידער די מאַמע רעדען. חנה הערט־אויס די מאַמע, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. אויפ'ן וועג גיט זי מיר מיט נאָך אַ פּוטערגעבעקסעל, און איך ווייז די יונגלעך אין תלמוד־תורה. זיי רינגלען מיך ארום און קוקען אין די אויגען, ווי איך עס. אפנים, ביי זיי איז דאָס אַ גאַנצער אַנטיק? איך גיב זיי אָלעמען צו קליינע שטיקעלעך. זיי לעקען די פינגער.

— וואו האָסט דו גענומען אַזאַ מאכל?

איך שטופּ אָן ביידע באַקען, שמעל זיך אוועק אַקעגען זיי מיט די הענט אין די טיעפע קעשענים פון מיינע הילצערנע הויזען און קיי און שלינג און טאַנץ־אונטער אויף מיינע באָרוויסע פיס אָהן ווערטער, ווי איינער רעדט:

— עך, קבצנ׳ישע טאַרבעס וואָס איהר זייט! א טייערע מציאה פּוטערגעבעקס, חאַ־חאַ־חאַ! איהר זאָלט נאָך פּרובירען מיט קאווע, וואָלט איהר ערשט דעמאָלט געוואוסט וואָס הייסט טעם גן־עדן אויף דער וועלט!...

VI

א שמאָלץ־גרוב

VI

אַ שמאַלץ־גרוב

א.

דאָס איינציגע שטיקעל גליק, וואָס האלט מיין מאמען אויף די פיס, איז דאָס, וואָס מיין ברודער אליהו איז, דאנקען גאָט, גוט. ער האָט זיך אריינגעחאפּט אין אַ שמאַלץ־גרוב. אַזוי זאָגט די מאמע מיינע, און פאר גרויס נחת חאפּט זי אַ וויש די אויגען, ווי איהר שטייגער איז. זי האָט איהם שוין פאַרזאָרגט, זאָגט זי, אויף אייביג. איהר שנור, זאָגט זי, איז אַפילו ניט קיין אי־אי־אי (איך מיין אויך אַזוי!). האָט איהם אָבער גאָט צוגעשיקט דער־פאַר אַ רייכען שווער. ער איז אַ בעקער. יונה רופט מען איהם, יונה דער בעקער. דאָס הייסט, ער אַליין באַקט ניט. באַקען באַקען אַנדערע. ער קויפט נאָר מעהל און פאַרקויפט ברויט. פּסח באַקט ער מצות פאר דער גאַנצער שטאָדט. ער איז צו בעקעריי אַ ברען, און דערצו איז ער אַ בייזער איד — סכנות. איך מעג זאָגען, אַז ער איז אַ רוצח. ער האָט מיך איינמאָל גע־חאַפּט, בשעת איך בין געווען צוגאַסט ביי מיין ברודער אליהו און האָט מיך מכבד געווען מיט איין אייער־בייגעל. דער בייגעל איז געווען אַ פרישער, אַ ווארעמער, נאָר־וואָס פון'ם אויווען. האָט דער רוח באַדאַרפט אַנטראָגען יונה דעם בעקער. איהר

זאָלט געוועזן זעהען זיין רציחה'דיג פּנים מיט זיינע גזל'עוואַטע אויגען! פון דעמאָלט אָן געה איך ניט מעהר אהין. מיין פּוס וועט שוין דאַרט ניט זיין מעהר, איך זאָל וויסען גאָלד! אַ איד זאָל האָבען אַ טבע אָננעמען פאַר'ן קאָלנער און ארויסוואַרפען אויף יענער זייט טהיר, און נאָך געבען גוטע דריי סטוסאַקעס פון הינטען! איך האָב עס דערצעהלט דער מאַמען, איז זי באַלד אוועקגעלאָפען אהין — זי האָט איהם געוואָלט אָפּשפּיעלען אַ חתונה, ווי איהם קומט. האָט אָבער מיין ברודער אליהו ניט דערלאָזט. ער האָט איהם אָפּגענעבען דעם נערעכט. ער האָט גערדרונגען דער מאַמען, אז ער האָט דורך מיר בזיונות. אַלע מאָל, ווען איך קום צו איהם, עס איך, זאָגט ער, בייגעל. ער וועט מיר בעסער געבען, זאָגט ער, אַ קאָפּיקע און לאָם איך געהן ערגיץ אַנדערש זיך קויפען אַ בייגעל. זאָגט איהם די מאַמע, אַז ער האָט אויף מיר קיין קאָפּ רחמנות ניט, אַז עס אַהרט איהם ניט, וואָס דאָס קינד איז אַ יתום. זאָגט איהר מיין ברודער אליהו, אַז מע קאָן זיין אַ יתום און מע טאָר ניט חאַפּען קיין בייגעל פון אַ פרעמדען אוויווען. זאָגט איהם די מאַמע, ער זאָל רעדען אַ ביסעל שטילער. זאָגט איהר מיין ברודער אליהו, אַז ער וועט דוקא שרייען הויך, בכדי אַלע זאָלען וויסען. אַז איך בין אַ גנב. דאָס וואָרט „גנב" קאָן די מאַמע נישט הערען. זי ווערד אַלערליי פאַרבען און זאָגט צו מיין ברודער אליהו, ער זאָל ניט פאַרגעסען, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט. מיט גאָט שפּיעלט מען זיך ניט. גאָט וועט ניט שווייגען. ער איז איין אבי־יתומים. ער וועט זיך אָננעמען פאַר'ן יתום. נישקשה, ער איז אַ גרויסער גאָט. ער קאָן. אַז גאָט וויל, קאָן יונה דער בעקער ניט פאַר־מאָגען וואָס אַ בייגעל איז ווערטה!... אַזוי זאָגט־אָפּ די מאַמע צו מיין ברודער אליהו. זי נעמט מיך פאַר אַ האַנט, טהוט אַ קלאַפּ מיט דער טהיר, און מיר געהען אַהיים.

ב.

הערט איהר, אַפּנים, אַז מיט גאָט טאָר מען זיך טאַקי ניט שפּיעלען! איהר וואָלט וויסען וואָסער אַ סוף יונה דער בעקער האָט געהאַט! איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז ער אַליין באַקט נים. באַקען באַקען אַנדערע. עפּיס צוויי אידען שוואַרצע מיט דריי ווייבער פּרעמדע, אָפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע, מיט רויטע וואַרעמע פּאַטשיילקעס אויפ'ן קאָפּ (האָטש אין דרויסען איז אַ היץ — סכנת נפשות!). האָט זיך געטראָפען אַ מעשה. ניט איין מעשה, נאָר עטליכע מעשיות. דער עולם האָט זיך נעקלאָגט, אַז מע געפינט אין די בולקעלעך פּאָדעם, און טאַשמעס, און טאַראַ־קאַנעס, און שטיקלעך גלאָז. איינער אַ כריסט האָט געבראַכט צו טראָגען צו דעם בעקער אַ גאַנצען זשמוט מיט האָר, שוואַרצע האָר. פּאַר אַ כריסט האָט זיך יונה דער בעקער איבערגעשראָקען, ובפרט דער כריסט האָט געסטראַשעט מיט פּאָליציע. מע האָט זיך גענומען צו די בעקערס, פּאַרנלייכען וועמענ'ס האָר. די מאַנסבילען האָבען געזאָגט אויף די ווייבער. די ווייבער האָבען געזאָגט אויף די מאַנסבילען. די ווייבער האָבען גע'טענה'ט, אַז זיי האָבען אַלע געלע האָר. די מאַנסבילען האָבען גע'טענה'ט: וואו האָט איהר געזעהען ביי מאַנסבילען אַזעלכע לאַנגע האָר? ביז די ווייבער האָבען זיך צעקריענט. און אַז די ווייבער האָבען זיך צעקריעגט, איז מען געוואָהר געוואָרען שענע זאַכען: איינע האָט פּאַרלוירען אַ זאָקענבענדעל אין דער חלה. איינע האָט פּאַרקנאָטען אין טייג אַ זאַניטעצע פון אַ קראַנקען פינגער. נאָך איינע פּלעגט זיך לעגען אַלע ביינאַכט צוקאָפּענס די אויפגעוווירענע חלה. זי האָט געשוואָרען מיט כל השבועות שבעולם, אַז ס'איז שקר וכזב. סך הכל האָט זיך דאָס געטראָפען איין מאָל, אָדער, העכסטענס, צוויי מאָל. זי האָט ניט געהאַט קיין קישען...

די גאַנצע שטאָדט האָט זיך געוויענט. יונה דער בעקער האָט געבאָך געהאַט דאָס לויפעניש. עס האָט נישט געהאָלפען

קיין שום רבונו־של־עולם. מע האָט נישט געוואָלט נעמען זיין נעבעקס אין די הענט אריין! חאַטש וואַרף עס ארויס פאַר די הינט! א מצוה אויף איהם!

ג.

יונה דער בעקער איז אָבער א יונג מיט ביינער. ער האָט צעטריבען די בעקערס, די אידען מיט די ווייבער, און האָט צו־גענומען אנדערע בעקערס. שבת האָט ער געלאָזט אויסרופען אין אַלע שוהלען, אַז ער האָט צוגענומען נייע בעקערס, און אַז פון היינט אָן און ווייטער נימ ער אכטונג אַליין, ס'זאָל זיין ריין און ציכטיג. ער איז ערב מיט צעהן רובעל שטראָף, טאָמער גע־פינט מען ביי איהם אין דער חלה איין האָר אפילו. פון דע־מאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבען לייזען געלט. דער עולם האָט געזוכט האָר ביי איהם אין די נעבעקס און מע האָט דוקא נישט געפונען. אפילו אַז מע האָט יאָ עפּיס געפונען און מע האָט איהם געבראַכט, האָט ער ארויסגעטריבען. ער האָט געזאָגט, אַז דאָס האָט מען אומיסטנע אריינגעלעגט, בכדי צו באַקומען די צעהן רובעל שטראָף. מע ווייסט די מעשות!... א רעכטער חברה־מאַן אָט דער יונה דער בעקער! נאָט האָט אָבער געוואָלט זיך אָפּרעכענען מיט איהם, האָט ער איהם צוגעשיקט א נייעם אומ־גליק. איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען זענען אַלע זיינע בעקערס אויפגעשטאַנען, צונויפגענומען די קלומקעס און זענען אוועק. זיי ווילען מעהר נימ באַקען ביי איהם פאַר קיין געלט. סיידען ער וועט זיי העכערען דעם פּרייז אויף א קערבעל א וואָך, און וועט זיי לאָזען אויף ביינאַכט אהיים שלאָפען, און וועט זיי נימ שלאָגען מיט די הענט גלייך אין די צייהן אריין. ביי יונה דעם בעקער איז אַזאַ טבע: באַלד עפּיס — גימ ער מיט די הענט אין די צייהן אריין. יונה איז געוואָרען אָנגעצונדען. ער איז שוין א בעל־הבית פון היבשע עטליכע יאָהר, האָט זיך איהם

נאָך נים געטראָפּען, אַז אַ בעל־מלאָכה זאָל גאָר זאָגען אַ דעה, ווי אַזוי צו שלאָגען זיך! פון העכערען דעם פּרייז איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען. ער קאָן קריגען צעהן אַנדערע אויף זייער אָרט. אַ טייערע מציאה ארבייטער! קאָרג מענטשען שטאַרבען פון הונגער? ער איז אַוועק זוכען בעקערס. ניטאָ קיין בעקערס. קיינער וויל נים געהן. וואָס איז די מעשה? אַלע בעקערס האָבען זיך געמאַכט יד־אחת. זיי וועלען צו איהם נים געהן, ביז ער וועט נים צונעמען אַלע פריהעריגע בעקערס, און ביז ער וועט נים מקיים זיין אַלע דריי זאַכען: 1) אַ קערבעל אַ וואָך. 2) ביי־נאַכט אהיים שלאָפען. 3) נים שלאָגען זיך מים די הענט אין די צייהן... שען געווען אָנצוקוקען, ווי יונה האָט זיך געקאָכט, געפּינעט, געקלאָפּט מים די הענט אין טיש און געשאָלטען זיך. אי, האָב איך געהאַט אַ נקמה! נאָר דאָס איז נאָך גאָרניט אַקעגען דעם, וואָס ס'איז געווען ווייטער.

ד.

אַ הייסער זומערטאָג. גאָר וואָס זענען אויפגעקומען דינים מים קאַווענעס (ארבוזעס). דאָס איז די בעסטע צייט אין יאָהר. שפּעטער אַ ביסעל הויבען זיך אָן די וויינענדיגע טעג. נאָט זאָל מיך נים שטראָפען פאַר די רעד — איך האָב פיינט די וויינענ־דיגע טעג. איך האָב בעסער ליעב, אַז ס'איז פריילין. און וואָס קאָן זיין פריילינער פון אַ פולען מאַרק מים דינים און מים קאַ־ווענעס? אומעטום, וואו איהר טהוט זיך אַ קעהר, איז אָדער דינים, אָדער קאַווענעס. די דינים זענען געל און שמעקען ווי אתרוגים. די קאַווענעס זענען רוים (אינווענינ), ווי פייער, און קערלעך האָבען זיי שווארצע, און די זוסקיים זייערע איז ווי אַ גוטער האָניג. מיין מאַמע האַלט נים פון קאַווענעס. זי זאָגט, אַז דינים זענען שפּאַרעוודיגער. אַז זי קויפט, זאָגט זי, אַ דיני, האָט זי אויף צוויי טעג פאַר אונזביידען — אויף אָנבייסען.

אויף ווארעמעס און אויף וועטשערע. און א קאווענע, זאָגט זי, איז א נאַשערייַ: פּויזשעט נאָר אָן א פּולען בויך מיט וואַסער. איך מיין, אַז זי האָט א טעות. איך זאָל זיין א קייסער, וואָלט איך א גאַנץ יאָהר געגעסען קאווענע מיט ברויט. עס מאַכט ניט אוים, וואָס ס'איז דאָ אין זיי א סך קערלעך. א גוטע קאווענע אַז מע טהוט א רעכטען טרייסעל, טהוען די קערלעך א פאַל־ ארויס — און דעמאָלט עסט וויפיעל איהר ווילט אַליין! אָהאָ! זעהט נאָר, איך האָב מיך אַזוי פאַררעדט פון די קאווענעס, אַז איך האָב פאַרגעסען פון וואָס איך האָב אָנגעהויבען. איך האַלט ביי מיין ברודער אליהו'ס שוועהר, יונה דעם בייגעלבעקער. ס'איז געקומען אויף איהם א רעכטע מפּלה. קיינער האָט זיך אויף אַזעלכעס ניט געריכט. שטעלט אייך פאָר, מיר זיצען מיט מיין מאַמען ביי'ם טיש און עסען ווארעמעס: דיני מיט ברויט. עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין מיין ברודער אליהו מיט א חומש אין האַנט, דעם טאַטענ'ס חומש. נאָך איהם שלעפּט זיך נאָך זיין ווייב ברכה. אין איין האַנט האַלט זי א פּוטערנעס קאָלנער מיט ווידעלעך, אין דער אַנדערער האַנט — א פאַרעוועט „דורכשלאַג". איהר ווייסט ניט, וואָס הייסט א דורכשלאַג? אַזא כלי, וואָס מע זייעט־אָפּ אויף דעם די לאָקשען. מיין ברודער אליהו איז טוידט, ווי די וואַנט. מיין שוועגערין ברכה איז רויט, ווי א העליש פייער.

— שוויגער, מיר זענען געקומען צו אייך. — זאָגט מיין שוועגערין ברכה.

— מאַמע, מיר זענען קוים ארויס מיט'ן לעבען. — זאָגט מיין ברודער אליהו.

און ביידע זעצען זיך אַוועק וויינען, און די מאַמע העלפט זיי אונטער. וואָס האָט זיך געטראָפען? אָפּגעברענט געוואָרען? ארויסגעטריבען? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! מיין ברודער אליהו'ס שוועהר, יונה דער בעקער, האָט זיך געשטעלט. אָנגע־

זעצט הייסט דאָס ביי אונז. זענען געקומען די בעלי־חובות און האָבען איהם אָפּגעשריבען פון קאָפּ ביז פיס. זיי האָבען צונע־גומען ביי איהם ביז א פּאָדעם. אַלץ וואָס אין שטוב, און אפילו די שטוב אַליין אויך, נאָך מיט וואָסערע בזיונות! מע האָט איהם געבעטען מחילה, ער זאָל אָפּרייניגען די שטוב. דאָס הייסט, מע האָט איהם ארויסגעוואָרפען, זאָגט ער, אויף דריי שפּענדלעך.

— וועה איז מיר! — זאָגט די מאַמע און ברעכט די הענט.— וואו איז אַהינגעקומען זיין געלט? ער איז דאָך געווען אַזאַ נגיד!

ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו, אַז, ערשטענס, איז ער גאָר ניט געווען אַזאַ נגיד. און צווייטענס... דאָ מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה, אַז איהר טאַטע איז דוקא יאָ געווען אַ נגיד. חוץ זיין שאָדען אויף איהר נעזאָגט געוואָרען האַטש האַלב. נאָר וואָס דען? איהר חתונה האָט איהם אָפּגעקאָסט איין אוצר! זי האָט ליעב רעדען פון איהר חתונה. אַלעמאָל, ווען זי קומט צו אונז, הערט איהר נאָר פון איהר חתונה. אַזאַ חתונה, ווי איהר חתונה, איז ניט געווען, זאָגט זי, אויף דער גאַנצער וועלט. דאָס געבעקס וואָס אויף איהר חתונה, די געבראָטענס וואָס אויף איהר חתונה, די טאָרטען מיט די לעקאַכער, מיט די שטרודלען, מיט די מלכות־ברויטלעך, מיט די איינגעמאַכטסען וואָס אויף איהר חתונה!... דערווייל איז זי געבליבען ווי זי שטעהט און געהט, מיט א פוטערען קעלנערעל און מיט א פּאַרעווען דורכשלאָג. דאָס נדן, וואָס איהר פאָטער האָט צוגעזאָגט, שמועסט מען ניט, אַז ס'איז פאַרפאַלען. מיין ברודער אליהו האָט נאָך געהאַט רווחים: מע האָט איהם אָפּגעשריבען זיינע שבת'דיגע מלבושים, מיט'ן טלית, מיט'ן בעטגעוואַנט. דעם זייגער אויך. ער איז געבליבען ווי אויפ'ן וואַסער. מיין מאַמע האָט איינגעלענט די וועלט. סטייטש, אַזאַ־נ־אומגליק! ווער האָט זיך געקאָנט ריכטען? איהר האָבען דאָך אַלע מקנא געווען אויפ'ן שידוך! אפּנים, לייט האָבען איהר א גוט אויג געגעבען, אָדער זי אַליין האָט איהם דעמאָלט מיט איהר מויל פאַרשאָלטען?... ווי אַזוי די מעשה איז, איהר

האָט דאָס געטראָפֿען, זאָגט זי, מער פֿון אַלעמען. אַ שמאַלץ־גרוב האָט זיך איהר פֿאַרגלוסט!

— די שמאַלץ רינט־אויס, די גרוב בלײַבט איבער. זיי דערוויל ביי מיר, מיין קינד, ביז גאָט וועט רחמנות האָבען...

אזוי זאָגט די מאַמע און טרעט־אָפּ דער שנור איהר בעט, דאָס איינציגע שטיקעל מעבעל, וואָס ביי אונז אין שטוב.

VII

מיין ברודער אליהו'ס געטראַנק

VII

מיין ברודער אליהו'ס געטראַנק

א.

„פאַר איין רובעל — הונדערט רובעל! הונדערט רובעל א מאָנאַט און מעהר קאָן פאַרדיענען יעדער איינציגער, ווער עס וועט זיך באַקענען מיט'ן אינהאַלט פון אונזער בוך, וואָס קאָסט סך הכל איין רובעל מיט פּאָרטאָ. לויפט, קויפט! סטאַפּט, חאַפּט — איהר וועט פאַרשפּעטיגען!"

אַט אזא מין זאַך האָט אויסגעלייענט ערגיץ אויף די בלעטער מיין ברודער אליהו באַלד ווי ער איז אַראָפּ פון קעסט. און אַראָפּ פון קעסט איז מיין ברודער אליהו ניט דערפאַר, ווייל עס איז איהם „אויסגעגאַנגען די יאָהרען". צוגעזאָגט האָט מען איהם, אייגענטליך, קעסט גאַנצע דריי יאָהר, און געהאַלטען האָט מען איהם אפילו נישט קיין דריי פערטעל יאָהר. עס האָט זיך מיט זיין רייכען שוועהר געטראָפען איין אומגליק. יונה דער בעקער האָט אָנגעזעצט און איז געוואָרען פון א גניד א קבצן. פון וואַנען דער בראָך איז געקומען — האָב איך אייך שוין דערצעהלט. צוויי מאָל איין זאַך דערצעהל איך קיינמאָל נישט, סיידען מע בעט מיך. איצטיגס מאָל וועט זיך ניט העלפען קיין בעטען אויך, ווייל איך בין זעהר פאַרנומען. איך פאַרדיען געלט. איך טראָג ארום א

געטראַנק, וואָס מיין ברודער אליהו מאַכט איהם אליין מיט זיינע אייגענע הענט. ער האָט זיך אויסגעלערנט מאַכען דאָס פון אַ בוך, וואָס קאָסט סך הכל איין רובעל, און פאַרדיענען קאָן מען מיט דעם הונדערט רובעל אַ חודש און מעהר. מיין ברודער אליהו, וויבאַלד ער האָט נאָר איבערגעלייענט, אַז ס'איז דאָ אַזאַ בוך אויף דער וועלט, אַזוי האָט ער באַלד אוועקגעשיקט אויף דער פּאָסט אַ קערבעל (דאָס לעצטע קערבעל) און האָט אַנגעזאָגט דער מאַמען אַ בשורה, זי זאָל ניט זאָרגען מעהר.

— מאַמע! דאַנקען גאָט, מיר זענען געהאָלפען. מיט פּרנסה זענען מיר שוין פאַרזאָרגט אָט אַזוי ווייט (ער ווייזט מיט דער האַנט אויף'ן האַלז).

— וואָס איז דען? — פרעגט די מאַמע. — האָסט גע־קריגען אַ שטעלע?

— נאָך בעסער פון אַ שטעלע! — ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו, און די אויגען ביי איהם לייכטען. אַפּנים, פון גרוים שמחה. ער הייסט איהר וואַרטען נאָך עטליכע טעג, ביז דאָס בוך וועט איהם אָנקומען.

— וואָסער בוך? — פרעגט איהם די מאַמע.

— ס'איז שוין איין מאָל אַ בוך! — זאָגט איהר מיין ברודער אליהו און פרעגט זי, אויב זי וועט זיין צופריעדען מיט הונדערט רובעל אַ חודש? לאַכט פון איהם די מאַמע און זאָגט איהם, אַז זי וואָלט געווען צופריעדען מיט הונדערט רובעל אַ יאָהר, אַבי זיכערע. ענטפערט איהר דערויף מיין ברודער אליהו, אַז ביי איהר איז צו אַ קליינע השגה, און ער לאָזט זיך געהן אויף דער פּאָסט. אַלע טאָג געהט ער אויף דער פּאָסט און פרעגט זיך נאָך אויפ'ן בוך. שוין העכער אַ וואָך, אַז ער האָט אוועקגעשיקט דאָס קערבעל, און קיין בוך איז נישטאָ! דערווייל דאַרף מען לעבען. „די נשמה אויסשפּייען קאָן מען ניט". אַזוי זאָגט די מאַמע. איך פאַרשטעה ניט, ווי אַזוי שפּייט מען דאָס אויס אַ נשמה?

ב.

שאַט, שוין דאָ אַ בוך! מיר האָבען דאָס נאָר אויסגעפאַקט, האָט מיין ברודער אליהו זיך אוועקגעזעצט לייענען דאָס בוך. וועה־וועה, וואָס ער האָט דאָרטען אויסגעלייענט! וויפיעל סגולות אויף צו מאַכען געלט דורך פאַרשיעדענע רעצעפּטען! אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובעל אַ חודש דורך מאַכען די בעסטע טינטען. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובעל אַ חודש דורך מאַכען גוטע שוואַרצע שוהוואַכס. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובעל אַ חודש דורך אַרויסטרייבען מייז, טאַ־ראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטען. אַ רעצעפּט אויף צו פאַר־דיענען הונדערט רובעל אַ חודש און מעהר דורך מאַכען ליקערען, זיסע בראָנפּענס, לימאַנאַד, סאָדע־וואַסער, קוואַס און אַנדערע נאָך מעהר ביליגע געטראַנקען.

מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפ׳ן לעצטען רעצעפּט. ערשטענס, ווייל דורך איהם קאָן מען פאַרדיענען נאָך מעהר פון הונדערט רובעל אַ חודש. אַזוי שטעהט דאָך בפירוש געשריבען אין בוך. צווייטענס, מע דאַרף זיך ניט פּאַטשקען מיט טינט און מיט שוהוואַכס און ניט האָבען צו טהון מיט מייז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטען. די פראַגע איז נאָר, צו וואָסער אַ געטראַנק זאָל מען זיך נעמען? צו ליקערען און זיסע בראָנפּענס דאַרף מען האָבען רויטשילד׳ס פאַרמעגען. צו לימאַ־נאַד און סאָדע־וואַסער דאַרף מען האָבען אַ מאַשינע אַזעלכע, עפּיס אַ מין שטיין, וואָס קאָסט מי יודע וויפיעל! בלייבט איבער נאָר איין זאַך: קוואַס! קוואַס איז אַזאַ מין געטראַנק, וואָס קאָסט וואָלוועל און עס געהט אַ סך. ובפרט נאָך אין אַזאַ הייסען זומער, ווי היינט. פון קוואַס, דאַרפט איהר וויסען, איז ביי אונז ברוך דער קוואַסניק געוואָרען אַ גביר. ער מאַכט „בוטעל־קוואַס“. זיין קוואַס האָט אַ שם אויף דער וועלט. ער שיסט פון די פלעשער, ווי פון אַ האַרמאַט. וואָס איז דער שכל, וואָס סע שיסט, ווייסט

קיינער ניט. דאָס איז ברוכ'ס סוד. מע זאָגט, אז ער לעגט אריין אינוועניג עפּיס אזעלכעס, וואָס שיסט. אנדערע זאָגען — א ראָזינקע. אנדערע זאָגען — האָפּען. קומט דער זומער, האָט ער ניט קיין הענט. אזוי פיעל לייזט ער געלט!

אונזער קוואס, וואָס מיין ברודער אליהו מאכט נאָכ'ן רע־צעפּט, איז ניט קיין בוטעל־קוואס און שיסט ניט. אונזער קוואס איז איין אנדער מין געטראַנק. ווי אזוי ער ווערד געמאַכט — קאָן איך אייך ניט זאָגען. מיין ברודער אליהו לאָזט קיינעם נישט צו, בשעת ער מאכט איהם. אז ער גיסט וואסער — זעהען אלע. נאָר אז ער האלט אין רעכטען מאכען, פארשליסט ער זיך אין דער מאמע'ס אלקיר. נישט איך, נישט די מאמע, נישט מיין שוועגערין ברכה — קיינער האָט ניט די זכיה צו זיין דערביי. נאָר אויב איהר זאָגט מיר צו, אז ס'וועט זיין א סוד, קאָן איך אייך זאָגען, וואָס אין דעם געטראַנק געפינט זיך. איך ווייס דאָך וואָס ער גרייט צו. דאָרטען געפינט זיך שאָלעכץ פון לימענע, שיטערער האָניג (מעלים), א זאַך וואָס מע רופט דאָס קרימעטאַר־טערום און וואָס איז זויערער פון עסיג, און דאָס איבעריגע — וואסער. וואסער איז דאָרטען דאָ מעהר פון אלסדינג. וואָס מעהר וואסער — מעהר קוואס. דאָס אלץ ווערד גוט אויסגעמישט מיט א פּראָסטען שטעקען, אזוי שטעהט געשריבען אין בוך, און דאָס געטראַנק איז פארטיג. נאָכדעם ווערד ער ארייננגעגאָסען אין א גרויסען קרוג, און מע ווארפט אריין אהין א שטיק אייז. אייז איז דער עיקר! אָהן אייז טויג דאָס גאַנצע געטראַנק אויף תשעה גייענציג כפּרות. דאָס זאָג איך אייך ניט פונ'ם בוך, נאָר איך האָב איינמאָל אליין פארזוכט א ביסעל קוואס אָהן אייז, האָב איך געמיינט, אז ס'איז איין עק פון מיין לעבען!

ג.

געמאכט דאָס ערשטע פעסעל קוואס, איז געבליבען, אז ארויס־טראָגען פאַרקויפען איהם אויף דער גאס זאָל איך. ווער דען, אז

ניט איך? מיין ברודער אליהו'ן פּאַסט ניט. ער איז דאָך שוין א באַוויבטער. דער מאַמען — אודאי ניט. מיר וועלען גאָר ניט דערלאָזען, אז די מאַמע זאָל ארומגעהן מיט א קרוג איבער'ן מאַרק און שרייען: „קוואַס! קוואַס! אידען, קוואַס!" אַלע האָבען גע'פּסק'ענט, אז דאָס דאַרף זיין מיין ארביים. איך אַליין האָב אויך אַזוי גערענקט. איך האָב מיך מחיה געווען, אז איך האָב דערהערט דאָס נייעס. מיין ברודער אליהו האָט גענומען מיך לערנען, ווי אַזוי איך זאָל טהון. דעם קרוג זאָל איך האַלטען אין איין האַנט אויף א שטריקעל, דאָס גלאָז אין דער אַנדערער האַנט, און בכדי דער עולם זאָל זיך אָפּשטעלען, זאָל איך זינגען הויך, און מיט א ניגון, אָט אַזוי:

אידען, א געטראַנק!
א קאָפּיקע א גלאָז!
קאַלט און זים —
א דערקוויקעניש!...

א קול, האָב איך אייך שוין לאַנג געזאָגט, אז איך האָב א שענס. א סאָפּראַנאָ־שטימע, בירושה פון מיין טאַטען, עליו השלום. איך האָב בגעגעבען א זינג־ארוים אויף א קול און האָב איבערגע־דרעהט דעם פּסוק מיט די פּיס ארויף:

זיסער קוואַס א גלאָז!
א קאָפּיקע א איד!
א קוויק און א קאַלט —
א דערטרינקעניש!...

איך וויים ניט: צי מיין געזאַנג איז אַזוי געפעלען געוואָרען? צי דאָס געטראַנק איז טאַקי געווען אַזוי גוט? צי אפשר ווייל דער טאָג איז געווען זעהר א הייסער? איך האָב דעם ערשטען קרוג אויספּארקויפט אין איין האַלבע שעה און בין געקומען אהיים מיט כמעט פינף גילדען פּדיון. מיין ברודער אליהו האָט אָפּ־גענעבען דאָס געלט דער מאַמען, און מיר האָט ער באַלד אָנגע־גאָסען א פרישען קרוג. ער האָט געזאָגט, אז אויב איך וועל מיך

קאָנען אויסדרעהען אזוי פינף־זעכס מאָל דורכ'ן טאָג, וועלען מיר האָבען פאַרדיענט פונקט הונדערט רובעל א חודש. איצט רעכענט, זייט מוחל, אראָפּ די פיער טעג שבת, וואָס אין חודש, וועט איהר שוין אליין וויסען, וויפיעל דאָס געטראַנק קאָסט אונז און וואָס פאַר א פּראָצענט מיר פאַרדיענען ביי איהם? דאָס געטראַנק קאָסט אונז זעהר וואָלוועל. מע־קאָן זאָגען, כמעט גאָרנים. דאָס גאַנצע געלט געהט־אוועק אויפ'ן אייז. דעריבער דאַרף מען זעהען, וואָס גיכער אויספּאַרקויפען דעם קרוג מיט'ן געטראַנק, בכדי דאָס שטיקעל אייז זאָל צוניץ קומען אויפ'ן צווייטען קרוג, און אויפ'ן דריטען קרוג, און אזוי ווייטער. דעריבער דאַרף מען מיט'ן געטראַנק געהן גיך, טאַקי לויפען. נאָך מיר לויפען־נאָך יונגלעך, שקצים, א גאַנצע טיטשקע. זיי קרימען מיך איבער, ווי איך זינג. איך הער זיי אָבער מיט'ן קאָטער. איך זעה וואָס גיכער אויס־ברענגען דעם קרוג און לויפען אהיים נעמען נאָך א קרוג. וויפיעל איך האָב געמאַכט דעם ערשטען טאָג — ווייס איך אליין נים. איך ווייס נאָר, אז מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה מיט מיין מאַמען האָבען מיך שטאַרק געלויבט. וועטשערע האָט מען מיר געגעבען א שטיק דיני מיט א שטיק קאַוועגע מיט צוויי פלוימען איינגערשע. פון קוואָס שמועסט מען נים. קוואָס טרינ־קען מיר אלע אזוי ווי וואַסער. פאַר'ן שלאָף בעט מיר אוים די מאַמע אויף דער ערד און פרעגט מיך, צי עס טהוען מיר נים וועה חלילה די פים. מיין ברודער אליהו לאַכט פון איהר. ער זאָגט אויף מיר, אז איך בין אזא יונגעל, וואָס מיר טהוט קיינמאָל נים וועה קיין זאַך.

— נעווים! — זאָג איך. — א סימן, אויב איהר ווילט, געה איך באַלד מיט א קרוג אין מיטען האַלבע נאַכט.

אלע דריי צעלאַכען זיך פון מיין בריה'שאַפט. נאָר אויף דער מאַמע'ס אויגען זעה איך טרערען. נו, דאָס איז דאָך איין אלטער כלל — א מאַמע דאַרף וויינען! איך וואָלט וועלען וויסען: אלע מאַמעס וויינען אזוי שטענדיג, ווי מיין מאַמע?

ד.

עס נעהמט אונז, קיין עין־הרע, דורך טיר און דורך טויער. איין טאָג איז הייסער פונ׳ם אנדערען. עס ברענט! מענטשען געהען־אוים פאַר היץ, קינדער פאַלען אַזוי ווי פליעגען. ווען ניט דאָס גלעזעל קוואַס, וואָלט מען פאַרברענט געוואָרען. איך קעהר מיך אום מיט׳ן קרוג, בלא גוזמא, צעהן מאָל א טאָג! מיין ברודער אליהו קוקט אריין אין פאַס אריין מיט איין אויג און זאָגט, אז עס טאָגט שוין. פאַלט ער אויף איין עצה און גיסט־צו נאָך א פּאָר עמער וואַסער. אויף דער עצה בין איך געפאַלען נאָך פריהער פון איהם. איך מוז מיך מודה זיין פאַר אייך, אז איך האָב אָפּ־געטאָן א שפּיצעל שוין עטליכע מאָל. כמעט אַלע טאָג חאַפּ איך מיך אריין צו אונזער שכנה פּעסי און גיב איהר פאַרזוכען א גלעזעל פון אונזער אייגענעם געטראַנק. איהר מאַן, משה דעם איינבינדער, גיב איך צוויי גלעזלעך. ער איז א גוטער מענטש. די קינדער אַלע גיב איך אויך צו גלעזלעך קוואַס. לאָזען זיי אויך וויסען, וואָס פאַר א געטראַנק מיר קאָנען מאַכען. דעם בלינדען פעטער גיב איך אויך א גלעזעל קוואַס אויף צו פאַר־זוכען. א רחמנות, ער איז נעבאַך א קאַליקע. אַלע מיינע באַ־קאַנטע גיב איך קוואַס. אומזיסט, אָהן א קאָפּיקע געלט. און בכדי ס׳זאָל ניט זיין קיין שאָדען, דערגים איך דעם קרוג מיט וואַסער. אויף איטליכם גלעזעל קוואַס, וואָס איך גיב־אַוועק אומ־זיסט, דערגים איך צוויי גלעזער וואַסער. דאָס אייגענע טהוט מען אין דער היים אויך. למשל, מיין ברודער אליהו טרינקט־אויס א גלעזעל קוואַס, דערגיסט ער באַלד מיט וואַסער. ער איז גע־רעכט. ס׳איז איין עבירה א קאָפּיקע. מיין שוועגערין ברכה טרינקט־אויס א פּאָר גלעזלעך קוואַס (זי האָט ליעב מיין ברודער אליהו׳ס קוואַס — סכנות!), דערגיסט זי באַלד מיט וואַסער. די מאַמע פאַרזוכט אמאָל א גלעזעל קוואַס (זי דאַרף מען בעטען. אליין וועט זי ניט נעמען!), דערגיסט מען באַלד מיט וואַסער.

הכלל, עס נעהט ניט חסר קיין טראָפּען, און מיר מאַכען, קיין עין־הרע, פיין געלט. די מאַמע האָט זיך אַרומגעצאַהלט מיט אַ סך חובות. אויסגעלייזט אַ פּאָר נויטיגע משכונות, דאָס בעט־געוואַנט. אין שטוב האָט זיך באַוויזען אַ טישעל, אַ בענקעל. אויף שבת האָבען מיר פיש און פלייש און ווייסע קוילעטשען. מיר האָט מען צוגעזאָגט, אם ירצה השם, אויף ימים־טובים אַ פּאָר שטיוועלעך נייע. מיר דאַכט, אַז קיינעם איז ניט אַזוי גוט, ווי מיר!

ה.

נעהט זייט אַ נביא און טרעפט, אַז ס'וועט זיך טרעפען אַזאַ מין אומגליק, און אונזער געטראַנק וועט ווערען פּסול, חאָטש נעמט גיסט איהם אַרויס אין פּאָמעניצע! נאָך אַ גליק, וואָס מע האָט מיך ניט פאַרנומען אין פּאָליציע. הערט אַ מעשה! איינ־מאָל האָב איך פאַרבלאָנזעט מיט'ן קרוג קוואַס צו אונזער שכנה פעסי. דער גאַנצער עולם האָט גענומען צו גלעזלעך קוואַס, און איך אליין אויך מיט זיי. אויסגערעכענט, אַז עס פעהלט מיר אַ גלעזלעך צוועלף־דרייצעהן געטראַנק, האָב איך מיך אַריינגעכאַפּט אין הויז, דאָרטען וואו דאָס וואַסער שטעהט ביי זיי. אָנשטאָט דער דייזשע מיט וואַסער האָב איך, אפנים, געטראָפען צו דער באַלייע, וואו מע וואַשט גרעט, און אַריינגעפּליאָסקעט אַ פופצעהן־צוואַנציג גלעזער צו מיר אין קרוג אַריין, און בין אַוועק אין גאַס אַריין מיט אַ נייעם ניגון, וואָס איך אליין האָב צוגעטראַכט:

אידען, אַ געטראַנק!
טעם גן־עדן!
אַזאַ יאָהר אויף מיר,
אויף אייך און אויף אונז ביידען!

שטעלט מיך אָפּ אַ איד, באַצאָהלט מיר אַ קאָפּיקע און ער הייסט זיך אָנגיסען אַ גלעזעל קוואַס. ער טרינקט־אויס דאָס גאַנצע גלאָז און פאַרקרימט זיך.

— יונגעלע! וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר אַ געטראַנק?

איך הער איהם אין טראַק. עס שטעהען נאָך צוויי אידען און וואַרטען, איך זאָל זיי שוין אָנגיסען. איינער זופּט־אָפּ אַ האַלבע גלאָז, דער אַנדערער אַ דריטעל. זיי באַצאָהלען, שפּייען־אויס און געהען אוועק. נאָך איינער טראָגט צו דאָס גלאָז צו די ליפּען. ער פאַרזוכט און זאָגט, אַז סע שמעקט מיט זייף און ס'איז, דאַכט זיך, געזאַלצען. נאָך איינער טהוט אַ קוק אויפ'ן גלאָז און גיט מיר אָפּ צוריק מיט די ווערטער:

— וואָס איז דאָס ביי דיר?

— אַזאַ געטראַנק. — זאָג איך.

— אַ געטראַנק? — מאַכט ער צו מיר. — אַ געשטאַנק, נישט קיין געטראַנק!

איינער געהט־צו, פאַרזוכט און טהוט אַ פּאַליאַסקע־אויס דאָס גלאָז גלייך מיר אין פּנים אריין. און אַ מינוט אַרום שטעהען אַרום מיר אַ גאַנץ רעדעל מיט אידען, ווייבער און קינדער. אַלע רעדען, מאַכען מיט די הענט, קאָכען זיך. דערזעהט אַ יון, אַז מע קלייבט זיך, געהט ער צו און פרעגט, וואָס איז דאָ? דערצעהלט מען איהם. נעהמט ער און קוקט אריין צו מיר אין קרוג אריין און הייסט זיך געבען פאַרזוכען. גיס איך איהם אָן אַ גלעזעל מיט קוואַס. דער יון טהוט אַ טרונק־אָפּ און שפּייט־אויס און ווערד מלא רציחה.

— וואו האָסט דו גענומען אַזעלכע פּאָמאָיעס? — פרעגט ער מיך.

— דאָס איז פון אַ בוך, זאָג איך איהם, מיין ברודער'ס מלאכה. מיין ברודער אַליין מאַכט דאָס.

— ווער איז דיין ברודער? — פרעגט ער מיך.

— מיין ברודער אליהו. — זאָג איך איהם.

— וואָסער אליהו? — פרעגט ער מיך.

— דבר נישט, דו נארישער יאַלד, אויף דיין אַחי! — זאָגען צו מיר עטליכע אידען אַלע מיט אַ מאָל. עס ווערד אַ טומעל, אַ

רעש, א מהומה. אַלע מינוט קומען־צו נייע מענטשען. דער יון האַלט מיך פאַר א האַנט און וויל אונז אָפּפיהרען (מיך מיט'ן נעטראַנק) גלייך אין פּאָליציע אריין. דער טומעל ווערד נאָך גרעסער: „א יתום! נעבאך, א יתום!" — הער איך פון אַלע זייטען. דאָס הארץ זאָגט מיר, אז איך האַלט שמאָל. איך קוק אויפ'ן עולם, וואָס ארום מיר: „אידען, האָט רחמנות!"... מע וויל אריינרוקען דעם יון א מטבע. דער יון נעמט ניט. רופט זיך אָן צו מיר איינער, איין אַלטער איד מיט גנבה'שע אויגען, פאַרשטעלט, אויף לשון־קודש:

— מאַטעל! רייס ארויס דעם יד פונ'ם יון און הויב אויף די רגלים און מאַך פּליטה!

איך טהו זיך א רייס־אויס, נעם די פיס אויף די פּלייצעס און מארש אהיים! ניט טוידט, ניט לעבעדיג, פאַל איך אריין אין שטוב אריין.

— וואו איז דער קרוג? — פרעגט מיך מיין ברודער אליהו.

— אין פּאָליציע! — ענטפער איך איהם און פאַל־צו צו דער מאמען מיט א געוויין.

VIII

מיר פֿאַרפּלייצן די וועלט מיט טינט

VIII

מיר פאַרפּלייצען די וועלט מיט טינט

א.

אוי, בין איך געווען א נאר! דערפאַר, וואָס איך האָב פאַר־קויפט ניט אזא גוטען קוואַס, האָב איך געמיינט, אז מע וועט מיך קעפען! צום סוף — גאָרנישט. אומזיסט איבערגעשראָקען. יענע־מע מעג פאַרקויפען חלב פאַר גענזענשמאַלץ? און גדליה דער קצב האָט ניט געהאָדעוועט די שטאָדט א קיילעכיג יאָהר מיט טרפה פלייש? אזוי האָט אונזער שכנה פעסי אויסגערעדט מיין מאַמע דאָס הארץ. איין אקציע מיט מיין מאַמען! אַלסדינג נעמט זי זיך צום הארצען. דערפאַר האָב איך ליעב מיין ברודער אליהו. מיין ברודער אליהו פאַלט ניט אראָפּ ביי זיך דערמיט, וואָס מיר האָבען זיך אָפּגעבריהט אויפ'ן קוואַס. אבי ער האָט דעם בוך, איז איהם גוט. ער האָט נעקויפט א בוך פאַר א רובעל. דאָס בוך הייסט „פאַר א רובעל הונדערט!” ער זיצט און לערענט איהם אויף אויסענווענינ. דאָרטען זענען דאָ אָהן א שיעור רעצעפּטען, ווי אזוי מע מאַכט געלט. ער קען שוין כמעט אַלע רעצעפּטען. ער ווייסט שוין, ווי אזוי מע מאַכט טינט, ווי אזוי מע מאַכט שוה־וואַכס, ווי אזוי מע טרייבט־ארויס מייז און טאַראַקאַנעס און אַנ־

דערע מיאוסקייטן. ער רעכענט, קודם כל, זיך נעמען צו טינט. טינט, זאָגט ער, איז אַ גוטער אַרטיקעל. אַלע לערנען זיך שרייבן. ער איז אַ בעלן געווען פרעגן ביי יודעל דעם שרייבער, וויפיעל געהט אַוועק ביי איהם טינט? זאָגט ער: אַ פאַרמעגען! יודעל דער שרייבער האָט אפשר זעכציג מיידלעך, וואָס ער לעהרענט זיי שרייבען. יונגלעך לערנען ניט ביי איהם. מע האָט פאַר איהם מורא. ער שלאָגט זיך. ער שלאָגט מיט אַ ווירע איבער די הענט. מיידלעך קאָן מען ניט שלאָגען. שמייסען אודאי ניט. עס טהוט מיר באַנג, וואָס איך בין ניט געבוירען געוואָרען בעסער אַ מיידעל. ערשטענס, וואָלט איך פאַרשפּאָרט דאַוונען יעדען טאָג. ס'איז מיר נמאס געוואָרען. אַלע טאָג איין זאַך. הייגט וואָלט איך נישט געוואוסט פון קיין תלמוד־תורה. אַ האַלבען טאָג געה איך אין תלמוד־תורה. לערנען לערען איך אויפ'ן שפּיץ מעסער, נאָר פּעטש חאַפּ איך אָהן אַ שיעור. איהר מיינט, פונ'ם רבין? דוקא פון דער רביצין. איהר עסק, וואָס איך האָדעווע די קאַץ! איהר זאָלט אָנקוקען ביי איהר אַ קאַץ — אַ גאָט'ס רחמנות! תמיד איז זי הונגעריג. ניאַווקען ניאַווקעט זי שטילערהייד, מיט אַ געוויין, ווי להבדיל אַ מענטש. עס רייסט־אויס אַ שטיק האַרץ! ביי זיי איז אָבער ניטאָ קיין קאָפּ רחמנות. וואָס האָבען זיי צו איהר? לאָז זי ציגעהן צו עמיצען אַ שמעק טהון — טהוט מען אויף איהר אַ געשריי: אַ טפרוסס! פליהט זי אַוועק וואו דער שווארצער פּעפער וואַכסט. קיין קאָפּ לאָזט מען איהר ניט אויפהויבען. אנומעלטען איז זי גאָר פאַרפאַלען געוואָרען אויף עטליכע טעג. איך האָב געמיינט, אַז זי איז חלילה גע'פגר'ט. צום סוף האָט זי זיך געקעצעלט... איך קעהר מיך אום צו מיין ברודער אליהו'ס טינט.

ב.

מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז די וועלט איז געוואָרען גאָר נישט דאָס, וואָס אַמאָל. אַמאָל, אַז מע פלעגט וועלען מאַכען

טינט, האט מען, זאגט ער, באהארפט קויפען גאליש־עפעלעך, די גאליש־עפעלעך צעקלאפען, נאכדעם קאכען זיי אויפ׳ן פייער, ווייס איך וויפיעל, נאכדעם אריינוווארפען קופערוואסער; און בכדי די טינט זאל גלאנצען, האט מען נאך געמוזט צוגעבען א שטיקעל צוקער — א גאנצער טארעהאם! היינט, זאגט ער, איז אזא חיות! איך קויף מיר, זאגט ער, אין דער אפטייק א „פראשעק" אזעלכען מיט א פלעשעל „גליצערינע", מיש דאס אויס מיט וואסער, א זיד אויפ׳ן פייער — און פארטיג טינט. אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. ער איז אוועק אין דער אפטייק און האט געבראכט א בוזמא „פראשקעס", און „גליצערינע" א גאנצע פלאש. נאכדעם האט ער זיך פארשפארט אין אלקיר און האט עפיס געטהאן. וואס — ווייס איך ניט. ס׳א סוד. אלסדינג איז ביי איהם א סוד. אז ער דארף זאגען דער מאמען, למשל, זי זאל איהם געבען דאס אויבערשטע פונ׳ם שטויסעל, רופט ער זי אפ אויף א זייט און זאגט איהר שטילערהייד: „מאמע! דאס אויבערשטע פונ׳ם שטויסעל". די „פראשקעס" מיט דער „גליצערינע" האט ער אויסגעמישט אין א גאנץ גרויסען טאפ (א נייעם טאפ געקויפט). דעם טאפ מיט׳ן געמישעכץ האט ער פארדוקט אין אויווען און האט געבעטען די מאמע שטילערהייד, זי זאל פארקייטלען די טיר. מיר אלע האבען געמיינט, מי יודע וואס. די מאמע האט אלע מינוט נעהאפט א קוק צום אויוען. אפנים, זי האט מורא געהאט, דער אויווען זאל ניט צעפאלען ווערען אויף שטיקלעך. נאכדעם האט מען אריינגעקאטשעט אין שטוב אריין דאס פעסעל פון קוואס. נאכדעם האט מען פאוואלינקע ארויסגענומען דעם טאפ פונ׳ם אויווען און מע האט פאוואלינקע אריינגעגאסען דאס געמישעכץ אין פעסעל אריין. נאכדעם האט מען אנגעהויבען גיסען אין פע־סעל אריין וואסער. אז דאס פעסעל איז געווארען אנגעפילט העכער האלב, האט מיין ברודער אליהו א זאג נעטהאן: „גענוג!" און האט זיך נענומען צום בוך וואס „פאר א רובעל — הונדערט". נעקוקט און געהייסען שטילערהייד זיך ברעננען א פרישע פען מיט

א ווייסען בויגען פאפיער. „וואס מע שרייבט פראשעניעס" — האט ער א זאג געטהאן שטילערהייד דער מאמען אויפ'ן אויהער. איינגעטונקען די פען אין פאס און געגעבען א שרייב עפּיס אויפ'ן ווייסען בויגען פאפיער מיט א דריידעל און מיט א צוק. דאס אנ־געשריבענע האט ער צוגעטראגען פריהער צו דער מאמען, נאכדעם צו מיין שווענערין ברכה. די ביידע האבען געגעבען א קוק־אריין און א זאג צו איהם:

— סע שרייבט!

באלד נאכדעם האט מען זיך גענומען ווידער צו דער פריהע־ריגער ארבייט. אנגעגאסען נאך א פאר עמער וואסער, האט מיין ברודער אליהו אויפגעהויבען די האנט: „גענוג!" ווידער א מאל איינגעטונקען די פען אין פאס, ווידער א מאל געגעבען א שרייב־אריין אין ווייסען פאפיער אריין און ווידער א מאל צוגעטראגען דאס אנגעשריבענע פריהער צו דער מאמען און נאכדעם צו מיין שווענערין ברכה. די ביידע האבען ווידער געגעבען א קוק־אריין אין פאפיער אריין און א זאג:

— סע שרייבט!

אט אזוי עטליכע מאל, ביז דאס פאס איז געווארען פול, ווי איין אויג. עס איז שוין נים געוועזען וואוהין צו גיסען וואסער. דעמאלט האט מיין ברודער אליהו געגעבען א הויב־אויף די האנט: „גענוג!" — און מיר אלע פיער האבען זיך געזעצט עסען.

ג.

נאכ'ן עסען האבען מיר זיך גענומען צום צעגיסען די טינט אין פלעשער. פלעשער האט מיין ברודער אליהו צונויפגעבראכט פון דער גאנצער וועלט. אלערליי פלעשער און פלעשלעך. גרויסע און קליינע. פלעשער פון ביער, פלעשער פון וויין, פלעשער פון קוואס, פלעשער פון בראנפען. און גלאט פלעשער. אויך פראב־קעס האט ער איינגעהאנדעלט אלטע, ס'זאל קאסטען וועלוועלער,

און א „לייקע" האט ער נעקויפט א נייע, און א קווערטעל א בלע־
בענס, אויף צו גיסען די טינט פון פאס אין די פלעשער. דא האט
ער ווידער איינגערוימט דער מאמען א סוד, זי זאל פארקייטלען
די טהיר. נאכדעם האט מען זיך אלע פיער גענומען צו דער
ארבייט. די ארבייט איז געווען איינגעטיילט דוקא גוט. מיין
שוועגערין ברכה האט די פלעשער דורכגעשווענקען און איבער־
געגעבען צו דער מאמען. די מאמע האט אריינגעקוקט אין יעדער
פלאש און איבערגעגעבען צו מיר אין די הענט אריין. איך האב
נאר באדארפט אריינשטעקען אין פלאש אריין די „לייקע" און
צוהאלטען מיט איין האנט די לייקע, מיט דער אנדערער די פלאש.
און מיין ברודער אליהו האט געהאט איין ארבייט: אננעמען
מיט'ן קווערטעל פון פאס און גיסען צו מיר איבער דער „לייקע".
איין ארבייט איז דאס זעהר א וואוילע, א פרייליכע. איין חסרון
נאר: ס'איז טינט — עס פלעקט די פינגער, די הענט, די נאז,
דאס גאנצע פנים. מירביידע, איך און מיין ברודער אליהו, האבען
זיך נעמאכט שווארץ ווי די שדים. דאס ערשטע מאל זעה איך,
מיין מאמע זאל לאכען. פון מיין שוועגערין ברכה שמועסט מען
נים: יענע איז שיער צעזעצט געווארען פאר געלעכטער. מיין
ברודער אליהו האט פיינט, אז מע לאכט פון איהם, בייזערט ער זיך
אויף מיין שוועגערין ברכה, און פרעגט זי, וואס זי לאכט. לאכט
זי נאך שטארקער. ווערד ער נאך מעהר אין כעס, לאכט זי נאך
מעהר. אלע מינוט חאפט זי אן א ספאזמע. ממש זי נעמט איין
א מיתה משונה! ביז די מאמע הויבט זיך אן בעטען, עס זאל
חאבען א סוף, און אונז זאגט זי, מיר זאלען זיך איינוואשען. מיין
ברודער אליהו האט אבער קיין צייט נים. איהם קריבט נים אין
קאפ וואשען זיך. איהם ליגט דער קאפ אין פלעשער. אוים:גע־
גאנגען אלע פלעשער. ניטא קיין פלעשער! וואו קריגט מען נאך
פלעשער? ער רופט־אפ מיין שוועגערין ברכה אויף א זייט, גיט
איהר געלט און רוימט איהר איין א סוד, זי זאל געהן נאך פלעשער.
הערט זי איהם אוים, טהוט איהם א קוק אין פנים אריין און שיסט

אוים א געלעכטער. ווערד ער אין כעס און רופט אוועק די מאמע אויפ'ן זעלבען סוד. די מאמע נעהמט אוועק קויפען פלעשער, און מיר נעמען זיך גיסען וואסער אין פאס אריין. פארשטעהט זיך, ניט מיט א מאָל — ביסלעכווייז. נאָך יעדען עמער וואסער טהוט ער א הויב־אויף די האנט און א זאָג צו זיך אליין: „נענוג!" נאָכדעם טהוט ער א טונק־איין די פען אין פאס און א שרייב־אריין אין ווייסען פאפיער אריין און א זאָג צו זיך אליין:

— סע שרייבט!

און אזוי עטליכע מאָל, ביז די מאמע קומט צו געהן מיט א נייעם טראנספאָרט פלעשער. מיר נעמען זיך ווידער צו דער פריהעריגער ארבייט: גיסען טינט פון פאס אין פלאש. ביז מיר בלייבען ווידער אָהן פלעשער.

— ביז וואנען איז דער שיעור? — טהוט א זאָג מיין שווע־גערין ברכה.

— קיין עין־הרע ניט! — מאכט די מאמע, און מיין ברודער אליהו טהוט אויף ברכה'ן א בייזען קוק, ווי איינער רעדט:

— ביזט מיר טאקי א ווייב, נאָר א בהמה ביזט דו, זאָל זיך נאָט דערבארעמען!

ד.

וויפיעל טינט מיר האָבען — קאָן איך אייך ניט זאָגען. איך האָב מורא, אויב ניט טויזענד פלעשער! נאָר וואָס קומט ארויס — ס'איז ניטאָ זיי וואו אהינצוטהון. מיין ברודער אליהו איז געווען שוין אומעטום. פארקויפען לאחדים, פלעשלעכווייז — איז נישט קיין פלאַן. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו צו אונזער שכנה'ס מאן, משה דעם איינבינדער. אז ער איז אריינגעקומען צו אונז און דערזעהען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל פלעשער, האָט ער זיך דער־שראָקען און זיך געגעבען אזש א וואָרף צוריק. דערזעהט מיין

ברודער אליהו, און עס קומט פאר צווישען די צוויי א מאדנער שמועס. איך גיב אייך איבער דא דעם שמועס ווארט ביי ווארט:

אליהו: וואס האט איהר זיך אזוי דערשראקען?

איינבינדער: וואס איז ביי דיר אין די פלעשער?

אליהו: וואס זאל זיין? ווייז!

איינבינדער: וואסער וויין? ס'דאך טינט!

אליהו: היינט וואס זשע פרעגט איהר?

איינבינדער: וואס ווערסטו דו טהון מיט אזוי פיעל טינט?

אליהו: טרינקען.

איינבינדער: ניין, איך מיין אהן קאטאוועס. ווערסט פארקויפען לאחדים אויך?

אליהו: וואס בין איך, א משוגענער? אז פארקויפען, וועל איך פארקויפען צעהן פלעשער, צוואנציג פלעשער, פופציג פלעשער. דאס ווערד אנגערופען „הורט". איהר ווייסט, וואס הייסט „הורט"?

איינבינדער: איך וויים, וואס הייסט הורט. וועמען ווערסט דו פארקויפען?

אליהו: וועמען? דעם רב!

און מיין ברודער אליהו געהט־אוועק צו די קרעמער. געקומען צו איינעם, א גרויסען הורטאוניק, הייסט ער זיך ברענגען א פלע־שעל. ער וויל עס אנקוקען. דעם אנדערען האט ער געבראכט א פלאש טינט, וויל ער ניט נעמען אין די הענט אריין, ווייל ס'איז אהן א קוויטעל. אויפ'ן פלעשעל דארף זיין, זאגט ער, א שען קוויטעל מיט א צאצקע. זאגט איהם מיין ברודער אליהו: „איך מאך ניט קיין צאצקעס, איך מאך טינט". ענטפערט ער איהם: „מאכט געזונטערהייד". האט ער זיך א ווארף געטהאן צו יודעל דעם שרייבער. האט איהם יודעל דער שרייבער געזאגט עפיס זעהר א מיאוס ווארט. ער האט שוין, זאגט ער, זיך אנגעקויפט מיט טינט אויף א גאנצען זומער. פרעגט איהם מיין ברודער אליהו: „וויפיעל פלעשער טינט האט איהר דאס איינגעהאנדעלט?"

זאָגט איהם יודעל דער שרייבער: „פּלעשער? איך האָב געקויפט א פלאַש טינט, וועל איך האָבען און האָבען, ביז ס'וועט אויסגעהן, וועל איך קויפען נאָך א פלאַש"... אָט האָסט דו דיר א געשעפט! א שרייבערוק קאָן! פריהער האָט ער געזאָגט, אז אויף טינט געהט ביי איהם אוועק א פארמעגען; איצט קויפט ער א פלאַש טינט, וועט ער האָבען און האָבען!... מיין ברודער אליהו איז נעבאך אוים מענטש. ער ווייסט ניט, וואָס זאָל ער טהון מיט אזוי פיעל טינט? פריהער האָט ער געזאָגט, אז לאחדים פארקויפט ער ניט קיין טינט, נאָר הורט. איצט איז ער בעסער געוואָרען. ער וועט שוין אָנהויבען, זאָגט ער, פארקויפען לאחדים. איך וואָלט שוין א בעלן זיין וויסען, וואָס הייסט „לאחדים"?

אָט וואָס „לאחדים" הייסט. איהר מעגט דאָס האָרכען.

ה.

מיין ברודער אליהו האָט געבראַכט צו טראָגען א גרויסען בוינגען פּאַפּיער. ער האָט זיך אוועקגעזעצט און אָנגעשריבען מיט גרויסע סדור־אותיות:

דאָ פארקויפט מען טינט הורט
און ל א ח ד י ם גוט און וו אָ ל וו ע ל.

די צוויי ווערטער „לאחדים" און „וואָלוועל" זענען געווען אזוי גרויס, אז זיי האָבען פארנומען כמעט דעם גאַנצען בויגען. אז דאָס אָנגעשריבענע האָט זיך אויסגעטריקענט, האָט ער דאָס פּאַפּיער אויסגעהאַנגען ביי אונז אויף דער טהיר פון יענער זייט. א סך מענטשען זענען דורכגעגאַנגען און האָבען זיך אָפּגעשטעלט קוקען. איך האָב עס געזעהען דורכ'ן פענסטער. מיין ברודער אליהו קוקט אויך אין פענסטער אריין און ברעכט די פינגער. א סימן, אז ער איז צעטראָגען. ער מאַכט צו מיר:

— ווייסט דו וואָס? געה אומיסטנע, שטעל זיך אוועק ביי דער טיר און הער זיך צו, וואָס זאָגט מען?

מיך דארף מען לאנג ניט בעטען. איך שטעל מיך אוועק ביי דער טיר און הער זיך צו, וואס זאגט מען: ווער עס שטעלט זיך אפ און וואס מע רעדט. אפגעשטאנען אקעגען א האלבע שעה, קום איך אריין צוריק אין שטוב. מיין ברודער אליהו געהט־צו צו מיר און פרעגט מיך שטיל:

— נו?

— וואס נו?

— וואס האבען זיי געזאגט?

— ווער?

— די מענטשען, וואס זענען געגאנגען פארביי.

— זיי האבען געזאגט, אז ס'איז שען אנגעשריבען.

— און מעהר גארנישט?

— מעהר גארנישט.

מיין ברודער אליהו זיפצט. וואס זיפצט ער? די מאמע פרעגט איהם אויך דאס זעלבע.

— וואס זיפצסט דו, נארעלע? ווארט אויס א קאפ. אין איין טאג, ווילסט דו, זאל אויספארקויפט ווערען די גאנצע סחורה?

— חאטש א פעטשאטעק!... — זאגט איהר מיין ברודער אליהו מיט טרערען אין האלז.

— ביזט א גרויסער נאר, זאג איך דיר. ווארט אויס, מיין קינד, דו וועסט, אם ירצה השם, האבען א פעטשאטעק אויך.

אזוי זאגט צו איהם די מאמע און גרייט צום טיש. מיר וואשען זיך און געהען עסען. מיר שפארען זיך צונויף אלע פיער אינאיינעם. איבער די פלעשער איז ענג אין שטוב — סכנות. נאר־וואס מיר האבען געמאכט המוציא, לויפט אריין א בחור'על. א ציקאווע בחור'על. ער איז שוין א חתן. איך קען איהם. קאַ־פעל הייסט ער. דער טאטע זיינער איז א שניידער. א ראמסקי שניידער.

— דא פארקויפט זיך טינט לאחרים?

— יא, וואס איז דען?

— איך האָב געוואָלט א ביסעל טינט.

— וויפיעל דאַרפסט דו טינט?

— גיט מיר פּאַר א קאָפּיקע טינט.

מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר דער מאַמען, וואָלט ער אָט דעם חתן קאָפּעל פריהער דורכ־געפּאַטשט און נאָכדעם ארויסגעוואָרפען פון שטוב. ער האַלט זיך איין און גיסט איהם אָן פּאַר א קאָפּיקע טינט. עס געהט ניט אוועק קיין פערטעל שעה, קומט אריין א מיידעל. דאָס מיידעל קען איך ניט. זי קאַלופּעט מיט'ן פינגער די נאָז און רעדט צו מיין מאַמען:

— דאָ מאַכט מען טינט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— די שוועסטער האָט געבעטען, טאָמער קאָנט איהר איהר לייהען א ביסעל טינט? זי דאַרף אוועקשרייבען א בריוועל קיין אַמעריקע צו איהר חתן.

— ווער איז דיין שוועסטער?

— בתיה די נייהטאָרין.

— א? זעה נאַר, ווי זי איז אויסגעוואַכסען! קיין עין־הרע! איך האָב דיך גאָרניט דערקענט. א טינטורעל האָסט דו?

— ווי קומט צו אונז א טינטורעל? מיין שוועסטער האָט געבעטען, טאָמער האָט איהר א פען, זי וועט נאַר אָנשרייבען דאָס בריוועל קיין אַמעריקע, גיט זי אייך אָפּ צוריק די טינט און פען.

מיין ברודער אליהו איז נישטאָ ביי'ם טיש. ער איז אין אַלקיר. ער געהט ארום מיט שטילע טריט, קוקט אראָפּ און בייסט די נעגעל.

ו.

— וואָס האָסט דו אָנגעמאַכט אזוי פיעל טינט? האָסט, אפנים, געוואָלט פאַרזאָרגען די וועלט מיט טינט, טאָמער וועט זיין א הונגער אויף טינט?

אזוי האָט איהם געזאָגט אונזער שכנה'ס מאַן, משה דער איינבינדער. א מאָדנער איד אָט דער איינבינדער! ער האָט אייך א טבע זאָלצען יענעם אויף די וואונדען. אזוי איז ער, דאַכט זיך, נישקשה פון א מענטש, נאָר א ביסעל א נודניק. האָט ליעב זיך איינעסען יענעם אין דער גרגרת. מיין ברודער אליהו האָט איהם אָבער גוט געגעבען! ער האָט איהם געזאָגט, אז ער זאָל בעסער אַכטונג געבען אויף זיך אליין, ער זאָל ניט פאַרבייטען די יוצרות. ניט בינדען א הגדה מיט א סליחה אינאיינעם... משה דער איינבינדער ווייסט שוין, וואָס דער שטאָך באַדייט! ער האָט אמאָל גענומען א שטיקעל ארבייט ביי א אידען א בעל־עגלה. א הגדה האָט איהם דער בעל־עגלה געגעבען איינבינדען. האָט זיך געטראָפען איין אומגליק: על־פּי טעות, האָט דער איינבינדער אריינגעבונדען אין דער הגדה א שטיק פון א פּרעמדער סליחה. דער בעל־עגלה וואָלט זיך אפשר ניט חאַפּען, האָבען די שכנים דערהערט, אז אָנשטאָט „שפוך חמתך על הגויים" האָט דער בעל־עגלה געגעבען א זינג־אויס מיט א וויינענדיגען ניגון פון סליחות „הנשמה לך והגוף פעלך"... ס'איז געוואָרען זעהר א גרויס געלעכטער. אויף מאָרגען איז דער בעל־עגלה געקומען צו אונזער שכן דעם איינבינדער און האָט איהם געוואָלט צערייסען אויף צווייען.

— גזלן, וואָס האָט איהר געהאַט צו מיר? למאי האָט איהר אריינגעהאַקט אין מיין פּסח'דיגער הגדה א חמצ'דיגע סליחה? אָט רייס איך אייך אַרויס די קישקעס פון בויך!...

יאָ, מיר האָבען געהאַט דעמאָלט א פרייליכען פּסח.

נאָר האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך בין אריין מיט א פרעמדער מעשה. איך קעהר מיך באַלד אום צוריק צו אונזערע גאָלדענע געשעפטען.

IX

נאָכוועהעניִשען פון דער טינט־פאַרפלייצונג

IX

נאָכוועהעניִשען פון דער טינט־פאַרפּלייצונג

א.

מיין ברודער אליהו געהט־ארום אין איינע צרות. וואָס טהוט מען מיט דער טינט?

— וויעדער אמאָל טינט? — זאָגט איהם די מאַמע.

— איך רעד נישט פון קיין טינט! — ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו. — האָפּט דער רוח די טינט! איך רעד פון די פלעשער! עס ליגט א קאפּיטאל אין די פלעשער! מע האַרף זעהען אויסלעדיגען די פלעשער און מאכען פון זיי געלט!...

פון אלסדינג מאכט ער געלט! און עס בלייבט, אז מע דאַרף די טינט אויסגיסען צו אלדי שווארצע יאָהר! שלעכט איז נאָר איין זאך: וואוהין גיסט מען אויס אזוי פיעל טינט? עס איז פּשוט א בזיון!...

— עס וועט זיך ניט העלפען. — זאָגט מיין ברודער אליהו. — מע וועט מוזען צו־ווארטען ביז ביינאכט. ביינאכט איז פינסטער, וועט קיינער ניט זעהען.

קוים דערלעבט נאכט. אויף צו־להכעיס, שיינט די לבנה, ווי א לאַנטערן. דעמאָלט ווען מע דאַרף, וועט זי זיך באהאלטען.

איצט איז זי דאָ. מע האָט געשיקט נאָך איהר!... אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו, און מיר טראָגען־ארויס אַ פלאַש נאָך אַ פלאַש — און פליוך אין דרויסען ארויס. פון גיסען אויף איין אָרט ווערד אַ טייך. מע דאַרף נישט גיסען כסדר אויף איין אָרט. אַזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו, און איך פאָלג איהם. איך זוך אויס אַלע מאָל אַ פריש אָרט. יעדע פלאַש האָט ביי מיר איין אַנדער אָרט. דער שכנה'ס וואנט — פליוך! דעם שכנ'ס פּאַר־קאָן — פליוך! צוויי ציעגען ליגען אקעגען דער לבנה און מעלה־גרה'ן — פליוך!

— היינטיגס מאָל געננג! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און מיר געהען שלאָפען. שטיל און פינסטער. עס לאָזט זיך הערען דער טשירקון. פון אונטער'ן אויוון הערט זיך אַ מרוקען פון דער קאַץ. אַ גרויסע פּעפּערין: טאָג ווי נאַכט וואָלט זי זיך נאָר גע־וואַרעמט און געדרימעלט. אין הויז אויף יענער זייט טיהר הערען זיך שטילע טריט. אפשר אַ ניט־גוטער?... די מאַמע שלאָפט נאָך ניט. זי שלאָפט, דאַכט זיך, קיינמאָל ניט. איך הער זי שטענדיג, ווי זי קנאַקט די פינגער, זיפצט און קרעכצט און רעדט צו זיך אַליין. אַזאַ טבע ביי איהר. אַלע נאַכט טענה'ט זי זיך אויס אַ ביסעל. זי דערצעהלט איהרע גרויסע צרות. מיט וועמען רעדט זי דאָס? מיט גאָט?... אַלע מינוט לאָזט זי אויס מיט אַ קרעכץ:

— אוי, גאָט! גאָט!...

ב.

איך ליג נאָך אויף מיין געלעגער, אויף דער ערד, און הער פונ'ם שלאָף אַ הו־האַ. עס לאָזען זיך הערען אַלערליי באַקאַנטע קולות. ביסלעכווייז עפען איך אויף די אויגען — ס'איז שוין גרויסער טאָג. די שיין פון דער זון האָט זיך אריינגעריסען דורכ'ן פענסטער. רופט מיך אין דרויסען ארויס. איך וויל מיך דער־מאנען, וואָס איז געווען נעכטען — אהאַ! טינט!... איך האָב

מיך אויף און טהו זיך אָן אויף גיך. מיין מאַמע איז פּאַרוויינט (ווען איז זי ניט פאַרוויינט?). מיין שוועגערין ברכה איז אין כעס (ווען איז זי ניט אין כעס?). און מיין ברודער אליהו שטעהט אין מיטען שטוב, דעם קאָפּ אַראָפּ, חאַטש מעלק איהם אוים. וואָס איז די מעשה? ניט איין מעשה, נאָר עטליכע מעשיות! אונזערע שכנים זענען אויפגעשטאַנען אין דער פריה, האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה — מע האָט זיי געקוילעט. איינעם האָט מען אָפּגע־שפּריצט די גאַנצע וואַנט מיט טינט. דעם אַנדערען האָט מען אָפּגעגאָסען דעם פּאַרקאַן, אַ נייעם פּאַרקאַן. דער דריטער האָט געהאַט צוויי ווייסע ציעגען. האָט מען זיי איהם געמאַכט שוואַרץ, ביישט צו דערקענען. דאָס אַלץ וואָלט נאָך געווען צו דערליידען, ווען ניט דעם שוחט'ס זאָקען. אַ נייע פּאָר זאָקען, ווייסע זאָקען, האָט די שוחט'קע אויסגעהאָנגען ביי אונזער שכנה אויפ'ן פּאַרקאַן, האָט מען פון זיי געמאַכט אַ תל. עמיצער האָט זי געבעטען, זי זאָל אויסהענגען זאָקען אויף אַ פרעמדען פּאַרקאַן. די מאַמע האָט איהר צוגעזאָגט אָפּקויפען אַ פּאָר נייע זאָקען, אבי ס'זאָל זיין שטיל. וואָס זשע וועט זיין מיט דער וואַנט? מיט'ן פּאַרקאַן? ס'איז געבליבען, אַז מיין מאַמע מיט מיין שוועגערין ברכה זאָלען מחילה זיך אוועקשטעלען מיט צוויי בערשטלעך און מיט ווייסער לייהם און פאַרשמירען די פלעקען.

— אייער גליק, וואָס איהר האָט אָנגעטראָפען אויף עהרליכע שכנים. ווען איהר טרעפט מיט אייער טינט אויף מנשה דעם רופא'ס גאָרטען, וואָלט איהר געוואוסט וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען!

אַזוי זאָגט אונזער שכנה פעסי צו מיין מאַמען.

— וואָס זשע מיינט איהר? צו שלים־מזל באַדאַרף מען אויך האָבען מזל! — ענטפערט איהר די מאַמע און קוקט אויף מיר.

וואָס מיינט זי, אשטייגער?...

ג.

— איצט וועל איך שוין זיין קלינער. — מאכט צו מיר מיין ברודער אליהו. — לאָז נאָר ווערען נאכט, אזוי טראָגען מיר אָפּ די פלעשער צום טייך.

גערעכט, ווי איך בין א איד! וואס קאָן זיין נאָך קלינער דערפון? סאי ווי סאי גיסט מען אין טייך אריין כל הפאסקוד־סטוועס! דאָרט וואשט מען גרעט, דאָרט באָדט מען פערד, דאָרט פּאַליאָסקען זיך חזירים. איך בין מיט'ן טייך א נאָהענטער מחותן. איך האָב אייך שוין אמאָל באשריבען, ווי איך חאַפּ דאָרטען פיש. דערפון וועט איהר לייכט פאַרשטעהן, ווי איך האָב ארויסגעקוקט אויף דער מינוט, ווען מיר וועלען געהן צום טייך. עס איז נאָר געוואָרען נאכט, האָבען מיר אָנגעפּאַקט פולע קוישען מיט פלעשער און גענומען טראָגען זיי צום טייך. אויסגעגאָסען די טינט, אָפּגעטראָגען די לעדיגע פלעשער אהיים און אָנגענומען ווידער א מאָל פולע פלעשער. א גאַנצע נאכט האָבען מיר אזוי געארבייט. איך האָב שוין לאַנג נישט געהאַט אזא גוטע פרייליכע נאכט. שטעלט אייך פאָר: די שטאָדט שלאָפט. דער הימעל איז אויסגעשטערענט. די לבנה שיינט־אַראָפּ אין טייכעל אריין. ס'איז שטיל־מחיה. דאָס טייכעל איז א לעבעדיג טייכעל. קומט נאָך פסח, אַז עס צעגעהט דאָס אייז, ארבייט דאָס מעשים! בלאָזט זיך אָן, צעשפרייט זיך און צעגיסט זיך. וואָס ווייטער ווערד דאָס קלענער, שמעלער און פּלאַטשיגער. צום סוף זומער ווערד דאָס גאָר אַנ־שווינגען. עס חאַפּט א דרימעל. עמיצער אויפ'ן דנאָ אין בלאָטע מאכט: בול־בול־בול. א פּאָר זשאַבקעס רופען זיך אָפּ פון יענער זייט: קרוא־קרוא! ס'איז א בזיון, נית קיין טייך! איהר קאָנט פאַרשטעהן, אַז איך קאָן איהם איבערגעהן צופוס פון ברעג צו ברעג, נישט אויסגעטהאָן די הויזען!

פון אונזער טינט איז דאָס טייכעל געוואָרען א ביסעל גרעסער. א קלייניגקייט, אפשר טויזענד פלאַש טינט! דערפאַר אָבער האָבען

מיר זיך אנגעהארעוועט, ווי די אָכסען. אנשלאָפען געוואָרען זענען מיר, ווי די געהרג׳עטע. אויפגעוועקט האט אונז די מאמע מיט א געוויין:

— פארפינסטערט בין איך געוואָרען און וועה איז מיין וועלט! וואס האט איהר געטהאָן אזעלכעס מיט׳ן טייך?...

עס האָט זיך ארויסגעשטעלט, אז מיר האבען אומגליקליך געמאכט א גאנצע שטאָדט: די וועשערינס האבען ניט וואו צו וואשען גרעט. די בעלי־עגלות האבען ניט וואו אנצוטרינקען די פערד. די וואסער־פיהרער . . . אָט וועלען זיי זיך צונויפנעמען אלע אינאיינעם און וועלען קומען זיך רעכענען מיט אונז. אזוי זאגט אונז אָן די מאמע א בשורה. מיר אָבער ווילען אויף זיי ניט ווארטען. מיר ווילען ניט זעהען, ווי אזוי וואסערפיהרערס וועלען זיך מיט אונז רעכענען. איך און מיין ברודער אליהו נעמען די פיס אויף די פלייצעס און — מארש צו זיינעם א חבר פיני.

— דאָרט לאָזען זיי אונז זוכען, אז זיי באדארפען!...

אזוי זאגט מיר מיין ברודער אליהו, נעמט מיך פאר א האנט, און מיר לאָזען זיך גיך און געשווינד בארג־אראָפּ, צו זיין חבר פיני. אז מיר וועלען זיך זעהען, וועל איך אייך אמאל באקאנט מאכען מיט מיין ברודער אליהו׳ס חבר פיני. ס׳איז כדאי, איהר זאָלט זיך מיט איהם באקענען: ער האט אויך אין זיך נוטע געהאנקען.

X

אַ גאַס ניסט

X

אַ גאַס ניסט

א.

— ווייסט איהר, וואָס פאַר אַ סדרה עס געהט ביי אונז היינט? — מייז! מיין ברודער אליהו האָט אַ גאַנצע וואָך געלערענט דאָס בוך, וואָס מע מאַכט דורך דעם געלט, „פאַר אַ רובעל — הונדערט". ער האָט זיך שוין אויסגעלערענט, זאָגט ער, ארויסטרייבען מייז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטען. שטשערעס אויך. לאָז מען איהם נאָר אריינלאָזען ערגיץ מיט זיין פּראָשעק — אַזוי בלייבט נישט איין מויז. זיי צעלויפען זיך. אַ סך פגר'ען אוועק. נישטאָ מעהר קיין מייז! ווי אַזוי ער מאַכט דאָס — ווייס איך נים. ס'איז אַ סוד. פונ'ם סוד ווייס נאָר דאָס בוך און ער, ווייטער קיינער נים. דאָס בוך האַלט ער אין בוזעם־קעשענע. דעם פּראָ־שעק אין אַ פּאַפּיער. דער פּראָשעק איז רויטליך און צעריבען דין, ווי שמעק־טאַבאַק. רופען רופט זיך עס „שעמעריצי".

— וואָס הייסט דאָס שעמעריצי?

— טערקישער פעפער.

— וואָס הייסט דאָס טערקישער פעפער?

— איך וועל דיר געבען אַ „וואָס־הייסט־דאָס", וועסט דו ביי מיר עפענען מיט'ן קאָפּ די טיר!

אזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו. ער האָט פיינט, אז מע פרעגט איהם קשיות סאַמע ביי דער רעכטער ארבייט. איך קוק און שווייג. איך זעה, אז חוץ דעם רויטען פּראַשעק, איז דאָ ביי איהם נאָך אַ פּראַשעק. אויך גוט צו מייז. נאָר מע דאַרף זיין מיט דעם געהיט!

— סם־המות! — זאָגט מיין ברודער אליהו אפשר הונדערט מאָל דער מאַמען, ברכה'ן און מיר. דער עיקר — מיר, איך זאָל מיך חלילה צו דעם ניט צוריהרען — ס'איז סם!

די ערשטע פּרוב האָבען מיר געמאַכט אויף אונזער שכנה פּעסי'ס מייז. דאָרט האַלטען זיך מייז אָהן אַ שיעור. איהר ווייסט דאָך, אז איהר מאַן איז איין איינבינדער. משה רופט מען איהם. תמיד איז ביי איהם אַ פולע שטוב מיט ספרים. מייז האָבען ליעב ספרים. און ניט אזוי ספרים, ווי פּאַפּ. פּאַפּ איז דאָס, וואָס מע קלעפּט מיט דעם ספרים. צוליעב דעם פּאַפּ עסען זיי שוין ספרים אויך. טהוען איהם אָן גרויסע שאָדענס. אנר־מעלטען האָבען זיי איהם דורכגעלעכערט אַ מחזור. אַ שפּאָגעל־נייעם מחזור. סאַמע דאָרט, וואו ס'איז מיט גרויסע אותיות גע־ווען אָפּגעדרוקט דער „המלך". זיי האָבען זיך דאָס אַ ביסעל צו־געחאַפּט צום „המלך"! איבערגעלאָזט נאָר דאָס אויבערשטע קע־פּעל פון דעם למ"ד.

— לאָזט מיך אויף איין נאַכט! — בעט זיך מיין ברודער אליהו ביי'ם איינבינדער. דער איינבינדער וויל נישט. ער זאָגט:

— איך האָב מורא, זאָלסט מיר ניט איבערפיהרען די ספרים.

— מיט וואָס וועל איך אייך איבערפיהרען די ספרים? — פרעגט איהם מיין ברודער אליהו.

— איך ווייס אליין ניט מיט וואָס, נאָר איך האָב מורא. ס'איז פרעמדע ספרים.

נו, געהט רעדט מיט איין איינבינדער! קוים גע'פועל'ט, ער זאָל אונז צולאָזען אויף איין נאַכט.

ב.

די ערשטע נאַכט איז אונז ניט געראָטען. נישט געהאַפּט איין מויז אפילו! מיין ברודער אליהו זאָגט אפילו, אז ס'איז א גוטער סימן. די מייז, זאָגט ער, האָבען דערשמעקט דעם פּראַשעק, זענען זיי זיך צעלאָפען. דער איינבינדער דרעהט מיט'ן קאָפּ און שמייכעלט מיט איין ליפּ. אפנים, ער גלויבט נישט. פונדעסט־וועגען, איז אַרויס א קלאַנג אין שטאָדט, אז מיר פאַרטרייבען מייז. דער קלאַנג האָט זיך גענומען פון אונזער שכנה פעסי. זי איז אוועק גאַנץ פריה אין מארק און האָט צעפויקט איבער דער גאַנצער שטאָדט, „אז אזוי ווי מיר פאַרטרייבען מייז, פאַרטרייבט קיינער ניט". זי האָט אונז געמאַכט א נאָמען. פריהער מיט'ן קוואס האָט זי אויך געפויקט איבער דער גאַנצער שטאָדט. נאָכדעם האָט זי אויסגעפויקט, אז מיר מאַכען אזא טינט, וואָס סע עקט זיך די וועלט. וואָס האָט אָבער געהאָלפען איהר פויקען, אז קיינער דאַרף ניט קיין טינט? מייז איז נישט דאָס, וואָס טינט. מייז זענען פאַראַן אומעטום, כמעט אין יעדער שטוב. יעדער בעל־הבית האָט א קאַץ. נאָר וואָס העלפט איין קאַץ קעגען אזוי פיעל מייז? ובפרט שטשע־רעס! שטשערעס הערען א קאַץ, ווי המן דעם גרייגער. א סברה, אז פאַר שטשערעס האָט א קאַץ אליין אויך מורא. אזוי זאָגט בערע דער שוסטער. ער דערצעהלט זיך אָן פון שטשערעס אזעלכע מעשיות, אז א שרעק! מע האַלט איהם אפילו פאַר א שטיקעל בעל־מגזם. נאָר לאָז זיין, אז ס'איז נאָר האַלב אמת, איז דאָס אויך שען. ער זאָגט, אז די שטשערעס האָבען ביי איהם אויפ־געגעסען א פּאָר נייע שטיוועל. ער שווערט מיט אזעלכע שבועות, אז מע מעג גלויבען א משומד. ער זאָגט, אז ער האָט אליין גע־זעהען, ווי צוויי גרויסע שטשערעס זענען אַרויס פון זייערע נאָרעס און האָבען פאַר זיינע אויגען אויפגעגעסען א פּאָר שטיוועל. ביי־נאַכט איז דאָס געוועזען. צוגעהן נאָהענט האָט ער מורא געהאַט — צוויי מורא'דיגע שטשערעס, ווי קעלבלעך די גרויס. פון דער־

ווייטען האט ער זיי געטריבען, געפייפט אויף זיי, געטופעט מיט די פיס, געשריגען: קיש־קיש־קיש־קיש! עס האט נישט געהאלפען קיין זאך. ער האט זיי אווארף געטהאן א קאפיטע פון א שטי־וועל, האבען זיי א קוק געטהאן אויף איהם און געטהאן זייערס. נאכדעם האט ער זיי א שמיץ געטהאן אין פנים די קאץ. זענען זיי אנגעפאלען אויף דער קאץ און האבען זי אויך אויפגעגעסען. קיינער האט איהם נישט געוואלט גלויבען, נאר אז א מענטש שווערט!

— לאזט מיך קארשט אויף איין נאכט, — זאגט צו איהם מיין ברודער אליהו, — וועל איך אייך ארויסטרייבען אלע שטשערעס!

— אך, מיט'ן גרעסטען כבוד! — זאגט בערע דער שוס־טער. — איך וועל אייך נאך זאגען א דאנק!...

ג.

א גאנצע נאכט זענען מיר אויסגעזעסען ביי בערע דעם שוס־טער. בערע אליין איז אויך געזעסען מיט אונז. אך, וואסערע שענע מעשיות ער דערצהלט זיך אן! ער דערצעהלט פון דער טערקישער מלחמה (ער איז איין אויסגעדיענטער סאלדאט). ער איז געווען אין אזא איין ארט, וואס סע הייסט „פלעוונע“. האט מען דארט געשאסען מיט הארמאטען. איהר ווייסט, וויפיעל א הארמאט האלט די גרוים? זייט זיך משער, אז איין קויל איז גרעסער פון דער גאנצער שטוב, און ווארפען ווארפט זי ארויס אין א מינוט אפשר טויזענד אזעלכע קוילען. זענט איהר צו־פריעדען? די קויל, אז זי פליהט, שרייט זי אזוי, אז מע ווערד טויב. איינמאל איז ער געשטאנען אויף דער וואך — אזוי דער־צעהלט בערע דער שוסטער. פלוצים דערהערט ער א קנאק, און סע טראגט איהם אין דער לופטען, הויך טראגט דאס איהם, ביז אריבער דער חמארע, און דארט צערייסט זיך די קויל אויף טוי־זענד שטיקלעך. א גליק, זאגט ער, וואס ער איז געפאלען אויף

א ווייכען אָרט. אַנים, וואָלט ער זיך צעשלאָגען דעם קאָפּ. מיין ברודער אליהו הערט־אויס די מעשה, און די ברעמען ביי איהם שמייכלען. דאָס הייסט, ער אליין לאַכט נים, נאָר די ברעמען לאַכען. א מאָדנער געלעכטער. בערע דער שוסטער באַמערקט דאָס נים. ער הערט נים אויף צו דערצעהלען זיינע וואונדער־ליכע מעשיות. איין מעשה איז מורא'דיגער פון דער אַנדערער. אַט אזוי זענען מיר אָפּגעזעסען ביז טאָג. און שטשערעס? איהר זאָלט זאָגען — איין שטשער אפילו.

— איהר זענט א כישוף־מאַכער! — זאָגט בערע דער שוס־טער צו מיין ברודער אליהו. און ער נעהמט ארוים אין שטאָדט און דערצעהלט זיך אָן חדושים, ווי אזוי מיר האָבען ביי איהם מיט א שפרונג צעטריבען אַלע שטשערעס אין איין נאַכט. ער שווערט, אז ער האָט אליין געזעהען, ווי אזוי מיין ברודער אליהו האָט עפּיס געשעפּטשעט, זענען ארוים די שטשערעס פון ז'י נאָ־רעס און האָבען זיך געלאָזט לויפען באַרג־אַראָפּ, אהין, צום טייך צו, אריבערגעשוואומען דעם טייך און אוועק ווייטער. ער ווייסט נים וואוהין...

ד.

— דאָ טרייבט מען מייז? — אזוי קומט מען אַלע מאָל צו אונז מיט א נייעס און מע רופט אונז, מיר זאָלען זיך מטריח זיין קומען ארויסטרייבען די מייז מיט אונזער שפרונג...

מיין ברודער אליהו איז אָבער איין אמת'ער מענטש. ער האָט פיינט „ליגנים". ער זאָגט, אז טרייבען טרייבט ער מייז נים מיט קיין שפרונג, נאָר מיט א פּראָשעק. ער האָט א פּראָשעק אַזעלכען, וואָס אז די מייז דערשמעקען איהם, צעלויפען זיי זיך.

— לאָז זיין א פּראָשעק, לאָז זיין א שווארץ יאָהר, אבי איהר זאָלט מיר ארויסטרייבען די מייז!... וויפיעל וועט דאָס קאָסטען?

מיין ברודער אליהו האָט פיינט דינגען זיך. ער זאָגט, אַז פאַר'ן פראַשעק קומט איהם אַזוי פיעל, און פאַר דער טרחה אַזוי פיעל און אַזוי פיעל. געוויינטליך, זאָגט ער אַלע מאָל טייערער. אַלע טאָג העכערט ער דעם פרייז. דאָס הייסט, ניט ער העכערט, נאָר מיין שווענגערין העכערט.

— ממה־נפשך, — זאָגט זי — עסט מען חזיר, זאָל רינען איבער'ן באָרד. אַז דו ביזט שוין יאָ געוואָרען אַ מייזענטרייבער, נעם חאָטש געלט.

— נו, און יושר וואו איז? וואו איז גאָט? — אַזוי מישט זיך אַריין די מאַמע. און מיין שווענגערין ברכה ענטפערט איהר אָפּ:

— יושר? אָט איז יושר! (זי ווייזט איהר אָן אויפ'ן אויוועז). גאָט? אָט איז גאָט! (זי טהוט זיך אַ פּאַטש איבער דער קעשענע).

— ברכה! וואָס האָסטו דו געזאָגט?! גאָט איז מיט דיר!!!

אַזוי שרייט־אוים די מאַמע און טהוט אַ בראָך מיט די הענט.

— וואָס רעדסטו דו מיט אַ בהמה?! — זאָגט מיין ברודער אליהו, שפּאַציערט איבער דער שטוב און ציפּעט זיך דאָס בערדעל. ער האָט שוין אַ היבש בערדעל. סע וואַכסט ביי איהם מיט רוחות. ער ציפּעט דאָס, און סע וואַכסט. מאָרגנע וואַכסט דאָס בערדעל. אויפ'ן האלז גאָר האָט זיך עס ביי איהם צעוואַכסען. דאָס פּנים איז גלאַט, נאָר דאָס האלז איז פול מיט באָרד. איהר האָט געזעהען אַמאָל אַזאַ באָרד?

איין אַנדערש מאָל וואָלט איהם מיין שווענגערין ברכה פאַר'ן וואָרט „בהמה" אָפּגעשפּיעלט אַ פריהמאָרגען, אַז עס וואָלט איהם פינסטער געוואָרען אין די אויגען. איצט האָט זי איהם פאַרשווייגען, ווייל ער פאַרדיענט געלט. אַלע מאָל, ווען מיין ברודער אליהו פאַרדיענט געלט, ווערד ער ביי איהר אַ מיוחס. איך ווער אויך ביי איהר טייערער, וואָרום איך העלף מיין ברודער פאַרדיענען געלט. אַזוי רופט זי מיך „שלעפּער" אָדער „שלים־מזל",

אָדער „סבצנישע קישקע". איצט האָט זי מיך פאַרצווינגען. איך הײס שוין בײַ איהר „מאָטעלע":

— מאָטעלע! דערלאַנג מיר די שיך.

— מאָטעלע! נעם מיר אָן אַ קוואַרט וואַסער.

— מאָטעלע! טראָג אַרױס דאָס מיסט.

אַז מע פאַרדיענט געלט, איז גאָר אַנדערע ווערטער.

ה.

דער חסרון פון מײַן ברודער אליהו — וואָס ער האָט ליעב אַ סך. קוואַס — אַ דרײַזשקע. טינט — מויזענד פלעשער. אַ פּראָשעק פון מײַז — אַ פולער זאַק. אונזער שכנה'ס מאַן, דער אײַנבינדער, האָט איהם אָבער געזאָגט: „וואָס דאַרף מען אַזוי פיעל?" — האָט איהם נאָך מײַן ברודער אליהו גוט מכבד געווען. וואָלט מען תּאָטש רעם זאַק פאַרשלאָסען ערגיץ אין אַ שאַפע. נעהמען זײ אַלע אַוועק און לאָזען מיך איבער אײנעם אַלײן מיט'ן זאַק. וואָס קומט מיר דערפאַר, וואָס איך האָב מיך אַוועקגע־זעצט אויף איהם אויף אַ ווײַלע רײַטענדיג? עלעהײ ס'איז אַ פערדעל! זאָל איך זײַן אַ נביא, אַז דער זאַק וועט פּלאַצען, און עס וועט זיך געבען אַ שאָט־אויס פון איהם עפּיס אַ געלע זאַך! דאָס איז טאַקי דער פּראָשעק, וואָס מײַן ברודער אליהו פאַר־טרײַבט מיט איהם מײַז. ער האָט אַזאַ שאַרפען ריח, אַז מע קאָן חלש'ען! איך בויג מיך אָן, איך וויל צונויפנעמען דאָס, וואָס האָט זיך צעשאָטען, פאַלט אָן אויף מיר אַ ניסעריי. איך זאָל אַרײַנציהען אין נאָז אַרײַן אַ גאַנצע פּושקע מיט שמעקטאַבעקע, וואָלט איך נים באַדאַרפט אַזוי שטאַרק ניסען. איך נים אַזוי לאַנג, ביז איך חאַפּ מיך אַרױס אין דרויסען. טאָמער וועל איך אויפהערען ניסען. ווער־וואָס? עס קומט אָן די מאַמע און דער־זעהט, איך נים. פרעגט זי מיך: וואָס איז? איך קאָן איהר ענטפערען נאָר טשחי! און טשחי! און ווידער אַ מאָל טשחי!

— ווינד איז מיר, וואו האָסט דו גנחאַפּט אַזאַ קאַטאַר? — זאָגט צו מיר די מאַמע און ברעכט די הענט. איך הער ניט אויף צו ניסען און ווייז איהר מיט דער האַנט אַהין, אין שטוב אַריין. זי נעהמט אַריין און לויפט אַרויס צוריק נאָך מיט איין ערגערער גיסערייע, ווי איך. קומט־אָן מיין ברודער אליהו און דערזעהט אונז ביידע ניסען. פרעגט ער: וואָס איז דאָס? ווייזט איהם די מאַמע מיט דער האַנט אַהין, אין שטוב אַריין. ער כאַפּט זיך אַריין און לויפט־אַרויס צוריק מיט אַ גוואַלד:

— ווער האָט דאָס צע — טשחי! טשחי! טשחי!...

איך האָב שוין לאַנג ניט געזעהען מיין ברודער אליהו אין כעס, אַזוי ווי אַצינד. ער לאָזט זיך מיט ביידע הענט גלייך אויף מיר. אַ גליק, וואָס ער ניסט, אַניט — וואָלט איך פון זיינע הענט אַרויס אַ קאַליקע. מיין שוועגערין ברכה קומט־אָן, טרעפט זי אונז אַלע דריי האַלטען זיך מיט די הענט ביי די זייטען און ניסען.

— וואָס איז מיט אייך? וואָס האָט איהר זיך פּלוצים צעניסט?

וואָס זאָלען מיר איהר זאָגען? מיר קאָנען רעדן אויסרעדען אַ וואָרט? ווייזען מיר איהר מיט דער האַנט אַהין, אין שטוב אַריין. כאַפּט זי זיך אַריין, און לויפט באַלד אַרויס צוריק רויט, ווי העליש פייער, און פאַלט־אָן אויף מיין ברודער אליהו:

— וואָס האָב איך דיר גע — טשחי! טשחי! טשחי!...

קומט־אָן אונזער שכנה, פּעסי די גראָבע. זי רעדט צו אונז, נאָר קיינער קאָן איהר ניט ענטפערען קיין וואָרט. מיר ווייזען איהר מיט דער האַנט אַהין, אין שטוב אַריין. זי נעהמט־אַריין און לויפט־אַרויס צוריק:

— וואָס האָט איהר אַזעלכעס גע — טשחי! טשחי! טשחי!...

אונזער שכנה מאַכט מיט ביידע הענט. עס קומט־אַרויס איהר מאַן, דער איינבינדער. דער איינבינדער קוקט אויף אונז און לאַכט.

— וואָס איז דאָס אויף אייך אָנגעפאַלען פּלוצים פּאַר אַ ניסערייִ?

— זייט זיך מטריח אהי — משחי! משחי! משחי! — זאָגען מיר צו איהם און ווייזען איהם אַלע אהין, אין שטוב אַריין. דער איינבינדער נעהמט אַריין צו אונז אין שטוב אַריין, און שפּרינגט־אַרויס צוריק מיט אַ געלעכטער:

— איך ווייס שוין וואָס דאָס איז! איך האָב אַ שמעק גע־טהאָן! דאָס איז שעמע — משחי! משחי!

און ער חאַפּט זיך מיט ביידע הענט ביי די זייטען און ניסט געשמאַק. נאָך יעדען נים טהוט ער אַ שפּרונג־אונטער, בלייבט שטעהן אויף די שפּיץ פינגער און טהוט אַ נים, און ווידער אַ שפּרונג־אונטער, און ווידער אַ נים, און אַזוי ווייטער. אין איין האַלבע שעה ניסען שוין אַלע אונזערע שכנים און שכנות מיט זייערע טעטערס און מוהמעס און גליעדשוועסטער־קינדער און זייערע באַקאַנטע — די גאַנצע גאַס, פון איין עק ביז'ן אַנ־דערען, האַלט אין איין ניסען!

וואָס האָט זיך מיין ברודער אליהו אַזוי דערשראָקען? אַפּנים, ער האָט מורא, מע זאָל נים אויסלאָזען דעם בעס צו איהם פאַר'ן ניסען, וואָס מע ניסט? ער נעמט מיך פאַר אַ האַנט, און ניסענדיג לאָזען מיר זיך ביידע געהן באַרג־אַראָפּ, צו זיין חבר פּיני. עס נעמט גוטע אָנדערהאַלבען שעה, ביז מיר זענען אימשטאַנד צו רעדען אַזוי ווי מענטשען. מיין ברודער אליהו דערצעהלט זיין חבר פּיני'ן די גאַנצע מעשה. זיין חבר פּיני הערט איהם אויס מיט קאָפּ, אַזוי ווי אַ דאָקטאָר הערט־אויס אַ חולה. אַז מיין ברודער אליהו האָט געענדיגט, מאַכט צו איהם זיין חבר פּיני:

— אַנו, ווייז נאָר אַהער דאָס בוך.

מיין ברודער אליהו נעמט־ארוים דאָס בוך פון בוזעם־קעשענע און גיט דאָס איבער צו זיין חבר פּיני. זיין חבר פּיני לייענט־איבער דאָס אויבערשטע בלעטעל: „פּאר איין רובעל — הונדערט רובעל! א סגולה ווי אזוי פון נאַרנים, מיט די פינף פינגער, מאכען הונדערט רובעל א חודש און מעהר"... ער נעמט דאָס בוך און טהוט דאָס א וואָרף־אריין אין אויוועז אריין גלייך אויפ'ן פייער. מיין ברודער אליהו טהוט זיך א לאָז מיטביידע הענט צום פייער. זיין חבר פּיני שטעלט איהם אָפּ:

— פּאוואָלי, נישט נעהאפּט!

נאָך א פּאָר מינוט — און פון מיין ברודער אליהו'ס בוך, וואָס לעהרענט, ווי אזוי צו מאכען הונדערט רובעל א חודש און מעהר, איז געבליבען נים מעהר ווי א בערגעל אויפגעבלאָזענע אַש. פון איין זייט איז פארבליבען א שטיקעל ניט־פארברענט פּאפּיער, קוים־קוים וואָס מע האָט געקאָנט איבערלייענען: ש־ע־מ־ע־ר־י־צ־י.

XI

אונזער חבר פיני

XI

אונזער חבר פיני

א.

געדענקט איהר, איך האָב אייך אמאָל געזאָגט, אז איך וועל אייך באַקענען מיט מיין ברודער אליהו׳ס חבר פיני? איך האָב אייך צוגעזאָגט באַקענען, ווייל ער האָט אין זיך טמע געדאַנקען. נאָר איידער איך וועל אייך דערצעהלען פון פיני׳ן, מוז איך אייך דערצעהלען פריהער פון זיין זיידען, נאָכדעם פון זיין טאַטען, נאָכדעם פון זיין פעטער, און ערשט נאָכדעם שוין פון פיני׳ן אליין. שרעקט אייך נישט — איך וועל דאָס אייך מאַכען בקיצור. איך הויב אָן פון זיידען.

פון רב העסי דעם גלעזער האָט איהר אמאָל געהערט? דאָס איז פיני׳ס זיידע. ער איז אַ גלעזער, און אַ שפּיעגעל־מאַכער, און אַ פאַרבער, און קאָן מאַכען טאַבעקע. היינט האָט ער אוועק־געוואָרפען אַלע ארבייט און פאַרנעמט זיך נאָר דערמיט, וואָס ער רייבט טאַבעקע און פאַרקויפט. כל זמן, זאָגט ער, אַ מענטש לעבט, דאַרף ער ארבייטען, נישט אָנקומען צו קיינעם. ער איז אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט רויטע אויגען און מיט אַ מורא׳דיגער נאָז, אונטען ברייט, אויבען שמאָל, און אויסגעבויגען ווי אַ שופר. איך האָב מורא, אויב עס איז איהם ניט געקומען פון דעם, וואָס ער שמעקט טאַבעקע. ער איז אַ זקן. ער איז אַלט אפשר הונ־

דערט יאָהר, און איז נאָך ביי אלע געראַנקען. ס'איז אַ סברה, אַז ער האָט נאָך היינט אויך מעהר שכל ווי זיינע צוויי זיהן: הערש־ליב דער מעכאַניק און שניאור דער זייגערמאַכער. הערש־לייב דער מעכאַניק איז אויך אַזוי דין און הויך, ווי רב העסי. ער האָט אויך אַ גרויסע נאָז, נאָר ער שמעקט נים קיין טאַבעקע. אפשר וועט ער אַמאָל שמעקען. דערווייל נאָך נים. ער איז אַ מעכאַניק פון אויוועגס. ער מאַכט אויוועגס. אלע זאָגען אויף איהם, אַז ער איז אַ קאָפּמענטש. ער האָט טאַקי אַ גרויסען שטערן. מע זאָל איהם געווען, זאָגט ער, לערנען אַ מלאכה, וואָלט ער זיין איינער אין דער וועלט. עס איז נאָר ניטאָ קיין זאַך אויף דער וועלט, וואָס ער זאָל עס נים פאַרשטעהן מיט'ן שכל. אַזוי זאָגט ער אליין אויף זיך. אלסדינג האַפּט ער מיט'ן קוק. אויוועגס מאַכען האָט ער זיך אויסגעלערענט פון זיך אליין. ער האָט געזעהען אַ פּאָר מאָל, ווי איוואַן פּיטשקור מאַכט אויוועגס, האָט ער זיך געהאַלטען ביי די זייטען פון געלעכטער. ער האָט געזאָגט, אַז דער גוי הויבט נים אָן צו פאַרשטעהן, וואָס הייסט איין אויוועגן. איז ער געקומען אַהיים און האָט צעוואָרפען דעם אויוועגן און האָט אוועקגעשטעלט, טאַקי פון די זעלבע ציגעל, איין אַנדער אויוועגן. די ערשטע צייט האָט דער אויוועגן געררויבערט, מע האָט געקאָנט דערשטיקט ווערען. האָט ער צעוואָרפען דעם אויוועגן און געשטעלט אַ נייעם אויוועגן. אַזוי עטליכע מאָל, ביז ער איז געוואָרען דער באַריהמטער מעכאַניק. ער האָט מיט זיין אייגענעם שכל דערקלערט אַזאַ מין אויוועגן, וואָס ס'איז גענוג, מע זאָל איהם הייצען איין מאָל אין אַכט טעג. דער גאַנצער חסרון, ער האָט נאָך נים די ציגעל, זאָגט ער, וואָס מע דאַרף דערצו האָבען. ווען מע גיט איהם, זאָגט ער, „קאַכליאַווע“ ציגעל, שטעלט ער אייך אויף איין אויוועגן, וואָס מע דאַרף איהם נעהן זעהען אויף חדושים! ער זאָגט, אַז אין איין אויוועגן ליגט מעהר שכל, ווי אין אַ זייגער. דאָס זאָגט ער שוין אויף צו־להכעיס זיין ברודער שניאור. זיין ברודער שניאור איז יונגער פון איהם און

העכער פון איהם, און האט אויך א לאנגע נאז, און איז א זייגער־מאכער. געזאלט האט ער גאר זיין א רב, אדער א שוחט, אדער א מלמד. אזא קאפ האט ער געהאט צום לערנען! האט ער בע־סער געוואלט זיין א זייגערמאכער. ווי קומט צו איהם זייגער־מאכעריי? ווערט איהר הערען.

אז ער איז נאך געווען א יונגעל און האט געלערענט אין חדר, אזוי דערצעהלט שניאור אליין, האט איהם דער קאפ גע־טראגען אויף גרויסע זאכען. למשל, דערגעהן דעם שכל פון א שלאס. פאר וואס, אז מע טהוט א דרעה רעכטס, עפענט עס זיך, און אז מע טהוט א דרעה לינקס, פארשליסט עס זיך? אדער ווי אזוי געהט א זייגער? פאר וואס שלאגט ער אקוראט דעמאלט, ווען דער גרויסער ווייזער קומט־צו צום צוועלף? דאס ערשטע מאל, אז ער האט, זאגט ער, דערזעהען א זייגער מיט א פויגעל, איז ער שיער ניט אראפ פון זינען. דעם זייגער מיט'ן פויגעל האט דער אלטער רב העסי באקומען א מתנה פון איין אויסגע־דיענטען פאלקאווניק, וואס פלעגט איהם געבען ארבייט. אלע שעה, אז דער זייגער האט באדארפט קלינגען, האט זיך אויפגע־עפענט א טהירעל, און ס'איז ארויס א פויגעל מיט א קו־קו! דער פויגעל איז געווען נאטירליך, ווי לעבעדיג. איהר קאנט פאר־שטעהן, אז אפילו די קאץ האט געהאט א טעות. אלע מאל ווען דער פויגעל איז ארויס מיט א קו־קו, פלעגט זיך די קאץ אנבלאזען און פלעגט איהם וועלען חאפען. שניאור האט זיך גענעבען דאס ווארט, אז ער מוז דערגעהן דעם שכל פונ'ם פויגעל. איינמאל, אז קיינער איז ניט געווען אין דער היים, האט ער זיך צוגעחאפט צום זייגער. ער האט איהם אראפגענומען פון וואנט, אפגעדרעהט אלע שרייפלעך און ארויסגענומען די געדערים. איז אנגעקומען דער פאטער, האט ער איהם אזוי געשלאגען, אז מע האט שוין נישט געהאלטען פון זיין לעבען. עד היום, זאגט ער, שטעהען ביי איהם סימנים אויפ'ן לייב. ער האט אבער אויסגעפיהרט זיינס — ער איז א זייגערמאכער. איך ווייס ניט, צי ער איז

פון די בעסטע, נאָר ער נעמט נישט טייער און מאַכט גיך. מיין ברודער אליהו האָט ביי איהם שוין וויפיעל מאָל צו־רעכט גע־מאַכט דעם זייגער. כמעט א וואָך איבער א וואָך פאַרריכט ער איהם דעם זייגער. א מאָדנער זייגער ביי מיין ברודער אליהו: אָדער ער לויפט משוגע'נערווייז, אָדער ער געהט איינגעהאַלטען מיט א שעה פיער, אָדער ער שטעלט זיך גאָר אַוועק — און טהוט איהם עפּים! מיין ברודער אליהו וואָלט אפשר געגאַנגען צו איין אַנדער זייגערמאַכער, פּאַסט איהם ניט פאַר זיין חבר פּיני. זיין חבר פּיני זאָגט, אז שולדיג איז מסתמא דער זייגער, ניט דער פעטער שניאור. וואָרום ממה־נפשך: איז דער זייגער א זייגער, וועט דאָך איהם יעדער זייגערמאַכער קאָנען צו־רעכט מאַכען. אלא וואָס דען? דער זייגער אליין איז קיין זייגער ניט, היינט וואָס וועט איהם העלפען דער זייגערמאַכער?

געהט זאָגט, אז ער איז אומגערעכט!

ב.

מיין ברודער אליהו'ס חבר פּיני איז אויך א קאָמפּענטש, אַזוי ווי זיין טאַטע הערש־לייב דער מעכאַניק און אַזוי ווי זיין פעטער שניאור דער זייגערמאַכער. א נאָז האָט ער אויך א לאַנגע, אַזוי ווי זיי. געזעריג זענען זיי אַלע, די גאַנצע משפחה זייערע. זיי האָבען א מוהמע קריינע, האָט זי א טאָכטער מלכה, האָט זי א נאָז, וואָס מע דאַרף געהן קוקען אויף חדושים. און ניט אַזוי די נאָז, ווי דאָס פּנים. ס'איז גאָרנישט קיין מענטשליך פּנים. זעהט־אויס ווי א פויגעל, אָדער ווי א חיה. זי שעמט זיך אַרויס־געהן אויף דער גאַס. ס'איז אויף איהר א גאָט'ס רחמנות! פּיני איז א ביסעל אין איהר געראָטען, נאָר ער איז א מאַנסביל. א מאַנסביל מאַכט נישט אויס. ער זעהט אפילו אויס מאָדנע. אז איהר טהוט אויף איהם א קוק, מוזט איהר זיך צעלאַכען. נישט געגוג, וואָס ער איז דין און הויך, האָט ער א פּאָר לאַנגע אויהערען,

א לאנגגען האלז, ווי א גאנער, און א נידעריגע ראיה דערצו. וואו ער זאל ניט געהן, מוז ער זיך מיט עמיצען צעבוצקען. שטעלט ער זיך אוועק, מוז ער עמיצען אנטרעטען אויפ׳ן פוס. איין הויז מוז ביי איהם זיין פארקאטשעט. איין זאק מוז זיין אראפגע־לאזט. דאס העמד מוז זיין צעשפיליעט. דאס שניפסעל מוז זיין פון יענער זייט. און אז ער רעדט, חארכעלט ער, און האט ליעב צוקערקעס. ווען איהר זאלט איהם נישט באגעגענען, האלט ער עפיס אין מויל און סמאצקעט. דערפאר איז ער אבער א געראָ־טענע כלי. ניטא איין זאך אויף דער וועלט, וואס ער זאל ניט קאנען. מיט זיין לערנען האט ער, זאגט מען, אריבערגעיאגט דעם רב. מיט זיין שרייבען וועט ער פארשטעקען אין גארטעל אלע קענערס. אחוץ וואס ער האט א זעלטענע האנטשריפט, איז ער א גרויסער בריה אויף גראמען. וואס ער זאל ניט שרייבען, שרייבט ער מיט גראמען. ער האט שוין באשריבען די גאנצע שטאדט: דעם רב, דעם שוחט, די גבאים, די יאטקעס, זיין אייגענע משפחה — אלעמען האט ער שוין באשריבען, און אלעמען אין גראמען. פיני׳ס גראמען זענען א צייט ארומגעגאנגען פון האנט צו האנט און מע האט זיך געקאטשעט פאר געלעכטער. אנדערע האבען זיי אויסגעלערענט אויף אויסענווענייג. למשל, איך געדענק א פאר פון זיינע גראמען:

אונזער גבאי,
רב שמואל־אבא,
האט א גרויסען בויך;
זיצט ביי׳ם טישעל,
לקח׳ענט פון דער שיסעל,
אזש עס געהט א רויך!

זיין ווייב נחמה,
א כשר׳ע נשמה —
איך וויל פון איהר ניט ריידען.

זי איז קליג,
ווי דעם רבינ׳ס ציג —
חאפּט דער רוח זיי ביידען...

די גאַנצע שטאָדט האָט געקאַכט מיט די דאָזיגע גראַמען. איינער האָט צוגעפּאַסט צו דעם אַ ניגון פון זמירות. די גאַנצע שטאָדט האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט׳ן ליעדעל, ביז ס׳איז אָנגע־קומען צום גבאי מיט דער גבאי׳טע. האָבען זיי געשיקט רופען צו זיך דעם פאָטער, הערש־לייב דעם מעכאַניק, און האָבען גע־וויינט פאַר איהם מיט טרערען. זיי האָבען איהם געפרעגט: וואָס האָט צו זיי זיין פיני?... געקומען אַהיים, האָט דער פאָטער, הערש־לייב דער מעכאַניק, אַריינגערופען פיני׳ן אין שטוב אַריין, פאַרשלאָסען טהיר און טהויער און האָט איהם גוט אַריינגעצימ־בעלט. ער האָט איהם אַזוי לאַנג געשמיסען, ביז פיני האָט איהם געמוזט געבען תקיעת־כף, אַז ער וועט שוין מעהר קיין גראַמען ניט שרייבען, ווייל ער וועט לעבען.

ג.

פון דעמאָלט אָן שרייבט שוין פיני מעהר ניט קיין גראַמען. עס קריכען איהם שוין ניט אין קאָפּ קיין גראַמען. ער איז אויף גרויסע צרות. אַזוי זאָגט אויף זיך פיני אַליין. עס האָט זיך איהם פאַרגלוסט חתונה האָבען. דאָס הייסט, ניט איהם, זיין טאַטען הערש־לייב האָט זיך פאַרגלוסט, אַז פיני זאָל חתונה האָ־בען און זאָל ווערען אַ „מענטש". פיני האָט חתונה געהאַט פאַר אַ מילנער׳ס אַ טאָכטער. דער מילנער האָט איהם געעפּענט אַ קלייטעל פון מעהל. מיין ברודער אליהו איז איהם מקנא, וואָס ער האָט אַ געשעפט. פיני לאַכט פון איהם. ער זאָגט: ס׳איז אַ געשעפט, נאָר ניט פאַר איהם. וואָס איז דאָס, זאָגט ער, פאַר איין עובדא פאַטשקען זיך מיט מעהל? דאָס פּאַסט, זאָגט ער, פאַר אַ גראָבען יונג, פאַר אַ מילנער... וואָס איז ער, זאָגט ער,

שולדיג, אז ער קאָן ניט זיצען אין קלייט? ער קאָן נים, זאָגט ער. דער קאָפּ טראָגט איהם, דער קאָפּ פליהט. ס'איז ביי זיי, זאָגט ער, אזא משפחה פון פליהענדיגע קעפּ...

אזוי זאָגט פיני און וויל ניט גערן אין קלייט אריין. ער וועט בעסער, זאָגט ער, זיצען איבער א ביכעל, וועט ער מעהר הנאה האָבען. זיין שוועהר, דער מילנער, איז דערפאַר גוט ברוגז, נאָר ער מוז שווייגען. ער האָט מורא פאַר'ן איידעם, ער זאָל איהם ניט באשרייבען, און אויסער דעם איז די טאָכטער ביי איהם זעהר ציטעריג. זי איז א בת־יחידה. טייבעל הייסט זי. זי איז א ביסעל קאַסאָקע אויף איין אויג, נאָר זעהר א גוטע. מיין מאמע זאָגט אויף איהר, אז זי איז אָהן א גאַל. איך פארשטעה ניט, וואָס הייסט, זי איז אָהן א גאַל? וואו איז אהינגעקומען איהר גאַל?... גאַנצע טעג זיצט זי אין קלייט, און פיני איז אין דער היים. מיר קומען צו איהם מיט מיין ברודער אליהו כמעט אלע טאָג. ער רעדט זיך אוים פאַר אונז דאָס האַרץ. אלע מאָל, ווען מיר קומען צו איהם, זיפצט ער און קרעכצט און באַקלאָגט זיך אויף זיין פינסטער מזל. ס'איז איהם דאָ ענג, זאָגט ער, און דושנע. ער פיהלט, זאָגט ער, אז ער ווערד דערוואָרגען. ער זאָל זיין, זאָגט ער, איז איין אַנדער שטאָדט, וואָלט געוועזן גאָר אַנ־דערש. ווען מע לאָזט איהם, זאָגט ער, ארוים פון דאַנען חאָטש אויף איין יאָהר, קעהרט ער איבער די וועלט! אזוי זאָגט ער צו מיין ברודער אליהו. קיינעם פאַרגלויבט ער נישט אזוי פיעל, וויפיעל מיין ברודער אליהו. ער ווייזט איהם בריעף, וואָס ער האָט. די בריעף זענען פון גרויסע מענטשען. די „גרויסע מענ־טשען" שרייבען איהם, אז ער האָט אין זיך עפּים אינוועניג. פיני זאָגט, אז ער אליין פיהלט אויך, אז ער האָט אין זיך עפּים אינ־וועניג. איך קוק אויף איהם און טראַכט מיר: „רבונו של עולם! וואָס האָט ער אזעלכעס אין זיך אינוועניג?"...

ד.

איינמאָל קומט צו אונז פּיני און רופט־ארויס מיין ברודער אליהו אויף א סוד. ווייבאלד א סוד, מוז איך וויסען. איך האָב ליעב וויסען אלע סודות. איך געה זיי נאָך פון הינטען און הער זיך איין און חאפּ ווערטער. פּיני רעדט, און מיין ברודער אליהו רעדט. איך געב אייך איבער זייערעביידענ׳ס ווערטער:

פּיני: וואָס ווען מיר דאָ אויסזיצען?

אליהו: איך זאָג אויך דאָס אייגענע.

פּיני: אָט האָב איך געלייענט, אז איינער איז אוועקגע־פאָהרען אהין מיט פינף פינגער, א האלב יאָהר געשלאָפען אין דרויסען, געקעהרט די גאסען פאר׳ן שטיקעל ברויט.

אליהו: נו, און היינט?

פּיני: אויף אונז ביידען געזאָגט געוואָרען.

אליהו: אזוי?

פּיני: אזוי! אזוי! וואָס זשע? איך וועל דיך אָפּנארען? איך האָב שוין גערעדט מיט מיין טייבלען.

אליהו: וואָס זשע זאָגט זי?

פּיני: וואָס זאָל זי זאָגען? זי פאָהרט.

אליהו: זי פאָהרט? נו, און דער שוועהר?

פּיני: ווער הערט איהם? אז איך וועל אוועקפאָהרען אליין, וועט איהם זיין בעסער? ער זעהט דאָך, אז דער קאָפּ טראָגט מיך, איך קאָן דאָ ניט זיין!

אליהו: און איך, מיינסט דו, קאָן דאָ זיין?

פּיני: טאָ לאָמיר זיך אויפהויבען און לאָמיר פאָהרען.

אליהו: אויפהויבען און פאָהרען? מיט וואָס?

פּיני: שיפסקארטען גיט מען דאָך אונז אומזיסט, נארעלע.

אליהו: וואָס הייסט, אומזיסט?

פ י נ י: אויף אויסצאָהלען. מיר וועלען זיי אמאָל אויס־צאָהלען. דערווייל האָבען מיר זיי אומזיסט.

אליהו: נו, און ביז'ן שיף? הוצאות? היינט בילעטען? באהן?

פ י נ י: וויפיעל בילעטען דארפען מיר דען האָבען, נארעלע?

אליהו: אדרבא, וויפיעל דארפען מיר האָבען?

פ י נ י: רעכען אויס: איך און מיין טייבעל איז ניט צוויי. דו און דיין ברכה צוויי, איז ניט פיער.

אליהו: און די מאמע איז ניט פינף.

פ י נ י: איז פינף.

אליהו: נו, און מאָטעל?

פ י נ י: פאר איהם איז גענוג א האלבער בילעט. און אפשר קיין האלבער אויך ניט... מיר וועלען זאָגען, אז ער איז נאָך ניט אלט קיין דריי יאָהר.

אליהו: ביזט משוגע?

* * *

וואָס זאָל איך טהון? איך קאָן מיך מעהר נישט איינהאלטען. פאר גרויס פרייד לאָז איך ארויס א קוויטש.ביידע דרעהען זיך אוים צו מיר.

— אוועק, דו שייגעץ! וואָס פאר א תנועה זיך אונטער־הערען, אז גרויסע רעדען צווישען זיך?

איך לאָז מיך לויפען, שפרינג־אונטער און פאטש מיך מיט ביידע הענט אין די ליטקעס פון די פיס. א קלייניגקייט — איך פאָהר!... שיף!... באהן!... בילעט!... א האלבער בילעט!... וואוהין, אשטייגער, פאָהרען מיר? איך וויל גאָרניט וויסען וואו־הין. וואָס גערהט עס מיך אָן וואוהין? איך פאָהר — און גענוג! איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אז מיר זאָלען זיך וועלען גוט אויסרעכענען, בין איך דאָך נאָך קיינמאָל אויף מיין לעבען אין ערגיץ נישט געפאָהרען. איך ווייס אפילו נישט דעם טעם, וואָס הייסט דאָס פאָהרען? א ביסעל האָב איך יאָ פארזוכט

דעם טעם. איך בין אמאָל זיך דורכגעפאָהרען אויף אונזער שכנ'ס ציעג, האָט דאָס מיך געקאָסט טייער. אחוץ וואָס איך בין גע־פאַלען און צעבלוטיגט די נאָז, האָב איך נאָך געחאַפּט אַ פּאָר פּעטש אויך. דערפאַר רעכען איך ניט די נסיעה.

איך בין דעם גאַנצען טאָג ווי אַ צעמישטער. איך האָב פאַר־לאָרען דעם אַפּעטיט צום עסען. ביינאַכט חלומ'ט זיך מיר, אַז איך פאָהר. ניט איך פאָהר, נאָר איך פליה. איך האָב פליגעל, ווי אַ טויב, און איך פליה. לעבען זאָל אונזער חבר פּיני! ער באַקומט אין מיינע אויגען טויזענד מאָל מעהר חן, ווי פריהער. איך זאָל מיך ניט שעמען, וואָלט איך איהם געקושט און געהאַלזט. אַ טייערער פּיני דאָס איז!

נו, האָב איך אייך נישט געזאָגט, אַז ער האָט אין זיך נוטע געדראַנקען?

XII

שאַט, מיר פֿאָהרען קיין אַמעריקע!

XII

שאַט, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע!

א.

— שאַט, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע! וואו איז אַמעריקע? ווייס איך ניט. איך ווייס נאָר, אז ס'איז ווייט, שרעקליך ווייט. מע דארף אהין פאָהרען און פאָהרען אזוי לאַנג, ביז מע קומט. און אז מע קומט, איז פאראַן אַ „קעסטעל־גאַרטעל". דאָרט, אין „קעסטעל־גאַרטעל", טהוט מען אייך אויס נאַקעט און מע קוקט אייך אין די אויגען. האָט איהר געזונטע אויגען, איז גוט. אלא ניט, פאָהרט, זייט מוחל, צוריק! דאַכט זיך, איך האָב געזונטע אויגען. איינמאָל נאָר האָב איך געהאַט צו טהון מיט די אויגען. יונגלעך פון דער שקאָלע האָבען מיך דערטאַפּט, אוועקגעלעגט און אריינגעבלאָזען מיר אין די אויגען אריין טאַבאַק. אי, האָט זיי מיין ברודער אליהו געפּאַטשט! איצט זענען ביי מיר די אויגען לויטער, ווי קרישטאָל. זעהט איהר, מיט מיין מאַמען איז ניט פרייליך. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. ווער איז שולדיג? אז טאָג ווי נאַכט וויינט זי. זינט דער טאַטע איז געשטאָרבען האָט זי נאָך גאַרניט אויפגעהערט צו וויינען.

— אום גאָטעס ווילען! דו האָסט קיין רחמנות ניט אויף אונז! איבער דיר וועלען מיר חלילה אלע דארפען פאָהרען צוריק!

אזוי טענה'ט מיט איהר מיין ברודער אליהו, און זי ענט־פערט איהם:

— נאריש קינד וואס דו ביזט! איך וויין דען? עס וויינט זיך אליין, אהן מיר!...

אזוי זאגט די מאמע, ווישט די אויגען אין פארטוך און נעמט זיך צום בעטגעוואנט, צו די קישענס. מע דארף איבערשיטען אלע קישענס. אמעריקע איז א לאנד, וואו ס'איז ניטא קיין קישענס. אלסדינג איז דארט דא, נאר ניט קיין קישענס. ווי אזוי שלאפען דארט די מענטשען — פארשטעה איך ניט. עס דארף זיי זיין הארט צוקאפענס! מיין שוועגערין ברכה העלפט איהר איבערשיטען די קישענס. מיר האבען, ניט צו פארזינדיגען, היבשע עטליכע קישענס. דריי גרויסע איבערבעטען מיט זעכס קישענס מיט פיער קליינע קישעלעך. ממזרים'לעך הייסען זיי. פון אלע פיער ממזרים'לעך מאכט די מאמע איין קישען. איין עבירה. איך האב ליעב די קליינע ממזרים'לעך בעסער פון די גרויסע. איך שפיעל זיך מיט זיי אמאל אין דער פריה. איך מאך פון זיי א המן־טאש, א ספאדיק...

— מיר וועלען קומען, אם ירצה השם, געזונטערהייד אהין, וועלען מיר זיי צוריק איבערשיטען אין קליינע ממזרים'לעך.

אזוי זאגט די מאמע צו מיר און צו מיין שוועגערין ברכה און גיט איהר אנצוהערעניש, אז זי זאל אויך אזוי טהון. מיין שוועגערין ברכה טהוט אויך אזוי, חאטש זי איז פון דער נסיעה ניט צופריעדען. ס'איז איהר שווער זיך שיידען מיט איהר טאטע־מאמע. מע זאל איהר געווען, זאגט זי, זאגען פאראיאהרען אין דער צייט, אז זי וועט פאהרען קיין אמעריקע, וואלט זי יענעם, זאגט זי, אנגעשפיגען א פולען פנים.

— מע זאל מיר געווען זאגען פאראיאהרען, אז איך וועל זיין איין אלמנה...

אזוי זאגט די מאמע און צעוויינט זיך. דערזעהט מיין ברודער אליהו און מאכט א גוואלד:

— ווידער א מאָל געוויינט? ווילסט אונז, אַפּנים, אַלעמען אומגליקליך מאַכען?!...

ב.

טאָמער איז קארג, טראָגט עס אָן אונזער שכנה פּעסי. דער־זעהען אונז ביי דער ארבייט, ווי מיר שיטען איבער די קישענס, שטעלט זי זיך אַוועק אונז אויסרעדען א ביסעל דאָס הארץ. זי לייענט אונז א גאַנצע תחינה:

— פאָהרט איהר, הייסט עס, טאַקי קיין אַמעריקע? הלואי דער אויבערשטער זאָל געבען, איהר זאָלט קומען געזונטערהייד און זאָלט דאָרט באַגליקען. ביי גאָט איז אַלץ מעגליך. אָט איז פאראיאָהרען אַוועקגעפאָהרען מיינע איין אייגענע, ריוועל הייסט זי, מיט איהר מאַן הילי. שרייבען זיי, אַז זיי מוטשען זיך, נאָר זיי מאַכען א לעבען... וויפיעל מע בעט זיך ביי זיי, זיי זאָלען שרייבען ווי מענטשען: וואָס און ווען און ווי אַזוי? ענטפערען זיי: אַמעריקע איז א לאַנד פאַר אַלעמען. יעדער מוטשעט זיך און מאַכט א לעבען... האָט איהר עפּיס צו זיי? נאָך גוט, וואָס זיי שרייבען חאָטש. די ערשטע צייט האָבען זיי גאָרניט גע־שריבען, פארגעסען דעם זיי־געזונט. מיר האָבען שוין געמיינט, אַז זיי זענען חלילה אריינגעפאַלען אין ים אריין. ערשט העט ווייס איך ווען, קומט־אָן א ידיעה, אַז זיי זענען שוין, א דאַנק גאָט, אין אַמעריקע. זיי מוטשען זיך און מאַכען א לעבען!... אודאי, זאָג איך אייך, איז כדאי דער גאַנצער טאַרעראַם, מיט'ן ברעכען זיך, מיט'ן איבערשיטען דאָס בעטגעוואַנט, מיט'ן פאָהרען איבער'ן ים, מיט נאָך אַזעלכע זאַכען!

— איך בעט אייך, איהר וועט אַמאָל אויפהערען לעגען קניידלעך?

אַזוי פאַלט־אָן מיין ברודער אליהו אויף אונזער שכנה פּעסי און באַקומט פון איהר א פאַרציע:

— לעגען קנייטלעך? זעה נאַר, א גאַנצער חכם פון דער מה־נשתנה! ער פאָהרט קיין אמעריקע זיך מוטשען און מאַכען א לעבען! ווי לאַנג האָב איך דיך געהאַלטען אויף די הענט, זיך געניאַנטשעט, געהאַט צו טהון? אַנו, פרעג נאָר די מאַמע דיינע, וואָס איך האָב געהאַט מיט'ן ביינדעל, וואָס דו האָסט קינדווייז איינגעשלונגען איינמאָל פרייטאָג צו־נאַכטס ביי די פיש. ווען ניט איך טהו דיך א חאַפּ פון הינטען איינס־צוויי־דריי, וואָלסט דו שוין איצטער ניט געפאָהרען קיין אמעריקע זיך מוטשען און מאַכען א לעבען!...

אונזער שכנה פעסי וואָלט נאָך גערעדט און גערעדט. א גליק, וואָס די מאַמע מישט זיך אריין און הויבט אָן צו איהר מיט גוטען:

— איך בעט אייך, פעסיניו, נשמה'ניו, הארצעניו, ליובעניו, זאָלט איהר מיר זיין געזונט און שטאַרק!...

מעהר קאָן די מאַמע ניט רעדען. זי צעוויינט זיך. דער־זעהט מיין ברודער אליהו, אַז זי וויינט, ווערד ער אָנגעצונדען. ער טהוט א וואָרף די ארבייט און לויפט־ארויס פון שטוב מיט א קלאַפּ די טהיר:

— לאָז דאָס געהן ווּאין דר'ערד אריין!

ג.

אין שטוב איז שוין ביי אונז פּוסט — א חורבה. דער אַלקיר איז פול מיט פעקלעך און מיט בעטגעוואַנט. דאָס בעט־געוואַנט פארנעמט כמעט ביז דער סטעלי. אַז קיינער איז נישטאָ, דראַפּע איך מיך ארויף אויף אַלע קישענס און גליטש מיך אראָפּ, ווי אויף א שליטען. מיר דאַכט זיך, אַז אַזוי גוט, ווי איצט, איז מיר נאָך קיינמאָל נישט געווען. קאָכען קאָכט מען שוין ניט ביי אונז פון לאַנג. מיין ברודער אליהו ברענגט פון מארק א גע־טריקענט פישעל, עסען מיר דאָס מיט ציבעלע. פישעל מיט ציבע־

לע — וואָס קאָן זיין נאָך בעסער פון דעם? אונזער חבר פיני עסט אויך מיט אונז. ער איז דאָך פון תמיד א פאַרטראַגענער. דער קאָפ פליהט ביי איהם. נאָר פון זינט מיר פאָהרען קיין אַמעריקע, איז ער גאָר צעדולט. אזוי זאָגט אויף איהם די מאַמע. איין הויז איז ביי איהם פארקאטשעט ארויף, איין זאָק אראָפ. דאָס האַלזטיכעל שפּארט שוין אָן אויף יענער זייט. און קומט ער אריין צו אונז אין שטוב, אזוי מוז ער חאַפּען א זעץ אין שטערן. אַלע מאָל האָט צו איהם די מאַמע די זעלבע טענה:

— דו זעהסט דאָך, אז דו ביזט הויך אויסגעוואַכסען, בויגט מען זיך איין א ביסעל.

— ער האָט א נידעריגע ראיה, מאַמע!

אזוי פאַרענטפערט איהם מיין ברודער אליהו, אוןביידע געהען זיי מאַכען איין עק מיט אונזער האַלבער דירה. מע דאַרף זיך צעשרייבען. מיר האָבען אונזער האַלבע דירה שוין לאַנג פאַרקויפט. אונזער האַלבע דירה האָט אוועקגעקויפט זילי דער שניידער. אזוי גיך קויפט א שניידער א דירה! א גרויסער נגיד־ניק אָט דער זילי דער שניידער! פריהער איז ער דריי מאָל א טאָג געקומען אָנקוקען אונזער האַלבע דירה איינער אליין. געשמעקט די ווענט, געטאַפּט דעם קוימען, געקראָכען אויפ׳ן בוידעם, באַטראַכט דעם דאָך. נאָכדעם האָט ער געבראַכט דאָס ווייב. מעני הייסט זי. ווען איך קוק אויף איהר, מוז איך מיך צעלאַכען. אונזער שכנה׳ס קעלבעל האָט אויך געהייסען „מעני“. ביידע „מענים“ האָבען איין פּנים. מעני דאָס קעלבעל האָט געהאַט א ווייסע מאָרדע מיט קיילעכיגע אויגען. מעני דעם שניידער׳ס אויך אזוי... שפּעטער האָט זילי דער שניידער אָנגעהויבען פיהרען מבינים אָנקוקען די דירה. צום מייסטען, שניידערס. יעדער האָט געפונען אויף אונזער האַלבער דירה איין אַנדער חסרון. ביז ס׳איז געבליבען, מע זאָל אַראָפּברענגען פיני׳ס טאַטען, הערש־לייב דעם מעכאַניק. הערש־לייב דער מעכאַניק איז א מבין אויף דירות. ער איז איין עהרליכער מענטש. אויף איהם קאָן מען זיך פאַר־

לאָזען. הערש־לייב טהוט צוליעב. ער באַטראַכט אונזער האַלבע דירה פון אַלע זייטען. ער הויבט־אויף דעם קאָפּ ווי הויך ער איז, פאַרקאַטשעט דאָס היטעל, טהוט זיך אַ קראַץ אונטער׳ן האַלז און אַ זאָג:

— אַט די דירה קאָן שטעהן, בלי גוזמא, אַ יאָהר הונדערט, אויב נישט מעהר.

חאַפּט זיך אַרוים איינער אַ שניידער, פון זילי דעם שניידער׳ס מבינים.

— געוויס! אבי מע זאָל זי נאָר איבערשיטען מיט ציגעל, אונטערשאַפּרען מיט אַ פּאָר גוטע אַבאַפּאָלקעס, אַריינחמאַליען פיער נייע ווענט און אַרויפצימבלען אַ בלעכענעם דאַך, וועט זי שטעהן און שטעהן, אם ירצה השם, ביז משיח וועט קומען!

מע זאָל געוועזן הערש־לייב דעם מעכאַניק, אַשטייגער, אויס־שעלטען אין טאַטען אריין, אָדער אָפּגיסען מיט אַ טאָפּ זודיג וואַ־סער, וואָלט ער ניט באַדאַרפט ווערען מעהר אין כעס. ער האָט נאָר געוואָלט וויסען איין זאַך: „ווי האָט דאָס אין זיך אַ איד אַ פּאַרך, אַ שניידער, אַ גנב, אַ פּאַליגע, אַזאַ פּאָטעפּאַלנאָסט צו רעדען מיט איהם, מיט הערש־לייב דעם מעכאַניק, אַזעלכע ווערטער, מיט אַזעלכע רעד, מיט אַזעלכע דבורים, מיט אַזאַ שפּראַך, און מיט אַזאַ לשון?!” איך בין אומזיסט געוועזן פריילידך: איך האָב גע־מיינט, אַט־אַט פליהען פּעטש. צום סוף האָבען זיך אַריינגעלעגט מענטשען (אומעטום וואַכסען־אויס „מענטשען”!) און מע האָט זיי צענומען, און מע האָט געמאַכט שלום, און מע האָט זיך אָנגע־הויבען דינגען, און מע האָט זיך אויסגעגלייכט מיט׳ן מקח, און מע האָט געשיקט נאָך בראָנפען, און מע האָט געטרונקען לחיים. מע האָט אונז געווינשעוועט, מיר זאָלען פאָהרען געזונט, און קומען געזונט, און מאַכען גוטע געשעפטען, און פאַרדיענען אַ סך געלט, און קומען צוריק, אם ירצה השם...

— פּאַוואָלי! ניט אַזוי גיך קומט מען צוריק פון אַמערי־קע! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און עס פאַרבינדט זיך אַ שמועס

ווענען אַמעריקע. הערש־לייב דער מעכאַניק ווינטשט זיך אַזאַ שטיק נאָלד, ווי מיר וועלען אַלע, אם ירצה השם, קומען צוריק פון אַמעריקע. ווען ניט דער „פּריזיוו״, וואָלט ער זיין פיני׳ן, זאָגט ער, ניט געלאָזט פאָהרען קיין אַמעריקע. אַמעריקע, זאָגט ער, איז פּע! פרעגט איהם זילי דער שניידער: ער זאָל קיין פאַראיבעל ניט האָבען, מיט וואָס איז אַמעריקע פּע? ענטפערט איהם הערש־לייב: דערפאַר, ווייל אַמעריקע איז אַ פאַסקודנע לאַנד. פרעגט איהם ווייעדער אַ מאָל זילי דער שניידער: ער זאָל קיין פאַראיבעל ניט האָבען, פון וואַנען ווייסט ער, אַז אַמעריקע איז אַ פאַסקודנע לאַנד? ענטפערט איהם הערש־לייב, אַז ער פאַרשטעהט דאָס על־פּי שכל. זאָגט איהם זילי, ער זאָל איהם געבען צו פאַרשטעהן דעם שכל. הויבט אָן הערש־לייב מעכאַניק צו שטאַמלען מיט דער צונג, געבען צו פאַרשטעהן על־פּי שכל. נאָר עס קלעפּט זיך ניט אַ וואָרט צו אַ וואָרט, מחמת ער איז שוין אַ ביסעל אונטער׳ן גלעזעל. אַלע זענען אונטער׳ן גלעזעל. אַלע פיהלען זיך גוט, אויסגעצייכענט גוט. איך אויך. נאָר די מאַמע מיינע באַהאַלט אַלע מינוט דאָס פּנים אין פאַרטוך און ווישט די אויגען. מיין ברודער אליהו קוקט אויף איהר און זאָגט צו איהר שטילערהייד:

— גזלנ׳טע! דו האָסט קיין רחמנות ניט אויף די אויגען! דו קוילעסט אונז!...

ד.

איצט האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע חתונה — געזעגענען זיך. פון שטוב צו שטוב געהען מיר זיך געזעגענען. מיר זענען שוין געווען ביי אַלע אונזערע קרובים, שכנים און באַקאַנטע. ביי אונזער מחותן, יונה דעם בעקער, האָבען מיר פאַרבראַכט אַ גאַנצען טאָג. אונזערע מחותנים האָבען געמאַכט פאַר אונז אַ וואַרמעס, צונויפגערופען די משפּחה, געשטעלט ביער צום טיש. מיך האָט מען אָוועקגעזעצט באַזונדער מיט מיין שוועגערינ׳ס שוועסטערל.

אלטע הייסט זי. איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט פון איהר. זי איז עלטער פון מיר מיט א יאָהר און טראָגט צוויי צעפּלעך, צונויפגעדרעהט פון אונטען ווי א בייגעל. מע האָט זי מיר אמאָל גערעדט פאַר א כלה. פון דעמאָלט אָן, אז מע זעהט אונז ביידען, רופט מען אונז: „די חתן-כלה". פון דעסטוועגען, שעמען מיר זיך ניט רעדען צווישען זיך. זי פרעגט ביי מיר, אויב איך וועל נאָך איהר בענקען? — געוויס וועל איך נאָך איהר בענקען! נאָכ-דעם פרעגט זי מיך, אויב איך וועל איהר שרייבען בריוולעך פון אמעריקע? — געוויס וועל איך שרייבען בריוולעך פון אמעריקע!

— ווי אזוי וועסט דו שרייבען? דו קאָנסט דען שרייבען?

— א טייערע מציאה אין אמעריקע זיך אויסלערנען שריי-בען! — זאָג איך און האַלט די הענט אין די קעשענעס. אַלטע קוקט אויף מיר און שמייכעלט. איך וויים, וואָס זי שמייכעלט. זי מאַכט זיך א הארץ. זי איז מיר מקנא, וואָס איך פאָהר און זי ניט. אַלע זענען מיר מקנא, אפילו יאָסי דעם נגיד'ס יונגעל, העניך מיט'ן אויגעל, זאָל מיך קאָנען דערטרינקען אין א לעפעל וואסער! ער שטעלט מיך אָפּ און מאַכט צו מיר מיט'ן אויגעל:

— הער נאַר, דו, דו פאָהרסט קיין אמעריקע!

— יאָ, איך פאָהר קיין אמעריקע.

— וואָס וועסט דו דאָרטען טהון? געהן איבער די הייזער?

זיין גליק, וואָס מיין ברודער אליהו איז דערביי נישטאָ. ער וואָלט איהם געגעבען א „געהן איבער די הייזער"!... איך וויל זיך מיט איהם ניט אָנהויבען, מיט אזא לאָבוס. איך וויז איהם נאָר א צונג און לויף-אַוועק צו אונזער שכנה פעסי זיך געזעגענען מיט איהר חאַליאַסטרע. א היבשע חאַליאַסטרע. איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט פון זיי. אכט שטיק, איינס אין איינס. אַלע אכט רינגלען מיך ארום. זיי פרעגען מיך, צי בין איך צופריעדען, וואָס איך פאָהר קיין אמעריקע? א שעהנע מעשה, נאַר א קורצע! וואָס טויג מיר גרויס — זיי זענען מיר גוט מקנא. מעהר פון אַלע איז מיר מקנא הערשעל. אָט דער, וואָס מע רופט איהם

„ושתי”, דערפאַר וואָס ער האָט אַ נאָלי אויפ'ן שטערן. ער לאָזט פון מיר קיין אויג ניט אראָפּ. ער זיפצט און זאָגט צו מיר: „דו וועסט זיך עס אָנזעהן אַ וועלט!”

יאָ, איך וועל זיך אָנזעהן אַ וועלט! ווי דערלעבט מען שוין!...

ה.

שוין געקומען לייזער מיט די „אָדלערס”. דריי ברענענדיגע פערד! זיי קאָנען ניט איינשטעהן אויף איין אָרט. אָדער זיי טופּען מיט די פיס, אָדער זיי פאָרשקען מיט די נאָזלעכער און באַשפּריצען מיר דאָס פּנים. איך ווייס ניט, וואָס איך זאָל טהון פריהער: צי איך זאָל קוקען אויף די פערד, צי איך זאָל העלפען טראָגען די פעקלעך מיט די קישענס אין וואָגען אריין? איך קאָן באַשטעהן ביידע זאַכען: איך שטעה ביי די פערד און זעה, ווי מע טראָגט די פעקלעך מיט די קישענס. אַ פולער וואָגען מיט פעקלעך און מיט קישענס. אַ גאַנצער באַרג מיט בעטגעוואַנט. שוין צייט אויפצוזעצען זיך און פאָהרען. מיר האָבען פינף און פערציג וויאָרסט צו דער באַהן. אַלע זענען שוין דאָ: איך, און מיין ברודער אליהו, און מיין שוועגערין ברכה, און אונזער חבר פיני, און זיין ווייב טייבעל, און די גאַנצע משפחה זייערע: פיני'ס טאַטע, הערש-לייב מעכאַניק, שניאור דער זייגערמאַכער, פיני'ס שוועהר און שוויגער, דער מילנער מיט דער מילנערקע, און דער מוהמע קריינע'ס טאָכטער מיט'ן פּויגעלש פּנים, און אפילו דער אַלטער זיידע רב העסי איז אויך געקומען אָנזאָגען פיני'ן, ווי אַזוי ער זאָל זיך פיהרען אין אַמעריקע. פון אונזער משפחה זענען גע־ווען נאָר אונזערע מחותנים, יונה דער בעקער מיט זיינע בנים. איין עבירה, וואָס איך האָב אייך ביז אַהער נאָך נישט באַקענט מיט זיי. איצט איז ניט די צייט. מיר פאָהרען קיין אַמעריקע. אַלע דרעהען זיך אַרום אונז, קוקען אויף אונז, געבען אונז עצות, מיר זאָלען זיין געהיט פאַר גנבים.

— אין אמעריקע איז נישטאָ קיין גנבים.

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און טאַפּט זיך ביי דער קע־שענע, וואָס די מאמע האָט איהם איינגענייהט אין אזא אָרט, וואָס קיין גנב אין דער וועלט וועט ניט איינפאַלען, אז דאָרט זאָל זיין א קעשענע. דאָרט ליגט דאָס גאַנצע געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פאַר אונזער האַלבע דירה. אפנים, ס'איז דאָרט א היבשע פּויטיקע. וואָרום אַלע פרעגען איהם, צי האָט ער חאָטש גוט באהאַלטען דאָס געלט?

— גוט! גוט! האָט קיין יסורים ניט! — זאָגט מיין ברודער אליהו. עס איז איהם שוין פּשוט נמאס געוואָרען איטליכען באַ־זונדער אָפּגעבען דין־וחשבון פאַר'ן געלט. דער עולם הויבט אָן זאָגען, מע זאָל זיך געזעגענען. אַלע הויבען אָן זיך גרייטען צום געזעגענען. מע טהוט זיך א חאַפּ — נישטאָ די מאמע! וואו איז די מאמע? קיינער ווייסט ניט, וואו איז די מאמע! מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. אונזער חבר פּיני האָט איג־גאַנצען פאַרלאָרען דאָס האַלזטיכעל. לייזער טרייבט האַלז און נאַקען. ער זאָגט, אז מיר קאָנען פאַרשפּעטיגען די באַהן. שאַט! אָן געהט די מאמע. דאָס פּנים איז איהר רויט. די אויגען פאַר־שוואָלען. מיין ברודער אליהו פאַלט־צו צו איהר.

— וואָס איז מיט דיר? וואו ביזט דו געוועזן?

— אויפ'ן הייליגען אָרט, זיך געזעגענען מיט'ן טאַטען...

מיין ברודער אליהו קערעוועט זיך אָפּ אָן א זייט. אַלע בלייַ־בען שטעהן אָהן לשון. זינט מיר פאָהרען קיין אמעריקע איז דאָס דאָס ערשטע מאָל, וואָס דער טאַטע קומט מיר אויפ'ן זינען. עס טהוט מיר א צופּ ביי'ם הארצען. איך טראַכט מיך: „אַלע פאָהרען קיין אמעריקע, און דער טאַטע נעבאַך בלייבט דאָ, אויפ'ן הייליגען אָרט, איינער אַליין"... לאַנג טראַכטען לאָזט מען מיך ניט. מע טהוט אויף מיר א הוק און מע הייסט מיר קריכען אויפ'ן וואַגען. ווי אזוי קאָן איך קריכען אויף אזא הויכען וואַגען מיט אזא באַרג מיט בעטגעוואַנט? ס'איז דאָ איין עצה: לייזער שטעלט מיר

אונטער זיינע ברייטע פלייצעס. פּלוצים ווערד א קושערייי מיט א געוויין, א יללה. ערגער ווי תשעה־באָב. מעהר פון אַלע וויינט די מאַמע. זי פאַלט אונזער שכנה פעסי אויפ׳ן האלז און זאָגט: „איהר זענט מיר געווען א שוועסטער. געטרייער פון א שוועס־טער!"... אונזער שכנה פעסי וויינט ניט, נאָר איהר גראָבער גיידער טרייסעלט זיך, און גרויסע טרערען, ווי באָב, קייקלען זיך איבער איהרע פעטע גלאַנצענדיגע באַקען. אַלע האָבען זיך שוין צעקושט, נאָר פיני נאָך נישט. זעהען פיני׳ן קושען זיך — דאַרף מען נישט קיין טהעאַטער. מחמת ער האָט א נידעריגע ראיה, טרעפט ער ניט וואו מע דאַרף. אָדער ער קושט אין באָרד אריין, אָדער אין שפּיץ נאָז, אָדער ער טהוט זיך גאָר א בוצקע אין שטערן. דערצו האָט ער א טבע, אז ער געהט, שפּרינגט ער אונטער און פאַרטשע־פעט זיך ביי זיינע אייגענע פיס. איך זאָג אייך, פון פיני׳ן קאָן מען בלייבען אָהן א בויך לאַכענדיג. דאַנקען השם יתברך, מיר זיצען שוין אין וואָגען. דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט זאָגען: אויפ׳ן וואָגען. אויבען־אָן, אויף די קישענס און צווישען די קי־שענס, זיצען: די מאַמע, ברכה און טייבעל. פּאַריטש (אקעגען) — מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני; איך מיט לייזער׳ען — אויף דער קעלניע. די מאַמע וויל אפילו, איך זאָל מיך אוועקזעצען ביי איהר צופוסענס. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אז אויף דער קעלניע וועט מיר זיין בעסער. געוויס וועט מיר זיין בעסער! אויף דער קעלניע זעה איך פאַר זיך די גאַנצע וועלט, און די גאַנצע וועלט זעהט מיך. לייזער נעמט זיך צו דער בייטש. דער עולם געזעגענט זיך נאָך. די ווייבער וויינען.

— זייט געזונט!
— פאָהרט געזונט!
— שרייבט אונז פון אייער געזונט!
— זייט מצליח!
— פאַרגעסט אונז ניט!
— שרייבט אַלע וואָך! למען השם, יעדע וואָך א בריעף!

— לאָזט געריסען משה'ן, מיט בתיה'ן, מיט מאיר'ען, מיט זלאַטען, מיט חנה־פּערלען, מיט שרה־רחל'ען, מיט זייערע קינדער.

— גאָר פריינדליך! זייט געזונט! זייט געזונט!

אַזוי שרייען מיר אַלע פּונ'ם וואָגען אַרויס, און איך וואָלט געמענט שווערען, אַז מיר פאָהרען שוין. לייזער האָט געשענקט אַלע דריי אָדלערס צו רעכטע שמיץ. איינעם האָט ער מכבד געווען מיט'ן שטעקען אַחוץ. די רעדער קאַטשען זיך. מיר שאָקלען זיך און העצקען זיך. איך שפּרינג־אונטער אויף דער קעלניע און פאַל שיער נישט אַראָפּ פאַר פרייד. עס קיצעלט מיך, עס גענזעלט מיך אין האַלז. עס גלוסט זיך מיר זינגען. מיר פאָהרען, מיר פאָהרען, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע!

XIII

מיר גנב׳ענען די גרעניץ

XIII

מיר גנב'ענען די גרעניץ

א.

פאָהרען מיט דער באהן איז א גן־עדן! מיט דער פוהר איז אויך ניט שלעכט, נאָר סע טרייסעלט, און די זייטען טהוען נאָכ־דעם וועה סכנות. לייזער'ס פערד פליהען טאָקי ווי די אָדלערס, פון דעסטוועגען האָבען מיר זיך גענוג געשלעפּט, ביז מיר זענען געקומען צו דער סטאַנציע. און אז מיר זענען געקומען צו דער סטאַנציע, האָבען מיר נישט געקאָנט ארויס. מיר איז געוועזען גרינגער פון אַלעמען. איך בין דאָך געזעסען מיט לייזער'ען אויף דער קעלניע. האַרט איז טאַקי געוועזען, און די ביינער האָבען גוט וועה געטהאָן. דערפאַר האָט מען אָבער געקאָנט אראָפּ־שפּרינגען אין איין מינוט. זיי האָבען שוין ניט געקאָנט שפּרינג־גען. איהר ווייסט דאָך ווער: מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה, אונזער חבר פיני מיט זיין ווייב טייבעל, און די מאַמע מיינע. ערגער פון אלע איז געוועזען די ווייבער. זיי זענען אריין און פאַרהרוזנעט געוואָרען! מע האָט פריהער באַ־דאַרפט ארויסוואַרפען פונ'ם וואָגען אלע פּעקלעך מיט'ן גאַנצען בעטגעוואַנט, און ערשט נאָכדעם שלעפּען די ווייבער איינציגווייז.

און דאָס האָט אַלץ געטהאָן לייזער. ער איז מאַקי א בייזער איד און שעלט מיט טוידטע קללות. ער איז אָבער איין עהרליבער, א געטרייער בעל־עגלה. איין עבירה, וואָס ער האָט אונז אָפּגע־וואָרפען מיט די פּעקלעך און מיט'ן בעטגעוואַנט אויף דער סטאַנ־ציע פון דער באהן, און אַליין איז ער אוועק זוכען פאַרשווינען אויף צוריק. מיר זענען געבליבען אָהן איהם עלענד, ווי אויפ'ן וואַסער. ערשטענס, האָט אונז דער גוי פון דער באהן אָנגע־טהאָן צרות. ער האָט זיך געטשעפּעט צו אונז פאַר די פּעקלעך. און ניט אזוי פאַר די פּעקלעך, ווי פאַר'ן בעטגעוואַנט. זיין עסק, וואָס מיר פיהרען א סך קישענס. די מאַמע רעדט צו איהם מיט גוטען. זי זאָגט איהם, אַז מיר פאָהרען קיין אַמעריקע. ווערד ער גזלן און זאָגט אונז, אַז מיר זאָלען פאָהרען אין אזא איין אָרט, וואָס איך שעם מיך אויסצוזאָגען.

— מע דאַרף מיט'ן ערל שלאָגען בלאָט, איהם עפּיס נתנ'ען אויף דער יד...

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו צו אונזער חבר פּיני. אונזער חבר פּיני איז אונזער פיהרער, אונזער קאָפּ. ער קאָן רעדען גוט רוסיש. א חסרון, וואָס ער איז א ביסעל צו א היציגער. מיין ברודער אליהו איז אויך א גוטער כעסן, אָבער ניט אזוי היציג, ווי פּיני. באַלד צינדט ער זיך אָן, ווי א פייער, און זידעלט זיך. ער געהט־צו צום גוי און טהוט מיט איהם א שמועס אויף רוסיש. איך גיב עס אייך איבער מיט זיין רוסישער שפּראַך און זעץ עס אייך באַלד איבער אויף אונזער לשון:

— סלוחאַי נאָ, טשאָלאָוויקו! טשאָרט טאָבי נע וזיאַוו קאַק מי פּאָיעחאַלי וו'אַמעריקו איז מנאָזשעסטווענע טשיסלאָ פּאָ־דושקי אי פּאַדושעטשקו קאַטאָרע מי טאָבי דאַל נאַ וואָדקע אי מאַלטשי סווינ'יאַ!

אויף אידיש קומט דאָס אויס א סך שענער:

— הער נאָר, דו מענטשעל! דער שוואַרץ־יאָהר וועט דיך ניט נעמען, וואָס מיר פאָהרען קיין אַמעריקע מיט א סך קישענס

און קישעלעך, פאר וועלכע מיר געבען דיר א טרונק בראנפען — און שוויינ, חזיר!

אודאי האט איהם דער גוי ניט אפגעשוויגען. ער האט איהם אנגערופען מיט אלערליי נעמען: „זשיד חאלאמייז", „הינטישע מארדע", „חזיר'שער אויהער", „פאהאנער גלויבען". מיר האבען מורא געהאט פאר א סקאנדאל, פאר פאליציע. מיין מאמע האט שוין געבראכען די הענט, געוויינט פאר פיני'ן:

— ווער האט דיך געבעטען, זאלסט ארויס מיט דיין צונג, באווייזען, אז דו קענסט?

— האט קיין מורא ניט, דער ערל וועט נעמען א חצי רו"ב, און מע וועט זיך איבערבעטען.

כך הוה. זיי האבען זיך טאקי איבערגעבעטען. פיני האט ניט אויפגעהערט צו שימען מיט רוסיש. דער ערל האט ניט אויפגעהערט צו שעלטען און האט איבערגעטראגען אלע פעקלעך מיט אלע קישענס אין א גרויסע שטוב מיט הויכע פענסטער, וואס מע רופט דאס „וואקזאל". און ערשט דא הויבט זיך אן די רעכטע חתונה. וואס איז שוין ווייטער? דער גוי זאגט, אז מע וועט אונז ניט ארייגלאזען אין וואגאן אריין מיט אזוי פיעל קישענס און מיט אזוי פיעל שמאטעס (דאס מיינט ער, אפנים, די קאלדרעס: א ביסעל צעריסען דער אונטערשלאג, זעהט זיך ארוים די וואטען, הייסט דאס שוין ביי איהם שמאטעס!). עס בלייבט, מע זאל געהן צום „נאטשאלניק". ווער זאל געהן? גע־וויינטליך, פיני! פיני געהט מיט'ן גוי צום „נאטשאלניק". איך געה זיי נאך. מיט'ן „נאטשאלניק" שטעלט זיך אוועק פיני אויס־טענה'ן שוין גאר מיט איין אנדער לשון. ער בייזערט זיך שוין ניט אזוי שטארק, נאר ער רעדט און מאכט מיט די הענט. ער זאגט איהם עפים מאדנע ווערטער, וואס איך האב זיי קיינמאל ניט געהערט: „קאלומבוס"... „ציוויליזאציע"... „אלעקסאנדער פאן הומבאלד"... „סלאנימסקי"... „מאטעמאטיקע"... די איבעריגע ווערטער האב איך שוין פארגעסען. דער „נאטשאלניק" האט איהם

גוט אויסגעהערט, אנגעקוקט און אפגעשווינגען. אפנים, אז פיני האט איהם גוט דערלאנגט! פון דעסטוועגען, האט דאס אויך ניט געהאלפען. מע האט געמוזט אוועקגעבען דאס גאנצע בעטגעוואנט אין באגאזש און ארויסנעמען א קוויטאנציע. די מאמע איז גע־ווען אויסער זיך: אויף וואס וועלען מיר שלאפען?

ב.

די מאמע האט זיך אומזיסט געזארגט: אויף וואס וועלען מיר שלאפען? איך בין אייך שוין מוחל דאס שלאפען. איך וואלט א בעלן געווען, ס'זאל חאטש זיין וואו צו זיצען. ווי אויף צו־להכעים, איז אין וואגאן אזוי ענג, אז מע קאן דערשטיקט ווערען. אחוץ אונז, פאהרען נאך א סך פארשוינען, אידען און כריסטען, און מע שלאגט זיך פאר די ערטער. איבער'ן בעטגעוואנט האבען מיר פארשפעטיגט אלע בעסטע ערטער. מיר האבען קוים באַ־זעצט די ווייבער מיט די פעקלעך אויף דער ערד. די מאמע אין איין זייט וואגאן, ברכה און טייבעל אין דער אנדערער זייט וואגאן. אז זיי ווילען רעדען, מוזען זיי שרייען הויך איבער'ן גאנצען וואגאן. לאכט מען פון זיי. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני זענען געבליבען הענגען, ווי אין דער לופטען, ניט אהין, ניט אהער. פיני איז בלינד, חאפט ער אלע מאל א קלאפ אין שטערן. און איך? פאר מיר זארגט אייך נישט. מיר איז גוט. מיר איז אויס־געצייכענט. מע קוועטשט מיך מאקי פון אלע זייטען. איך שטעה אבער ביי א פענסטער. דאס, וואס איך זעה, האט איהר געוויס קיינמאל ניט געזעהן. פאר מיינע אויגען פליהען שטיבער, וויארס־טען, בוימער, מענטשען, פעלדער, וועלדער — ס'איז ניט צו באַ־שרייבען! און ווי אזוי פליהט די באהן! און ווי אזוי קלאפען די רעדער! ווי אזוי טראסקעט דאס! ווי אזוי פייפט דאס! ווי אזוי קוויטשעט דאס! די מאמע האט מורא, איך זאל ניט ארויס־פאלען דורכ'ן פענסטער, שרייט זי אלע מינוט אויף א קול: „מאַ־

טעל! מאַטעל?" און עפּיס איינער אַ פּריצ'על מיט בלויע ברילען קרימט איהר איבער און זאָגט איהר נאָך מיט'ן אייגענעם נגון: „מאַטעל! מאַטעל?" אַלע כריסטען לאַכען. די אידען מאַכען זיך ניט ווינענדיג. די מאַמע הערט זיי אודאי ווי דעם פאַר־אַ־יאָהריגען שניי. זי הערט ניט אויף צו שרייען: „מאַטעל! מאַ־טעל?" וואָס וויל זי ווייטער? זי וויל, איך זאָל עפּיס נעמען אין מויל אַריין. מיר פּיהרען מיט זיך פון כל טוב: רעטאָך, און ציבעלעס, און קנאָבעל, און גרינע אוגערקעס, און האַרטע אייער, אויף יעדען איינציגען איין איי. איך האָב שוין לאַנג נישט אַזא הנאה געהאַט פון'ם עסען. אַ ביסעל האָט אונז פאַרשטעהרט די סעודה טאַקי פּיני אַליין. ער דאַרף זיך אָננעמען דעם אידענ'ס קריוודע. ער קאָן ניט ליידען, לֿמאי די כריסטען לאַכען, וואָס מיר עסען ציבעלקעס מיט קנאָבעל. ער ציהט זיך אויס, ווי לאַנג ער איז, און רופט זיך אָן צום פּריצ'על, וואָס מיט די בלויע ברילען, אויף זיין רוסישער שפּראַך:

— אַ קאַק ווי קושאַיעטע סוויניאַ? (און אַז איהר עסט חזיר?)

די דאָזיגע ווערטער האָבען דערלאַנגט די כריסטען ביז'ן ביין אַריין. איינעם פון זיי האָט דאָס, אַפּנים, אָנגענומען ביי דער לעבער. ער האָט זיך אויפגעחאַפּט און האָט אַראָפּגעלאָזט אונזער חבר פּיני'ן אַ פּאַטש, אַז עס האָט געגעבען אַ קלונג. פּיני האָט פּיינט אָפּשווייגען. ער האָט איהם געוואָלט געבען צוויי צוריק. איז ער דאָך אָבער בלינד. טרעפט ער אין איין אַנדער כריסט. אַ גליק, וואָס עס קומט אַריין דער קאָנדוקטאָר מיט'ן אָבער־קאָנ־דוקטאָר, און עס ווערד אַ טומעל, אַ מהומה. אַלע רעדען. די אידען קלאָגען זיך אויף די כריסטען. איינעם האָט מען אָפּגע־קוועטשט אַ פינגער פון פוס מיט אַ טשעמאָדאַן. איינעם האָט מען אַרויסגעוואָרפען דאָס היטעל דורכ'ן פענסטער. די כריסטען שרייען: ס'אַ ליגען! ס'אַ בלבול! די אידען שטעלען עדות, און דוקא צוויי כריסטען. איינער פון זיי איז אַ גלח. אַ גלח וועט

נים זאָגען קיין ליגען. די כריסטען זאָגען, אַז די אידען האָבען אונטערגעקויפט דעם גלח. דער גלח האָלט אַ גאַנצע דרשה. עס לויפען־אָפּ אַזוי עטליכע סטאַנציעס. אויף יעדער סטאַנציע לעדיגט אויס דער וואַגאָן אַ פּאָר פּאַרשווינדלעך. עס ווערד אַלע מאָל גראָמער. אונזערע ווייבער זיצען שוין, ווי די פּריצות, אויף די בענק מיט זייערע פּעקלעך. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני האָבען זיך מחיה געווען. זיי האָבען די בעסטע ערטער. ערשט דאָ דערזעהט טייבעל, אַז ביי איהר מאַן פּיני איז אויפגע־לאָפען אַ באַק, און מע קאָן דערקענען פינגער. טייבעל איז אויס מענטש. זי האָט אויף איהם רחמנות. פּיני שווערט איהר, אַז ער פּיהלט נים קיין זאַך. ער פּיהלט כאָר, ווי סע שמאַרצט. ס'וועט באַלד איבערגעהן. ער האָט פיינט רעדען פון אַזעלכע זאַכען. ער רעדט בעסער מיט די אידען. ער פרעגט זיי, וואוהין זיי פאָהרען. אַ סך פון זיי פּאָהרען קיין אַמעריקע. דערהערט, אַז קיין אַמע־ריקע, ווערד אויף אונז אַ גדולה.

— סטייטש, וואָס־זשע האָט איהר געשוויגען ביז אַהער? מיר פּאָהרען דאָך אויך קיין אַמעריקע!

אַזוי זאָגט זיי פּיני, און מיר ווערען גיך באַקאַנט. מיר ווייסען אַלע, פון וואָסער אַ שטאָדט איטליכער פּאָהרט און צו וועמען.

— איהר קיין ניו־יאָרק? מיר קיין פּילאַדעלפיע!

— וואָס איז דאָס פּילאַדעלפיע?

— אויך אַ שטאָדט, ווי ניו־יאָרק.

— פּאוואָלי, האַלט זיך איין! פּילאַדעלפיע קעגען ניו־יאָרק איז אַזוי ווי איישישאָק קעגען ווילנע, דראַזשנע קעגען אדעס, אָט־וואָצק קעגען וואַרשעוו, סעמיאָנעווקע קעגען פּעטערבורג, קאַזעלעץ קעגען כאַרקאָוו...

— טע־טע־טע! איהר זענט דאָך עפּיס אויסגעווען אַ וועלט, קיין עין־הרע!

— לאָס איך עס פּאַרמאָגען! אויב איהר ווילט, וועל איך אייך אויסרעכענען אַלע שטעדט, וואָס איך בין דאָרט געווען...

— דאָס לאָזט איבער אויף שבת. זאָגט בעסער, אידען, וואָס טהו איך מיט דער גרעניץ?

— איהר וועט טהון דאָס, וואָס מיר טהוען, דאָס וואָס אַלע טהוען.

דאָ רוקען זיך צונויף אַלע אידען אינאיינעם, און מע שמועסט וועגען גנב'ענען די גרעניץ. איך פאַרשטעה ניט, וואָס הייסט דאָס „גנב'ענען די גרעניץ"? מיר זענען דען גנבים?... וועמען פרעגט מען? די מאַמע איז אַ אידינע. וואָס ווייסט אַ אידינע? מיין ברודער אליהו האָט פיינט, אַז מע דולט איהם אַ קאָפּ. אַ יונגעלע ווי איך, זאָגט ער, דאַרף זיך נישט אריינמישען צווישען גרויסע. פיני איז פאַרטראַגען. ער רעדט. אַלע רעדען. איטליכער דערצעהלט איין אנדער מעשה פון איין אַנדער גרעניץ. איינער זאָגט, אַז די בעסטע גרעניץ אויף צו גנב'ענען איז נאָוואָסעליץ. דער אַנדערער זאָגט, אַז אויף בראָד איז בעסער ווי אומעטום. קומט צו געהן אַ דריטער און זאָגט, אַז אונגעני איז אויך ניט שלעכט. ווערד אַ געלעכטער: „אונגעני אויך מיר אַ גרעניץ! רומעניע אויך מיר אַ לאַנד! ימח שמם זאָלען זיי ווערען מיט זייער לאַנד און מיט זייער גרעניץ!"...

— שאַט! מיר זענען שוין ביי דער גרעניץ!

ג.

„די גרעניץ", האָב איך געמיינט, איז מיט הערנער. צום סוף — גאָרנישט: די אייגענע הייזער, די אייגענע אידען מיט די אייגענע גויים, וואָס ביי אונז. אפילו אַ מאַרק מיט קלייטען מיט שטעלעכלעך — אַלסדינג אַזוי ווי ביי אונז. מיין שוועגערין ברכה און אונזער חבר פיני'ס ווייב טייבעל זענען נעגאַנגען אין מאַרק איינקויפען. איך וויל אויך מיט זיי געהן — לאָזט מיך די מאַמע ניט אָפּ פון זיך אויף איין מינוט. זי האָט מורא, מע זאָל מיך ניט אַוועק'גנב'ענען סאַמע ביי דער גרעניץ. מיין ברודער

אליהו און אונזער חבר פיני זענען נישטאָ. זיי דרעהען זיך אַרום מיט פרעמדע אידען, וואָס איך קען זיי ניט. די מאַמע זאָגט, אַז דאָס זענען אַגענטען. די אַגענטען וועלען מיט אונז גנב'ענען די גרעניץ. איינער זעהט טאַקי אויס ווי אַ גנב. אַ גרינע קאַפּאָטע, אַ ווייסער שירם, און אויגען גנב'ישע. דער אַנדערער איז דוקא אַ פיינער מענטש מיט אַ קאַפעליש. און אַ אידינע דרעהט זיך אויך אַרום אין קאָהן. די אידינע ווייזט אויס אַ פרומע, איין עהרליכע. זי טראָגט אַ שייטעל אויפ'ן קאָפּ און רעדט מיט גאָט. זי פרעגט די מאַמע, וואו וועט זי בענטשען ליכט, אויב מיר האַל־טען דאָ שבת? די מאַמע זאָגט, אַז מיר האַלטען דאָ ניט קיין שבת. שבת וועלען מיר שוין, זאָגט זי, מיט גאָט'ס הילף זיין אויף יענער זייט. די אידינע מאַכט אַ פרום פּנים און זאָגט: אָמן, רבונו־של־עולם! זי האָט אָבער מורא, זאָגט זי, אַז מע פיהרט אונז אין באָד אריין. די אַגענטען, זאָגט זי, וואָס מיר האַנדלען מיט זיי, זענען פּראָסטע גנבים. זיי וועלען אויסנאַרען ביי אונז דאָס געלט, זאָגט זי, און וועלען אונז אריינפיהרען אין אַ בלאָטע אריין. אויב מיר ווילען, זאָגט זי, גנב'ענען די גרעניץ, זאָלען מיר גנב'ענען מיט איהר, וועט אונז זיין, זאָגט זי, אַז וואויל און גוט!... אַזוי? איז זי, הייסט עס, אויך אַ גנב'טע? היינט וואָס טראָגט זי אַ שייטעל און רעדט מיט גאָט?...

שוין געקומען מיין ברודער אליהו מיט אונזער חבר פיני. ביידע זענען עפּיס שטאַרק צעטראָגען. אפּנים, זיי האָבען זיך צעקריעגט? איינער זאָגט אויפ'ן אַנדערען, אַז איבער איהם וועלען מיר דאָ מוזען שבת'האַלטען. שבת האַלטען אַליין איז נאָך גאָר־נישט. מיר ווערען געוואָהר, אַז ביידע אַגענטען האָבען זיך באַ־ריהמט, אַז מע וועט אונז מסר'ען, אַז מיר ווילען גנב'ענען די גרעניץ. ביז עפּיס וואָס — די מאַמע ווייגט דערווייל. מיין ברודער אליהו בייזערט זיך אויף איהר, וואָס זי מאַכט אַ תל פון די אויגען. איבער איהרע אויגען, זאָגט ער, וועט מען אונז אַלע־מען נישט אריינלאָזען קיין אַמעריקע! מיין ברודער אליהו און

פיני הערען אויף צו האנדלען מיט די אגענטען. זיי זאָגען: איין עק, מיר פאָהרען ניט קיין אמעריקע און גנב'ענען ניט די גרעניץ! מיר רייסט זיך אָפּ אין הארצען. איך מיין, ס'איז טאַקי איין אמת. צום סוף, איז דאָס נאָר א מאניפאָרגע. פיני'ס קאָפּ! דאָס האָבען זיי אומיסטנע אזוי געזאָגט, בכדי זיך אָפּטשעפּען פון די אגענטען. און מיר האָבען גענומען האנדלען מיט דער אידינע. די אידינע האָט גענומען איין אויפגאָב און האָט אונז געזאָגט, מיר זאָלען זיין גרייט אויף היינט ארום האלבע נאכט. די נעכט זענען פינסטערע נעכט. סוף חודש. אויסגעצייכענט גוט אויף צו גנב'ענען די גרעניץ. איך וואָלט שוין געוואָלט דערלעבען זעהן, וואָס הייסט דאָס „גרעניץ" און ווי אזוי וועלען מיר דאָס גנב'ענען?

ד.

א גאנצען טאָג זענען מיר געווען באשעפטיגט מיט די זאכען. מיר האָבען אלסדינג באדארפט איינפּאקען און אוועקגעבען דאָס דער אידינע. די זאכען וועט זי אונז איבערפעקלען נאָכדעם. דער עיקר איז ביי איהר, זאָגט זי, די נפשות. און זי זאָגט אונז אָן, ווי אזוי מיר זאָלען זיך פיהרען. אז ס'וועט ווערען, זאָגט זי, האלבע נאכט, זאָלען מיר ארויסגעהן הינטער דער שטאָדט. דאָרט איז פאַראַן, זאָגט זי, א בערגעל. זאָלען מיר, זאָגט זי, דאָס בערגעל דורכלאָזען, און נעמען זיך לינקס, און געהן און געהן, ביז מיר וועלען דערזעהן נאָך א בערגעל. פון דעם בערגעל זאָלען מיר זיך נעמען, זאָגט זי, רעכטס, און געהן אזוי לאנג, ביז מיר וועלען קומען צו א שענקעל. אין שענקעל זאָל ארייננעהן נאָר איינער פון אונז, ניט אלע. אין שענקעל וועלען מיר טרעפען, זאָגט זי, צוויי ערלים טרינקען בראָנפען ביי איין טישעל, זאָלען מיר צוגעהן, זאָגט זי, צו די ערלים און א זאָג טהון „חיימאָווא" — איז שוין גענוג. וויבאלד זיי וועלען דערהערען, זאָגט זי, דאָס וואָרט „חיימאָווא" (ס'איז איהר נאָמען), אזוי וועלען זיי אויפשטעהן און געהן מיט

אייך ביז'ן וועלדעל. אין וועלדעל וועלען אויף אייך ווארטען נאך פיער גויים. טאמער וועלען זיי שלאפען, זאלט איהר זיי אויפוועקען. אין וועלדעל אז איהר וועט געהן, זאלט איהר, זאגט זי, זיין שטיל, קיין פיפס ניט ארויסלאזען, מע זאל חלילה ניט דערהערען און אויסשיסען. אויף יעדען טריט, זאגט זי, איז דא א סאלדאט מיט א ביקס און שיסט... פון וועלדעל, זאגט זי, וועלען אייך שוין די ערלים ארויספיהרען אויפ'ן רעכטען וועג, בארגאראפ, און אט זענט איהר שוין אויף יענער זייט...

מיר איז די מעשה מיט'ן בערגעל, מיט'ן שענקעל, מיט'ן וועלדעל שטארק געפעלען. די מאמע האט א ביסעל מורא. ברכה און טייבעל — אויך. מיר לאכען פון זיי. נקבות ציטערען פאר א קאץ אויך!...

קוים דערלעבט נאכט. אפגעדאווענט מעריב, אפגעגעסען וועטשערע, האבען מיר אפגעווארט ביז עס וועט ווערען רעכט פינסטער. פונקט צוועלף דעם זייגער האבען מיר זיך אלע, זאלבעזעכסט, געלאזט אין וועג אריין. פריהער זענען געגאנגען מיר, מאנסבילען. נאך אונז זענען נאכגעגאנגען די ווייבער, ווי געווערנליך. אזוי ווי די אידינע האט נביאות געזאגט, אזוי איז טאקי געווען. ארויסגעגאנגען פון שטאדט, האבען מיר דערזעהן א בערגעל. האבען מיר דורכגעלאזט דאס בערגעל און זיך גענומען לינקס. פון דארטען זענען מיר געגאנגען און געגאנגען און דערזעהן נאך א בערגעל. פון דעם בערגעל האבען מיר זיך גענומען, ווי זי האט אונז אנגעזאגט, רעכטס און זענען געגאנגען אזוי לאנג, ביז מיר האבען דערזעהן א שענקעל. אין שענקעל איז אריין איינער פון אונז. ווער? געווערנליך, פיני. מיר ווארטען א האלבע שעה, א שעה, צוויי שעה — נישטא פיני. הויבען אן די ווייבער זאגען, מע זאל געהן זעהען, וואו איז פיני? ווער זאל געהן? מיין ברודער אליהו. זאגט די מאמע: זי וויל ניט. זאג איך: „אט־א געה איך". זאגט די מאמע: זי האט מורא. שאט! אט איז פיני. „וואו ביזט דו געווען אזוי לאנג?" — „אין שענקעל". — „וואו

זענען די ערלים?" — „זיי שלאָפֿען". — „פֿאַר וואָס האָסט דו זיי נישט געוועקט?" — „פֿון וואַנען ווייסט איהר, אַז איך האָב זיי נים געוועקט?" — „פֿאַר וואָס האָסט דו זיי נים געזאָגט „חיימאָ-וואָ?" — „פֿון וואַנען ווייסט איהר, אַז איך האָב זיי נים געזאָגט?" „נו?" — „נו־נו!" — „איז דאָך שלעכט!" — „ווער זאָגט דען, אַז ס'איז גוט?"...

ה.

מיין ברודער אליהו איז טאַקי אַ חכם. ער זאָגט, זיי זאָלען געהן ביידע אין שענקעל אריין, פּרובען זיך נאָך אַ מאָל אויפוועקען די ערלים. כך הוה. עס האָט ניט גענומען קיין האַלבע שעה, מיר טהוען אַ קוק, זיי געהען מיט די צוויי ערלים. די ערלים זענען נאָך פֿאַרשלאָפֿען, אַ ביסעל שכור'ליך און שפּייען און שעל־טען זיך — סכנת נפשות. דאָס וואָרט „טשאָרט" ווערד איבער־גע'חזר'ט אפשר הונדערט מאָל. די ווייבער הויבען אָן, האַכט מיר, מורא האָבען. איך דערקען נאָך זייער זיפצען און זייער קרעכצען און נאָך דעם „רבונו־של־עולם", וואָס די מאַמע דערמאַנט אַלע מינוט שטילערהייד. הויך האָט זי מורא. מע הערט ניט פֿון אונז קיין פּיפּס. מיר געהען און געהען, און מעהר קיין גויים זעהען מיר נים. וואו זענען די איבעריגע פֿיער? פּלוצים שטעלען זיך אָפּ אונזערע צוויי ערלים און רופֿען זיך אָפּ צו אונז, מיר זאָלען זיי זאָגען, וויפֿיעל געלט מיר האָבען. עס פֿאַלט אָן אויף אונז אַזאַ פּחד, אַז מיר קאָנען נים רעדען קיין וואָרט. שטעלט זיך אַרוים די מאַמע און זאָגט, אַז מיר האָבען נישט קיין געלט. זאָגען זיי: ס'אַ ליגען. אַלע אידען האָבען געלט. און נעמען־אַרוים צוויי לאַנגע מעסערס און טראָגען אונז צו גלייך צום פּנים און זאָגען: „וועט איהר אונז נישט אָפּגעבען באַלד אינגאַנצען וואָס איהר האָט, זענט איהר געקוילעטע!"... אַלע שטעהען אָהן לשון און ציטערען, ווי די לעמעלעך. רופֿט זיך אָפּ די מאַמע צו מיין

ברודער אליהו, ער זאָל אויפבינדען די קעשענע און אָפּגעבען דאָס געלט (דאָס איז דאָס געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פאַר אונזער האַלבע דירה). אין דער מינוט געפעלט מיין שווענערין ברכה צו פאַלען חלשות. דערזעהען, אַז ברכה איז געפאַלען, שרייט די מאַמע: גוואַלד! אויף איהר קוקענדיג, שרייט טייבעל אויך: גוואַלד! פּלוצים — טראַך־טאַרעראַך!!!... דאָס האָט מען אויסגעשאָסען. דער שאָס צעטראָגט זיך מיט אַ ווידער־קול איבער'ן גאַנצען וואַלד. די ערלים זענען אויסגעטריקענט געוואָרען. ברכה האָט זיך אויפגעחאַפּט. די מאַמע חאַפּט מיך מיט איין האַנט און מיין ברודער אליהו מיט דער אַנדערער האַנט:

— קינדער! לאָמיר לויפען!... דער שומר ישראל איז מיט אונז!...

איך ווייס ניט, וואו עס נעמט זיך צו איהר אַזוי פיעל כח אויף צו לויפען? אַלע מאָל פאַרטשעפּען מיר זיך אָן אַ בוים און פאַלען. מיר שטעהען־אויף און לויפען ווייטער. אַלע מאָל דרעהט־אויס די מאַמע דעם קאָפּ צוריק און טהוט אַ פרעג שטילערהייד:

— פיני, דו לויפסט? ברכה, דו לויפסט? טייבעל, דו לויפסט? לויפט, לויפט, דער שומר ישראל איז מיט אונז!

וויפיעל מיר זענען אַזוי געלאָפען — קאָן איך אייך ניט זאָגען. פון'ם וואַלד זענען מיר שוין לאַנג אַרוים. עס הויבט אָן ווערען ווי טאָגליך. עס בלאָזט אַ קיהל ווינטעל. נאָר אונז איז הייס סכנות. מיר דערזעהען פאַר זיך אַ גאַס, און נאָך אַ גאַס. אַ ווייסען קלויסטער, גערטנער, הויפען, שטיבלעך. אפּנים, דאָס איז דאָס שטעדטעל, וואָס די אידינע האָט אונז געזאָגט נביאות. ווי־באַלד אַזוי, זענען מיר דאָך שוין פון „יענער זייט". מיר באַגעגענען אַ אידען, מיט אַזעלכע פּאות, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען נישט געזעהען. אַ קאַפּאָטע טראָגט ער אַ לאַנגע, אַ צעפליקטע. אויפ'ן האַלז אַ גרינעם שאַל. ער טרייבט אַ ציעג. מיר שטעלען איהם אָפּ מיט דער ציעג און געבען איהם „שלום". דער

איד פון דער ציעג באטראכט אונז פון קאפ ביז פיס. פיני פאר־בינדט מיט איהם א שמועס. דער איד פון דער ציעג רעדט עפּיס מאָדנע. טאקי אונזער לשון, נאר מיט פתח'ען. פיני פרעגט איהם, צי ס'איז נאך עפּיס ווייט צו דער גרעניץ? דער איד פון דער ציעג קוקט איהם אָן: „וואָסער גרעניץ?"... עס לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז מיר זענען שוין לאַנג אויף דער זייט, מיר זענען שוין ווייט פון דער רוסישער גרעניץ.

— וויבאַלד אַזוי, היינט וואָס־זשע לויפען מיר, ווי די משוגעים?

עס פאַלט־אָן אויף אונז אַלעמען אַ מורא'דיג געלעכטער. די ווייבער פאַלען אזש צו דער ערד לאַכענדיג. נאר די מאַמע הויבט אויף די הענט אַרויף: „איך דאַנק דיר, גאָטעניו!" — און צע־וויינט זיך.

XIV

מיר זענען שוין אין בראַד!

XIV

מיר זענען שוין אין בראָד!

א.

ווייסט איהר, וואו מיר שפּאַרען־אָן? אזש אין בראָד! איך מיין, אַז מיר זענען שוין נאָהענט צו אַמעריקע. אַ שענע שטאָדט אַט דאָס בראָד! ס'איז גאָרנים די שטאָדט, די גאַסען, די מענ־טשען, וואָס ביי אונז. אַפילו די אידען זענען דאָ נים די אידען, וואָס ביי אונז. דאָס הייסט, די אידען זענען די אייגענע אידען, וואָס ביי אונז. און אויב איהר ווילט, זענען זיי נאָך מעהר אידען, ווי אונזערע אידען. די פּאות אַ סך לענגערע, ווי ביי אונזערע. די קאַפּאָטעס ביי זיי זענען כמעט ביז דער ערד. זיי טראָגען מאָדנע קאַפּעלישלעך, גאַרטעלעך, מיט שיך און זאָקען, און די ווייבער — פּאַריקען. נאָר דאָס לשון זייערם — אוי, דאָס לשון! דייטש רופט מען דאָס. ס'איז גאָרנים דאָס, וואָס ביי אונז. דאָס הייסט, די ווערטער זענען די אייגענע ווערטער, וואָס ביי אונז, נאָר מיט פּתח'ען. למשל: „וואָס" איז „וואַס", „דאָס" איז „דאַס", „שלאָפען", „ברוים" איז „בראַיים", „פלייש" איז „פלאַייש", „מאיר" איז „מאַייער", אַ „בהמה" איז „בהאַיימע", אַ „שיינעץ"—„שאַיינעץ", „מילך" איז „מעלך", „ליכט" איז „לעכט", אַ „איד" איז אַ „יאַיד", אַ „אידינע" — אַ „יאַידינע",

„קינד" איז „קונד", א „טינטורעל" איז א „טונטירעל", א „ציבעלע" איז א „צייבעלע", א „סירניקעל" — א „שוויבעלע". היינט דאָס רעדען זייערס! און זיי רעדען, זינגען זיי. עס קומט אויס גלייך, ווי זיי וואָלטען שטענדיג מעביר געווען די סדרה. מיר האָבען באלד געחאפּט דעם שנים. דער ערשטער איז געווען אונזער חבר פּיני. ער האָט אָנגעהויבען רעדען דייטש כמעט פון'ם ערשטען טאָג, וואָס מיר זענען געקומען. איהם איז געווען גרינגער, ווייל דייטש האָט ער געלערענט נאָך אין דער היים. מיין ברודער אליהו זאָגט, אז חאָטש ער האָט קיין דייטש קיינמאָל ניט געלערענט, פון דעסטוועגען פארשטעהט ער נישט ווינציגער פון איהם. איך הער מיך צו, ווי מע רעדט אויף דייטש, און לערען מיך. אין א פרעמד לאנד מוז מען קענען די שפּראך. אזוי זאָגט פּיני. זיין ווייב טייבעל רעדט שוין אויך האַלב דייטש, האלב אידיש. מיין שוועגערין ברכה, אליהו'ס ווייב, וואָלט אפשר אויך וועלען רעדען דייטש, קאָן זי געבאך ניט. א גראָבער קאָפּ ביי איהר! זעהט איהר, די מאַמע וויל ניט הערען פון קיין דייטש. זי ווערט, זאָגט זי, רעדען אזוי ווי זי האָט גערעדט אין דער היים. ברעכען זיך די צונג צוליעב די דייטשען איז זי ניט מחויב. זי איז גאָר אויף זיי ברוגז. זי האָט געמיינט, אז די דייטשען זענען עהרליכע מענטשען. צום סוף, איז זי געוואָהר געוואָרען, אז זיי זענען אויך ניט קיין גרויסע צדיקים. אנומעלט איז זי געווען אין מארק, האָט מען זי אָפּגענאַרט אויף דער וואָג. זי האָט געזאָגט, מע זאָל איהר געבען א פונט, און געגעבען האָט מען איהר — זי ווייסט אליין ניט וויפיעל.

אזוי דערצעהלט די מאַמע און לאָזט־אויס, אז צווישען די דייטשען זענען, אפנים, אויך דאָ גנבים. דערהערט מיין שוועגערין ברכה, האַפּט זי זיך אויף און פייערט און מאַכט מיט די הענט:

— גנבים זאָגט איהר, שוויעגער? א גנב אויף א גנב! איין גנב גרעסער פון'ם אנדערען! מע דאַרף זיך פאַר זיי היטען ערגער ווי ביי אונז! ביי אונז ווייסט מען חאָטש, אז א גוי איז א גנב.

— ביי אונז, גאַרעלע, ווייסט דער גוי אַליין, אַז ער איז אַ גנב.
אַזוי זאָגט די מאַמע און דערציילט אַ מעשה מיט כימקען. ס'איז געווען ביי אונז אַמאָל אַ שיקסע כימקע. דער טאַטע, עליו השלום, האָט נאָך דעמאָלט געלעבט. איז די כימקע געווען זעהר אַ וואוילע שיקסע, נאָר אַ ביסעל אַ גנב'טע. אַז אַלע זענען אוועק־געגאַנגען פון שטוב, פלעגט זי ניט וועלען בלייבען אַליין. זי האָט מורא געהאַט פאַר זיך אַליין, זי זאָל עפּיס ניט אוועק'גנב'ענען...

ב.

אַלסדינג איז ביי די דייטשען אַנדערש. אַפילו דאָס געלט איז אויך ניט, ווי ביי אונז. דאָ ווייסט מען ניט פון קאָפּיקעס, גריוונעס, צוואַנציגער, פערציגער. דאָ ווייסט מען נאָר גרייצערס. אַלסדינג פאַרקויפט זיך דאָ אויפ'ן גרייצער. פאַר אונזערען אַ רובעל ניט מען אייך אָהן אַ שיעור גרייצערס. מיין מאַמע געפינט, אַז ס'איז נישט קיין געלט. ס'איז קנעפּלעך. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז זיי צעגעהען זיך עפּיס אונטער די פינגער, אַזוי ווי שניי. אַלע טאָג זעצט ער זיך אַוועק אין אַ ווינקעלע, און טרענט אויף די קעשענע, און נעמט־אַרויס אַ רובעל, און פאַרנייהט די קעשענע צוריק. אויף מאָרגען טרענט ער ווידער אויף די קעשענע, נעמט־אַרויס אַ רובעל און פאַרנייהט צוריק. אָט אַזוי אַלע טאָג. און די טעג געהען־אַוועק, און אונזערע פעקלעך מיט אונזער בעטגע־וואַנט זענען נאָך אַלץ נישטאָ. די אידינע, וואָס האָט מיט אונז געְ'גנב'עט די גרעניץ, האָט אונז, אַפּנים, אָנגעטהאָן אַ רעכטען ספּאָדיק. אחוץ וואָס מען איז אונז באַפאַלען אין וואַלד, טאַקי איהרע שומרים אַליין, וועלען מיר נאָך אפשר בלייבען אָהן זאַכען. די מאַמע הערט ניט אויף צו ברעכען די הענט און צו וויינען אויף די זאַכען. „דאָס בעטגעוואַנט! די קישענס! ווי אַזוי וועלען מיר זיך ריהרען קיין אַמעריקע אָהן בעטגעוואַנט, אָהן קישענס?“...

פיני פאַלט אַלע מאָל אויף איין אַנדער פּלאַן. ער וועט געהן, זאָגט ער, מיט אַ „זאַיאַוולעניע" דורך דער באַהן, מיט אַ „פּראָשעניע" צום „נאַטשאַלניק" פון דער גרעניץ. ער וועט זיך אַריבערחאַפּען אַהין צו דער אידינע און וועט איהר מאַכען אַ פינסטערען סוף. ער וועט זי פרעגען: היתכן?!... ס'איז אָבער קאַלטע פריפּאַרקעס! עס וועט ניט העלפען קיין „זאַיאַוולעניעס" מיט קיין „פּראָשעניעס". אַריבערחאַפּען זיך צו דער אידינע וועט איהם טייבעל נישט לאָזען, ס'איז בלאָטע, מע זאָל איהר אָנשיטען די שטוב מיט גאָלד. אַזוי האָט זי געזאָגט בפירוש. עס ליגט איהר נאָך אין טעם דאָס „גנב'ענען די גרעניץ". מיר אַלע געדענקען נאָך דעם טעם פון דער גרעניץ. מיר דערצעהלען אימליכען די מעשה, ווי אַזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ, ווי אַזוי די אידינע האָט אונז געגעבען ערלים אויף אַריבערצופּעקלען אונז, ווי אַזוי די ערלים האָבען אונז געפיהרט און פאַרפיהרט אין אַ וואַלד און געוואָלט אונז קוילען. אַ גליק, וואָס מיין שווּעגערין ברכה האָט אַ טבע פון חלש'ען און וואָס מיין מאַמע האָט געמאַכט אַ גוואַלד. האָבען דערהערט די סאָלדאַטען און האָבען אָנגעהויבען שיסען. זענען זיך די ערלים צעלאָפען, און מיר זענען געבליבען געוואָרען. אַזוי דערצעהלט די מאַמע. מיין ברודער אליהו דערצעהלט די אייגענע מעשה, נאָר אַ ביסעל אַנדערש. שלאָגט איהם ברכה איבער און דערצעהלט טאַקי דאָס אייגענע, נאָר אַ ביסעל אַנדערש. זאָגט אונזער חבר פיני'ס ווייב, טייבעל, אַז ברכה געדענקט ניט אַקוראַט, ווּאָרום ברכה האָט גע'חלש'ט. און טייבעל וויל אָנהויבען דערצעהלען די מעשה פון אָנהויב אָן, האַקט איהר פיני איבער און זאָגט, אַז זי ווייסט גאָרניט. אָט וועט ער דערצעהלען נאָך אַ מאָל פון אָנהויב ביז'ן סוף. אַלע טאָג און איטליכען באַזונדער דערצעהלען מיר די מעשה, ווי אַזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ. אַלע די, וואָס הערען, שאָקלען מיט די קעפּ, שמוצערען מיט די ליפּען. זיי זאָגען, אַז מיר זענען גליקליכע! מיר דאַרפען בענטשען גומל!

ג.

אויף דער זייט גרעניץ איז אונז גוט, בעסער ווי אין דער היים. טהון טהוען מיר ניט קיין האנט אין קאַלט וואסער. אָדער מיר זיצען אויף דער אכסניה, אָדער מיר געהען אויפ'ן שפּאַציער, אָנ־קוקען בראָד. א שענע שטאָדט. איך ווייס ניט, וואָס מיין שוועגערין ברכה האָט צו דער שטאָדט. אַלע טאָג געפינט זי איין אַנ־דער חסרון אויף דער שטאָדט. דאָס געפעלט איהר ניט — ס'איז בלאָטיג. דאָס זאָגט זי — סע שטינקט, ערגער ווי ביי אונז. איינמאָל ביינאכט האפּט זי זיך אויף מיט א גוואַלד: מע האָט זי באַפאַלען. מיר זענען אַלע אַראָפּ פון די געלעגערס:

— ווער האָט דיך באַפאַלען? גזלנים?

— וואָסערע גזלנים? וואַנצען!...

אין דער פריה דערצעהלען מיר דעם בעל־הבית פון דער אכסניה, ווייסט ער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס. גיט איהם פּיני צו פאַר־שטעהן אויף דייטש, וואָס דאָס איז. זאָגט ער, אז ביי זיי ווייסט מען ניט דערפון. אין זייער דייטשעס לאַנד זעהט מען דאָס ניט. דאָס האָבען מיר, זאָגט ער, מסתמא געבראַכט מיט זיך פון דער היים... אַי, איז ברכה געווען אין כעס! זי האָט פיינט, זאָגט זי, דעם אידען, ערגער ווי א משומד! איך ווייס ניט, פאַר וואָס. דאכט זיך, זעהר א פיינער מענטש. אז ער רעדט, האַלט ער א ביסעל דאָס מויל אויף א זייט און שמייכעלט. היינט האָט ער ליעב געבען עצות. וואוהין מיר זאָלען געהן, ביי וועמען מיר זאָלען קויפען און ביי וועמען ניט. און אז מיר געהען עפּים קויפען, געהט ער מיט. און קויפען קויפען מיר, צום מיינסטען, מלבושים. מיר האָבען אָנגעהויבען צו ביסלעך אויסקליידען זיך. אונזער חבר פּיני זאָגט, אז ס'איז ניט שען, וואָס מיר געהען, ווי די שלעפּערס. אין א פרעמדער שטאָדט דאַרף מען, זאָגט ער, אַרויסגעהן ווי מענ־טשען. ובפרט דאָ, אין אויסלאַנד, וואו עס איז האַלב אומזיסט.

דאָס איז דאָך באַוואוסט אויף דער גאַנצער וועלט. קודם כל האָט ער זיך ג קויפט אַ קאַפּעלישעל, ווי מע טראָגט ביי די דייטשען, און אַ פּידזשאַק אַ קורצען ביז די קניע מיט אַ נייעם שניפּס. אָנקוקען פּיני'ן אין זיינע דייטשע מלבושים דאַרף מען זיין שטאַרקער פון אייזען. לאַנג און דין איז ער. אַ נידעריגע ראיה האָט ער. און אַז ער געהט, שפּרינגט ער. היינט די נאָז? די מאַמע זאָגט, אַז ער האָט אַ פּנים פון חוזק. מיין ברודער אליהו געפינט, אַז ער זעהט אויס ווי אַ „וויינגער" אָדער ווי אַ „קאַטערינשטשיק". פּיני זאָגט, אַז ער ווייסט ניט וואָס איז שענער: צי אַ „וויינגער", צי אַ „קאַטערינשטשיק", צי גאָר אַ „שלעפּער"? דאָס מיינט ער מאַקי אונז. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז ער זאָל וועלען, קאָן ער זיך אויך אויסקליידען ווי אַ דייטש. ס'איז אָבער נישט קיין גרויסע קונץ, זאָגט ער, אויסברענגען געלט, טרענצלען קערבלעך. מע דאַרף, זאָגט ער, דאָס קערבעל היטען קיין אַמעריקע... זאָגט איהם פּיני: אין אַמעריקע דאַרפען מיר קיין געלט ניט. דאָרטען, זאָגט ער, זענען מיר אַליין געלט! ער רעדט איבער אונז אַזוי לאַנג, ביז מיין ברודער אליהו קויפט זיך אויך אַ קאַפּעליש מיט אַ פּידזשאַק, און מיר אויך אַ קאַפּעלישעל מיט אַ רעקעל. מיר געהען אַלע דריי איבער די גאַסען און רעדען דייטש. איך בין זיכער, אַז אַלע מיינען, אַז מיר זענען דייטשען. איין חסרון נאָר, וואָס אונז געהען נאָך די וויי בער. איך מיין טאַקי די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פּיני'ס וויב טייבעל. זיי טרעטען נישט אָפּ פון אונז אויף קיין ווײלע. די מאַמע האָט מורא, איך זאָל צווישען די דייטשען נים פאַרבלאָנזעט ווערען, און יענע נעהען גלאַט נאָך, ווי די קעלבלעך. וואָס האָבען זיי מורא — ווייס איך נים. מחמת מיר דרעהען זיך אַרום זאַלבעזעכסט, קוקט די גאַנצע וועלט אויף אונז. וואָס האָבען זיי נים געזעהען?

— די גרעסטע נאַראָנים אין דער וועלט זענען דייטשען. — אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. אַ סימן, וואָס איהר זאָלט נים זאָגען, גלויבען זיי אייך אויף נאמנות.

— אחוץ געלט. געלט איז ביי זיי טייערער, ווי ביי אונז! א „גרייצער" איז ביי זיי די נשמה. פאַר א „קרוין" וועלען זיי אייך פארקויפען דעם טאַטען, און פאַר א „גולדען" — גאָט אַליין!

אזוי זאָגט ברכה, און טייבעל האַלט זי אונטער. אַלע דריי ווייבער, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, זענען עפּיס ניט צו־פריעדען מיט די דייטשען. איך ווייס ניט, פאַר וואָס. מיר זענען זיי דוקא געפעלען. ווען ניט אַמעריקע, וואָלט איך דאָ געוואָלט זיין אייביג און אייביג. וואו האָט איהר אַזעלכע הייזער, ווי דאָ? היינט די מענטשען? אַזעלכע גוטע מענטשען! אַלסדינג פאַר־קויפען זיי אייך! אפילו די בהמות זענען ניט די בהמות, וואָס ביי אונז. שכל, קאָן זיין, האָבען זיי ניט מעהר ווי אונזערע, נאָר זיי זעהען־אויס לייטישער. אַלסדינג האָט דאָ איין אנדער פּנים. און רעדט מיט די ווייבער, זאָגען זיי, אַז ביי אונז איז בעסער. קיין זאַך געפעלט זיי ניט, אפילו די אכסניה אויך ניט. און ניט אזוי די אכסניה, ווי די בעלי־בתים. זיי רייסען די הויט, זאָגט ברכה. פאַר א גלעזעל וואַרעם וואַסער הייסען זיי זיך באַצאָהלען. א ביסעל זאַלץ וועלען זיי אייך נישט געבען אומזיסט. אַז מיר וועלען ניט אָפּפאָהרען פון דאַנען בייצייטענס, וועלען מיר דאַרפען געהן איבער די הייזער.

אזוי זאָגט מיין שווענעריין ברכה. נאָר וואָס מיין שווענעריין ברכה קאָן זאָגען! למאי זי זאָגט אויף מיין ברודער אליהו, אַז ער איז א אידיגע? און אויף אונזער חבר פּיני זאָגט זי, אַז ער איז כל־בו, וואָס אין דער קאָרט. איין אַנדערע אויף טייבעל'ס אָרט וואָלט איהר געגעבען א ווישטען פּעטשאַטעק. טייבעל איז אָבער, ווי די מאַמע זאָגט, א מענטש אָהן א גאַל. זי שווייגט איהר אָפּ. אַלע שווייגען איהר אָפּ. איך אויך. אויף מיר איז זי גזלן. מיך רופט זי דער „ווישקראַבעק", אָדער „מאַטעל מיט די פּיסקעס". איך האָב זיך אויסגעהאָדעוועט, זאָגט זי, אין ווענ א פּאָר גוטע פּיסקעס. מיך הויבט דאָס אפילו ניט אָן צו אַרען. נאָר די מאַמע

וויל נים ליידען, למאי זי רעדט פון מיינע פיסקעס. הויבט אָן די מאַמע וויינען. און מיין ברודער אליהו האָט פיינט, אַז די מאַמע וויינט. ער זאָגט, אַז זי מאַכט זיך קאַלי די אויגען, און מיט קאַליעדינע אויגען לאָזט אַמעריקע נישט אריין.

ד.

איך קאָן אייך איבערגעבען אַ נייעס. מיר האָבען אַ גרוס פון אונזערע זאַכען. די אידינע, וואָס האָט מיט אונז געגנב'עט די גרעניץ, האָט מען איינגעזעצט אין טורמע. אונזער חבר פיני קוועלט. ער זאָגט, אַז ס'איז אַ גרויסע מצוה. זאָגט די מאַמע: „ס'טייטש, און מיינע זאַכען?" זאָגט פיני: „נו, און מיינע זאַכען?"... אצינד ווייסען מיר שוין פאַר געוויס, אַז אונזערע זאַכען זענען פאַרפאַלען. וואָס טהוט מען? מע דאַרף פאָהרען ווייטער. אַ ברירה האָבען מיר? מיין ברודער אליהו געהט אַרום אָהן אַ קאָפּ. די מאַמע רעדט איהם אוים דאָס האַרץ. זי זאָגט איהם: וואָס וואָלטען מיר געטהאָן, נאַרעלע, ווען מע זאָל געוועזען צונעמען ביי אונז דאָס געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פאַר דער האַל־בער דירה, און נאָך קוילען אויך? אונזער חבר פיני גיט אָפּ דער מאַמען דעם גערעכט. ער זאָגט, אַז אַ איד דאַרף שטענדיג זאָגען: „גם זו לטובה". ברכה לעגט אויך צו אַ קנייטעל. זי זאָגט, אַז נים אומזיסט האָט זי איהם אַ נאָמען געגעבען „אידינע". מיר גרייטען זיך אין וועג אריין. מיר צעפרעגען זיך ביי מענטשען, ווי אַזוי פאָהרט מען קיין אַמעריקע? מענטשען הערען־אוים און געבען אונז עצות. איטליכער איין אַנדער עצה. איינער זאָגט: אויף פּאַריז. דער אַנדערער — אויף לאָנדאָן. אַ דריטער דרינגט, אַז אויף אַנטווערפּען איז נעהענטער. מע פאַרדולט אונז אַזוי דעם קאָפּ, אַז מיר ווייסען שוין אַליין נים, וואָס צו טהון. פאַר פּאַריז האָט די מאַמע מורא. אַ צו גרויסער טומעל, זאָגט מען. אַנט־ווערפּען געפעלט נים ברכה'ן. עפּיס אַנטווערפּען — אַ מאָדנער

גאָמען. זי האָט אַזעלכען ניט געהערט. עס בלייבט לאָנדאָן. פיני זאָגט, אַז לאָנדאָן איז דאָס בעסטע. ער האָט געלייענט ווי־פיעל מאָל אין דער געאָגראַפיע (אַזאַ בוך), אַז לאָנדאָן איז אַ שאַרפע שטאָדט. היינט קומט אַרויס פון דאָרטען משה מאָנטע־פיאָרע, און רויטשילד, זאָגט ער, איז אויך פון לאָנדאָן.

— רויטשילד איז גאָר פון פאַריז!

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. דאָס איז דאָך ביי זיי אַ כלל. וואָס איינער זאָגט, זאָגט דער אַנדערער פאַרקעהרט. אַז דער זאָגט: טאָג, זאָגט יענער: נאַכט. דאָס הייסט, מע זאָל זיך קריגען — דאָס ניט, נאָר מע שפּאַרט זיך. זיי קאָנען זיך אַמאָל אַזוי אָוועקשפּאַרען אַ שעה כסדר, ביז מע צענעמט זיי. אַנומעלט האָבען זיי זיך צעאַמפּערט איבער אַ דייטשעס וואָרט: „חריין". איינער האָט געזאָגט, אַז חריין איז אויף דייטש: „חראָן". דער אַנדערער האָט געדרונגען, אַז חריין דאַרף מען זאָגען אויף דייטש: „חראָן". אַ שעה צוויי האָט מען זיך אָוועק־געריסען, ביז ס'איז געבליבען, מע זאָל קויפען אַ ווערצעל חריין און מע זאָל דאָס ווייזען דעם בעל־הבית פון דער אכסניה. גע־בראַכט דאָס ווערצעל חריין, פרעגט מען איהם: „רב דייטש! מיר האָבען צו אייך אַ בקשה, נאָר איהר זאָלט אונז זאָגען דעם ריינעם אמת. ווי אַזוי הייסט ביי אייך אויף אייער לשון אָט די דאָזיגע פרי — „חראַן", אָדער „חראָן"?" רופט זיך אָפּ דער בעל־הבית: „אויף אונזער דייטשער שפּראַכע הייסט דיעזע פרוכט ניט „חראַן" און ניט „חראָן", נאָר „מערעטיך"... נאָט אייך אַזאַ משוגעת! קירע־דייטש איז אַ גוטער צו־להכעים'ניק. ער קאָן אייך אַמאָל געבען אַ זאָג אַ וואָרט, זאָל זיין וואָס צו הערען. למשל, נעמט, אַשטייגער, אַ זייגערעל. דאַכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין מעהר פשוט פון אַ זייגערעל? הייסט דאָס ביי קירע־דייטש ניט אַ זייגערעל, נאָר „אַ האָר". און אַ האָר איז ביי איהם „אַ האַר". אַ האַר איז ביי איהם „אַ הער". אַהער איז ביי איהם „היר—היר". אַז מע זאָגט קירע־דייטש, זאָל מען גלויבען!

ת.

האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך האָב מיך פאַררעדט וועגן די נאַרישע דייטשען מיט זייער משוגע'נער שפּראַך, און האָב פאַרגעסען, אַז מיר פאָהרען קיין אַמעריקע. דאָס הייסט, ניט גלייך קיין אַמעריקע — דערווייל פאָהרען מיר קיין לאָנדאָן. און ניט גלייך קיין לאָנדאָן, נאָר קיין לעמבערג. דאָרט, אין לעמ־בערג, איז פאַרהאַן, זאָגט מען, אַ קאָמיטעט פאַר עמיגראַנטען. אפשר וועלען מיר קאָנען דורכ'ן קאָמיטעט עפּיס באַהילפיג ווע־רען. מיט וואָס זענען מיר ערגער פון אַלע אַנדערע עמיגראַנטען? ובפרט, מיר האָבען נאָך געהאַט אַזאַ שאָדען — אונזערע אַלע פּעקלעך מיט אונזער גאַנצען בעטגעוואַנט. די מאַמע גרייט זיך שוין, ווי אַזוי זי זאָל זיי זאָגען, ווי אַזוי זי זאָל פאַר זיי וויינען. מיין ברודער אליהו בעט זיך ביי איהר: „נאָר ניט געוויינט! מע דאַרף אין זינען האָבען די אויגען. אָהן אויגען לאָזט אַמעריקע ניט אַריין"...

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און געהט אַריין צום בעל־הבית זיך צעצאָהלען פאַר דער אכסניה. אין עטליכע מינוט אַרום קומט אַריין מיין ברודער אליהו אַ טוידטער. וואָס איז? דער בעל־הבית האָט איהם אוועקגעלעגט אַ חשבון, איז איהם, זאָגט ער, פינסטער געוואָרען אין די אויגען. פאַר אַלסדינג רעכענט ער אונז געלט. פאַר לייכטער אויף ליכט־בענטשען רעכענט ער זעכס לייכטער — זעכס גרייצערס. פאַר הבדלה — פיער גרייצערס. וואָסער הבדלה? ער, דער בעל־אכסניה, האָט געמאַכט הבדלה און מיר האָבען געהערט, קומט איהם פיער גרייצערס. פרעגען מיר איהם: „וואָס עפּיס פיער?" — זאָגט ער: „ווילט איהר פינף, לאָז זיין פינף". הייגט רעכענט ער אונז עפּיס אַ מין זאַך מיט'ן נאָמען „קאָמיסיאָן". וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק? דאָס קומט איהם, זאָגט ער, פאַר דער טרחה, וואָס ער איז געגאַנגען מיט אונז קויפען מלבושים.

דערהערט אזא מעשה, חאַפּט זיך אויף מיין שווענערין ברכה מיט א פּלעסק אין די הענט.

— שוויענער! וואָס האָב איך אייך געזאָגט? זענען די דייטשען נים ערגער ווי די נאַכט־גזלנים אין וואלד? זענען אונ־זערע רוסישע חוליגאַנעס נים קיין צדיקים אקעגען זיי? מיר זענען דען אין בראָד? מיר זענען דאָך אין סדום!!!...

דאָס פארגלייכען איהם מיט די רוסישע חוליגאַנעס, ווייזט אוים, האָט דעם בעל־הבית נים אזוי פאַרדראָסען, ווי דאָס פאַר־גלייכען בראָד מיט סדום. ער איז געוואָרען אָנגעצונדען! ער האָט אונז געזאָגט, אז ס'איז זעהר רעכט, וואָס די רוסישע „חולי־גאַנעס" מאַכען אויף אונז פּאָגראָמען. ער געפינט, אז ס'איז נאָך ווינציג, וואָס מע טהוט אונז. ווען ער זאָל זיין, זאָגט ער, דער רוסישער „קאַיזער", וואָלט ער „געהאייסען", מע זאָל אונז אַלע־מען „אויסקאַילען" ביז „איינעם"!

מיר דאַכט, איך האָב אייך שוין געזאָגט, אז אונזער חבר פּיני איז א היציגער פּאַרשוין. ביז מע ריהרט איהם נים שטאַרק אָן, קאָן ער אייך שווייגען און שווייגען. נאָר טאָמער דערלאַנגט מען איהם מיט אזא וואָרט, וואָס ער האָט פיינט, איז חיות נים זיכער! פּיני האָט זיך אויפגעהאַפּט, אויסגעצויגען זיך ווי לאַנג ער איז, צוגעגאַנגען גלייך צום בעל־הבית פון דער סטאַנציע און האָט איהם אויסגעשריען אויפ'ן קול גלייך אין פּנים אריין:

— קירע־דאאאייטש!!!... א רוח אין דיין טאאאטען אריין!

אמת, דער „קירע־דייטש" האָט אונזער חבר פּיני'ן געקאָסט טייער. דער בעל־הבית האָט איהם פאַר'ן „קירע־דייטש" אויפ־געוואָרפען צוויי שווערע, געשמאַקע פּעטש, אז פונקען זענען גע־פלויגען. עס האָט אָבער געהאַט דעם זיעבעטען חן. גאַנץ בראָד האָט זיך צונויפגעלאָפען. ס'איז געווען „ליהודים". איך האָב ליעב, אז ס'איז פריילין.

דעמזעלבען טאָג זענען מיר אַנטלאָפען קיין לעמבערג.

XV

קראָקע מיט לעמבערג

XV
קראָקע מיט לעמבערג

א.

לעמבערג, זעהט איהר, איז שוין גאָר ניט דאָס, וואָס בראָד. ערשטענס, די שטאָדט אַליין. ריין, ברייט, ציכטיג, שען — פאַר־נעמט איין אויג! דאָס הייסט, ס'איז פאַרהאַן אין לעמבערג אויך אַזעלכע גאַסען, ווי אין בראָד, וואָס אַז מע געהט אין מיטען זומער, דאַרף מען אָנטהון טיעפע קאַלאָשען און פאַרשטעלען די נאָז. דערפאַר אָבער איז פאַרהאַן אין מיטען שטאָדט אַ גאָרטען, וואָס אַלע מעגען דאָרטען געהן שפּאַציערען, אפילו ציעגען. אַ פרייע מדינה. שבת געהען אידען מיט שטריימלעך פראַנק און פריי אויף אַלע גאַסען, און קיינער זאָגט זיי ניט אַ וואָרט. הייַנט די מענ־טשען? גאָלד און זילבער! מיין מאַמע זאָגט, אַז פון בראָד ביז לעמבערג איז אַזאַ חילוק, ווי פון טאָג צו נאַכט. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז עס טהוט איהם באַנג, וואָס ביי דער גרעניץ שטעהט פריהער בראָד און נאָכדעם לעמבערג. עס וואָלט באַ־דאַרפט, זאָגט ער, זיין פאַרקעהרט. ניט איהם אונזער חבר פיני צו פאַרשטעהן, אַז דערפאַר איז לעמבערג בעסער פון בראָד, ווייל עס שטעהט ווייטער פון דער גרעניץ און נעהענטער צו אַמעריקע. זאָגט איהם אליהו: „אַ פּאָלג מיך אַ גאַנג! וואו איז לעמבערג

און וואו איז אמעריקע!" זאָגט איהם פיני, אז וואָס ס'איז שייך צו שטעדט, מעג ער זיך נאָך דערוויילע לערנען ביי איהם, וואָרום ער האָט געלערענט געאָגראַפיע. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו: „אז דו האָסט געלערענט געאָגראַפיע, זאָג זשע מיר, וואו איז דער קאָמיטעט?" — „וואָסער קאָמיטעט?" — „דער עמיגראַנטען־קאָמיטעט!" — „אַ סמיכות־הפרשה! וואָס גהער זיך עס אָן מיט געאָגראַפיע?" — „דער וואָס ווייסט געאָגראַפיע, דער דאַרף וויסען אלסדינג".

אזוי זאָגט צו איהם מיין ברודער אליהו, און מיר פרעגען זיך נאָך אויפ'ן קאָמיטעט. ווען מיר פרעגען, ווייסט קיינער ניט. אַ מאָדנע שטאָדט.

— זיי ווייסען, נאָר זיי ווילען ניט זאָגען!

אזוי פסק'ענט מיין שוועגערין ברכה. איהר געפעלט קיין זאַך ניט. אויף לעמבערג האָט זי אויך אַ חסרון: צו ברייטע גאַסען. אַ חסרון — די כלה איז צו שען. אונזער חבר פיני'ס ווייב טייבעל האָט איין אנדער חסרון אויף לעמבערג. דהיינו? למאי זאָגט מען ביי אונז „קראָקע מיט לעמבערג"? אז מען עסט אַ זויערע זאַך, זאָגט מען: „ס'איז אזוי זויער, אז מע קאָן דער־זעהען קראָקע מיט לעמבערג". אָדער אז מע דערלאַנגט איינעם אַ גוטען פאַטש, זאָגט מען, אז „ער האָט דערזעהען קראָקע מיט לעמבערג".

בקיצור, די ווייבער האָבען שוין אזאַ טבע. זעלטען זיי זאָל עפּיס געפעלען!...

ב.

מיר האָבען זיך שוין דערפרעגט צום קאָמיטעט. אַ הויכע שטוב מיט אַ רויטען דאַך. פריהער דאַרף מען שטעהן אַ ביסעל אין דרויסען. דאָס הייסט, ניט אַ ביסעל, נאָר אַ סך. נאָכדעם

עפענט מען די טהיר. דאַרף מען נעהן אויף טרעפּ. אַז מע קומט אַרויף, טרעפט מען אַ סך מענטשען. צום מייַנסטען, אונזערע רוסישע, עמיגראַנטען רופט מען זיי. כמעט אַלע זענען זיי הונ־געריג און אַלע האָבען קליינע זויגעדיגע קינדער. די וואָס האָבען נים קיין זויגעדיגע קינדער זענען אויך הונגעריג. מע הייסט זיי קומען מאָרגען. מאָרגען זאָגט מען זיי ווידער אַ מאָל, זיי זאָלען קומען מאָרגען. מיין מאַמע באַקענט זיך מיט אַ סך ווייבער. איטליכע פון זיי האָט אויף זיך איין אַנדער אומגליק. פאָרגלייַ־כען, זאָגט זי, איהר אומליק מיט זייערע אומגליקען, קומט־אוים, אַז זי איז נאָך איינע אַ גליקליכע! אַ סך פון זיי זענען אַנטלאָפענע פון פּאָגראָמען. וואָס זיי דערצעהלען זיך אָן איז אַ גוואַלד! אַלע פאָהרען זיי קיין אַמעריקע, און קיינער האָט נים מיט וואָס. אַ סך פון זיי האָט מען אָפּגעשיקט צוריק. אייניגע גיט מען אַרבייט. אייניגע שיקט מען אָפּ קיין קראָקע. דאָרט איז, זאָגט מען, דער אמת׳ער קאָמיטעט. וואָס זשע איז דאָ? — זיי ווייסען אַליין נים. מע הייסט זיי קומען מאָרגען, קומען זיי. וואו איז דער קאָמיטעט? אָט דאָס איז דאָך דער קאָמיטעט. ווער איז דער קאָמיטעט? זיי זאָלען אַזוי וויסען פון בייז! עס קומט אַריין אַ הויכער פאַרשוין מיט אַ געשטופּעלט פּנים און מיט גוטע לאַכענדיגע אויגען.

— אָט דאָס איז איינער פונ׳ם קאָמיטעט. ער איז אַ דאָק־טאָר.

דער דאָקטאָר מיט די גוטע לאַכענדיגע אויגען זעצט זיך אַוועק אויף אַ שטוהל. אַלע מינוט געהט־צו צו איהם איין אַנ־דער עמיגראַנט און טענה׳ט עפּיס, מאַכט מיט די הענט. דער דאָקטאָר הערט איהם אוים און ענטפערט איהם, אַז ער איז איין מענטש אַליין. ער קאָן גאָרנישט העלפען. פאַרהאַן, זאָגט ער, ביי אונז אַ קאָמיטעט פון עטליכע און דרייסיג פאַרשוין, נאָר קיינער וויל נים קומען. וואָס קאָן איך, איין מענטש אַליין, טהון?

די עמיגראַנטען ווילען ניט וויסען, וואָס ער איז איין מענטש אליין. זיי קאָנען דאָ מעהר ניט זיצען. זיי האָבען שוין אויפ־געגעסען פון זיך וואָס זיי האָבען געהאַט. זיי זאָגען, אָדער מע זאָל זיי געבען בילעטען קיין אמעריקע, אָדער מע זאָל זיי אָפּ־שיקען צוריק. דער דאָקטאָר טענה׳ט, אז ער קאָן זיי נאָר שיקען קיין קראָקע, אויב זיי ווילען. דאָרט איז דאָ א קאָמיטעט. אפשר וועט זיי יענער קאָמיטעט עפּיס קאָנען העלפען. די עמיגראַנטען הערען דאָס אויס און זאָגען, אז זיי האָבען ניט דערוויילע פון וואַנען א טאָג איבערצולעבען. דער דאָקטאָר נעמט־ארויס דאָס בייטעלע און שענקט זיי א מטבע. די עמיגראַנטען באַטראַכטען די מטבע און געהען אוועק. עס קומען אָן נייע עמיגראַנטען. זיי פאַלען, זאָגען זיי, מיט׳ן פּנים צו דער ערד.

— וואָס ווילט איהר? — טענה׳ט נעבאך דער דאָקטאָר.

— מיר ווילען עסען! — זאָגען די עמיגראַנטען.

— אָט האָט מען מיר געבראַכט עסען, עסט.

אזוי זאָגט זיי דער דאָקטאָר מיט די גוטע לאַכענדיגע אויגען און ער ווייזט זיי אויפ׳ן אָנבייסען, וואָס מע האָט איהם געבראַכט: קאַווע מיט ווייסע בולקעלעך. ער זאָגט, אז ער מיינט דאָס ערנסט. ער גיט זיי אוועק זיין אָנבייסען. וואָס זאָל ער טהון, איין מענטש אליין? די עמיגראַנטען באַדאַנקען איהם. זיי זאָגען, אז ניט פאַר זיך בעטען זיי, פאַר זייערע קינדער נעבאך.

— נו, ברענגט אהער די קינדער! — זאָגט דער דאָקטאָר און טהוט א וואונק צו אונז מיט זייטע גוטע לאַכענדיגע אויגען.

— וואָס ווילט איהר?

ג.

טרעט־ארויס די מאַמע צום גוטען דאָקטאָר מיט די לאַכענ־דיגע אויגען און הויבט איהם אָן דערצעהלען א מעשה פון׳ם אָנ־הויב, ווי אזוי זי האָט געהאַט א מאַן. דער מאַן איז געווען א

חזן און האָט געקרענקט און געקרענקט. נאָכדעם איז ער גע־שטאָרבען, איבערגעלאָזט די איין אלמנה מיט צוויי קינדער, איי־נעם איין עלטערען און איינס נאָך כמעט איין עופה׳לע (דאָס מיינט מען מיך). האָט זי דעם עלטערען חתונה געמאכט, אריינ־געגעבען איהם אין א שמאַלץ־גרוב. די שמאַלץ איז אויסגערונען, די גרוב איז געבליבען. דער שוועהר האָט זיך געשמעלט, און דער זוהן דאַרף שטעהן צום פּריזיוו...

— מאַמע, וואוהין ביזט דו פאָרפאָהרען?

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און שטעלט זיך אוועק דער־צעהלען די אייגענע מעשה, נאָר אין איין אַנדער אופן. ער הויבט אָן אזוי:

— יאָ פּריזיוו, ניט פּריזיוו — מיר פאָהרען, הייסט עס, קיין אַמעריקע. דאָס הייסט, איך, און מיין מאַמע, און מיין ווייב, און א קליין ברודערעל (דאָס מיינט מען מיך), און אָט דער יונגערמאַן (ער ווייזט אויף פּיני׳ן) פאָהרט אויך, הייסט עס, מיט אונז. האָבען מיר באַדאַרפט אריבער די גרעניץ. זענען מיר, הייסט עס, גע־קומען צו דער גרעניץ. און אזוי ווי קיין פּעסער, הייסט עס, האָבען מיר ניט, וואָרום מיר דאַרפען ביידע שטעהן צום פּריזיוו...

— אָט דאָ לאָז מיך! — רופט זיך אָן אונזער חבר פּיני און שטופּט אָפּ מיין ברודער אליהו און דערצעהלט די אייגענע מעשה, נאָר א ביסעל אַנדערש. חאָטש אליהו איז מיר א ברודער, פון דעסטוועגען מוז איך מודה זיין, אז פּיני רעדט א סך שענער פון איהם. ערשטענס, איז ביי איהם נישטאָ קיין „הייסט עס", ווי ביי מיין ברודער אליהו. היינט קען ער רוסיש זעהר גוט. א סך ווערטער זענען ביי איהם רוסישע, און גלאַט שענע ווערטער, מחיה׳דיגע. א סך פון זיי פאַרשטעה איך ניט וואָס ער מיינט, נאָר זיי זענען שען. אָט ווי אזוי אונזער חבר פּיני האָט אָנ־געהויבען:

— איך וועל אייך געבען אין קורצען א ווזגליאַד אויף דער גאַנצער פּאָלאָזשעניע, וועט איהר האָבען א טאָטשקע זרעניע.

מיר פֿאָהרען קיין אַמעריקע ניט אַזוי צוליעב וואַינסקי פֿאָווינ־נאָסט, ווי צוליעב סאַמאָסטאָיאַטעלנאָסט און ציוויליזאַציע, וואָ־רום מיר זענען דאָרט זעהר סטיעסניטעלני נישט נאָר אין פּראָ־גרעס, נאָר אפילו אין וואָזדוך, ווי טורגעניעוו זאָגט — און וואָ־ווטאָריך, זינט עס האָט זיך אָנגעהויבען ביי אונז דער יעווריייסקי וואָפּראָס מיט די פּאָגראָמען, קאָנסטיטוציע און טאָמו פּאָדאָבנע, ווי באָקל זאָגט אין זיין היסטאָריא ציוויליזאַציא...

איין עבירה! דאָ האָבען ערשט אָנגעהויבען געהן די שענע ווערטער. אונזער חבר פּיני האָט זיך ערשט רעכט צעשאָקעלט. ער האָט זיך ערשט פּארקאַטשעט רעדען און רעדען — צום סוף האקט איהם איבער דער דאָקטאָר סאַמע אין מיטען, טהוט אַ זופּ די קאַווע און רופט זיך אָן צו איהם מיט אַ שמייכעל:

— זאָגט: וואָס ווילט איהר?

טרעט־אַרוים ווידער מיין ברודער אליהו און מאַכט צו פּיני'ן:

— למאי זאָלסט דו האָבען אַ טבע רעדען נישט צו דער זאַך?

דאָס פֿאַרדריסט, אפֿנים, אונזער חבר פּיני'ן, מחמת ער טרעט־אָפּ אויף אַ זייט, פֿאַרטשעפּעט זיך פֿאַר זיינע אייגענע פּיס, און רופט זיך אָן ברוגז'ליך:

— דו רעדסט בעסער? רעד דו!

און מיין ברודער אליהו געהט־צו צום טיש און דערצעהלט נאָך אַ מאָל די מעשה בקיצור.

ד.

— זענען מיר, הייסט עס, געקומען צו דער גרעניץ. געקומען צו דער גרעניץ, האָבען מיר אָנגעהויבען האַנדלען, הייסט עס, מיט די אַגענטען. און די אַגענטען, ווייסט איהר דאָך, זענען גרויסע ממזרים. האָבען זיי אָנגעהויבען לויפען איינער איבער'ן

אנדערען, גראָבען, מסר׳ען, יאַבעדען, ביז ס׳האָט זיך אונטערגע־חאַפּט איינע א אידינע, הייסט עס, א לייטישע, איין עהרליכע, א פרומע, א כשר׳ע, און האָט זיך אויסגעגלייכט מיט אונז פאַר׳ן מקח, הייסט עס, זיך אונטערגענומען אונז אַלעמען אריבערפּעקלען, פריהער אונז, און נאָכדעם די זאַכען. האָט זי אונז געגעבען, די אידינע, הייסט עס, צוויי ערלים, שומרים, הייסט עס...

— אָט אזוי גיך? זעה נאַר! ער איז שוין פּאַרטיג מיט די ערלים.

אזוי שפּרינגט־ארוים מיין שוועגערין ברכה, שטופּט־אָפּ מיין ברודער אליהו און דערצעהלט בעסער אליין די מעשה. טאַקי די אייגענע מעשה, נאַר א ביסעל אנדערש: ווי אזוי די אידינע האָט אונז געהייסען געהן און געהן, ביז מיר וועלען דערזעהען א בערגעל. פון׳ם בערגעל זאָלען מיר זיך נעמען רעכטס און געהן און געהן, ביז מיר וועלען קומען צו נאָך א בערגעל. זאָלען מיר זיך פון יענעם בערגעל נעמען לינקס און געהן און געהן, ביז מיר וועלען קומען צו א שענקעל. זאָל אריינגעהן איינער פון אונז אין שענקעל, וועט ער טרעפען צוויי ערלים טרינקען בראָנפען. זאָל מען צוגעהן צו די ערלים און זאָגען זיי נאַר איין וואָרט „חיימאָ־וואָ״, וועלען זיי שוין וויסען און וועלען אונז פיהרען איבער א וועלדעל. א גליק, וואָס איך האָב א טבע פון חלש׳ען...

רופט זיך אָן דער דאָקטאָר:

— ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, מיינע ליעבע ווייבער? איך האָב אויך א טבע פון חלש׳ען. זאָגט מיר אין קורצען, וואָס ווילט איהר?

טרעט־ארוים די מאַמע ווידער א מאָל, און עס קומט־פאָר צווישען איהר און צווישען דאָקטאָר אזא מין געשפּרעך:

מ א מ ע: איהר ווילט אין קורצען? מע האָט ביי אונז צו־גענומען די זאַכען.

ד אָ ק ט אָ ר: וואָסערע זאַכען?

מ א מ ע: דאָס בעטגעוואַנט: צוויי איבערבעטען, פיער קי־שענס גרויסע, און נאָך צוויי גרויסע קישענס, און דריי קלייניטשקע ממזרים׳לעך איבערגעשאָטען.

ד אָ ק ט אָ ר: דאָס איז גאָר?

מ א מ ע: און קאָלדרעס דריי, צוויי אַלטע, איינע אַ נייע. און מלבושים אַ פּאָר, און אַ פּאַטשיילע אַ זיידענע, און...

ד אָ ק ט אָ ר: נישט דאָס פרעג איך. מעהר קיין אומגליק האָט איהר ניט געהאַט?

מ א מ ע: וואָסער איין אומגליק ווילט איהר נאָך?

ד אָ ק ט אָ ר: איך מיין, וואָס פעהלט אייך?

מ א מ ע: בעטגעוואַנט.

ד אָ ק ט אָ ר: דאָס איז גאָר?

מ א מ ע: ס׳איז אייך קאַרג?

ד אָ ק ט אָ ר: און בילעטען האָט איהר? געלט האָט איהר?

מ א מ ע: נישט צו פאַרזינדיגען. מיר האָבען שיפסקאַרטען, מיר האָבען אויך בילעטען.

ד אָ ק ט אָ ר: זענט איהר דאָך, דאַנקען גאָט! איך בין אייך מקנא. לאָמיר זיך בייטען. מיינט ניט, איך שפּאַס. איך זאָג עס אייך אָהן ליצנות. נאַט אייך מיין אָנבייסען, נאַט אייך מיינע עמיגראַנטען, נאַט אייך מיין קאָמיטעט, און גיט מיר אייערע שיפס־קאַרטען מיט אייערע בילעטען, פאָהר איך אוועק קיין אמעריקע היינטיגען טאָג. וואָס קאָן איך דאָ טהון, איין מענטש אַליין, מיט קיין עין־הרע אַזוי פיעל אָרעמע לייט?

דער דאָקטאָר איז עפּיס — מיר ווייסען אַליין ניט וואָס! — אַזוי האָבען מיר אָפּגעפּסק׳ענט, און מיר ווילען נישט מאַכען דאָ קיין לאַנגע שהיות. מיין ברודער אליהו זאָגט: איין עבירה די הוצאות. לאָמיר בעסער פאָהרען קיין קראָקע. אַ סך עמיגראַנטען

פאָהרען קיין קראָקע, לאָז זיך אונז דאַכטען, עלעהיי מיר זענען אויך עמיגראַנטען.

— אז מיר זענען אין לעמבערג, מוזען מיר שוין זיין אין קראָקע אויך. — זאָגט אונזער חבר פּיני.

— בכדי ס'זאָל אויסקומען, אפנים, קראָקע מיט לעמבערג ? — האָפּט אונטער זיין ווייב טייבעל.

זייט געזונט, מיר פאָהרען קיין קראָקע.

XVI

מיט די עמיגראַנטען

XVI

מיט די עמיגראַנטען

א.

אז איהר ווילט פאָהרען קיין אמעריקע, זאָלט איהר פאָהרען נאָר מיט עמיגראַנטען. אז איהר פאָהרט מיט עמיגראַנטען, איז אייך גוט. קומט איהר אין א שטאָדט, פארשפאָרט איהר זוכען איין אכסניה. מע האָט אייך אָנגעגרייט איין אכסניה פון פריהער. דערויף איז דאָך געמאַכט געוואָרען א קאָמיטעט. א קאָמיטעט זעהט, אז איהר זאָלט האָבען אַלסדינג גרייט. מיר, אז מיר זענען אָנגעקומען די ערשטע נאַכט קיין קראָקע, האָט מען אונז באַלד פארטריבען אין אזא מין שטוב, אָדער א קאַמער, אָדער א שטאַל. דאָרט האָבען מיר אָפּגעוואָרט ביז אין דער פריה. אין דער פריה איז מען געקומען צו אונז פון'ם קאָמיטעט און מע האָט אונז פארשריבען אַלע ביי די נעמען. די מאַמע האָט אפילו ניט געוואָלט זאָגען אונזערע נעמען. זי האָט מורא געהאַט פאר'ן פריזיוו. א קשיא אויף א מעשה? האָבען די עמיגראַנטען זי אויסגעלאַכט: וואָס געהט־אָן קירע־דייטש אונזער רוסישער פריזיוו? נאָכדעם האָט מען אונז געבראַכט אַלעמען אויף א גרויסער אכסניה. א גאַנצע שטוב מיט א סך בעטלעך מיט אָהן א שיעור עמיגראַנטען. „עס זעהט דאָ אויס ווי ביי אונז א הקדש". אַזוי געפינט מיין

מאמע. און מיין שווענערין ברכה זאָגט: „שוויגער, לאָמיר בעסער פאָהרען ווייטער". איך האָב אייך שוין געזאָגט אמאָל, אז די ווייבער האָבען א טבע — עס געפעלט זיי נים קיין זאך. אויף אלסדינג מאכען זיי אייך א חסרון. אויף דער שטאָדט קראָקע האָבען זיי גלאט געוואָרפען איין אומחן פון דער ערשטער מינוט. אפילו מיין ברודער אליהו איז אויך אין כעס אויף קראָקע. קראָקע, זאָגט ער, איז נים לעמבערג. אין לעמבערג איז חאָטש דאָ אידען, און אין קראָקע איז ניטאָ קיין אידען. דאָס הייסט, ס'איז דאָ אידען, נאָר משונה־מאָדנע אידען — אנדרוגינוסען, האלב איך האלב פליאקע, פארדרעהט די וואָנסים און „פראָשע פאני!"... אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. נאָר אונזער חבר פיני וויל איהם איבערשפארען. ער זאָגט, אז דאָ איז פארהאן מעהר „ציוויליזאציע". איך וואלט וועלען וויסען, וואָס איז דאָס אזעלכעס „ציוויליזאציע", וואָס אונזער חבר פיני קאָן זיך אָהן דעם נים באגעהן?

ב.

אויף דער אכסניה, וואָס מע האָט אונז אנגעגרייט פונ'ם קאָמיטעט, איז אויסגעצייכענט גוט. דאָס הייסט, עס איז נים אזוי גוט, ווי פרייליך. מע באקענט זיך אלע מאָל מיט נייע עמיגראַנטען. מע זיצט אינאיינעם, מען עסט אינאיינעם, מע דערצעהלט מעשיות. אך, וואָסערע שענע מעשיות! נסים ונפלאות! נסים פון פאָגראָם. נסים פונ'ם פריזיוו. נסים פון דער גרעניץ. איטליכער דערצעהלט איין אנדער מעשה פון זיין אגענט. איינער פרעגט ביי'ם אנדערען: „ווער איז געווען אייער אגענט ביי דער גרעניץ — א רויטער, צי א שווארצער?" ענטפערט איהם דער אנדערער: „נים קיין רויטער, נים קיין שווארצער, נאָר אזוי א גנב"...

געוויינטליך, דערצעהלען מיר אונזער נס אויך, ווי אזוי נאָט האָט מיט אונז געפיהרט, ווי אזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די

גרעניץ, ווי אַזוי די אַגענטען האָבען אונז באַפּאַלען, ווי אַזוי מיר האָבען זיך באַקענט מיט אַ אידינע, ווי אַזוי די אידינע האָט ביי אונז אויסגענאַרט די זאַכען, ווי אַזוי איהרע שומרים, צוויי ערלים, האָבען אונז פאַרפיהרט אין אַ וואַלד, געפּרענט אונז, וויפיעל געלט מיר האָבען, און אַרויסגענומען מעסערס אויף צו קוילען. אַ גליק, וואָס אונזער ברכה האָט אַ טבע פון חלש'ען און וואָס די מאַמע האָט געמאַכט אַ גוואַלד, — האָט זיך דערהערט אַ שאָס, זענען די ערלים אַנטלאָפען און מיר זענען דערוויל אַריבער אויף יענער זייט... אַלע הערען־אויס אונזער מעשה, שאָקלען מיט די קעפּ און שמוצערען מיט די ליפּען. איינער אַ הויכער עמיגראַנט מיט אַ בייזען קוק און מיט וואַטע אין די אויהערען טהוט אונז אַ פרעג:

— ווי אַזוי זעהט זי אויס, די אידינע? אַ פרומע, אַ כשר'ע, מיט אַ שייטעל אויפ'ן קאָפּ?

דערהערט, אַז אונזער אידינע איז אַ פרומע, אַ כשר'ע, מיט אַ שייטעל אויפ'ן קאָפּ, — טהוט דער הויכער עמיגראַנט מיט'ן בייזען קוק זיך אַ חאַפּ־אויף און אַ זאָג צו זיין ווייב, וואָס זי הייסט שרה:

— שרה! דו האָרכסט? ס'איז דאָך די אייגענע אידינע!

— אַ חלירע זאָל קומען אויף איהר און אויף אַלע אַגענטען, רבונו של עולם!

אַזוי זאָגט זיין ווייב שרה, און זי דערצעהלט אונז אויך אַ שענע מעשה, ווי אַזוי די אייגענע אידינע מיט'ן שייטעל האָט זיי אָפּגענאַרט, באַנומען פון קאָפּ ביז פיס און געוואָלט אַריינרוקען זיי שיפסקאַרטען קיין אַמעריקע.

דערהערט דאָס וואָרט „שיפסקאַרטען", חאַפּט זיך אויף איין עמיגראַנט, אַ שניידער, מיט שוואַרצע אויגען און מיט אַ בלאַס פּנים, און רופט זיך אָן:

— שיפסקאַרטען? לאָזט מיך, וועל איך אייך דערצעהלען אַ מעשה פון שיפסקאַרטען.

און דער שניידער מיט די שווארצע אויגען און מיט'ן בלאסען פנים וויל אָנהויבען דערצעהלען א מעשה פון שיפסקארטען, שטעהט־אויף נאָך איין עמיגראַנט, וואָס מע רופט איהם טאָפּאָלינסקי. ער זאָגט, אז ער האָט א שענערע מעשה מיט שיפסקארטען, ווי אזוי אין שטעדטעל ביי זיי איז דאָ א קאָמפּאַניע, וואָס פאר־קויפען כלומרשט שיפסקארטען פון ליבאווע קיין אַמעריקע, האָבען זיי דערטאַפּט א יונגען מאַן און האָבען ביי איהם אויסגענארט עטליכע און זעכציג קארבען און האָבען איהם אריינגערוקט עפּיס א סוכה־שער מיט א רויטען אָדלער. דער יונגערמאַן קומט קיין ליבאַווע, וויל זיך זעצען אויפ'ן שיף, נעמט־ארוים און באווייזט דעם סוכה־שער, מיט'ן רויטען אָדלער. ווער? וואָס? א נעכ־טיגער טאָג! ס'איז ניט קיין שיפסקארטע, ס'איז גאָר א שיר־המעלות!

ג.

די מעשה מיט די שיפסקארטען הויבען מיר אָן ווערען נמאס. איך האָב ליעב עמיגראַנטען. איך האָב מיך בעסער באַקענט, אין וואַגאָן זיצענדיג, מיט א יונגעל פון די עמיגראַנטען אין מיינע יאָהרען. מע רופט איהם קאָפּעל, און ער האָט א צעשפּאָלטענע ליפּ. די ליפּ איז איהם געקומען פון א פאַל. ער איז געקראָכען אויף א לייטער און איז געפאַלען אויף א שייט האָלץ. ער שווערט, אַז ס'האָט איהם גאָר ניט וועה געטהאָן, נאָר בלוט איז געגאַנגען א סך. ניט געגוג, זאָגט ער, ער האָט זיך צעשפּאָלטען די ליפּ, האָט ער נאָך נעחאַפּט קלעפּ פונ'ם טאַטען. אָט דער הויכער, וואָס מיט'ן בייזען קוק און מיט וואַטע אין די אויהערען, דאָס איז טאַקי זיין טאַטע. און די אידינע, וואָס מע רופט זי שרה, דאָס איז זיין מאַמע. זיי זענען געווען, זאָגט ער, אַמאָל גרויסע נגידים. דאָס הייסט, ניט אַמאָל, טאַקי אָט דאָ ניט לאַנג, פאר'ן פּאָגראָם. איך פרעג איהם, ווי אזוי איז דאָס א פּאָגראָם? איך

הער אלץ פון די עמיגראנטען, מע זאגט: „פאגראם", „פאגראם", נאר וואס דאס איז — ווייס איך נים. רופט זיך אן צו מיר קאפעל:

— א פאגראם ווייסט דו נים? עה! ביזט דו דאך נאר א ניונקעלע! א פאגראם איז א זאך, וואס איז היינט אומעטום. הויבען הויבט זיך עס אן כמעט פון גארנים, און אז עס הויבט זיך אן, ציהט זיך עס אוועק דריי טעג...

— וואס־זשע, זאג איך, איז דאס? א יאריד?

— וואסער יאריד? א שענער יאריד! מע שלאגט פענסטער! מע ברעכט מעבעל! מע טרענט קישענס! פעדערען פליהען, אזוי ווי שניי!

— אקעגען וואס?

— נא דיר נאר אקעגען וואס! אקעגען שמערלען! א פאגראם איז נים נאר אויף הייזער אליין. א פאגראם איז אויף קלייטען. מע צעשלאגט אלע קלייטען, און מע ווארפט ארוים פון דארטען די סחורה אויף דער גאס, און מע צעטראגט, און מע צעראבעוועט, און מע צעשיט, און מע באגיסט מיט נאז, און מע צינדט־אונטער, און מע ברענט.

— נעה שוין, נעה!

— וואס דען מיינסט דו? איך וועל דיר אויסטראכטען? נאכדעם, אז ס'איז נישטא שוין וואס צו ראבעווען, נעהט מען איבער די הייזער מיט העק, מיט אייזענס און מיט שטעקענס, און פאליציע נעהט נאך פון הינטען. מע זינגט און מע פייפט און מע שריים: „עי, רעביאטא, בעי זשידאוו!" און מע שלאגט, מע הרג'עט, מע קוילעט, מע שטעכט מיט שפיזען...

— ועמען?

— וואס הייסט ועמען? אידען!

— פאר וואס?

— נא דיר נאָר פאַר וואָס! ס'איז דאָך אַ פּאָגראָם!

— און אַז אַ פּאָגראָם, איז וואָס?

— גערה אַוועק, דו ביזט אַ קעלבעל! איך וויל מיט דיר ניט רעדען!

אַזוי זאָגט צו מיר קאָפּעל, שטופּט מיך אָפּ פון זיך און לעגט־אַריין די הענט אין די קעשענעס, ווי אַ גרויסער. מיר שטעהט ניט אָן די מעשה. סע פאַרדריסט מיך אויף קאָפּלען, וואָס ער האַלט זיך אַזוי גרויס אַקעגען מיר. נאָר איך מאַך אַ שוויינ. „וואַרט־אויס, גדלניוק! וועסט אַמאָל אָנקומען צו מיר!"... אַזוי טראַכט איך מיר, און לאָז דורך עטליכע מינוט. איך גערה־צו ווידער אַ מאָל צו קאָפּלען און מאַך מיט איהם אַ שמועס. שוין נישט פון פּאָגראָמען — פון אַנדערע זאַכען. איך פרעג איהם, צי ער קאָן רעדען אויף דייטש. צעלאַכט ער זיך: „ווער קאָן דאָס ניט קיין דייטש? דייטש איז דאָך אידיש!"...

— אַזוי? אַז דו קאָנסט יאָ דייטש, זאָג זשע מיר, ווי אַזוי זאָגט מען חריין אויף דייטש?

צעלאַכט זיך קאָפּעל נאָך שטאַרקער, קוים וואָס ער קאָן אויס־רעדען אַ וואָרט.

— וואָס הייסט, ווי אַזוי איז חריין? חריין איז חריין!

— אויב אַזוי, זאָג איך, ווייסט דו טאַקי ניט!

— ווי אַזוי זשע דען איז חריין?

אויף צו־להכעיס, האָב איך אַליין אויך פאַרגעסען, ווי אַזוי מע זאָגט אויף דייטש חריין. איך האָב געוואוסט, נאָר איך האָב פאַרגעסען. גערה איך צו צו מיין ברודער אליהו און פרעג איהם: ווי אַזוי איז אויף דייטש חריין? זאָגט ער: ער וועט מיר געבען אַ חריין, וועט מיר פאַרגעהן אין די צייהן... מיין ברודער אליהו איז, אַפּנים, אין כעס. אַלע מאָל, ווען ער נעהט צו דער קעשענע נעמען געלט, איז ער אין כעס. אונזער חבר פּיני לאַכט פון איהם. זיי ווערטלען זיך. איך זוך מיר אויס איין אָרט אויף דער ערד צווישען די פּעקלעך און לעג מיך שלאָפען.

ד.

מיר האָבען אין קראָקע נישט געמאַכט גאָר נישט נים. אין קאָמיטעט זענען מיר ניט געווען. די עמיגראַנטען האָבען אונז געזאָגט, אז ס'איז אַרויסגעוואָרפען. אַז איהר קומט, זאָגען זיי, אין קאָמיטעט, הויבט זיך אָן א דולעניש. קודם פאַרשרייבט מען אייך די יאָהרען. נאָכדעם שיקט מען אייך אָפּ צו א דאָקטאָר, ער זאָל אייך באַטראַכטען. נאָכדעם הייסט מען אייך וואַרטען. נאָכדעם הייסט מען אייך קומען. קומט איהר צו געהן, פרעגט מען אייך: וואָס זענט איהר געקומען? זאָגט איהר, אז מע האָט אייך געהייסען קומען, זענט איהר געקומען. הויבט מען אייך אָן זאָגען מוסר, למאי איהר פאָהרט קיין אַמעריקע. פרעגט איהר: וואוהין דען זאָלען מיר פאָהרען? זאָגט מען אייך: וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז איהר דאַרפט פאָהרען? דערצעהלט איהר זיי א מעשה מיט א פּאָגראָם. זאָגען זיי: איהר זענט אליין שולדיג. א סימן, אָט האָט נעכטען א יונגעל פון אייערע עמיגראַנטען אוועקגע'גנב'עט א בולקע אין מיטען מארק. זאָגט איהר: אפשר איז ער געווען הונגעריג? זאָגען זיי: אָט האָט זיך נעכטען צעשלאָגען פון אייערע עמיגראַנטען אין מיטען גאס א מאַן מיט א ווייב, מע האָט געמוזט אָראָפּברענגען זשאַנדאַרמען. זאָגט איהר: דאָס ווייבעל איז געווען גערעכט; זי האָט דערקענט איהר מאַן, וואָס האָט זי אַוועקגעוואָרפען אין דער היים, געוואָלט אַנטלויפען קיין אַמעריקע. האָט זי איהם דערזעהן דאָ אומגעריכט און האָט איהם געפּאַקט. האָט ער זיך געוואָלט אויסרייסען און אַנטלויפען. האָט זי געמאַכט א גוואַלד... זאָגען זיי: למאי געהען אייערע עמיגראַנטען, צום מיינסטענס, אָפּגעריסען? זאָגט איהר: זיי זענען אָרעם; לאָז מען זיי געבען קליידער, וועלען זיי ניט געהן אָפּגעריסען. בקיצור, מוסר זאָגען זיי, און קיין געלט געבען זיי ניט.

אזוי קלאָגען זיך פאַר אונז די עמיגראַנטען. זיי זאָגען, אז מיר זענען גליקליכע מענטשען, וואָס מיר האָבען ביז אהער ניט

באַדאַרפֿט אָנקומען צו דער לאַסקע פֿון׳ם קאָמיטעט. די מאַמע זאָגט: זי וואָלט איצטער אויך ניט אָנגעקומען צו זיי, ווען ניט דאָס בעטגעוואַנט. ווען מע נאַרט ניט אויס ביי אונז די זאַכען אויף דער גרעניץ, וואָלט זי איצטער געווען אַ „קייסערינע״. איך דערמאַן מיך אָן דער מאַמע׳ס זיידענע געלע פֿאַטשיילע, וואָס זי פֿלעגט טאַקי אויסזעהען אין איהר ווי אַ „קייסערינע״. די מאַמע זאָגט אָבער, אַז קיין זאַך טהוט איהר ניט אַזוי באַנג, ווי דאָס בעטגעוואַנט. וואָס וועלען מיר טהון אין אַמעריקע אָהן בעט־געוואַנט?

אַזוי זאָגט די מאַמע, ברעכט די הענט און צעוויינט זיך. דערהערט מיין ברודער אליהו, צעשרייט ער זיך אויף איהר:

— שוין? דו וויינסט שוין ווידער? האָסט פֿאַרגעסען, אַפּנים, אַז מיר זענען שוין נאָהענט צו אַמעריקע, און מע דאַרף היטען די אויגען?

מיינט איהר אודאי, אַז מיר זענען טאַקי נאָהענט צו אַמעריקע? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן! מיר דאַרפֿען נאָך פֿאָהרען און פֿאָהרען! וואוהין פֿאָהרען — ווייס איך נאָך ניט אַקוראַט. איך הער פֿון די עמיגראַנטען נעמען פֿון שטעדט: האַמבורג, וויען, פּאַריז, לאָנדאָן, ליווערפּול... אויף האַמבורג זאָגען אַלע, אַז עס מעג זיך אָנצינדען הייגטיגען טאָג. האַמבורג, זאָגען זיי, איז סדום. דאָרטען טרייבט מען די עמיגראַנטען אין אַ באָד אריין, ערגער ווי אַרעסטאַנטען. אַזעלכע רשעים, ווי אין האַמבורג, איז נישטאָ אין ערגיץ.

אַזוי זאָגען די עמיגראַנטען, און מיר קלייבען זיך דערוויילע קיין וויען. דאָרטען, זאָגט מען, איז פֿאַרהאַן אַ קאָמיטעט, טאַקי וואָס אַ קאָמיטעט הייסט!

יאָ קאָמיטעט, ניט קאָמיטעט — איך ווייס דערווייל, אַז מיר פֿאָהרען קיין וויען. איהר האָט אַמאָל געהערט פֿון דער שטאָדט וויען? וואָרט־צו אביסעל, אָט וועלען מיר קומען קיין וויען, וועל איך אייך דערצעהלען אַלסדינג, וואָס אין וויען טהוט זיך.

XVII

ווען איז אַ שטאָדט און נאָט איז אַ פּאָטער

XVII

ווען איז אַ שטאָדט און גאָט איז אַ פּאָטער

א.

— ווען איז אַ שטאָדט!

אזוי האָט גע'פּסק'ענט מיין ברודער אליהו, און אונזער חבר פּיני האָט צוגעבאָמקעט:

— נאָך אַ מין שטאָדט! פון שטאָדטענלאנד אַ שטאָדט!

אפילו די ווייבער, וואָס זיי געפעלט נישט קיין זאך אין דער וועלט, האָבען אויך צוגעגעבען, אז ווען איז אַ שטאָדט. צוליעב דער שטאָדט ווען האָט די מאמע ארויסגענומען די שבת'דיגע זיידענע פאטשיילע. מיין שווענערין ברכה האָט זיך אויסגעפּוצט, ווי צו דער חתונה. זי האָט אָנגעטהאָן איהר שבת'דיג מלבוש און האָט אויסגעזעהען אינ'ם פאריק מיט די לאַנגע באָמבעלדיגע אויהערינגלעך און מיט איהר רויט קלייענדיג פּנים, אזוי ווי אַ רויטע קאַץ אין אַ שווארצען שלייער. איהר האָט אמאָל געזעהן אַ רויטע קאַץ אין אַ שווארצען שלייער? איך האָב שוין געזעהן. אונזער שכנה פּעסי'ס קינדער האָבען ליעב מאכען מיט דער קאַץ אַלערליי אָנשטעלען און טהעאטער־שטיק. די קאַץ האָט ביי זיי, ווי איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט, אַ מאָדנעם צונעמעניש:

„פייגע־לאה די גבאי'טע". זיי האָבען שוין אמאָל אָנגעטהאָן „פייגע־לאה די גבאי'טע" א יאַרמעלקע. עס פאַרשטעהט זיך, אַז זיי האָבען איהר די יאַרמעלקע אונטערגעבונדען מיט צוויי בענדלעך און האָבען זי געלאָזט לויפען. א חוץ דעם, האָבען זיי איהר אָנ־געהאָנגען אויפ'ן עק, אפנים, פון שענקיים וועגען, א פלעדערוויש. די יאַרמעלקע איז געווען פאַר איהר, ווייזט אויס, א ביסעל צו גרויס, האָט דאָס איהר פאַרשטעלט די אויגען, און דעם פלעדערוויש קאָן זי נישט ליידען. האָט זיך „פייגע־לאה די גבאי'טע" געלאָזט לויפען משוגענערווייז, דראַפּען זיך אויף די גלייכע ווענט, און האָט אָנגעמאַכט ביי אַלע שכנים מורא'דיגע שאַדענס. אי, האָט מען זיי דעמאָלט געקאַטעוועט! מעהר פון אַלע האָט געהאַט ושתי, הערשעל הייסט דאָס, אָט דער, וואָס מיט דער גאָלי אויפ'ן שטערן. א מאַרנער יונג, אָט דער ושתי! וויפיעל מע זאָל איהם נישט שלאָגען, איז דאָס ווי אין א וואַנט. איך בענק נאָך איהם מעהר ווי נאָך אַלעמען! עס קאָן זיין, אַז מיר וועלען זיך אין גיכען זעהן מיט איהם אין אמעריקע. מיר האָבען געהאַט א ידיעה, אַז אונזער שכנה פּעסי מיט איהר מאַן משה דעם איינ־בינדער מיט דער גאַנצער חאַליאַסטרע פאָהרען היינט קיין אמע־ריקע. פריהער האָט זי געלעגט קנויטלעך, וואָס מיר פאָהרען אין אַזאַ ווייט לאַנד, און איצט פאָהרט זי אליין אויך אַהין. אַלע פאָה־רען היינט קיין אמעריקע. אַזוי שרייבט אונז אונזער מחותן יונה דער בעקער. ער פאָהרט אויך קיין אמעריקע. ער איז שוין אויף דער גרעניץ. נישט אויף דער גרעניץ, וואָס מיר האָבען גע'גנב'עט. אויף איין אַנדער גרעניץ. אונזער גרעניץ טויג נישט. אויף אונ־זער גרעניץ גנב'עט מען אוועק דאָס בעטגעוואַנט. אויף אַנדערע גרעניצען גנב'עט מען אויך בעטגעוואַנט, נאָר מע פאַלט נישט אָן אין מיטען וואַלד מיט שאַרפע מעסערס, ווי מען איז אָנגעפאַלען אויף אונז, למשל. עמיגראַנטען דערצעהלען, אַז ס'איז פאַרהאַן אַזעלכע גרעניצען, וואו מע טהוט אויס נאַקעט און מע נעמט־צו וואָס מע האָט. נאָר שלאָגען שלאָגט מען נישט. אונז האָט מען

איך נישט געשלאגען, נאר מע האט אונז געוואלט שלאגען. מיר זענען שיער נישט געשטארבען פאר שרעק. א גליק, וואס מע האט אויסגעשאסען פון א ביקס. איך האב דאך אייך שוין דערצעהלט א מאל, ווי אזוי מיר האבען גע׳גנב׳עט די גרעניץ. מיר האבען עס שוין לאנג פארגעסען. מיר האבען פיינט געדענקען א זאך. אמת, די ווייבער דערצעהלען נאך היינט אויך די נסים, וואס מיט אונז האט געטראפען בשעת גנב׳ענען די גרעניץ. עס מישען זיך אבער אריין די מאנסבילען, איך מיין דאס מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני, און לאזען נישט, אז די ווייבער זאלען דערצעהלען. זיי ווילען דאס אליין דערצעהלען א סך בעסער. אונזער חבר פיני זאגט: ער מוז דאס באשרייבען אויף די גאזעטען. ער האט שוין אפילו אנגעהויבען דאס צו באשרייבען אין א ליעדעל. איך האב אייך, דאכט מיר, אמאל דערצעהלט, אז פיני שרייבט ליעדלעך. דאס ליעדעל פון דער גרעניץ הויבט זיך אן ביי איהם אזוי:

ראדזיוויל איז נישט גרעסער ווי א געהניץ,
דארט גנב׳עט מען די גרעניץ,
און מע ווערד בא׳גנב׳עט פון קאפ ביז פוס,
און מע ווערד באהאנדעלט זעהר מיאוס;
מע נימ אוועק וואס מע האט,
און מע זאגט נאך דאנקען גאט!
מען איז גליקליך, ווי די ראבע קעץ,
וואס מען איז אריבער אהן א זעץ,
און אהן א קלאפ, און אהן א שטורך,
און אהן א מעסער דורך און דורך...

דאס איז ערשט איין אנהויב, זאגט פיני. ווייטער געהט ביי איהם, זאגט ער, נאך פיעל שענער! ער האט געמאכט, זאגט ער, א באשרייבונג פון בראד אויך. און פון קראקע מיט לעמבערג אויך. און אלסדינג אין גראמען. פיני איז דערויף א מזיק.

אלסדינג גראמט זיך ביי איהם. אפילו אויף זיין אייגען ווייב טייבעל האט ער אויך געמאכט א ליעדעל. איך קען עס אויף אויסווענינ:

איך האב א ווייבעל,
הייסט זי טייבעל,
גוט און שען
און מלא חן,
קיין עין־הרע זאל גישט שאטען!
איין חסרון —
וויל נישט פאהרען
צוריק אהיים צום טאטען...

וואס זאגט איהר אויף דעם ליעדעל? זאלט איהר אבער זעהן, ווי טייבעל בלאזט זיך! (זי האט א טבע פון בלאזען זיך). מיין שווענגערין ברכה געמט זיך אן איהר קריוודע. זי רופט פיני׳ן „שמד׳ילניק״. די מאמע רופט איהם „שלים־מזל״. זיי קאנען גישט ליידען, למאי ער מאכט ליעדלעך. מיין ברודער אליהו, פאר־קעהרט, איז איהם מקנא. ער זאגט, אז אין אמעריקע איז גראמען און ליעדער א סחורה. מיין ברודער אליהו זאגט, אז אין אמעריקע וועט ער די סחורה פארצוקערען. מע וועט איהם אין אמעריקע, זאגט ער, אפגילטען. אין אמעריקע זענען דא א סך בלעטער מיט א סך אידישע גאזעטען. פיני זאגט, אז ער ווייסט אליין, אז אין אמעריקע וועט ער מאכען גוט. ער פיהלט, זאגט ער, אז ער איז באשאפען פאר אמעריקע און אמעריקע איז באשאפען פאר איהם. ער וואלט שוין געהרען, זאגט ער, מיר זאלען שוין זיצען אויפ׳ן שיף און שווימען אויפ׳ן ים. דערווייל זיצען מיר נאך אויף דער טרוקעניש און זענען אין וויען.

ב.

וואָס טהוען מיר אין ווינן? גאָרנישט. מיר שפּאַציערען איבער די גאַסען. אי, גאַסען! אי, שטיבער! איהר זאָלט זעהן פענסטער! שפּיעגלען, נישט קיין פענסטער! היינט זאכען! צאַצ־קעס! מלבושים! כלים! ציערונג! כמעט ביי יעדען פענסטער שטעלען מיר זיך אוועק שאַצען, וויפיעל סע קאָן אָנטרעפען. מיר, מאַנסבילען, שאַצען, און די ווייבער ווינטשעווען זיך פאַרמאָגען חאָטש האַלב פון דעם, וואָס סע טרעפט אָן די שטאָדט ווינן מיט די הייזער און מיט די געוועלבען און מיט די סחורות. צעלאַכט זיך פּיני און זאָגט:

— איהר מעגט זיך ווינטשען חאָטש א צעהנט־חלק, איז אויך גענוג.

— וואָס אהרט דיך, אז האַלב? דו פאַרגינסט זיי נישט?

אזוי זאָגט צו איהם מיין ברודער אליהו און דרעהט זיך דאָס בערדעל. אין דער צייט פון אונזער נסיעה קיין אַמעריקע האָט דאָס בערדעל ביי מיין ברודער אליהו שטאַרק א וואַכס געטהאָן. און מאָדנע א וואַכס געטהאָן. עפּיס ווי א בעזעם. איך בין א בעלן געוועזן איהם געבען א נעם־אַראָפּ אויף פּאַפּיער. איך האָב אנומעלטען פּיני'ן אויך אָפּגעמאָהלט אויף א שטיקעל פּאַפּיער. און מיין שוועגערין ברכה האָב איך אראָפּגעחאַפּט מיט א שטיקעל קרייד אויפ'ן טיש. האָב איך געחאַפּט א מיאוס'ען פּסק. זי אליין, ברכה הייסט עס, האָט דערזעהן און האָט זיך דערקענט ווי אין א שפּיעגעל. האָט זי צוגערופען מיין ברודער אליהו. האָב איך פון איהם געהאַט! ווען נישט די מאַמע, וואָלט ער מיר געמאַכט דעם טוידט. ער שלאָגט מיך אַלע מאָל, ווען ער דערזעהט מיך מאָהלען. מאָהלען האָב איך ליעב פון קינדווייז אָן. פריהער פלעג איך מאָהלען מיט שוואַרצע קויל אויף די ווייסע ווענט, האָט מען מיך געשלאָגען. נאָכדעם — מיט קרייד אויף דער טהיר, האָט מען

מיך אויך געשלאָגען. איצט מאָהל איך שוין מיט א בליישטיפטעל אויף פּאַפּיער — וויל מען מיך ווייטער שלאָגען.

— האָסט שוין ווידער גענומען זיך צו די „מענטשעלעך״?...

פאר מאָהלען שלאָגט מען מיך נישט אזוי, ווי פאר קנעטען. איך האָב א טבע קנעטען ווייך ברויט און מאכען פון דעם חזירים׳-לעך. מיין ברודער אליהו אז ער דערזעהט, גיט ער מיר איבער די פינגער. אונזער חבר פיני וויל זיך איינשטעלען פאר מיר. ער זאָגט:

— וואָס האָסט דו צו איהם? לאָז ער קנעטען, לאָז ער מאָהלען! אפשר איז איהם באשערט זיין אמאָל א מאָהלער!

מיין ברודער אליהו דערהערט און שיט מיט ווערטער:

— וואָס? א מאָהלער? א מולגעטש? ער וועט שמירגעווען קלויסטמערם? וואלגאָזשען וועגט? פליאסקען דעבער? ארומגעהן מיט פארפאַטשקעטע הענט, ווי א בעל-עגלה מיט סמאָלע? לאָז ער מיר בעסער זיין א זינגערעל ביי א חזן. אז מיר וועלען קומען, אם ירצה השם, קיין אמעריקע, באשטעל איך איהם ביי א חזן. ער האָט א סאָפּראַנאָ-שטימע.

— פאר וואָס נישט ביי א בעל-מלאכה? אין אמעריקע זענען אלע בעלי-מלאכות. אין אמעריקע ארבייטען אלע!

אזוי טהוט זיך אויף א מינוט א זאָג אונזער חבר פיני. חאַפּט זיך ארויף אויף איהם די מאַמע:

— אזוי? א בעל-מלאכה? מיינע שונאים וועלען נישט דער-לעבען, אז פייסי דעם חזנ׳ס יונגעל זאָל זיין א בעל-מלאכה!

איך זעה, אז די מאַמע וויל שוין אָנהויבען וויינען. פיני וויל זיך פארענטפערען. ער זאָגט:

— א מאָדנע אידינע איהר זענט! למאי אָט לערנען מיר אין דער גמרא, אז דער תנא רב יוחנן איז געווען א שוסטער. דער תנא רב יצחק איז געווען א שמיעד. אָדער וואָס דארפט איהר א סך? אָט איז מיין פעטער א זייגערמאכער און מיין טאַטע א מעכאניק!

פיני מיינט, אַז ער האָט פאַרריכט. צום סוף האָט ער גע־מאַכט אַ סך ערגער. די מאַמע הערט נישט אויף צו וויינען:

— אודאי האָט מיין מאַן באַדאַרפט זיין אַ כשר'ער איד, אַ חזן, און געהן יונגערהייד פון דער וועלט, בכדי זיין מיזיניקעל זאָל זיין חלילה אַ שניידער אָדער אַ שוסטער, און נאָך אין אַמעריקע דערצו?...

— שוין? דו וויינסט שוין ווידער? האָסט פאַרגעסן, אַז אין אַמעריקע דאַרף מען אוינען?

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו, און די מאַמע הערט באַלד אויף צו וויינען.

ג.

וואָס איך זאָל נישט זיין אין אַמעריקע — אַבי איך זאָל שוין זיין. עס ציהט מיך אַהין — סכנות. ביי זיך האָב איך אָפּגע־מאַכט, אַז אין אַמעריקע לערען איך מיך אוים דריי זאַכען: שווי־מען, שרייבען און רויכערען ציגאַרען. די אַלע דריי זאַכען קען איך איצט אויך, נאָר נישט אַזוי גוט, ווי מע קאָן עס קענען אין אַמעריקע. אויף שווימען וויים איך, אַז איך וואָלט געווען אַ בריה, האָב איך נישט געהאַט וואו צו שווימען. ביי אונז אין טייך איז אוממעגליך. ביי אונז אין טייך, אַז איהר לעגט זיך אַוועק מיט'ן בויך אויף דער בלאָטע, זענען די פים אין דרויסען. אויך מיר אַ טייך! אין אַמעריקע, זאָגט מען, איז אַ ים. דאָרט, אַז איהר לעגט זיך אויפ'ן וואַסער מיט אַ פּענחער, טראָגט דאָס אייך אַוועק צו אַלדי רוחות! שרייבען קען איך אויך, חאָטש קיינער האָט מיך נישט געלערענט. איך שרייב געדרוקטע אותיות פון סדור. איך שרייב אַזוי, אַז ס'איז שווער צו דערקענען. איך מאָהל, נישט איך שרייב. איך וואָלט אָבער אַ בעלן געווען שרייבען גיך — קאָן איך נישט. אין אַמעריקע, זאָגט מען, שרייבט מען גיך. טעלסדינג ווערד דאָרטען געטהאָן, זאָגט מען, גיך און געשווינד.

חאפענדיג. מע האָט דאָרט קיין צייט נישט. אַזוי האָב איך גע־הערט דערצעהלען אונטערוועגענס פון די עמיגראַנטען. איך וויים כמעט אַלסדינג, וואָס אין אַמעריקע טהוט זיך, נאָך איידער איך בין דאָרט געוועזן. דאָרט פאָהרט מען, זאָגט מען, אונטער דער ערד און מע מאַכט אַ לעבען. ווי אַזוי מע מאַכט דאָס — וויים איך נאָך נישט. נאָר איך וועל דאָס גיך וויסען. איך נעם־איבער אַ זאַך זעהר גיך. אַז איך זעה אַ מענטשען איין מאָל, מאַך איך איהם נאָך מיט אַלע פּישטשעווקעס. איך האָב אַנומעלטען נאָכ־געמאַכט אונזער חבר פּיני, ווי אַזוי ער געהט מיט אַ טענצעל, און ווי ער קוקט מיט די קורצזיכטיגע אויגען, און ווי ער רעדט גיך, זופּט הייסע לאָקשען, האָט זיך מיין שוועגערין ברכה געהאַלטען ביי די זייטען, און די מאַמע האָט אַזש אַנגעהויבען וויינען פאַר געלעכטער. מיין ברודער אליהו אָבער האָט דאָס פיינט. ער לאָזט מיך נישט אַ קאָפּ אויפהויבען. אַ מאָדנע זאַך מיט מיין ברודער אליהו! ער האָט מיך ליעב — און שלאָגט מיך, מאַכט מיר דעם טוידט . די מאַמע דערלאָזט איהם נישט, ער זאָל מיך שלאָגען. זי זאָגט צו איהם:

— האָב פריהער אייגענע קינדער, וועסט דו זיי נאָכדעם שלאָגען...

לאָז אָבער פּרובען אַ פרעמדער מיך אָנריהרען מיט אַ פינגער, וועט ער יענעם די אויגען אַרויסנעמען. אַנומעלטען האָט איין עמיגראַנט'ס אַ יונגעל מיר געשטעלט אַ גובערנאַטאָר. איהר וויסט, וואָס הייסט שטעלען אַ גובערנאַטאָר? אָט וועל איך אייך אויס־לערנען, ווי אַזוי: מע טהוט אַ נעץ־איין דעם גראָבען פינגער אין מויל און מע דערלאַנגט אייך אין זיים צווישען די ריפּען און צווישען בויך, דערזעהט איהר זיך מיט'ן מלאך־המות. דאָס יונגעל, וואָס האָט מיר געשטעלט אַ גובערנאַטאָר, איז אַ יונגאַטש פון אַ יאָהר עלף מיט געשוואָלענע באַקען. האָט ער אַ פּאָר ידים — מעגען זיי איהם אָפּדאָרען! ער האָט זיך געוואָלט מיט מיר באַקענען, איז ער צוגעגאַנגען צו מיר און האָט מיך אַ פרעג געטהאָן, ווי אַזוי

היים איך? זאָג איך: מאָטעל. זאָגט ער: מאָטעל קאַפּאָטעל, דראָבעל דראָטעל, יוסף סאָטעל, ארץ קאַנאָטעל. זאָג איך: וואָס הייסט דאָס? זאָגט ער: דאָס הייסט, אז דו ביזט אַ יאָלד, חאָטש איך אליין היים אויך מאָטעל. אפשר ביזט דו אַ בעלן אויף אַ גובערנאַטאָר? זאָג איך: פאר וואָס נישט? זאָגט ער: קום אַהער אַ ביסעל נעהענטער, וועל איך דיר ווייזען. בין איך צוגעגאַנגען. האָט ער מיר געוויזען. בין איך אַנידערגעפאַלען. האָט דערזעהען די מאַמע און געמאַכט אַ גוואַלד. איז געקומען צו לויפען מיין ברודער אליהו און האָט איהם געגעבען!

פון דעמאָלט אָן זענען מיר געוואָרען מיט איהם חבר. ער האָט מיך אויסגעלעהרענט, אַ חוץ דעם „גובערנאַטאָר”, נאָך אַ סך זאַכען. אַשטייגער, בויכרעדעריי. איהר קענט דאָס? אויסלעהר־נען אייך איז אוממעגליך. דערצו דאַרף מען זיין געבאָרען. מע דאַרף האַלטען דאָס מויל צו, נישט ריהרען מיט קיין אבר, און בילען ווי אַ הונט, אָדער חרוקען ווי אַ חזיר, אזוי, אז אַלע זאָלען זוכען אונטער'ן טיש. איך האָב געגנוג איבערגעשראָקען אונזערע לייט. מיין שווענערין ברכה, ווייסט איהר דאָך, האָט אַ טבע פון חלש'ען. אַלע האָבען זיך אַ וואָרף געטהאָן אונטער'ן טיש און אונטער די בעטען. איך האָב מיך אויך אָנגעבויגען זוכען דעם הונט און האָב נישט אויפגעהערט צו בילען. עס איז געווען, זאָג איך אייך, אַ ריינע קאָמעדיע! מיין ברודער אליהו האָט זיך אָבער סוף־כל־סוף געחאַפּט, אז דאָס וואַכסט פון מיר. האָט ער מיר איינגעטיילט! פון דעמאָלט אָן האָב איך אָוועקגעוואָרפען די קונץ פון בויכרעדעריי.

ד.

מיר וואָלטען פון וויען שוין לאַנג אָוועקגעפאָהרען, ווען נישט דער „אַליאַנץ”. ווער איז דאָס דער „אַליאַנץ” — קאָן איך אייך ריכטיג נישט זאָגען. איך הער נאָר, אז מע רעדט פונ'ם „אַליאַנץ”.

אַליאַנץ! אַליאַנץ! אַלע עמיגראַנטען זענען אויפ'ן „אַליאַנץ" בייז! זיי זאָגען, אַז דער „אַליאַנץ" טהוט גאָר נישט ניט. דער „אַליאַנץ", זאָגען זיי, האָט קיין רחמנות נישט אויף אַ מענטשען. דער „אַליאַנץ" האָט פיינט אַ אידען. אַלע טאָג געהען צום „אַליאַנץ" מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני. און קומען צו געהן פון דאָרטען אַלע מאָל ווי פון אַ שוויץ־באָד.

— לאָז ער זיך אָנצינדען! — זאָגט אליהו.

— לאָז ער ברענען, ווי אַ ליכט! — זאָגט פיני.

— לאָזט בעסער מיך זיך אויסשמועסען מיט'ן „אַליאַנץ"! — זאָגט די מאַמע און זי נעמט מיך פאַר אַ האַנט.

מיר געהען אַלע צום „אַליאַנץ": די מאַמע און איך, און אליהו, און פיני, און ברכה, און טייבעל. מיר שטעלט זיך פאַר דער „אַליאַנץ" מיט אַ באָרד און מיט אַ גאָרטעל און מיט אַ רויטער נאָז. פאַר וואָס עפּיס מיט אַ רויטער נאָז — ווייס איך אַליין נישט. למאי דער „ונתנה־תוקף"? דעם „ונתנה־תוקף" האָב איך דען געזעהן אַמאָל? פון דעסטוועגען, מאַהלט זיך מיר אויס, אַז איך קען איהם: ער האָט בייזע גלאַנצענדיגע אויגען, טראָגט אַ ברייטען דאַשעק און האַלט אַ קאַנטשיק אין דער האַנט.

אוי, זענען מיר זיך אָנגעגאַנגען! מיין שוועגערין ברכה האָט געווינטשעוועט דעם „אַליאַנץ", ס'זאָל איהם אַזוי שטעכען אין דער רעכטער זייט, ווי עס שטעכט איהר אין דער לינקער, וואָלט ער זיך נישט פאַרקליבען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר אין עק שטאָדט! קוים מיט צרות זענען מיר געקומען צום „אַליאַנץ". ער זיצט אין אַ שטוב — „אויף אַלע אידען געזאָגט געוואָרען". נאָר אָהן אַ הויף. וויען האַלט נישט פון קיין הויפען. וויען האָט ליעב משונה־ברייטע פענסטער מיט אומגעלומפּערטע טהירען. נאָר זיי האַלטען די טהירען פאַרשלאָסען. „זיי האָבען מורא, אפּנים, מע זאָל זיי נישט אוועק'גנב'ענען?" אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. שוין, זי האָט שוין געוואָרפען איין אומחן אויף וויען אויך! עס

געפעלט איהר נישט, וואָס אז מע קומט־צו צו אַ שטוב, דאַרף מען פריהער קלינגען. וואָס אהרט מיך, אז מע קלינגט? אבי מע זאָל עפענען. דער „אַליאַנץ" אָבער עפענט נישט אזוי גיך. איהר מעגט קלינגען צעזעצטערהייד — ער האָט צייט. איהר מיינט, מיר זענען די איינציגע? אַ חוץ אונז שטעהען דאָ נאָך עמיגראַנ־טען. זיי דאַרפען אויך צום „אַליאַנץ". די עמיגראַנטען קוקען אויף אונז, ווי מיר קלינגען. „קלינגט נאָך אביסעל, אפשר וועט מען אייך עפענען, אפשר האָט איהר מעהר גליק?"... אזוי זאָגען זיי, די עמיגראַנטען, און לאַכען. אפנים, ס'איז זיי גוט אויפ'ן הארצען. אלע מאָל קומען־צו נייע עמיגראַנטען. עס שטעהען אויף דער גאַס שוין אַ היבש ביסעל עמיגראַנטען: אידען און ווייבער און קליינע קינדער. איך האָב ליעב, אז ס'איז אַ סך מענטשען. די קליינע קינדער זאָלען נישט איבערשלאָגען מיט זייער געוויין, און די מאַמעס זאָלען זיי נישט שעלטען און פאַר־שטופען די מיילער, וואָלט דאָ געווען גאַנץ פריילידְ. דאַנקען גאָט, מע האָט געעפענט די טהיר. אלע האָבען זיך געגעבען אַ לאָז־אריין אויף דערשטיקט צו ווערען. אַ גליק, וואָס אויף דער טהיר האָט זיך באַוויזען אַ נפש אָהן אַ היטעל, מיט אַ רויט פּנים און מיט אַ געגאָלטער מאָרדע, און האָט אונז גענומען שליידערען איינ־ציגווייז אין דרויסען ארויס, אזוי ווי די האָלעשקעס. איינע, אַ ווייבעל מיט אַ קינד, האָט ער דערלאַנגט אזאַ וואָרף־ארויס, אז ווען נישט איך מיט מיין ברודער אליהו, וואָלט זי געקליבען די צייהן. זי האָט זיך אזוי אויך איבערגעקעהרט דריי מאָל. עס האָט לאַנג געדויערט, ביז מיר זענען אריין אלע איינציגווייז איינ־וועניג אין שטוב אריין. און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה — טאַטעניו! אלע ווילען רעדען פריהער. אלע קריכען גלייך צו די טישען. ביי די טישען זיצען מענטשען מיט נאַקעטע קעפּ און מיט געגאָלטע בערד און לאַכען, און רויכערען ציגאַרען. ווער פון זיי איז דער „אַליאַנץ" — ווייס איך נישט. מיין מאַמע ווייסט אויך נישט. זי שטעהט און טענה'ט צו זיי:

— זאָגט מיר, ווער פון אייך איז דאָ דער „אַליאַנץ״? איך האָב געהאַט אַ שאָדען, דאָס גאַנצע בעטגעוואַנט האָט מען ביי מיר צוגענומען אויף דער גרעניץ, און שיער נישט אומגעבראַכט מיך מיט מיינע קינדער, אָט דאָס זענען זיי, יתומים נעבאַך, מיין מאַן איז געשטאָרבען יונגערהייד, געווען אַ חזן כל ימיו...

און ווייטער לאָזט מען זי נישט רעדען אַ וואָרט. איינער ציהט זי ביי דער שאַל און ווייזט איהר צו דער טהיר. ער רעדט אויף אַ לשון, וואָס סע שווער צו פארשטעהן. די מאַמע וויל נישט אָפּטרעטען ביז זי וועט נישט באַקומען איהר רעכט. זי זאָגט:

— וואָס רעדט איהר צו מיר אויף דייטש? איהר רעדט בעסער מיט מיר אויף אונזער אייגען לשון, וועל איך אייך אויסדערצעהלען מיין ביטער הארץ... איהר זאָגט מיר נאָר, ווער פון אייך איז דאָ דער „אַליאַנץ״?...

— שוויגער! פאָלגט מיך, קומט לאָמיר געהן. דער אויבער־שטער האָט אונז אויסגעפיהרט ביז אהער אָהן דעם „אַליאַנץ״, און אָהן דער שטאָדט וויען, וועט ער אונז ווייטער אויך מסתמא אויס־פיהרען. גאָט איז אַ פאָטער.

אזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה צו דער מאַמע, און די מאַמע ענטפערט איהר:

— ביזט גערעכט, מיין קינד! קומט לאָמיר געהן! וויען איז אַ שטאָדט און גאָט איז אַ פאָטער...

XVIII

וואונדער פון אַנטווערפּען

XVIII

וואונדער פון אַנטווערפּען

א.

איהר האָט געהערט אמאָל, א שטאָדט זאָל הייסען אַנטווערפּען? פארהאַן אזא שטאָדט אויף דער וועלט, פאָהרען מיר אהינצוצו. ווי קומען מיר קיין אנטווערפּען? ווייל אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס שוועהר, יונה דער בעקער, פאָהרט קיין אמעריקע אויף אנטווערפּען. דערהערט, אז איהר טאטע איז אין אַנטווערפּען, האָט מיין שוועגערין ברכה גענומען שלאָגען האלז און נאקען, מיר זאָלען אויך פאָהרען אויף אנטווערפּען. פריהער האָט זי פון דער שטאָדט נישט געוואָלט הערען אפילו. דער נאָמען איז איהר נישט געפעלען. איצט האָט זי זיך פארליעבט אין אנטווערפּען! אונזער חבר פּיני זאָגט, אז ער וועט זיך מוזען אָפּטיילען פון אונז. ער וויל בעסער פאָהרען פון וויען גלייך קיין לאָנדאָן. עס ציהט איהם, זאָגט ער, קיין לאָנדאָן. לאָנדאָן, זאָגט ער, שמעקט שוין מיט אמעריקע: איינגלענדער... געלע האָר... קעסטעלדיגע הויזען... ס'איז גאָר איין אנדער וועלט!

— פאָהר־זשע דיר געזונטערהייד צו דיינע איינגלענדער מיט די קעסטעלדיגע האָר און מיט די געלע הויזען, און מיר וועלען זיך פאָהרען קיין אַמעריקע אויף אנטווערפּען.

אזוי זאָגט מיין שווענעריין ברכה, און פיני'ס ווייב טייבעל בלאָזט זיך אָן, ווי איין אינדיטשקע. איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז זי האָט א טבע, באַלד עפּיס — בלאָזט זי זיך אָן און רעדט נישט. פרעגט ביי איהר פיני: וואָס ביזט דו ברוגז? זאָגט זי, אז זי האָט פיינט איינגלענדער. זאָגט צו איהר פיני: דו קענסט זיי דען? וואו האָסט דו געזעהן איין איינגלענדער? זאָגט זי: נו, און דו, וואו האָסט דו געזעהן איין איינגלענדער?

בקיצור, עס בלייבט, אז מיר פאָהרען אַלע קיין אמעריקע אויף אַנטווערפּען. ביי מיר מאַכט נישט אויס, מע זאָל פאָהרען אפילו איבער האָצעפּלאָץ — אבי קיין אמעריקע. איך און אונזער חבר פיני — מירביידע רייסען זיך קיין אמעריקע מעהר פון אלע־מען. מיר פיהלען, אז אונז וועט דאָרטען זיין גוט, ווי די וועלט. פיני האָט טענות צו מיין ברודער אליהו. ער זאָגט: מיר פאָהרען און פאָהרען — און שטעהען אויף איין אָרט. זאָגט איהם אליהו: נו, ווער האַלט דיך צו? פאָהר! לויף! פליה! זאָגט פיני: ווי קאָן איך פליהען, אז דיין מאַמע וויל זיך באַקענען מיט אַלע קאָמי־טעטען פון דער גאַנצער וועלט?... דערהערט די מאַמע און זאָגט צו פיני'ן: אז דו ביזט יאָ אזא חכם, טאָ גיב מיר איין עצה, ווי אזוי זאָלען מיר קומען קיין אמעריקע אָהן בעטגעוואַנט?... דאָ בלייבט שוין פיני אָהן לשון, און מע ווערד ווידער חבר. אונזער חבר פיני קאָן זיך מיט אונז נישט צעשיידען. די ווייבער קאָנען אויך נישט לעבען איינע אָהן דער אַנדערער. דאָס הייסט, מע קריגט זיך אפילו גאַנץ אָפט, מע זאָגט זיך שטעכווערטלעך. עס דערגעהט אמאָל כמעט צו פּעטש אויך. מע בעט זיך אָבער באַלד איבער. ווען נישט די מאַמע, וואָלט מיין שווענעריין ברכה מיט פיני'ס ווייב טייבעל קיין לאַנגע גוטפריינדשאַפט נישט אויסגע־האַלטען. עס וואָלט ביי זיי געווען אלע טאָג צוויי שלייערס א גראָשען. איבערהויפּט, מיין שווענעריין. זי זאָגט אַליין אויף זיך, אז זי איז א שוועבעלע. איהר אז עס קומט אָן די שלעכטע מינוט, וועט זי אייך מאַכען מיט דער בלאָטע. אין א ווײַלע ארום ווערד

זי ווייך, חאַטש לעגט זי צו צו אַ מכה. מיט מיר „וואַיעוועט" זי פון דער ערשטער מינוט נאָך דער חתונה. זי ווייסט, אַז איך האָב זי נישט ליעב. ערגער פון אַלסדינג איז ביי איהר, למאי איך לאַך פון איהר. עס ווייזט זיך איהר רק, אַז איך לאַך זי אויס. אַז איך קוק אויף איהר, הייסט ביי איהר, אַז איך לאַך. איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אַז איך האָב ליעב מאָהלען, און אַז מיין ברודער אליהו שלאָגט מיך דערפאַר. האָב איך אַנומעלטען אויס־געמאָהלט אַ פּוס. אַ מורא'דיג גרויסען פּוס. מיט קרייד אויף דער ערד האָב איך איהם אויסגעמאָהלט. האָט איהר באַדאַרפט זעהן וואָס ס'האָט זיך געטהאָן! זי, ברכה הייסט עס, האָט זיך אָנגעטשעפּעט, אַז דאָס האָב איך אויסגעמאָהלט איהר פּוס. פאַר וואָס עפּיס איהר פּוס? ווייל קיינער האָט נישט אַזעלכע גרויסע פיס, ווי ברכה. קאַלאָשען טראָגט זי נומער דרייצעהן. איהר זאָלט זעהן אַ פּאָר קאַלאָשען!... האָט זי מיר צוגעשטעלט אַ בענ־קעלע צו מיין ברודער אליהו. האָט זיך מיין ברודער אליהו אויף מיר צעשריען, ווי געוויינטליך:

— מענטשעלעך? האָסט זיך שוין ווידער גענומען צו דיינע אַלטע שטיק, מאָהלען מענטשעלעך?...

שוין! פון אַ פּוס איז שוין ביי איהם געוואָרען אַ מענטש! און פון אַ מענטש — „מענטשעלעך"!... מע קאָן פון זיי משוגע ווערען!... איך מוז מיך מודה זיין, אַז וואָס ווייטער ווערד ביי מיר דאָס חולאת פון מאָהלען מענטשעלעך גרעסער און שטאַרקער. איך האָב דערטאַפּט אַ פּאַרביג בליישטיפטעל. מיר האָט דאָס אָוועקגעשענקט איין עמיגראַנט'ס אַ יונגעל. אָט דער איינגענער, וואָס האָט מיר באַוויזען, ווי אַזוי מע שטעלט אַ „גובערנאַטאָר", און אויסגעלעהרענט מיך די קונץ פון בויכרעדעריי. איך האָב אייך שוין דערצעהלט פון איהם. ער הייסט אויך מאָטעל. רופען מיר איהם מאָטעל דער גרויסער, און מיך רופט מען מאָטעל דער קליינער. מיר זענען געוואָרען חבר נאָר אויף איין אַנדער אופן! דערפאַר, וואָס ער האָט מיר אָוועקגעשענקט דאָס פּאַרביגע בליי־

שטיפּטעל, האָב איך, פֿאָהרענדיג אין וואַגאָן, איהם אָפּגעמאָהלט אויף פּאַפּיער, אײנגאַנצען זיין געשטאַלט מיט די געשוואָלענע באַקען. איך האָב איהם באַשוואָרען, ער זאָל דאָס קײנעם נישט ווייזען, וואָרום טאָמער דערוויסט זיך מיין ברודער אליהו, וועל איך האָבען אַ וויסטען סוף. ווי מײנט איהר? אודאי האָט ער דאָס גלייך אָפּגעטראָגען צו מיין ברודער אליהו און האָט איהם געגעבען אַ טהור־אַ־ווייז דאָס געמאָהלעכטס גלייך אין פּנים אַריין.

— דאָס דאַרף זיין מאָטעל'ס אַרבייט! וואו איז ער ערגיץ, דער מונלעטש מיט די „מענטשעלעך"?

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און זוכט מיך און קאָן מיך נישט געפינען. איך זיץ אונטער דער מאַמע'ס פּלייצעס און ווער שיער נישט דערשטיקט פאַר געלעכטער. קיין בעסערער אָרט אויף צו באַהאַלטען זיך, ווי ביי דער מאַמען, איז נישטאָ אין דער גאַנצער וועלט!

ב.

דאַנקען גאָט, מיר זענען שוין אין אַנטווערפּען. מיר האָבען זיך גוט אָנגעהעצקעט, געגוג אויסגעריסען געוואָרען, אָבער מיר זענען געקומען! וואָס זאָל איך אייך זאָגען — איז דאָס אַ שטאָדט! דאָס הייסט, צו וויען קומט דאָס נישט. מע דאַרף זאָגען „להבדיל"! וואָרום וויען איז פיעל גרעסער, און אפשר שענער אויך. און מענטשען אויך מעהרער. דערפאַר איז אָבער דאָ אין אַנטווערפּען רייך, אַזוי ווי גאָלד. וואָס איז דאָס חדוש? אַז די גאַסען וואַשט מען, די טראָטוארען פּוצט מען, און די הייזער צוואָגט מען. איך האָב אליין געזעהן, ווי מע צוואָגט זיי און מע זייפט זיי מיט זייף. דאָס הייסט, נישט אומעדום. למשל, דאָרט, אויף די אכסניות, וואו מיר שטעהען מיט אַלע עמיגראַנטען, איז אַזוי ווי עס דאַרף צו זיין. דאָס הייסט: בלאָטיג, און רויכיג, און נאַס, און גליטשיג, און ענג, און אַ יאַריד מיט אַ טומעל מיט אַ האַרמידער. פריילך.

אויסגעצייכענט. אזוי ווי איך האב ליעב. אונזער מחותן יונה דער בעקער איז נאך נישטא. אונזער שכנה פעסי מיט דער חאַ־ליאסטרע — אויך נישט. זיי פאָהרען נאך. שלעפען זיך ערגיץ איבער דייטשלאנד. „דייטשלאנד איז סדום!" אזוי זאָגען די עמיגראנטען און דערצעהלען זיך אַן מורא'דיגע מעשיות! אונזער אומגליק מיט'ן בעטנעוואנט, וואס מע האט ביי אונז אוועקגע־לקח'ענט אויף דער גרעניץ, איז א הונט אקעגען די אומגליקען, וואס מע הערט זיך אָן פון די עמיגראנטען. מיר האבען זיך באַ־קענט דאָ אויף דער סטאנציע מיט א אידינע פון מעזשביזש, דוקא נישט קיין אלמנה. זי האט דוקא א מאן, און דוקא אין אמעריקא שוין. זי פאָהרט אָט דאס צו איהר מאן. שוין באלד א יאָהר, אז זי שלעפט זיך מיט צוויי קינדער. זי איז אויסגעוועזען וואו די וועלט האט איין עק. נישטאָ איין שטאָדט, זי זאָל דאָרט נישט זיין. זי האט זיך איבערגעקריעגט מיט אלע קאָמיטעטען. קוים מיט צרות האט זי זיך פארשלעפט אהער, קיין אנטווערפען, און וויל זיך זעצען אויפ'ן שיף, לאָזט מען זי נישט. איהר מיינט, זי האט קאלידינע אויגען? חלילה! געזונט און שטארק. נאָר זי איז א ביסעל נעריהרט פונ'ם זינען. דאס הייסט, אזוי, אז איהר וועט מיט איהר רעדען, רעדט זי אלסדינג, ווי א מענטש. נאָר אמאָל טהוט זי אייך א זאָג א וואָרט, קאָן מען בלייבען אָהן א בויך לאכענדיג. למשל, איהר פרעגט ביי איהר: וואו איז אייער מאן? זאָגט זי: אין אמעריקע. וואס טהוט ער דאָרטען? זאָגט זי: ער איז דאָרט קייסער... זאָגט איהר דאָך איהר: ווי קאָן א איד זיין א קייסער? ענטפערט זי אייך, אז אין אמעריקע מעג מען... נו, האט איהר עפּיס צו איהר?... נאָך א זאך האט זי זיך אריינגענומען אין קאָפּ אריין: זי עסט נישט! אונז הייסט זי אויך נישט עסען. זי זאָגט אונז אָן, מיר זאָלען זיך נישט צוריהרען צו קיין מילכיגס, מחמת דאס מילכיגס איז דאָ פליישיג. פרעגט ביי איהר די מאמע: נו, און דאס פלייש? זאָגט זי: דאס פלייש איז דאָ נישט פליישיג, נישט מילכיג, נאָר פארעווע... שיסען מיר

ארוים א געלעכטער אלע. אלע, אויסער די מאמע. די מאמע וויל נישט לאכען. די מאמע וויל בעסער וויינען. זי זאגט: „אז אך און וועה איז צום געלעכטער!" — און זי צעוויינט זיך טאקי.

— שוין? האסט שוין לאנג נישט געוויינט? דו ווילסט, אז פון אנטווערפען שוין זאל מען אונז אפשיקען צוריק אהיים איבער דיינע אויגען?...

אזוי זאגט צו איהר מיין ברודער אליהו — און ביי דער מאמע ווערען איין מינוט די אויגען טרוקען. מעהר ווי אויף דער אידינע אליין האט די מאמע רחמנות אויף איהרע צוויי קינדער נעבאך. איך ווייס נישט, וואס די מאמע באוויינט אזוי די קינ־דער? די קינדער זענען, דאכט זיך, גאנץ פרייליך! אז זייער מאמע הויבט אן רעדען נארישקייטען, צעלאכען זיי זיך. איך האב מיך מיט זיי גיך באקענט. זיי האבען מיר דערצעהלט, אז מע שיקט זיי צוריק אהיים, נאר זייער מוטער וויל נישט פאהרען. זי וויל קיין אמעריקע, צו זייער פאטער, צום קייסער (חי־חי־חי!). נארט מען זי אפ און מע זאגט איהר, אז מע שיקט זי מיט דער באהן קיין אמעריקע (חי־חי־חי!). מע האט איהר איינגערעדט, אז עס געהט א באהן פון דאנען גלייך קיין אמעריקע (חי־חי־חי!).

ג.

די חדושים, וואס מע זעהט זיך אן אין דעם אנטווערפען, איז גאר נישט צום באשרייבען! אלע טאג קומען־צו נייע פארשוינען. צום מיינסטען, מיט קאלידיגע אויגען. „טראכאמעס" רופט מען דאס. אמעריקע לאזט נישט אריין קיין „טראכאמעס". איהר מעגט אייך האבען טויזענד שלאפקייטען, איהר קאנט אייך זיין קרום און שטום און וואס איהר ווילט, אבי נישט קיין „טראכאמעס" אויף די אויגען. פון וואנען נעמען זיך „טראכאמעס"? פון דעם, וואס מע נעמט זיך אן. אמאל מאכט זיך, אז מע ווייסט אליין נישט,

פון וואנען עס האט זיך גענומען. אזוי האב איך געהערט טאקי דא אין אנטלויפן. פון א מיידעל האב איך עס געהערט. גאל־דעלע הייסט דאס מיידעל. זי איז אין מיינע יאהרען, אפשר עלטער פון מיר מיט א יאהר. מיט דער גאלדעלע איז א שענע געשיכטע. זאל איך אייך דערצעהלען? באקענט האב איך מיך מיט איהר אין דער „עזרה". נאר איהר ווייסט דאך נישט וואס איז „עזרה". דארף מען אייך קלאר מאכען. די „עזרה" אין אנטלויפן איז דאס אייגענע, וואס דער „אליאנץ" אין וויען. געמאכט געווארען פון אונזערטוועגען, פאר די עמיגראנטען. דער חילוק איז, וואס דער „אליאנץ" איז א זכר און די „עזרה" א נקבה. איהר הערט דאך, אז מע זאגט דער אליאנץ, די עזרה. דארפט איהר שוין אליין פארשטעהען דעם אונטערשיעד... הכלל, וויבאלד מיר זענען אנגעקומען קיין אנטלויפן, זענען מיר געגאנגען גלייך אין דער „עזרה". די „עזרה" איז נישט דאס, וואס דער „אליאנץ". דער „אליאנץ" ווארפט מענטשען, אזוי ווי האלעשקעס, און די „עזרה" טרייבט אייך נישט. איהר קאנט קומען צו איהר ווען איהר ווילט און קאנט זיך אויסרעדען פאר איהר דאס הארץ וויפיעל איהר ווילט. אלסדינג, וואס איהר רעדט, ווערד אריינגעטראגען אין א בוך. סע זיצט א מיידעל, וואס מע רופט זי פרייליין זייטשיק, און פארשרייבט. זעהר א וואהל מיידעל. זי האט מיך געפרעגט, ווי אזוי איך הייס, און האט מיר געשענקט א צוקערקע. נאר פון דער פרייליין זייטשיק וועל איך אייך דערצעהלען איין אנדערש מאל. איצט דארף איך אייך זאגען, ווער איז גאלדעלע. זי איז פון קוטנע. געקומען איז זי אהער פאר־א־יאהרען מיט איהר טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער. סוכות־צייט איז דאס געוועזען. האבען זיי געהאט, זאגט זי, א יום־טוב — אויף אלע אידען געזאגט גע־ווארען. דאס הייסט, קיין גליקען האבען זיי נישט געזוכט, און קיין האניג האבען זיי נישט געלעקט. געוואלגערט זיך גלייך מיט אלע עמיגראנטען. נאר דערפאר האבען זיי געהאט שיפסקארטען ביז אמעריקע אויף דער גאנצער משפחה, און אויסגעקליידט איז

מען געווען בגדי־מלכות. אַלע האָבען געהאַט צו צוויי העמדער און גאַנצע שיך. היינט איז זי געבליבען איינגאַנצען מיט איין העמד און אָהן שיך. ווען נישט דאָס פרייליין זייטשיק, זאָגט זי, וואָלט זי נאָר נעגאַנגען באָרוויס. דאָס פרייליין זייטשיק האָט איהר אָוועקגעשענקט, זאָגט זי, א פּאָר שיך פון איהרע אייגענע פיס. נאָך גאַנץ גוטע שיך. אַזוי האָט מיר דערצעהלט גאָל־דעלע און האָט מיר באַוויזען די שיך, וואָס דאָס פרייליין זייטשיק האָט איהר אָוועקגעשענקט. גאַנץ שענע שיך, נאָר א ביסעל צו גרויס אויף איהר... בקיצור, ס'איז אָוועקגעגאַנגען די ערשטע טעג סוכות און שמחת־תורה, ס'איז געקומען די צייט, וואָס מע דאַרף זיך זעצען אויפ'ן שיף. זאָגט מען צו זיי, אַז זיי זאָלען זיך דורכ־געהן צום דאָקטאָר. זענען זיי געגאַנגען צום דאָקטאָר. האָט זיי דער דאָקטאָר באַטראַכט און געפונען, אַז זיי זענען אַלע געזונט און שטאַרק און קאָנען פאָהרען קיין אַמעריקע. נאָר זי, גאָלדעלע הייסט עס, קאָן נישט פאָהרען, ווייל זי האָט „טראַכאָמעס" אויף די אויגען. פריהער האָבען זיי נאָר נישט פאַרשטאַנען, מיט וואָס מען עסט דאָס. ערשט שפּעטער האָבען זיי דאָס רעכט צעקייט. דאָס האָט געהייסען, אַז אַלע פאָהרען אַוועק קיין אַמעריקע, נאָר זי, גאָלדעלע, בלייבט איבער דאָ, אין אַנטווערפּען. איז געוואָרען א געוויין, א יאָמער, א קלאָג. די מאַמע האָט גע'חלש'ט דריי מאָל. דער טאַטע האָט געוואָלט בלייבען דאָ, האָט מען נישט געקאָנט. די גאַנצע שיפסקאַרטע וואָלט געגאַנגען פאַרלאָרען. איז געבליבען, אַז זיי פאָהרען אַוועק קיין אַמעריקע, און זי, גאָלדעלע, בלייבט איבער דאָ ביז עס וועלען זיך אויסשטעהן די „טראַכאָמעס" פון איהרע אויגען... און אָט אַזוי, שוין באַלד א יאָהר, אַז זי היילט זיך און האָט זיך נאָך נישט אויסגעהיילט. דאָס פרייליין זייטשיק זאָגט, אַז דערפאַר היילען זיך נישט אויס איהרע אויגען, ווייל זי וויינט כסדר. נאָר זי, גאָלדעלע, זאָגט, אַז איבער איין אַנדער זאַך היילען זיך איהר נישט אויס די אויגען. איבער'ן בלווישטיין! אַלע מאָל, ווען זי קומט צום דאָקטאָר, שמירט ער איהר די אויגען,

זאָגט זי, מיט'ן זעלבען בלוישטיין, וואָס ער שמירט אַלע איבעריגע קראַנקע. ווען זי, גאָלדעלע, פאַרמאָגט צו קויפען איין אייגענעם בלוישטיין, וואָלט זי זיך שוין לאַנג, זאָגט זי, אויסגעהיילט.

— נו, און דיינע טאַטע־מאַמע? — פרעג איך זי.

— זענען אין אַמעריקע. זיי מאַכען דאָרט אַ לעבען. איך האָב פון זיי בריעף. אַלע חודש כמעט האָב איך פון זיי אַ בריוועל. נאַ זעה, קאָנסט לייענען? לייען מיר!

און זי נעמט־אַרויס פון בוזעם אַ גאַנצען פּאַק מיט בריוועלעך און גיט מיר, איך זאָל זיי איהר לייענען הויך אויף אַ קול. איך וואָלט דאָס איהר געוויס געטהאָן. קאָן איך אָבער נישט לייענען קיין געשריבענעם. ס'זאָל זיין געדרוקט, וואָלט איך עס געלייענט. לאַכט זי פון מיר און זאָגט, אַז אַ יונגעל איז נישט קיין מיידעל. אַ יונגעל דאַרף קאָנען אַלץ אויף דער וועלט! איך האָב מורא, אַז זי איז גערעכט. אי, וואָלט איך אַ בעלן זיין קאָנען לייענען געשריבענעם! אי, בין איך מקנא מיין חבר מאָטעל דעם גרויסען, וואָס ער קאָן לייענען און שרייבען (איך האָב אייך שוין דערצעהלט פון איהם)! האָט איהם גאָלדעלע געגעבען איבערלייענען די בריוועלעך, וואָס מע שרייבט איהר פון אַמעריקע. האָט זיי מאָטעל דער גרויסער געלייענט ווי אַ וואַסער. די בריוועלעך זענען כמעט אַלע געשריבען מיט איין לשון און מיט די זעלביגע ווערטער:

„טהייערע גאָלדעלע, הארציגע גאָלדעלע, לעבען זאָלסט דו! אַז מיר דערמאַנען זיך דאָ, אין דעם אַמעריקע, אַז אונזער קינד האָט מען אַרויסגעריסען פון אונזערע הענט און דו וואַלגערסט זיך דאָרטען אין דער פרעמד צווישען אומבאַקאַנטע מענטשען, געהט אונז נישט איין דאָ דער ביסען. טאָג ווי נאַכט טהוען מיר דאָ קלאָגען און וויינען אויף אונזער ליכטיגען שטערן, וואָס איז צו־גענומען געוואָרען פון אונזערע אויגען..." און אַזוי ווייטער.

מאָטעל דער גרויסער לייענט און לייענט, און גאָלדעלע וויינט, ווישט זיך די אויגען. דערזעהט דאָס פריילין זייטשיק, הויבט זי אָן זיך בייזערען אויף אונז, וואָס מיר מאַכען זי וויינענדיג.

און צו גאָלדעלען זאָגט זי, אז זי האָט קיין רחמנות נישט אויף זיך אליין. זי מאכט זיך א תל פון דעם איבעריגען ביסעל אויגען! ענטפערט איהר דערויף גאָלדעלע מיט א געלעכטער, און טרערען גיסען זיך איהר פון די אויגען:

— א תל פון די אויגען מאכט מיר דער דאָקטאָר מיט זיין בלוישטיין, ערגער ווי איך מיט מיין געוויין...

מיר געזעגענען זיך מיט גאָלדעלען, און איך זאָג איהר צו, אז מאָרגען אין דער צייט וועלען מיר זיך דאָ ווידער א מאָל זעהן.

— אם ירצה השם! — ענטפערט גאָלדעלע מיט א פרום פנים, ווי איין אלטע. און מיר ביידע, מאָטעל דער קליינער און מאָטעל דער גרויסער, לאָזען זיך געהן שפּאַציערען איבער אנט־ווערפּען.

ד.

מיר, דאָס הייסט, איך מאָטעל דער קליינער, און מיין חבר מאָטעל דער גרויסער, זענען נישט אליין. מיר האָבען דאָ נאָך א חבר. ער איז א יונגעל פון א יאָהר דרייצעהן און הייסט מענ־דעל. ער איז אויך פארבליבען אין אנטווערפען, פאָהרענדיג קיין אמעריקע. נישט איבער די אויגען, נאָר איבער איין אנדער זאַך. איהם האָט מען פארלוירען אויפ'ן וועג, ערגיץ אין דייטשלאַנד. א גאַנץ וועג, דערצעהלט ער, האָבען זיי זיך דערהאַלטען די נשמה נאָר מיט הערינג. האָט איהם געברענט אויפ'ן הארצען. האָט ער זיך אראָפּגעכאַפּט אויף א סטאַנציע כאַפּען א טרונק וואסער, און איז געבליבען שטעקען אָהן א בילעט און אָהן א קאָפּיקע געלט און אָהן א העמד אויפ'ן לייב. און מחמת ער האָט נישט געקענט זייער שפּראַך, האָט ער זיך פארשטעלט פאר א שטומען. האָט מען איהם אויסגעפיהרט וואו די וועלט האָט איין עק, ביז ער האָט דערזעהן א פּאַרטיע עמיגראַנטען, אידען. איז ער צוגעגאַנ־גען צו זיי און האָט זיי דערצעהלט די גאַנצע מעשה. האָבען זיי

אויף איהם רחמנות געהאַט און האָבען איהם גענומען מיט זיך און געבראַכט צו פיהרען אהער, קיין אנטווערפּען. דאָ האָט ער זיך דערשלאָגען צו דער „עזרה". האָט די „עזרה" אוועקגעשריבען א בריעף קיין אמעריקע, טאָמער וועט מען אויפזוכען זיינע עלטערען. וואַרט ער דאָס אויף איין ענטפער און אויף א שיפסקאַרטע. דאָס הייסט, אויף א האלבע שיפסקאַרטע, מחמת ער איז נאָך א קליי־נער. דאָס הייסט, ער איז נישט אזוי קליין, ווי ער האלט זיך קליין. ס'איז א סברא, אז ער איז שוין בר־מצוה, חאָטש קיין תפילין לעגט ער נישט. ער האָט נישט. זענען געוואָהר געוואָרען עמיגראַנטען, אז מענדעל איז א בר־מצוה־בחור'על און האָט נישט קיין תפילין, איז געוואָרען א גוואלד: פאַר וואָס זעהט מען איהם נישט קיין תפילין? זאָגט מענדעל: „פאַר וואָס זעהט מען מיר נישט קיין שטיוועל?"... רופט זיך אָן צו איהם איינער איין עמיגראַנט מיט שאַרפע אויגען: „א דו, שייגעץ! נישט גענוג מע זאָרגט זיך פאַר דיר, ביזט דו נאָך איין עזות־פּנים?"... דער עמיגראַנט מיט די שאַרפע אויגען האָט אזוי לאַנג געאַרבייט, ביז די איבעריגע עמיגראַנטען האָבען זיך צונויפגעלעגט און האָבען איהם געקויפט א פּאָר תפילין. אלסדינג איז צו קריגען אין דעם אנטווערפּען. אפשר מיינט איהר, ס'איז נישטאָ קיין בתי־מדרשים מיט קיין שוהלען? אהאָ, נאָך וואָסערע שוהלען! איין שוהל איז דאָ א טערקישע. איהר מיינט, דאָרטען דאַוונען טערקען? ניין! דאָרטען דאַוונען אידען, די אייגענע אידען, וואָס מיר, נאָר אויף טערקיש. דאָס הייסט, פאַרקעהרט. מע פאַרשטעהט נישט איין וואָרט! געפיהרט האָט אונז אהינצו אונזער נייער חבר מענדעל. מיר אלע דריי, איך און מאָטעל דער גרויסער און מענדעל, זענען געוואָרען חבר. גאַנצע טעג געהען מיר אַרום איבער דער שטאָדט. דאָרט, אין בראָד, אין קראָקע מיט לעמבערג, אָדער אין וויען, פלעגט מיך די מאַמע מורא האָבען אָפּלאָזען פון זיך אויף א טריט. דאָ אין אנטווערפּען האָט זי קיין מורא נישט. דאָרט, זאָגט זי, זענען סאַמע דייטשען, און דאָ, אין אנטווערפּען, זענען מיר, זאָגט זי,

צווישען מענטשען, צווישען אייגענע. מע הערט רעדען א אידיש וואָרט. דאָס מיינט זי די עמיגראַנטען. לעבען זאָלען די עמי־גראַנטען! צווישען עמיגראַנטען פיהלען מיר זיך טאַקי היימיש. ובפרט צווישען אייגענע! אט באַלד וועלען מיר האָבען געסט. אם ירצה השם, נאָך שבת קומט אונזער מחותן, יונה דער בעקער, מיט זיין הויזגעזינד. מיר וואַרטען, הייַנט־מאָרגען זאָל קומען אונזער שכנה פעסי מיט איהר חאַליאַסטרע. אט דאָ וועט ערשט ווערען א שמחה. איך וועל אייך, אם ירצה השם, באַשרייבען אַלסדינג.

XIX

די חאַליאַסטרע

XIX

די חאַליאַסטרע

א.

איהר זענט דאָך שוין באַקאַנט מיט דער חאַליאַסטרע. דאָס איז אונזער שכנה פעסי מיט איהר מאַן דעם איינבינדער (ער הייסט משה), מיט זייערע אַכט קינדערלעך, וואָס יעדער האָט ביי זיי, ווי איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט, איין אַנדער צונעמעניש. דער קלענערער פון אַלע איז אין מיינע יאָהרען (נייען, דאָס צעהנטע). מע רופט איהם „ושתי". דאָס הייסט, דער אמת'ער נאָמען זיינער איז הערשעל, נאָר מחמת ער האָט אַ גאָלי אויפ'ן שטערן, האָבען איהם די עלטערע אַ נאָמען געגעבען „ושתי". איך האַלט פון „ושתי'ן". איך האָב איהם ליעב דערפאַר, וואָס ער וויינט נישט. וויפיעל איהר זאָלט איהם נישט שלאָגען, נעמט ער צו ווי אַ שוואָס. עס נעמט איהם נישט קיין קויל. איינמאָל האָט ער צעריסען אַ פּרעמדען סדור, האָט איהם זיין טאַטע, משה דער איינבינדער, געשלאָגען מיט'ן ברעטעל, וואָס מע שניידט אויף דעם פּאַפּיער. „ושתי" האָט נאָך דעם גוט געקרענקט צוויי טאָג כסדר. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אַז ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון בולקע. מע האָט שוין נישט געהאַלטען פון זיין לעבען. די מאַמע זיינע, אונזער שכנה פעסי, האָט איהם שוין באַוויינט, און דער פאָטער

איז ארומגעגאנגען אָהן אַ קאָפּ. אַלע האָבען געמיינט, אַז ס'איז איין עק, אויס „ושתי"! צום סוף — גאָר נישט. אויפ'ן דריטען טאָג האָט „ושתי" געבעטען ברויט און געגעסען ווי נאָך אַ תענית. עסען האָבען זיי ליעב אַלע, זיי האַלטען פון דער אכילה. „די הונגעריגע טשערעדע" — אַזוי רופט זיי די מוטער אַליין, פּעסי הייסט עס. פּעסי איז אַ אידינע זעהר אַ וואָהלע, נאָר אַביסעל צו דיק. זי האָט דריי גיידערס. איך האָב זי שוין עטליכע מאָל אָראָפּגעכאַפּט אויף פּאַפּיער. האָט איינמאָל דערזעהן „ושתי", האָט ער אַרויסגעכאַפּט ביי מיר דאָס געמאָהלעכטס און האָט דאָס באַוויזען אויף אַ ציקאַוועסט דער מאַמע זיינער. האָט זי געלאַכט. איז געוואָהר געוואָרען מיין ברודער אליהו, האָט ער מיר געוואָלט איינטיילען פאַר די „מענטשעלעך", ווי זיין שטייגער איז. אַ גליק, וואָס פּעסי אַליין האָט זיך איינגעשטעלט פאַר מיר. „אַ קינד, זאָגט זי, מאַכט זיך נאַריש, נישט כדאי זיך אָפּעסען דאָס האַרץ". לאַנג לעבען זאָל זי, פּעסי. איך האָב זי ליעב. איך האָב נאָר פיינט, אַז זי קושט זיך. אַז זי איז געקומען קיין אַנטווערפּען, האָט זי מיך אַרומגעכאַפּט קושען, ווי איין אייגען קינד. מיט אַלעמען האָט זי זיך געקושט. מעהר פון אַלע, געוויינטליך, מיט דער מאַמע. די מאַמע אַז זי האָט זי דערזעהן, איז גלייך ווי דעם טאַטען פון יענער וועלט: זי האָט זיך אַזוי צעוויינט, אַז מיין ברודער אליהו איז אָנגעפאַלען אויף פּעסי'ן, אַז איבער איהר מאַכט די מאַמע אַ תל פון די אויגען און קאָן נישט געהן צום דאָקטאָר... געהן צום דאָקטאָר — דאָס מוז יעדער, ווער עס קומט אַהער קיין אַנטווערפּען. דאָס ערשטע, וואָס איינער פרעגט ביי'ם אַנדערען, איז: „זענט איהר שוין געוועזען ביי'ם דאָקטאָר?"... „וואָס האָט אייך געזאָגט דער דאָקטאָר?"... אפילו די „עזרה", אַז מע קומט צו איהר צו געהן, שיקט זי באַלד אָפּ צום דאָקטאָר. אַז מיר זענען געקומען אַהין דאָס ערשטע מאָל, האָט די מאַמע נאָר־וואָס געוואָלט אָנהויבען דערצעהלען די מעשה: ווי אַזוי איהר מאַן איז געוועזען כל ימיו אַ חזן אין דער קצב'ישער שוהל... ווי אַזוי ער האָט זיך

פאַרקיהלט און קראַנק געוואָרען... ווי אַזוי זי האָט אַלסדינג פאַר־קויפט, אַבי ראַטעווען דעם טאַטען... ווי אַזוי דער טאַטע איז גע־שטאָרבען און זי איז געבליבען איין אַלמנה מיט צוויי קינדער יתומים... איינעם האָט זי, ברוך השם, חתונה געמאַכט, אַריינגע־געבען אין אַ שמאַלץ־גרוב... די שמאַלץ איז אויסגערונען, די גרוב איז געבליבען... נאָכדעם, ווי אַזוי מיר האָבען פאַרקויפט דאָס לעצטע שטיקעל חיות, אונזער האַלבע שטוב, און געלאָזט זיך קיין אַמעריקע... נאָכדעם, ווי אַזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ הינטער בראָד, שיער נישט גע'הרג'עט געוואָרען אין אַ פינסטערער נאַכט, און האָבען פאַרלאָרען דאָס גאַנצע ביסעל גוטס, דאָס בעט־געוואַנט — וואָס וועלען מיר טהון איצט אָהן בעטגעוואַנט אין אַזא ווייט לאַנד?...

אַזוי טענה'ט די מאַמע פאַר דער „עזרה", און די „עזרה" הערט, און דאָס מיידעל, וואָס זיצט ביי'ם טיש (פרייליין זייטשיק הייסט דאָס מיידעל), פאַרשרייבט איטליכס וואָרט, וואָס די מאַמע זאָגט, אין אַ בוך אַריין. די מאַמע האָט נאָך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, רופט זיך אָן צו איהר איינער פון דער „עזרה":

— אַלזאָ, פאָהרט איהר קיין אַמעריקע?

זאָגען מיר:

— פאַרשטעהט זיך, נישט קיין יעהופעץ, קיין אַמעריקע.

רופט זיך אָן צו אונז יענער, וואָס פון דער „עזרה":

— זענט איהר שוין געוועזען ביי'ם דאָקטאָר?

זאָגען מיר:

— וואָסער דאָקטאָר?

רופט זיך אָן צו אונז יענער, וואָס פון דער „עזרה":

— אָט האָט איהר איין אַדרעס. געהט זיך דורך, ראשית חכמה, צום דאָקטאָר, וועט ער באַטראַכטען אייערע אויגען.

דערהערט דאָס וואָרט „אויגען", טהוט מיין ברודער אליהו אַ קוק אויף דער מאַמען און ווערד טוידט ווי די וואַנט...

וואָס האָט ער זיך אַזוי דערשראָקען?...

ב.

שוין, דאנקען גאָט. מיר זענען שוין אַלע געווען בײ׳ם דאָק־טאָר, נאָר די מאַמע נאָך נישט. די מאַמע וועט זײַן שפּעטער. מײַן ברודער אליהו האָט מורא. זי האָט די לעצטע צײַט צופֿיעל געוויינט... דער דאָקטאָר האָט אונז אַרײַנגעקוקט אין די אויגען אַרײַן און אָנגעשריבען אונז עפּיס אויף פּאַפּיער און פֿאַר׳חתמ׳עט אין אַ קאָנווערט. האָבען מיר זיך תּחילת זעהר דערשראָקען. מיר האָבען געמיינט, אַז דאָס האָט ער אונז פֿאַרשריבען אַ רפואה צו די אויגען. פֿרעגען מיר איהם: וואָס האָט ער אונז פֿאַרשריבען? ווײַזט ער אונז מיט דער האַנט אויף דער טהיר. שטויסען מיר זיך, אַז מע הייסט אונז געהן... קומען מיר צו דער „עזרה״ און ווײַזען איהר דאָס געשריפֿטס פֿונ׳ם דאָקטאָר. נעמט דאָס מיידעל (פֿריילין זייטשיק) און עפֿענט אויף דאָס קאָנווערטעל און לייענט־איבער און מאַכט צו אונז:

— איך קאָן אײַך אָנזאָגען אַ בשורה: דער דאָקטאָר זאָגט, אַז איהר האָט געזונטע אויגען.

אוודאי איז דאָס פֿאַר אונז אַ בשורה! וואָס טהוט מען אָבער מיט דער מאַמע? זי הערט נישט אויף צו וויינען. טענה׳ן מיר מיט איהר:

— וואָס טהוסט דו? טאָמער חלילה וועט דער דאָקטאָר פֿאַר־בראַקעווען דיר די אויגען?

— הערסט דו? אָט דאָס ווײַן איך דאָך!...

אַזוי ענטפֿערט די מאַמע און לעגט־צו צו די אויגען אַ פֿלעס־טערעל. דאָס פֿלעסטערעל האָט איהר געגעבען איין עמיגראַנט אַ פֿעלדשער. ער איז זעהר נישט קיין שענער. ער האָט משונה־מאָדנע צייהן, נאָר ער בחור׳ט זיך. ער טראָגט אַ מעשענעם זייגער מיט אַ זילבערנער קייט מיט אַ רוקער, און אַ גאָלדען רינגעל אויף דער האַנט. ער הייסט נישט קיין שענעם נאָמען: „ביבער!״ בעקומען איז ער אָהער קיין אַנטווערפּען מיט דער חאָליאַסטרע.

אויפ׳ן וועג האָט ער זיך מיט זיי באַקענט. זיי האָבען אינאיינעם גע׳גנב׳עט די גרעניץ. קיין נסים ונפלאות, ווי מיט אונז האָט זיך זיי נישט געטראָפען. הרג׳ענען האָט מען זיי נישט געוואָלט, קיין בעטגעוואַנט האָט מען ביי זיי נישט צוגענומען, נאָר זיי זענען גלאַט אַזוי פאַרשוואַרצט געוואָרען. זיי האָבען געהאַט, זאָגען זיי, צו זינגען און צו זאָגען. זיי זענען דורכגעגאַנגען, זאָגען זיי, אַ שוויץ־באָד, אין האַמבורג. וואָס זיי דערצעהלען זיך אָן פון דעם האַמבורג! די האָר שטעלען זיך קאַפויר! סדום איז אַ הונט אַקעגען האַמבורג! מע באַגעהט זיך דאָרטען, זאָגען זיי, מיט די עמיגראַנטען אַ סך ערגער ווי ביי אונז מיט אַרעסטאַנטען. ווען נישט אָט דער פעלדשער (ביבער), וואָלטען זיי דאָרטען אומגעקומען. ער איז זיי געשטאַנען אין זייערע נויטען. ער, ביבער, איז אַ גרויסער עזות־פּנים. ער דערצעהלט, ווי אַזוי ער האָט זיך גערעכענט מיט די דייטשען, איז אַ שרעק! ער האָט זיך, זאָגט ער, אויסגעשמועסט מיט זיי דוקא אויף רוסיש. רוסיש, זאָגט ער, קאָן ער גוט. אַ סברא, אַז נאָך בעסער פון אונזער פיני׳ן. פיני דרינגט, אַז אַלסדינג, וואָס דער ביבער דערצעהלט אונז, וואָלט געווען זעהר שען, ווען ס׳זאָל זיין אמת. אונזער חבר פיני האָט פון דער ערשטער מינוט אָן געוואָרפען איין אויג אויף דעם פעלדשער ביבער. ער האָט געמאַכט אויף איהם אַ ליעדעל. אַז פיני האָט נישט ליעב אַ מענטשען, מאַכט ער אויף איהם אַ ליעדעל. אויב איהר ווילט, קאָן איך עס אייך איבערזאָגען:

אונזער פעלדשער ביבער
איז אַ גרויסער גבור
אויף דערצעהלען זאַכען.
ס׳קאָן זיך אַמאָל מאַכען
(פופציג מאָל אַ טאָג),
טהוט ער זיך אַ זאָג
אַ גרויסען ליגען
פון דרך־שלום ווענען.

ג.

ביבער, אַט דער פעלדשער, וואָס איך דערצעהל אייך, האָט זיך אונטערגענומען צו־רעכט מאַכען דער מאַמע די אויגען. ער זאָגט, אַז קיין דאָקטאָר אין דער וועלט וועט נישט געפינען אויף זיי קיין חסרון. ערשטענס, ווייס ער די קונץ נאָך פון דער היים. ער איז אַ פעלדשער, און אַ פעלדשער איז דאָך אַ האַלבער דאָקטאָר. און חוץ לזה, איז ער געוועזן אין „דייטשלאַנד" און האָט זיך צוגעקוקט, וואָס מע טהוט מיט די עמיגראַנטען, זיי זאָלען האָבען געזונטע אויגען. ער זאָגט, אַז מע מאַכט ממש פון בלינד זעהענדיג. פרעגט איהם פיני: „אפשר פאַרקעהרט?"... ווערד ער אין כעס (ביבער איז אַ גרויסער כעסן). ער שיט־אָפּ פיני'ן מיט ווערטער. ער זאָגט, אַז ער איז צו אַ גרויסער חכם! צו קלוג פאַר אַמעריקע! אין אַמעריקע, זאָגט ער, האָט מען פיינט חיטראַקעס! אַמעריקע איז אַ לאַנד, וואו מע ווייסט נישט פון קיין חכמות. אין אַמעריקע איז געזאָגט — געמיינט, געמיינט — געזאָגט. אין אַמעריקע איז אַ וואָרט אַ וואָרט. אַמעריקע איז, זאָגט ער, געבויעט אויף אמת, און אויף יושר, און אויף גערעכטיג־קייט, און אויף כבוד, און אויף עהרליכקייט, און אויף סאָוועסט, און אויף מענטשליכקייט, און אויף נאמנות, און אויף רחמנות... פרעגט איהם פיני: „און אויף וואָס נאָך?"... ווערד ביבער נאָך מעהר אין כעס! איין עבירה, וואָס מע האָט זיי איבערגעשלאָגען סאַמע אין מיטען שמועס! מען איז אונז געקומען זאָגען, אַז עמיצער פרעגט זיך נאָך אויף אונז אין דרויסען. ווער קאָן עס זיין? מיר געהען ארויס — געסט! געסט! געסט! אונזערע מחותנים זענען געקומען! יונה דער בעקער מיט דער גאַנצער משפחה. אַ נייע חאַליאַסטרע! ווידער אַ מאָל אַ גדולה: מיין שוועגערין ברכה קושט זיך מיט טאַטע־מאַמע, מיין ברודער אליהו קושט זיך מיט זיין שוועהר און מיט די שוואָגערס. אויף איהם קוקענדיג, האַפּט זיך פיני אויך קושען מיט אונזערע מחותנים, און

אויף איהם קוקענדיג, קושט זיך מיט זיי דער פעלדשער אויך. פרעגען זיי: ווער איז דאָס? זאָגט ער: איך בין ביבער. שיסט־אוים פיני א געלעכטער... און די מאַמע מיינע? די מאַמע טהוט זיך איהרם: זי וויינט!... מיין ברודער אליהו עקט זיך. ער קוקט אויף איהר און צופט זיך ביי'ם בערדעל. ער קאָן איהר אָבער איצטער גאָר נישט זאָגען: ס'איז דאָך אייגענע, נישט קיין פרעמדע, מחותנים, און פון איין שטאָדט. פאַר וואָס זאָל מען זי נישט לאָזען א ביסעל זיך אויסוויינען?...

— ווי אזוי האָט איהר גע'גנב'עט די גרעניץ און וואו האָט מען אייך באַנומען?

דאָס איז געווען דאָס ערשטע, וואָס מיר האָבען געפרעגט ביי אונזערע מחותנים. און אונזערע מחותנים האָבען פון דעם צו דער־צעהלען גאַנצע פעק! מיר קריכען אָבער נישט אין קאָפּ אריין זייערע מעשיות. איך האָב מיך פארקליבען אין א ווינקעלע מיט מיין שוועגערינ'ם א שוועסטערעל. איך האָב אייך אמאָל דער־צעהלט פון איהר. זי הייסט אַלטע און טראָגט צוויי צעפּלעך, פון אונטען צונויפגעדרעהט, ווי א בייגעל. איהר דאַרפט געדענ־קען, אז מע האָט זי מיר אמאָל גערעדט פאַר א כלה (ביי מיין ברודער אליהו אויף דער חתונה). דעמאָלט איז זי אַלט געווען נייען יאָהר. איצט איז זי שוין אַלט צעהן, דאָס עלפטע. אין איינע יאָהרען מיט גאָלדעלען, מיט דער מיידעל, וואָס איז געבאָך געבליבען זיצען אין אַנטוועדפען איבער די אויגען. איך דערצעהל אַלטען פון גאָלדעלען, און פון איהרע קראַנקע אויגען נעבאַך, און פון מיין חבר מאָטעל דעם גרויסען, און פון מיין חבר מענדלען, און פון דער „עזרה", און פון דעם פריילין זייטשיק, וואָס שרייבט אין א בוך, און פונ'ם דאָקטאָר, וואָס קוקט אין די אויגען. און פון וויען דערצעהל איך איהר, פונ'ם „אַליאַנץ", וואָס האָט פיינט א אידען, און פון קראָקע מיט לעמבערג דערצעהל איך איהר. און פון דער גרעניץ, ווי אזוי מיר האָבען גע'גנב'עט, און ווי אזוי מיר זענען קוים ארוים מיט'ן לעבען. איך לאָז נישט דורך קיין זאַך.

אַלטע הערט מיך אויס מיט גרויסע אויגען. נאָכדעם דערצעהלט זי מיר, וואָס זיי האָבען געהאַט. ווי אַזוי איהר טאַטע האָט שוין לאַנג געוואָלט פאָהרען קיין אַמעריקע, האָט איהר מאַמע נישט געוואָלט. און נישט אַזוי די מאַמע, ווי די משפחה. די משפחה זאָגט, אַז אין אַמעריקע דאַרף מען האָרעווען, און איהר מאַמע איז דערצו נישט געוואָהנט געוואָרען. איהר מאַמע האָט אַ רעטאָנדע. די רעטאָנדע האָט איהר דער טאַטע געמאַכט נאָך אין די גוטע יאָהרען, אַז זיי האָבען נאָך געהאַט אַ סך געלט. איצט, אַז ס'איז זיי געוואָרען שלעכט, און די בעלי־חובות האָבען אָנגעהויבען צו דעקוטשען, איז געבליבען, מע זאָל פאַרקויפען אַלסדינג און פאָהרען קיין אַמעריקע. אַז ס'איז געקומען צו דער רעטאָנדע, מע זאָל פאַרקויפען די רעטאָנדע, זאָגט די מאַמע: אַלסדינג ועט זי פאַר־קויפען, נאָר נישט די רעטאָנדע. פרעגט זי דער טאַטע: אויף וואָס דאַרפסט דו די רעטאָנדע? אין אַמעריקע דאַרף מען נישט קיין רעטאָנדע! זאָגט איהם די מאַמע: וואָס הייסט, אויף וואָס דאַרף איך די רעטאָנדע? וויפיעל יאָהר האָב איך, זאָגט זי, גע־בעטען גאָט, איך זאָל מיך דערשלאָגען צו אַ רעטאָנדע, קוים דער־לעבט אַ רעטאָנדע, זאָל איך איצט נעמען און פאַרקויפען די רע־טאָנדע? טאָג ווי נאַכט האָט מען געהערט ביי אונז נאָר רעטאָנדע און רעטאָנדע! די גאַנצע משפחה (פון דער מאַמע'ס צד) זענען זיך צונויפגעקומען. מע האָט זיך געקריעגט און געזידעלט. עס האָט שוין געהאַלטען כמעט ביי צעגעהן זיך, דאָס הייסט, דער טאַטע זאָל זיך גט'ען מיט דער מאַמע, אַלץ איבער דער רעטאָנדע. ווער האָט אויסגעפיהרט? געוויינטליך, די מאַמע! מע האָט די רעטאָנדע נישט פאַרקויפט! מע האָט מיטגענומען די רעטאָנדע, איינגעפאַקעוועט די רעטאָנדע באַזונדער אין אַ פעקעל, און ביז מיר זענען געקומען צו דער גרעניץ איז שוין נישט געווען קיין רעטאָנדע...

אַזוי דערצעהלט מיר אַלטע, און ווייטער וויל איך שוין נישט הערען. מיר איז נאָר געגאַנגען צו וויסען, אויב ס'איז נאָך דאָ אַ

רעטאַנדרע? דערהערט, אַז ס'איז שוין נישטאָ קיין רעטאַנדרע, בין איך צופריערן. איך נעם אַלטען און גייען מיט איהר שפּאַציערען. איך באַווייז איהר די שטאָדט אַנטווערפּען. זי ווערד נישט נתפּעל. זי האָט, זאָגט זי, געזעהן גרעסערע שטעדט. וואָס זאָגט איהר אויף איהר טאַטען? איך פיהר זי אויף די סטאַנציעס, וואו סע שטעהען עמיגראַנטען. איך מאַך זי באַקאַנט מיט מיינע חברים. אַלטע ווערד נישט נתפּעל פון קיין זאַך. זי האַלט זיך גרויס. זי איז אַ גדלנ'טע. זי איז פון תמיד אָן אַזוי... שפּעטער געהען מיר אַלע אינאיינעם, אונזער חאַליאַסטרע און זייער חאַליאַסטרע, אין דער „עזרה”. דאָרט באַגעגענען מיר זיך מיט אונזער שכנה פּעסי און מיט איהר חאַליאַסטרע. אויך גאָלדעלען זעהען מיר דאָרטען. גאָלדעלע וויל זיך באַקענען נעהענטער מיט אַלטען. אַלטע האַלט זיך מיט איהר פון דער ווייטען. גאָלדעלע פיהרט מיך אָפּ אויף אַ זייט און פרעגט מיך, וואָס איז מיט דעם מיידעל אַזוי דער יחוס, וואָס סע שטעהט איהר נישט אָן מיט איהר צו רעדען? דערצעהל איך איהר, אַז מע האָט מיר פאַר־אַ־יאָהרען ביי מיין ברודער אויף דער חתונה גערעדט אַלטען פאַר אַ כלה. ווערד זי רויט, אַזוי ווי פייער, און קערעוועט זיך אָפּ אויף אַ זייט און ווישט זיך די אויגען...

ד.

וואָס זאָגט איהר אויף דעם אומגליק, וואָס אונז האָט געטראָפען? מיר זענען געוועזען מיט דער מאַמע ביי'ם דאָקטאָר, ער זאָל איהר באַטראַכטען די אויגען. האָט ער איהר באַטראַכט די אויגען און נישט געזאָגט גאָרנישט. ער האָט נאָר אָנגעשריבען אַ צעטעלע און אַריינגעלעגט אין אַ קאָנווערט. האָבען מיר דעם קאָנווערט אוועקגעטראָגען צו דער „עזרה”. געקומען צו דער „עזרה”, האָבען מיר דאָרט נישט געטראָפען קיינעם נאָך, נאָר איין פריילין זייטשיק, אָט די, וואָס זי פאַרשרייבט אַלע עמיגראַנטען

אין בוך אריין. האָט זי מיך באַגעגענט מיט אַ געלעכטער. תמיד לאַכט זי, ווען זי זעהט מיך. אַלע מאָל גיט זי מיר איבער אַ גרוס פון גאָלדעלען און לאַכט. עפּענט זי אויף דאָס קאָנווערטעל, טהוט אַ קוק אין צעטעל אריין און הערט אויף צו לאַכען, און פארברעכט די הענט. פרעגט ביי איהר די מאַמע: וואָס הערט זיך? זאָגט זי: וואָס זאָל זיך הערען, מיין ליעבע אידינע? ס'איז שלעכט! דער דאָקטאָר זאָגט, אַז איהר קאָנט נישט פאָהרען קיין אמעריקע... מיין שוועגערין ברכה, ווייסט איהר דאָך, האָט אַ טבע פון חלש'ען, איז זי באַלד געפאַלען חלשות. מיין ברודער אליהו איז געבליבען שטעהן אָהן אַ טראָפּען בלוט אין פּנים. די מאַמע אַליין איז גע־בליבען אַ פארשטיינערטע. זי קאָן שוין אפילו נישט וויינען... דאָס מיידעל (פריילין זייטשיק) האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן נאָך וואַסער. זי האָט אָפּגעמינטערט ברכה'ן, געטרייסט אליהו'ן, אויס־גערעדט דאָס הארץ דער מאַמע און געהייסען קומען מאָרגען. אויפ'ן וועג זאָגט איהר מיין ברודער אליהו מוסר, למאי זי האָט געוויינט די גאַנצע צייט, און ער דערמאַנט איהר, וויפיעל מאָל ער האָט איהר געזאָגט, זי זאָל נישט וויינען!... די מאַמע וויל איהם ענט־פערען, האָט זי נישט קיין ווערטער... זי קוקט ארויף און בעט גאָט: „טהו מיט מיר, רבונו של עולם, אַ חסד און מיט מיינע קינדער, און נעם מיך צו פון דער וועלט!"... אונזער חבר פּיני דרינגט, אַז אינגאַנצען איז דאָ שולדיג אָט דער ליגנער, אָט דער פעלדשער ביבער. אַ גאַנצען טאָג מיט אַ גאַנצע נאַכט הערט מען נישט אויף צו עסען איינס דאָס אַנדערע, ביז עס קומט מאָרגען. אויף מאָרגען געהען מיר ווידער צו דער „עזרה". גיט אונז די „עזרה" איין עצה, אַז מיר זאָלען זיך פּרובען פּאָהרען איבער לאָנ־דאָן. אפשר וועט לאָנדאָן דורכלאָזען די מאַמע מיט איהרע פאר־ווייטע אויגען קיין אמעריקע. אָדער אויב נישט קיין אמעריקע, איז חאָטש קיין קאַנאַדע... וואו איז קאַנאַדע — ווייסען מיר נישט. מע זאָגט, אַז ס'איז נאָך ווייטער פון אמעריקע... מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני האָבען דערוויייל איבער וואָס צו קריעגען

זיך. אליהו פרעגט איהם: „פיני! זאָג נאָר, וואו איז דאָס אָט דאָס קאַנאַדע? ביזט דאָך עפּיס אַמאָל געווען אַ מענטש פון נעאָגראַפיע”... זאָגט איהם פיני, אַז קאַנאַדע איז אין קאַנאַדע, דאָס הייסט, נישט אין קאַנאַדע, נאָר אין אַמעריקע. דאָס הייסט, ער וויל זאָגען, אַז קאַנאַדע איז טאַקי דאָס אייגענע וואָס אַמעריקע, נאָר פּאָרט נישט אַמעריקע. פרעגט איהם אליהו: „ווי קאָן דאָס זיין?” זאָגט איהם פיני: „נו, זעהסט דו דאָך!”... דערווייל דאַרף מען געהן צום שיף באַגלייטען גוטע פריינד, אונזער שכנה פעסי מיט איהר מאַן דעם אייגבינדער (משה הייסט ער) מיט איהר גאַנצער חאַליאַסטרע. וועה־וועה, וואָס סע טהוט זיך ביי’ם שיף! אידען, ווייבער, קינדער, קלומקעס, פּעקלעך, קישענס, זעק מיט בעטגעוואַנט. דער לויפט. דער שרייט. דער וויינט. דער שוויצט. דער עסט. דער שעלט. פּלוצים הערט זיך אַ קול פון אַ ווילדע חיה, פון אַ וויזעלטיר: ה־ה־ה־ה־ה־ו־ו־ו־ו!!!...

דאָס הודעט מען פון שיף, מע זאָל זיך שוין געזעגענען. עס ווערד אַ לויפעריי מיט אַ קושעריי מיט אַ געוויין — אַ טהעאַטער און גענוג! אַלע געזעגענען זיך. מיר געזעגענען זיך אויך. אַלע קושען זיך. מיר קושען זיך אויך. מיר קושען זיך מיט דער חאַ־ליאַסטרע. די מאַמע קושט זיך מיט אונזער שכנה פעסי. פּעסי רעדט איהר אוים דאָס האַרץ, בעט, זי זאָל גאָר נישט זאָרגען, זיי וועלען זיך, אם ירצה השם, זעהען אין גיכען אין אַמעריקע... די מאַמע מאַכט מיט דער האַנט און שלינגט די טרערען... די לעצטע צייט וויינט זי אַ סך ווינציגער, ווי פריהער. זי האָט עפּיס איינ־גענומען אַזעלכעס אויף נישט וויינען... דער גאַנצער עולם איז שוין אויפ’ן שיף. מיר זענען אין דרויסען. אי, זענען מיר זיי מקנא! אי, בין איך מקנא „ושתי’ן”! אַמאָל האָט ער מיר מקנא געווען. היינט בין איך איהם מקנא!... און „ושתי” שטעהט מיט אַ צעריסען מיצעל אויפ’ן שיף. ער האַלט די הענט אַרונטער און ווייזט מיר אַ צונג. דאָס הייסט, ער וויל מיר געבען אָנצוהערעניש, אַז ער פאָהרט און איך נישט. פאַרדריסט דאָס מיך זעהר, נאָר

איך נעם מיך אָן מיט הארץ און שטעל איהם אָרוים א פיינ:
„נאַ דיר!“... דאָס הייסט אַזוי גרוים, ווי איך וואָלט איהם זאָגען:
„ושתי! אזא מכה דיר און אזא שטיק גאָלד מיר, ווי איך וועל אין
גיכען זיין אין אמעריקע!“...

אָ! איהר זאָלט גאָר נישט זאָרגען — איך וועל אין גיכען
זיין אין אמעריקע!

XX

די חאַליאַסטרע ווערט צעקראָכן

XX

די חאַליאַסטרע ווערד צעקראַכען

א.

וואָס א טאָג, וואָס א טאָג ווערד די חאַליאַסטרע עמיגראַנטען קלענער, און אַנטוועראָפען ווערד א פּוסטקע. שבת מיט'ן שיף פאָהרען־אָפּ א נוזמא עמיגראַנטען, אַלע קיין אַמעריקע. מיט זיי פאָהרט אוועק אויך מיין חבר מאָטעל, דאָס איז מאָטעל דער גרויסער, אָט דער, וואָס האָט מיך אויסגעלעהרענט שטעלען א נובער־נאַטאָר, די קונץ פון בויכרעדערייּ און נאָך אַזעלכע זאַכען. איך ווייס נישט, וואָס האָט אין איהם דערזעהן אַזעלכעס מיין ברודער אַליהו, וואָס ער האָט איהם פיינט. איך מיין, אַז דאָס וואַכסט פון ברכה'ן. מיין שווענגערין ברכה האָט א טבע זיך אונטערהערען, וואָס מע רעדט, און צוקוקען זיך, וואָס מע לאַכט. ס'איז איהר עסק, וואָס מיר לאַכען. אפשר לאַכען מיר פון אונזער פּיני'ן, אַליהו'ס חבר, וואָס ער שלעפּט לעקאָך פון די קעשענעס מיט צוקערקעס און עסט? אָדער אפשר גאָר פון ביבער דעם פעלדשער, ווי אַזוי ער באַריהמט זיך פאַר דער חאַליאַסטרע עמיגראַנטען, האָט אַזעלכע שקרים, אַז מע קאָן בלייבען אָהן א בויך לאַכענדיג?

מאָהלט איך, איצטינס מאָל איז זי גערעכט געווען. מיר האָבען געמאַכט א גאַנצע קאָמעדיע פון איהר מאַמע, ריוועלע די

בעקערין מיט דער רעטאַנדע. טאָג ווי נאַכט רעדט זי פון דער רעטאַנדע, וואָס מע האָט ביי איהר אוועקגע׳גנב׳עט אויף דער גרעניץ, דאָס מויל מאַכט זיך איהר נישט צו!

מאַהלט אייך, אז מיין מאַמע קאָן זיך שוין נישט איינהאַלטען און זאָגט צו איהר:

— אוי, מחותנת׳טע! ווען איך זאָל וועלען אזוי פיעל רעדען פון מיין בעטגעוואַנט, פון מיינע קישענס, וואָס מע האָט ביי מיר צוגענומען אויף דער גרעניץ, ווי איהר פון אייער רעטאַנדע!...

זאָגט ריוועלע די בעקערין מיט איהר מאַנסבילשער שטים:

— זאָגט חאָטש להבדיל!

זאָגט איהר די מאַמע:

— ביי מיר איז דען גנבה׳שע קישענס?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— גנבה׳שע נישט גנבה׳שע, איך בין צוקאַפּענס נישט נעד־שטאַנען.

זאָגט איהר די מאַמע:

— איך פארשטעה נישט, מחותנת׳טע, וואָס איז ביי אייך פאר א לשון?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— וואָסער א גוט־מאָרגען, אזא גוט־יאָהר.

זאָגט איהר די מאַמע:

— מחותנת׳טע! מיט וואָס האָב איך דען אָנגעריהרט אייער האָנאָר?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— ווער זאָגט דען, אז איהר האָט מיר אָנגעריהרט דעם האָנאָר?

זאָגט איהר די מאַמע:

— וואָס זשע זאָגט איהר „להבדיל״?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— פאַרשטעהט זיך, להבדיל! אז איך רעד פון מיין רעטאַנדרע, פאַהרט איהר מיר אריין מיט אייער בעטגעוואַנט, מיט אייערע קישענס!

זאָגט איהר די מאַמע:

— ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאַפּענס נישט גע־שטאַנען.

און ווידער אַ מאָל דאָס אייגענע און אָבער אַ מאָל דאָס אייגענע!

דאַרף מען טהעאַטער?

ב.

פאַרשטעהט זיך, אז מיר ביידע, דאָס הייסט, איך מאָטעל דער קליינער, און מיין חבר מאָטעל דער גרויסער, האָבען זיך דעם זעלבען אויפדערנאַכט אוועקגעזעצט און האָבען געמאַכט אזא מין אַנשטעל: ווייסט דו וואָס? איך וועל זיין ריוועלע די בעקערין, און דו וועסט זיין די מאַמע דיינע, און לאָמיר מאַכען די אייגענע שפּיעל, וואָס זיי. נאָר וואָס דען? מיט'ן אייגענעם לשון און מיט'ן אייגענעם קול: איך וועל רעדען גראָב, ווי ריוועלע די בעקערין, און דו — מיט אַ וויינענדיג קול, ווי די מאַמע דיינע.

און ביידע מאָטלעך האָבען זיך פאַרשטעלט. איינער האָט אָנגעטהאָן אַ פּאַריק, דער אַנדערער אַ פאַטשיילע. צונויפגערופען חברה: מענדעל דאָס בר־מצוה־יונגעל, אונזער מחותנ'ס טעכטערעל אַלטע, נאָלדעלע מיט די קאַלי אויגען, און נאָך יונגלעך און מיידלעך פון דער חאַליאַסטרע עמיגראַנטען. און מיר האָבען זיך גענומען צו דער ארבייט:

מאָטעל דער קליינער (מיט אַ וויינענדיג קול):

אוי, מחותנת'טע! ווען איך זאָל וועלען אזוי פיעל רעדען פון מיין

בעטגעוואנט און פון מיינע קישענס, וואס מע האט ביי מיר צוגע־נומען אויף דער גרעניץ, ווי איהר פון אייער רעטאנדע!...

מאטעל דער גרויסער (מיט א גראבער שטימע): זאגט תאטש „להבדיל".

מאטעל דער קליינער: ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

מאטעל דער גרויסער: גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאפענס נישט געשטאנען.

מאטעל דער קליינער: איך פארשטעה נישט, מחותנת'טע, וואס איז ביי אייך פאר א לשון?

מאטעל דער גרויסער: וואסער א גוט־מארגען, אזא גוט־יאהר.

מאטעל דער קליינער: מחותנת'טע! מיט וואס האב איך אנגעריהרט אייער האנאר?

מאטעל דער גרויסער: ווער זאגט דען, אז איהר האט מיר אנגעריהרט דעם האנאר?

מאטעל דער קליינער: וואס זשע זאגט איהר „להבדיל"?

מאטעל דער גרויסער: פארשטעהט זיך, להבדיל! אז איך רעד פון מיין רעטאנדע, פאהרט איהר מיר אריין מיט אייער בעטגעוואנט!

מאטעל דער קליינער: ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

מאטעל דער גרויסער: גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאפענס...

ג.

געה ריכט זיך, אז אקוראט אויפ'ן ווארט „צוקאפענס" ווערט זיך עפענען די טהיר און עס וועלען זיך באוויזען געסט: מיין שוועגערין ברכה מיט איהר מאמע ריוועלע די בעקערין, מיט איהר

טאַטען יונה דעם בעקער, מיט זייערע „בנים", מיין מאַמע, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פּיני מיט זיין ווייב טייבעל, ביבער דער פעלדשער מיט די גנעלע צייהן און נאָך אידען און ווייבער — אַ גאַנצע חאַליאַסטרע! דאָס ערשטע האָט מיין שוועגערין ברכה מיר צוגעשטעלט אַ בענקעלע פאַר אַלעמען, אַז איך מאַך־נאָך דער גאַנצער וועלט. זי האָט געוואָלט, אַז די גאַנצע וועלט זאָל זיך אין מיר נוקם זיין. די גאַנצע וועלט האָט זיך אָבער נישט געוואָלט נוקם זיין אין מיר. פאַר מיר איז געווען גענוג מיין ברודער אליהו אליין. מיין ברודער אליהו האָט אַ טרוקענע האַנט מיט דאַרע פינגער. אַז ער וואַרפט אייך אויף אַ פּאַטש היינט פאַר־נאַכט, בלייבט ביי אייך אַ סימן אויף דער באַק ביז איבערמאָרגען אין דער פריה.

„מע דאַרף אָט די צוויי מאַמעלס צעשיידען!" — אַזוי האָט געפּסק'עט ברכה, און מיין ברודער אליהו האָט מיר אַנגעזאָגט מיט'ן האַרבען וואָרט, אַז טאָמער דערזעהט ער אונז אינצווייען, מאַכט ער פון מיר אַ מאַצינקע! איך וואָלט וועלען זעהן, ווי אַזוי ער וועט דאָס מאַכען פון מיר אַ מאַצינקע? ער פאַרגעסט, אַז ס'איז דאָ אַ מאַמע אויף דער וועלט, וואָס וועט גיכער לאָזען זיך אַרויסנעמען די קאַלי אויגען, איידער דערלאָזען, מע זאָל פון מיר מאַכען אַ מאַצינקע.

ד.

מיט דער מאַמע'ס אויגען איז נישט אין בעסטען. דאָס הייסט, נישט גוט. זעהר נישט גוט! מע זאָגט, אַז מע וועט זי נישט אַרויפלאָזען אויפ'ן שיף פאַר קיין מיליאָן אפילו. מע דאַרף אַנט־לויפען פון אַנטווערפען. אין אַנטווערפען זענען דאָקטוירים רשעים! זיי קוקען אין די אויגען אַריין. ווייבאַלד זיי געפינען ביי אייך אויף די אויגען „טראַכאָמעס", אַזוי חאַפּט זיי אַוועק דער רוח. נישטאָ ביי זיי נישט קיין כבוד, נישט קיין רחמנות! מיר וועלען מוזען פאָהרען קיין אַמעריקע דורך איין אַנדער וועג.

דורך וואַסער אַ וועג — ווייסען מיר נאָך נישט. ס'איז דאָ וועגען געגוג. הלואי וואָלט נאָר געווען מיט וואָס צו פאָהרען. ס'איז אַ סברא, אַז ביי מיין ברודער אליהו אין קעשענע טאַנט שוין. דער גאַנצער מאַיאָנטעק פון אונזער האַלבער דירה איז ביי אונז אוועק אויף די דאָקטוירים מיט די פעלדשערעס — אַלץ צוליעב דער מאַמע'ס אויגען. איך האָב געחאַפּט אַ וואָרט פון מיין ברודער אליהו און פון זיין חבר פיני: „הלואי מיר זאָלען זיך חאַטש דער־שלעפּען ביז לאָנדאָן!"... אודאי וואָלט איך בעסער וועלען גלייך קיין אַמעריקע, איידער קיין לאָנדאָן. אונזער שכנה פעסי די גראָבע מיט איהר גאַנצער חאַליאַסטרע איז שוין לאַנג אין אַמעריקע. זיי מאַכען שוין דאָרט אַ לעבען. ושתי (הערשעל מיט דער גאָלי) געהט שוין דאָרט אַרום שפּאַציערען מיט די הענט אין די קעשענעס איבער אַלע גאַסען און קנאַקט ניסלעך. אונזערע מחותנים — יונה דער בעקער, ריוועלע די בעקערין, מיט די „בנים", מיט מיין כלה אַלטע — האָבען זיך נישט געקאָנט דערוואַרטען אויף מיין מאַמע'ס אויגען און זענען אוועקגעפאָהרען קיין אַמעריקע אָהן אונז. אוי, אוי, אוי, וואָס סע האָט זיך אָפּגעטהאָן יענעם טאָג אין אַנט־וועדפען! מיר האָבען נישט געלאָזט די מאַמע, זי זאָל זיין ביי'ם שיף, וואָרום אַז זי וועט זיך דאַרפען געזעגענען מיט די מחותנים, וועט זי וויינען און דערווייל באַגראָבען דאָס איבעריגע ביסעל אויגען. וואָס האָבען מיר גע'פועל'ט? האָט זי נאָך מעהר גע־וויינט. זי טענה'ט, אַז מע נעמט צו ביי איהר דאָס איינציגע שטיקעל חיות — חאַטש אויסוויינען זיך די צרות, גרינגער מאַכען דאָס הארץ!... נאָר ווער הערט זי?

ח.

ווייסט איהר, ווער ס'איז צופריעדען מיט'ן אָפּפאָהרען פון אונזערע מחותנים? איהר וועט קיינמאָל נישט טרעפען — גאָל־דעלע! אָט דאָס מיידעל, וואָס מיט די קאַלי אויגען, וואָס איהר

פאָטער און מוטער זענען אין אמעריקע שוין העכער א יאָהר און זי זיצט דאָ, אין אנטווערפּען, צוליעב די אויגען. דערהערט, אז אונ־זערע מחותנים פּאָהרען־אוועק, האָט זי געוואָלט געהן טאַנצען. וואָס איז די מעשה? זי האָט פיינט אלטען, אָט די, וואָס מע האָט זי מיר גערעדט אמאָל פאַר א כלה. זי האָט זי פיינט פאַר איהר גדלות. גאָלדעלע האָט פיינט א מענטשען, וואָס בלאָזט פון זיך.

— דיין כלה מיט די רויטע צעפּעלעך קאָן איך נישט אָנקוקען: זי איז א גדלנ׳טע!

אזוי זאָגט צו מיר איינמאָל גאָלדעלע, און דאָס פּנים ברענט איהר ווי איין אויוועז.

— פון וואנען האָבען זיך גענומען ביי אלטען רויטע צעפּעלעך, אז זי האָט גאָר שווארצע?

אזוי זאָג איך צו גאָלדעלען. ווערד זי נאָך מעהר אין כעס, וויינט און זאָגט צו מיר:

— רויטע! רויטע! רויטע!...

גאָלדעלע, אז זי איז בייז, דארף מען זי לאָזען צו־רוהה, ביז עס געהט איהר אָפּ דער כעס. און אז עס געהט איהר אָפּ דער כעס — איז זי גאָלד און זילבער! מיט מיר איז זי טאַקי נאָר ווי א שוועס־טער. אלסדינג דערצעהלט זי מיר: ווי אזוי זי האָרעוועט אויף דער סטאַנציע, קעהרט די שטובען, האָדעוועט די עופות, פּאַרוויעגט די קינדער (די בעל־הבית׳טע, וואו זי שטעהט, האָט א צייט נישט געהאַט קיין קינדער; איצט האָט זי גאָט געבענטשט מיט א צווילינג). היינט דערצעהלט זי מיר, ווי אזוי זי געהט צום דאָק־טאָר אלע טאָג זיך קורירען די אויגען; ווי אזוי דער דאָקטאָר שמירט זי מיט׳ן זעלבען בלוישטיין, וואָס ער שמירט אלע איבעריגע קראַנקע.

— אוי, ווען גאָט העלפט מיר איין אייגענעם בלוישטיין, וואָלט איך אפשר קאָנען אמאָל זעהן מיין טאַטע־מאַמע...

אזוי זאָגט גאָלדעלע מיט טרערען אויף איהרע קראַנקע אויגען. עס רייסט מיר אוים א שטיק הארץ. איך קאָן נישט הערען, ווי

זי רעדט פון טאטע־מאמע. איך קאָן נישט זעהען, ווי זי וויינט. איך זאָג צו איהר:

— ווייסט דו וואָס, גאָלדעלע? אָט פאָהר איך קיין אמעריקע. איך וועל מאכען דאָרט א לעבען, וועל איך דיר צושיקען פון דאָרט א בלוישטיין.

— דו נארסט מיך נישט אָפּ? שוועהר מיר ביי דיין הייליגע נאמנות.

אזוי זאָגט צו מיר גאָלדעלע, און איך שוועהר איהר ביי מיין הייליגע נאמנות, אז איך וועל זי נישט פארגעסען. אז גאָט וועט מיר העלפען, איך וועל נאָר אָנהויבען מאכען א לעבען אין אמעריקע, אזוי שיק איך איהר באלד ארוים א בלוישטיין.

ו.

איך ווייס שוין פאָר געוויס, אז מיר פאָהרען שבת אין דער פריה קיין לאָנדאָן. מיר גרייטען זיך שוין אין וועג אריין. מיין מאמע מיט מיין שוועגערין ברכה מיט אונזער חבר פיני'ס ווייב טייבעל געהען פון איין סטאַנציע אין דער אנדערער זיך געזעגענען מיט דער חאליאסטרע עמיגראנטען. נישט אזוי דאָס געזעגענען, ווי אויסרעדען זיך דאָס הארץ פאר מענטשען. וואָס לאָזט זיך אוים? מיר זענען גאָר מאַנארכען קעגען אנדערע עמיגראנטען. ס'איז פארהאַן אין דער חאליאסטרע אזעלכע מאָדנע שלים־מזל'ען, וואָס זענען אונז מקנא. זייערע צרות איז גאָר נישט איבערצו־דערצעהלען. אלע זענען געווען אין דער היים שענע בעלי־בתים. אלע האָבען פארמאָגט אלדאָס גוטס. אלע האָבען געהאט שטענדיג א טיש פאר אָרעמע לייט. אלע ווינטשען זיך פארמאָגען, וואָס מענטשען האָבען ביי זיי צוגענומען. אלע האָבען געטהאָן די שענסטע שדוכים. היינט זענען זיי אלע שלעפערס. מאָדנע ברואים! מיר האָבען זיך שוין צוגעגעסען זייערע מעשיות. פריי־הער, אז איך פלעג הערען, מע דערצעהלט פון א פּאָגראָם, האָב

איך אנגעשטעלט מאל און אויהערען. היינט, אז איך דערהער דאס ווארט פאגראם, — אנטלויף איך. איך האב בעסער ליעב פרייליכע מעשיות. איז אבער נישטא ווער ס'זאל דערצעהלען עפּים פרייליכעס. געווען איין פעלדשער ביבער א פרייליכער פארשוין, אפילו א גרויסער ליגנער, איז ער שוין אויך אין אמעריקע.

— ער האקט דארט שקרים אויפ'ן פוד! — אזוי זאגט אונזער חבר פיני.

— מע וועט איהם דארט לאנג נישט לאזען האקען שקרים. האב קיין מורא נישט. אין אמעריקע האט מען פיינט אזעלכע... אין אמעריקע איז א ליגנער ערגער פון א משומד!...

אזוי זאגט מיין ברודער אליהו, און ברכה פרעגט איהם: פון וואנען ווייסט דו? הויבט זיך אן ביי אונז א חתונה: איך און פיני האלטען מיט אליהו'ן, טייבעל האלט מיט ברכה'ן. וואס איינער זאגט, דריננט דער אנדערער קאפויר.

מיר מאנסבילען: אמעריקע איז א לאנד פון גאלע אמת!...

זיי, די ווייבער: אמעריקע איז א מדינה פון סאמע ליגנערס!...

מיר מאנסבילען: אמעריקע איז געבוים אויף אמת, יושר און רחמנות!...

זיי, די ווייבער: גנבה, גזילה, שארלאטאנעס!...

א גליק, וואס סע מישט זיך אריין די מאמע. זי זאגט:

— קינדערלעך, וואס דארפט איהר זיך קריגענען איבער אמעריקע, אז מיר זענען נאך אין אנטווערפען?

זי איז זעהר גערעכט. מיר זענען נאך אין אנטווערפען. אבער נישט אויף לאנג. אט־אט פאהרען מיר אוועק קיין לאנדאן. אלע צעפאהרען זיך פון דאנען, אלע עמיגראנטען, די גאנצע חאליאסטרע.

וואס וועט זיין מיט אנטווערפען??!

XXI

זײַ געזונט, אַנטווערפּען!

XXI

זיי געזונט, אַנטוועפּען!

א.

קיין שטאָדט האָט מיר אַזוי נישט באַנג געטהאָן אָוועקצו־וואַרפען, ווי די שטאָדט אַנטווערפּען. און נישט אַזוי די שטאָדט, ווי די מענטשען. און נישט אַזוי די מענטשען פון אַנטווערפּען, ווי די חאַליאַסטרע עמיגראַנטען. און נישט אַזוי די חאַליאַסטרע אַליין, ווי מיינע חברים און חבר'טעס. אַ סך זענען זיך צעפאָהרען פריהער. ושתי, אַלטע, מאָטעל דער גרויסער — די זענען שוין לאַנג אין אַמעריקע, מאַכען אַלע אַ לעבען. געבליבען איז פּאַר מענדעל דער בר־מצוה־בחור (ברכה האָט איהם געשענקט אַ צונעמעניש „דער לאַשעק"). און גאָלדעלע דאָס מיידעל מיט די קאַלי אויגען איז געבליבען. ווייטער קיינער נישט. וואָס וועט טהון די „עזרה", די וואָס העלפט די עמיגראַנטען? וועמען וועט זי העלפען? עס טהוט מיר באַנג אַנטווערפּען. איך וועל בענקען נאָך אַנטווערפּען. אַ וואָהלע שטאָדט, וואָהלע מענטשען. אַלע האַנדלען מיט בריליאַנטען. אַלע טראָגען זיך אַרום מיט שטיינער. אַלע קענען די מלאכה: שניידען, קליוען, שלייפען שטיינער. וועמען איהר באַגעגענט, איז ער אָדער אַ שטיינשניידער, אָדער אַ קליווער, אָדער אַ שלייפער. אַ סך יונגלעך פון אונזער חאַליאַסטרע

זענען דאָ פאַרבליבען, געוואָרען שטיינשניידער. מיר זאָלען זיך אַזוי נישט רייסען קיין אַמעריקע, וואָלט מען מיך אויך אוועקגעגעבען צו דער אַרבייט, געמאַכט פון מיר אַ שטיינשניידער. מיין ברודער אליהו'ן איז געפעלען די מלאכה. אונזער חבר פּיני'ן אויך. זיי זאָלען זיין, זאָגען זיי, אַ ביסעלע יונגער, וואָלטען זיי אַליין גענומען זיך צו דער אַרבייט — שלייפען שטיינער. ברכה לאַכט פון זיי. זי זאָגט, אַז שטיינער איז גוט צו טראָגען, נישט צו שלייפען. פּיני'ס ווייב טייבעל האַלט מיט איהר. טייבעל איז אויך אַ בעלן אויף צו אָנטהון שטיינער. זיי געהען אַלע טאָג קוקען אין די פענסטער און קאָנען זיך נישט אָפּלויבען פון די בריליאַנטען מיט די דימענטען, וואָס וואַלגערען זיך, אַזוי ווי מיסט. עס דרעהט זיך אַזש דער קאָפּ. עס שעמערירט זיי אין די אויגען. זיי זענען אוים מענטש. פּיני לאַכט פון זיי. ער זאָגט, אַז די אַלע שטיינער האָבען ביי איהם אַ פּנים פון חוזק, און די, וואָס געבען זיך אָפּ דערמיט, זעהען־אוים ביי איהם ווי משוגעים. איהר מיינט, ער האָט נישט געמאַכט אויף זיי קיין ליעדעל? אַזוי הויבט זיך אָן דאָס ליעדעל:

אַנטווערפּען איז אַ לאַנד
פון די בעסטע שטיינער,
מיליאָנערען אַלערהאַנד —
קיין אָרעמאַן נישט איינער.
דימענטען ווי מיסט,
העכער האַלב אומזיסט!
בריליאַנטען האָבען זיי אַ סך! אַ סך!
ציערונג? — פאַר דער גאַנצער וועלט!
עס פעהלט זיי נאָר איין זאַך:
— — — — — — — מזומן געלט...

און ווייטער געדענק איך נישט.

ב.

אָנגעדענקען זיך אַלע ליעדלעך, וואָס פֿיני מאַכט, דאַרף מען האָבען אַ קאָפּ פֿון אַ מיניסטער. מיין ברודער אליהו קוילעט זיך מיט איהם דערפאר. אליהו זאָגט, טאַמער ווערד מען געוואָהר אין דער „עזרה", אַז מיר מאַכען ליעדלעך אויף אַנטוואָרפּען, טרייבט מען אונז אַרויס פון דאָרטען. און מיר קוקען־אַרויס אויף דער „עזרה" פּאַר אונזער אוועקפאָהרען, זי זאָל אונז עפּיס העלפען. מיר געהען צו איהר אַלע טאָג. מיר זענען דאָרט הײמישע מענ־שען. דאָס מיידעל, וואָס שרייבט אין בוך, דאָס פריילײן זיי־טשיק, קען אונז אַלע ביי די נעמען. מיך האָט זי ליעב, ווי אַ קינד. מיט דער מאַמע איז זי ווי אַ שוועסטער. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אַז אַפילו ברכה זאָגט, אַז פריילײן זייטשיק איז אַ גלגול פון אַ אידיש מיידעל מיט אַ אידישער נשמה. די גאַנצע חאַליאַסטרע עמיגראַנטען האָבען זיך פאַרליעבט אין איהר. און נאָר דערפאַר, וואָס זי רעדט צו זיי אויף אידיש, נישט אויף דייטש. ווייטער רעדען זיי אין אַנטוואָרפּען אַלע דייטש, חאָטש גיב זיי אַ קרענק! פיני זאָגט אַפילו, אַז דאָס לאַנד געהער נישט צו קיין דייטשען, און די אידען וואָלטען געמעגט רעדען אידיש. נישקשה, עס וואָלט זיי גאָרנישט געשאַדט. אַלע אידען פון דער זייט גרעניץ האָבען פיינט אידיש, האָבען ליעב דייטש. אַפילו די קבצנים זייערע רעדען דאָ אויך אויף דייטש. ער וועט אייך פּגר'ען פון הונגער, אַבי אויף דייטש! אַזוי זאָגט ברכה און טרייבט אונז אונטער, מיר זאָלען שוין פאָהרען קיין לאָנדאָן. ס'איז איהר שוין נמאס געוואָרען דאָס אַנטוואָרפּען מיט זייער לשון. אַז וואו מע געהט און וואו מע שטעהט, הערט מען נאָר: בריליאַנטען! דימענ־טען! אַלע טראָגען זיך אַרום מיט פולע קעשענעס, מיט גאַנצע פּעק בריליאַנטען. עס זאָל זיך דאָס אַפילו צוקלעפּען צו אונז אַ בריליאַנטעל! עמיצער פון זיי זאָל חאָטש וועלען פאַרלירען אַ פּאָר דימענטלעך, און איך זאָל זיי געפינען! אַזוי זאָגט ברכה,

און די אויגען איהרע ברענען. איך ווייס נישט, וואס ברכה איז אזוי פארקאכט אין דימענטען מיט בריליאנטען. איך וואלט אייך אוועקגעגעבען אלע שטיינער פון דער גאנצער וועלט פאר איין קעסטעל פארבען מיט א בערשטעלע אויף צו מאהלען. איך האב אויסגעמאהלט א שיף נישט לאנג מיט א שטיפטעל אויף פאפיער, א שיף מיט א חאליאסטרע עמיגראנטען, קעפ אויף קעפ. איך האב דאס מאהלעכטס אוועקגעשענקט גאלדעלען, דעם מיידעל, וואס מיט די קאלי אויגען. גאלדעלע האט דאס געוויזען דעם פריילינן זיימשיק. יענע האט דאס באוויזען אין דער „עזרה" פאר דער גאנצער וועלט. האט דערזעהן אויך מיין ברודער אליהו, האב איך געהאט פון איהם: „מענטשעלעך! וועסט אויפהערען אמאל מאה־לען מענטשעלעך, צי ניין?" מיין ברודער אליהו האט מיך שוין לאנג אזוי נישט געשלאגען. איך האב עס דערצעהלט גאלדעלען. האט דאס גאלדעלע דערצעהלט דעם פריילינן זיימשיק. האט דאס פריילינן זיימשיק פירגעהאלטען מיין ברודער אליהו, פאר וואס ער שלאגט מיך. זי האט איהם באוויזען דאס מאהלעכטס און האט איבער איהם גע'טענה'ט און גע'טענה'ט. מיין ברודער אליהו האט זי אויסגעהערט, און אז ער איז געקומען אהיים, האב איך ערשט דעמאלט פון איהם געהאט. מיין ברודער אליהו זאגט, אז ער מוז מיר ארויסשלאגען דעם שגעון פון מאהלען מענטשעלעך...

ג.

היינט זענען מיר געווען דאס לעצטע מאל ביי דער „עזרה". וואס מיר האבען דארט געטהאן — ווייס איך נישט. מיין ברודער אליהו האט עפיס גע'טענה'ט. פיני האט געמאכט מיט די הענט. ברכה האט זיך אריינגעמישט אין מיטען. די מאמע האט גע־וויינט. די וואס זיצען אין דער „עזרה" האבען עפיס גערעדט צו אונז, געוויינטליך, אויף דייטש. דריי זענען דארטען געזעסען, און אלע דריי האבען זיך פארהערט, ווער קאן בעסער רעדען

דייטש... פרעגט מיך בחרם, וואָס זיי האָבען דאָרטען געערדט? אז מיין קאָפּ איז מיר גאָר דאָרטען, אויפ'ן שיף, אויפ'ן ים, אין לאָנדאָן, אין אמעריקע. און דאָ קומט צו לויפען גאָלדעלע אין איין אָטהעם:

— דו פאָהרסט שוין טאַטי?
— איך פאָהר.
— ווען?
— מאָרגען.
— וואוהין?
— קיין לאָנדאָן.
— און פון דאָרטען?
— קיין אמעריקע.
— און איך בלייב דאָ מיט מיינע קאַלי אויגען, און מיין טאַטע־מאַמע — גאָט ווייסט, ווען איך וועל זיי זעהן!

אזוי זאָגט גאָלדעלע און וויינט מיר אָפּ דעם קאָפּ. עס טהוט מיר וועה דאָס הארץ. איך וויל זי טרייסטען, האָב איך נישט קיין ווערטער. איך קוק אויף איהר און טראַכט מיר: „רבונו של עולם! וואָס האָסט דו צו אָט דעם מיידעל? וואָס האָט זי דיר געטהאָן?"... איך נעם זי ביי דער האַנט. איך גלעט זי:

— וויין נישט, גאָלדעלע. אָט וועסט דו זעהן, איך וועל קומען קיין אמעריקע און וועל מאַכען אַ לעבען, איז דאָס ערשטע — שיק איך דיר אַרויס אַ בלווישטיינדעל אויף צו שמירען די אויגען. נאָכדעם וועל איך דיר שיקען אַ שיפס־קאַרטע, אַ האַלבע שיפס־קאַרטע, ביזט דאָך נאָך נישט אַלט קיין צעהן יאָהר. וועסט דו קומען צו פאָהרען קיין אמעריקע. דאָרט וועט אויף דיר וואַרטען אין „קעסטעל־גאַרטעל" דיין טאַטע מיט דיין מאַמע. איך וועל אויך זיין אין „קעסטעל־גאַרטעל". אז דו וועסט צופאָהרען מיט'ן שיף קיין אמעריקע, זאָלסט דו קוקען אין „קעסטעל־גאַרטעל" און זאָלסט מיך זוכען מיט די אויגען. איך וועל האַלטען אָט דאָס בלייטשיפטעל אין די הענט — זעהסט דו? אז דו וועסט דערזעהן

אין אמעריקע א יונגעל מיט אַט אזא בליישטיפטעל — זאָלסט דו וויסען, אז דאָס בין איך, מאָטעל פּייסים. נאָכדעם, אז דו וועסט אראָפּ פון שיף, וועסט דו זיך צעקושען מיט דיין טאַטע־מאַמע. אהיים וועסט דו נישט געהן מיט זיי. דו וועסט זיי נאָר איבער־געבען די זאכען דיינע און בעסער געהן אָנקוקען מיט מיר אמע־ריקע. איך וועל דיר ווייזען גאנץ אמעריקע, מחמת איך וועל דאָך שוין זיין קלאָר אין דעם אויף אויסוועניג. נאָכדעם וועל איך דיך ברענגען אהיים צו דיין טאַטע־מאַמע, וועסט דו עסען מיט זיי וועטשערע, א פרישע יויך...

גאָלדעלע האָט נישט געוואָלט הערען ווייטער. זי איז מיר געפאַלען אויפ׳ן האלז און געקושט מיך. איך זי אויך.

ד.

אַט די ברכה, הערט איהר, האָט א טבע: וואו מע פארזייעט זי נישט, דאָרט וואכסט זי אויס. זי דאַרף אָנקומען אקוראט אין דער מינוט, ווען איך געזעגען זיך מיט גאָלדעלען! געזאָגט האָט זי מיר גאָרנישט. קיין האלב וואָרט אפילו. זי האָט נאָר אויסגע־צויגען מיט איהר מאַנסבילשער שטים אפשר אויף דריי קלאַפּטער: „אַז־וויי־וויי־וויי?...״

נאָכדעם האָט זי עפּיס מאָדנע צונויפגענומען די ליפּען, פאר־דרעהט די נאָז. א הוסט האָט זי אויך געטהאָן בשעת מעשה: „ע־העם!״ און איז אוועק גלייך צו מיין ברודער אליהו. וואָס זי האָט איהם געזאָגט, ווייס איך נישט. איך ווייס נאָר, אז איך בין ארויסגעגאנגען פון דער „עזרה״, האָט מיר אליהו אָפּגעשמעקט א געשמאַקען פּאַטש. עס האָט מיר געקלונגען איןביידע אויהערען.

— פאַר וואָס? — פרעגט איהם די מאַמע. — פאַר ווען?

— ער ווייסט שוין, פאַר וואָס!... — ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו, און מיר געהען אלע אויף דער סטאַנציע. דאָרט איז א מהומה, א טאַרעראַם. מע דאַרף זיך פּאַקען. איך האָב

ליעב זעהן, ווי מע פּאַקט זיך. אויף פּאַקען זיך איז מיין ברודער אליהו איין בריה. אַז עס קומט צו פּאַקען זיך, וואַרפט ער אַראַפּ די קאַפּאָטע און הויבט־אָן קאָמאַנדעווען: „גיט אַהער דאָס קויטיגע גרעט!... מאַמע, דעם טשייניק!... דאָס היטעלע, ברכה, דאָס היטעלע, גיכער!... די קאַלאַשען, פּיני, דו בלינדער יאַצקאָ, דו סליפּאַק איינער, דו זעהסט נישט? אָט שטעהען די קאַלאָשען ביי דיר אונטער דער נאָז!... מאָטעל, וואָס שטעהסט דו, ווי אַ לעה־מענער גולם? העלף עפּים טהון! ער ווייסט נאָר מאַהלען מענ־טשעלעך! מענטשעלעך!..."

דאָס מיינט ער שוין מיך. איך טהו מיך אַ וואָרף און הויב אָן העלפען טראָגען און וואַרפען וואָס עס קומט מיר אין די הענט. ווערד מיין ברודער אליהו אין כעס, למאי איך וואַרף, און וויל מיך שלאָגען. שטעלט זיך איין פאַר מיר די מאַמע: „וואָס ווילסט דו האָבען פון'ם קינד?"... געפעלט נישט ברכה'ן, למאי די מאַמע רופט מיך „קינד", און צעקריעגט זיך מיט דער מאַמע. דערמאַנט איהר די מאַמע, אַז איך בין אַ יתום, און וויל אָנהויבען וויינען. זאָגט איהר אליהו: וויין, וויין! וויין אויס דאָס לעצטע ביסעל אויגען!...

אָט באַלד פאַרלאָזען מיר אַנטוועֶרפּען.
זיי געזונט, אַנטוועֶרפּען!

XXII

לאָנדאָן, פֿאַר וואָס ברענסט דו נישט ?

XXII

לאָנדאָן, פאַר וואָס ברענסט דו נישט?

א.

זינט איך לעב, בין איך נישט געווען אויף אַזאַ יריד, ווי אין לאָנדאָן. נישט אין לאָנדאָן איז אַ יריד, נאָר לאָנדאָן אַליין איז אַ יריד. סע קלאַפּט און סע קלינגט און סע פייפט און סע טראַס־קעט, און מענטשען — מענטשען אַזוי ווי מאָהן, אַזוי ווי מערעש־קעס! פון וואַנען נעמען זיך אַזוי פיעל מענטשען, און וואוהין לויפען זיי? אפּנים, זיי זענען הונגעריג, אָדער זיי האַלטען ביי אָוועקפאָהרען. אַניט, וואָס דאַרף מען זיך אַזוי שטופּען, שלאָגען זיך מיט די עלענבויגענס, אומוואַרפען אַ מענטשען און טרעטען איהם מיט די פיס? איך רעד פון פיני'ן. אונזער חבר פיני, אויב איהר געדענקט, האָט אַ נידעריגע ראיה. דערצו האָט ער אַ טבע, ער האַלט דעם קאָפּ אַרויף און פלאָנטעט מיט די פיס. אַ פאַרטראָ־גענער מלאך. דער קאָפּ פליהט ביי איהם. דעם ערשטען ברוך־הבא האָט ער געהאַפּט אויף דער באַהן. מיר זענען נאָר אַרויס־געקראָכען פון וואַגאָן, האָט זיך שוין געטראָפען איין אומגליק. דער ערשטער איז אַרויסגעפלויגען פיני. איין הויז פאַרקאַטשעט, איין זאַק אַראָפּגעלאָזט, דעם האַלזטיכעל פון יענער זייט — אַזוי ווי תמיד. איך האָב נאָך פיני'ן קיינמאָל נישט געזעהען אַזוי האַ־פּערדיג. ער האָט געברענט, ווי אויף פּאָקען. ער האָט אָנגעהויבען שיטען מיט מאָדנע ווערטער, ווי זיין שטייגער איז: „לאָנדאָן! ענגלאַנד! דיזראַעלי! באָקל! היסטאָריע ציוויליזאַציע!...“ עס

איז אוממעגליך געווען איהם איינצושטילען. עס האָט נישט גע־דויערט קיין צוויי מינוט, איז אונזער חבר פיני שוין געלעגען אויף דער ערד, און מענטשען האָבען געשפּאַנט איבער איהם, ווי מע שפּאַנט איבער א שייט האָלץ. א גליק, וואָס זיין ווייב טייבעל האָט געמאַכט א גוואַלד: „פיני, וואו ביזט דו?" האָט זיך מיין ברודער אליהו גענגבען א וואָרף און האָט איהם ארויסגעשלעפּט א צעקנייטשטען און איין אָפּגעבליאַקעוועטען, ווי איין אַלטען קאַפּעליש. דאָס איז געווען נומער איינס. דעם צווייטען פּסק האָט ער נעחאַפּט דעם זעלבען טאָג אין שטאָדט, און דוקא אויף דער אידישער גאַס, וואָס מע רופט זי מיט א מאָדנעם נאָמען „ווייטשעפּעל", דאָרט וואו מע פאַרקויפט פיש און פלייש, סדורים, ציצית, עפּעל, קוואַס, טאָרט מיט צוקערלעקאַך, מיט אָנגעשניטענע שטיקלעך הערינג, טליתים, לימענעס, וולוטשקע, אייער, גלעזלעך, טעפּ, קאַלאָשען, לאָקשען, בעזעמער, פּייפּעלעך, פּעפּער, שטריק — פּונקט דאָס איינגענע, וואָס ביי אונז. ס'זאָל פעהלען א האָר. אפילו בלאָטע אויך, ווי ביי אונז. און שמעקען שמעקט אויך ווי ביי אונז. אמאָל נאָך ערגער. מיר האָבען זיך דערפרעהט, אַז מיר האָבען דערזעהען דעם ווייטשעפּעל. פּיני האָט זיך שוין צופיעל דערפרעהט. „באַרדיטשעוו! — האָט ער זיך צעשריגען. — גוואַלד, אידישע קינדער! מיר זענען נישט אין לאָנדאָן, מיר זענען אין באַרדיטשעוו!" אוי, האָט ער געחאַפּט א באַרדיטשעוו! איך האָב געמיינט, מע וועט איהם דאַרפען אַוועקפיהרען אין שפּיטאָל. פון דעמאָלט אָן לאָזט איהם טייבעל אַליין נישט געהן איבער לאָנדאָן אפילו א טריט. איך קוק אויף דעם ווייטשעפּעל און טראַכט מיר: רבונו של עולם, אַז אין לאָנדאָן איז אַזוי, היינט וואָס קאָן שוין זיין אין אַמעריקע?!...

רעדט־זשע אָבער מיט ברכה'ן, זאָגט זי, אַז לאָנדאָן וואָלט גע־מעגט פאַרברענט ווערען נאָך איידער מיר זענען געקומען. פון דער ערשטער מינוט, וואָס מיר זענען געקומען קיין לאָנדאָן, האָט מיין שווענגערין ברכה נעוואָרפען איין אוס־חן אויף דער שטאָדט —

סכנות! ס'איז דען אַ שטאָדט? — זאָגט זי. — ס'איז נישט קיין שטאָדט, ס'איז אַ גיהנם! עס וואָלט געמעגט קומען אויף איהר אַ שרפה נאָך פאַר־א־יאָהרען! אַזוי זאָגט ברכה, און מיין ברודער אליהו פרובט זיך פאַרענטפערען די שטאָדט, זוכען מעלות. נאָר עס העלפט איהם, ווי אַ טויטען באַנקעס. ברכה הערט נישט אויף צו שיטען פעך און שוועבעל אויף דער שטאָדט און ווינטשעווען, זי זאָל אָפּברענען. קיין אַנדער שטראָף ווינטשט זי איהר נישט, נאָר ברענען. פּיני'ס ווייב טייבעל האַלט זי אונטער. די מאַמע זאָגט: „אפשר ווערט נאָט רחמנות האָבען און דאָס לאָנדאָן ווערט זיין אונזער לעצט אָפּקומעניש?“ נאָר מיר אין דרייען: איך און אליהו און פּיני האַלטען פון לאָנדאָן איין עולם ומלואו. אונז איז דוקא געפעלען אָט דער טומעל, וואָס סע טומעלט, מיט דעם קאָכעניש, וואָס סע קאָכט.

וואָס אַהרט עס אונז, אַז סע קאָכט? לאָז קאָכען. אונז גע־פעלט נאָר נישט, וואָס מיר געהען אַרום אָהן אַרבייט. מיר זוכען אַ קאָמיטעט און קאָנען נישט געפינען. ווען מיר פרעגען, איז אָדער מע ווייסט נישט, אָדער מע וויל נישט ענטפערען. מע האָט קיין צייט נישט. מע איז פאַרטראָגען. מע לויפט! מיר מוזען אָבער האָבען אַ קאָמיטעט. מיר קאָנען זיך אָהן אַ קאָמיטעט נישט באַגעהן. נישט מחמת קיין זאַך, נאָר מחמת דעם, וואָס מיר האָבען נישט מיט וואָס צו דערשלעפען זיך קיין אַמעריקע. מיין ברודער אליהו'ס קעשענע האָט זיך אויסגעלעדיגט. דאָס געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פאַר אונזער האַלבע דירה, איז אַוועק ווי אַ רויך. פּיני לאַכט פון אליהו'ן: „וואָס ווערסט דו טהון מיט דער קעשע־נע?“... אליהו איז אין כעס. ער האָט פיינט, אַז מע טרייבט קאַטאָוועס. ער איז פונקט דער היפך פון זיין חבר פּיני. ער איז אַ פאַרוויינטע נשמה. פּיני רופט איהם: „דאָס פאַרזאָרגטע בעל־הבית'על“... איך האָב פּיני'ן ליעב נאָר דערפאַר, וואָס ער איז תמיד פריילך. זינט מיר זענען געקומען קיין לאָנדאָן איז ער נאָך גע־וואָרען פריילכער. ער זאָגט, אַז דאָרט, אין קראָקע, לעמבערג,

בראָד, אנטוּוערפען, וויען, מוז מען רעדען דייטש. דאָ אין לאָנדאָן איז אַ מחיה. מע קאָן רעדען אידיש, ווי אין דערהיים. דאָס הייסט: האַלב אידיש, האַלב־רוסיש.

דאָס לשון זייערס איז ערגער נאָך פון דייטש. ברכה זאָגט, אַז דריי ענגלענדער מעגען זיין אַ כפרה פאַר איין דייטש. זי זאָגט: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אין דער וועלט, אַז אַ גאַס זאָל הייסען וויטשעפעל, און געלט זאָל הייסען „אייפּעני", „טאַפּעני", „טריפּעני"? ס'איז דאָ נאָך אַ וואָרט, וואָס געהער זיך אָן מיט געלט, הייסט עס „פייף". מיט דעם דאָזיגען „פייף" האָט זיך געטראָפען ביי אונז אַ גאַנצע מעשה. אויב איהר ווילט, קאָן איך זי אייך דערצעהלען.

ב.

איהר ווייסט דאָך שוין, אַז מיר זוכען אַ קאָמיטעט אין לאָנדאָן. געפינען אין לאָנדאָן אַ קאָמיטעט — איז פונקט, ווי אין אַ וואָגען שטרוי אַ נאָדעל. נאָר ס'איז דאָך אָבער דאָ אַ גאַט אויף דער וועלט, געהען מיר איינמאָל אַזוי איבער'ן וויטשעפעל. פאַרנאַכטליך איז דאָס געוועזען. דאָס הייסט, נישט פאַרנאַכט, נאָר בייטאָג. אין לאָנדאָן איז נישטאָ נישט קיין בייטאָג, נישט קיין אינדערפריה. אין לאָנדאָן איז שטענדיג פאַרנאַכט. באַגעגענט אונז אַ איד מיט אַ קורץ וויטיקעל, מיט אַ טשודנעם קאַפּעליש און מיט זוכענדיגע אויגען.

— איך וואָלט געמעגט שוועהרען, אַז איהר זענט אידען...

אַזוי זאָגט צו אונז דער איד מיט'ן קורצען וויטיקעל, און פיני ענטפערט איהם:

— קאָניעטשנאָ! נאָך וואָסערע אידען! פון אידענלאַנד!...

— ווילט איהר אפשר פאַרדיענען אַ מצוה?

אַזוי מאַכט ווידער דער איד, און פיני ענטפערט איהם:

— למשל־נאַפּרימער?

— איך האָב יאָהרצייט, און קאָן נישט אוועקגעהן פון דער־

היים. עס פעהלט מיר אוים נאָך א פּאָר מענטשען צו א מנין... דאָס בחור'על איז שוין בר־מצוה, צי נאָך נישט?

דאָס מיינט ער מיך. מיר איז דאָס דוקא געפעלען, וואָס ער רופט מיך „בחור'על" און מיינט, אז איך בין שוין בר־מצוה.

ארויפגעדראָפּעט זיך מיט איהם אין דער פינסטער אויף די טרעפּ, זענען מיר אריין אין א פינסטער חדר'על, אָנגעפּאַקט מיט קליינע פארמורזעטע קינדער און אָנגעפילט מיט א געדיכטען ריח פון „געפּרייטע" פיש. קיין מנין איז נאָך נישט געווען. עס האָבען נאָך געפעהלט זיעבען. דער איד האָט אונז געבעטען זיצען, און אליין האָט ער געגעבען א שפּרונג אויף דער גאַס, טאָמער וועט ער חאַפּען נאָך א צוויי אידען. ער האָט געגעבען עטליכע שפּרונג, ביז ער האָט צונויפגעשלאָגען א מנין. איך האָב מיך דערוויילע באַקענט מיט די פארמורזעטע קינדערלעך און געחאַפּט א קוק אין אויווען. דאָרט האָבען זיך „געפּרייט" פיש. ביי אונז אין דער היים זאָגט מען „געפּרעגעלט". דאָ דאַרף מען זאָגען „געפּרייט". איך וויים נישט, פאר וואָס? אפשר דערפאר, ווייל ס'איז א פּריי לאַנד, הייסט דאָס געפּרייטע פיש? אָדער דערפאר, ווייל די פיש פרעהען זיך בשעת מע פּרעגעלט זיי? סאַי ווי סאַי זענען גע־פּרייטע פיש גאָר נישט אַזוי שלעכט, ווי מיין שווענגערין ברכה מאַכט דעם אָנשטעל. ווען מע גיט מיר איצטער א שטיקעל גע־פּרייטע פיש, וואָלט איך זיך מחיה געווען. איך מיין, אז ברכה אליין וואָלט זיך אויך נישט אָפּגעזאָגט. מיר האָבען אלע א גאַנ־צען טאָג כמעט געפּאַסט. מיר לעבען שוין עטליכע טאָג מיט א שטיקעל הערינג און מיט רעטאַך. אין ווייטשעפּעל קריגט איהר גוטע שווארצע רעטאַכער. דער איד וואָלט געטהאָן א שכל, ווען ער בעט אונז, מיר זאָלען בלייבען מיט איהם עפּים נעמען אין מויל אריין. אפנים, ער הויבט נישט אָן צו פיהלען, אז מיר ווילען עסען. פון וואַנען וויים איך דאָס? מחמת, וויבאלד מיר האָבען אָפּגע־דאַוועגט מנחה און ער האָט אָפּגעחאַפּט דעם קדיש, האָט ער אונז באלד אָפּגעדאַנקט פאר דער טרחה און האָט אונז געזאָגט, אז מיר

קאַנען געהן. מיין ברודער אליהו האָט אָבער געוואָלט האָבען דורך איהם אַ שטיקעל טובה. האָט ער געמאַכט אַ שמועס מיט איהם וועגען קאָמיטעט, און נעהאַפּט אַ קוק בשעת מעשה אויף די גע־פּרייטע פּיש און גענעבען אַ שלונג־אַראָפּ. דער איד האָט מיט איין האַנט געהאַלטען ביי דער קליאַמקע פון דער טהיר, און מיט דער אַנדערער האַנט האָט ער אונז דערצעהלט פון׳ם קאָמיטעט עפּיס זעהר נישט קיין פריילּיכע מעשיות. ערשטענס, האָט דער איד געזאָגט, אַז עס הויבט זיך גאָר נישט אָן — גאָר נישטאָ קיין קאָמיטעט. דאָס הייסט, ס׳איז דאָ אַ קאָמיטעט, עטליכע קאָמי־טעטען, נאָר די לאָנדאָנער קאָמיטעטען געבען נישט אזוי ניך קיין געלט. אויב איהר ווילט באהילפיג זיין פון אַ לאָנדאָנער קאָמיטעט, מוזט איהר פריהער זיך גוט אָנלויפען, ברענגען פּאַפּיערען און עדות, אַז איהר זענט איין עמיגראַנט און פאָהרט קיין אַמעריקע. מחמת ס׳איז דאָ אַ סך עמיגראַנטען, וואָס זאָגען נאָר, אַז זיי פאָה־רען קיין אַמעריקע. נאָכדעם, אַז איהר ברענגט שוין אַלסדינג, קאָן מען אייך פון קאָמיטעט געבען צושטייער נאָר אויף צוריק־וועגס, דאָס הייסט, איהר זאָלט פאָהרען צוריק אַהיים. מחמת די לאָנדאָנער קאָמיטעטען האַלטען נישט פון אַמעריקע. דערהערט אזעלכע דבורים, איז מיין ברודער אליהו באַלד געוואָרען אין כעס (איהר ווייסט דאָך, אַז ער איז אַ כעסן). און פּיני איז דאָך אודאי אַ היציגער פאַרשוין, האָט ער אָנגעהויבען צו פייערען אויף זיין לשון:

— קאַק מאָזשנאָ — ווי אַזוי איז דאָס מעגליך? קאַקאָי פּאָלנע פּראַוו — ווי האָבען זיי דאָס רעכט אונז הייסען פאָהרען צוריק? קאַק אים נע סטידנאָ — ווי שעמען זיי זיך נישט אין אַ לאַנד פון ציוויליזאַציע?

שלאָגט איהם איבער דער איד פון׳ם מנין, האַלט אָפען די טהיר און זאָגט צו איהם:

— רעד אהער, רעד אהין! אָט האָב איך אייך געגעבען איין אַדרעס פון אַ קאָמיטעט, פאָהרט זיך דורך אַליין צום קאָמיטעט, וועט איהר זעהן, אַז ס׳איז אַלרייט.

ג.

אַרויסגעגאַנגען פונ'ם יאָהרצייט, איז אונז נאָכגעלאָפען דער ריח פון די געפּרייטע פיש. מיר אַלע האָבען געקלערט וועגען זיי, נאָר רעדען האָט קיינער נישט גערעדט פון זיי, אחוץ ברכה. זי האָט זיי אָנגעבענטשט א פולען קאָפּ. זי האָט זיי געווינטשעוועט, זיי זאָלען זיך דערווערגען, רבונו של עולם, מיט זייערע געפּרייטע פיש, וואָס זיי אויר'ען אויף א מייל. מיין מאַמע קאָן נישט ליידען:

— וואָס האָסט דו צו זיי? נעבאך עהרליכע מענטשען! זיצען אין אַזא גיהנם — פון דעסטוועגען, אַז עס קומט צו א יאָהר־צייט, זוכט מען א מנין...

דערויף ענטפערט איהר ברכה:

— שוויעגער! לאָזען זיי אייך ברענגען אינאיינעם מיט זייערע יאָהרצייטען און מיט זייערע געפּרייטע פיש! מע שטעלט־אָפּ פרעמדע מענטשען, מע רופט זיי אריין צו זיך אין שטוב אריין, — נעם געב דעם קינד א שטיקעל געפּרייטע פיש האָטש פון יוצא וועגען...

דאָס מיינט זי מיך. אָט ערשט בין איך געוועזען ביי'ם אידען א „בר־מצוה־בחור'על", איצט בין איך שוין געוואָרען ביי ברכה'ן א „קינד"... גוטע יאָהרען, אַז ברכה נעמט זיך אָן מיין קריוודע! אַזוי טראַכט איך. מיר לאָזען זיך אַלע זאַלבעזעכסט צום קאָמי־טעט. איין עצה האָט אונז דער איד געגעבען, א דאַנק איהם, אַז מיר זאָלען נישט געהן צו־פוס — מיר זאָלען בעסער זיך אויפזעצען אויפ'ן טראַמוויי און פאָהרען גלייך. האָט אָבער דער לאָנדאָנער טראַמוויי א טבע — ער האָט פיינט זיך אָפּשטעלען. וויפיעל מע זאָל צו איהם נישט מאַכען מיט די הענט, ער טהוט זיך זיינס — ער לויפט. נאָכלויפען איהם וועט אייך נישט העלפען — איהר וועט איהם נישט חאַפּען. א גליק, וואָס איינער האָט זיך אויף אונז דערבאַרעמט, און דוקא איין איינגלענדער מיט אָפּגעגאָלטע וואָנ־

סעס (טאַמער זעהט איהר אַ מענטשען מיט געגאַלטע וואָנסעס, זאָלט איהר וויסען, אַז ס'איז איין איינגלענדער). דער איינגלענ־דער האָט געזעהען, אַז מיר מאַכען מיט די הענט צו די טראַמווייען, און די טראַמווייען לויפען, האָט ער אונז צוגעפיהרט צו אַ קלויס־טער און האָט אונז אָנגעוויזען מיט די הענט, אַז דאָ זאָלען מיר שטעהן. כך הוה. עס האָט נישט געדויערט קיין מינוט, איז אָנ־געלאָפען אַ טראַמוויי און האָט זיך אָפּגעשטעלט. זענען מיר אַלע אַריין — איך, און מיין ברודער אליהו, און אונזער חבר פּיני, און די מאַמע, און ברכה, און טייבעל — און מיר פאָהרען. געהט־צו דער קאָנדוקטאָר און הייסט זיך, מע זאָל נעמען בילעטען. שטעלט זיך ארוים פּיני און פרעגט איהם: סקאָלקאָ־וויפּיעל? זאָגט איהם דער קאָנדוקטאָר: „פּייף". פרעגט איהם פּיני נאָך אַ מאָל: סקאָלקאָ־וויפּיעל? זאָגט איהם דער קאָנדוקטאָר וויעדער אַ מאָל, שוין מיט כעס: „פּייף". דרעהט זיך אוים צו אונז פּיני און זאָגט: טשטאָ טאַקאָיע, איהר הערט? ער הייסט מיר פּייפען! געהט צו מיין ברודער אליהו און פרעגט איהם מיט די הענט: וויפּיעל קאָסט אַ פּאָהר? זאָגט איהם דער קאָנדוקטאָר, שוין רעכט אין כעס: „פּייף!" צעלאַכט זיך פּיני, און אליהו רופט זיך אָן צום קאָנדוקטאָר שוין אויך מיט כעס: „פּייף אַליין!"... ווערד דער קאָנדוקטאָר מלא גזלן, טהוט אַ ציה ביי אַ שטריק, שטעלט־אָפּ דעם טראַמוויי און וואַרפט אונז ארוים מיט אַזאַ רציחה, גלייך ווי מיר האָבען איהם געוואָלט קוילען און צונעמען זיין רייזע־טאַש מיט'ן געלט. צום סוף לאָזט זיך אוים, אַז דאָס, וואָס דער קאָנ־דוקטאָר האָט „געפּייפט", האָט ער דאָס געמיינט פינף.

— נו? זאָל נישט קומען אַ שרפה אויף לאָנדאָן?

אַזוי זאָגט ברכה, און מיר געהען אין קאָמיטעט אריין צו־פוס.

ד.

אין לאָנדאָנער קאָמיטעט איז פריילין, ווי אין אַלע קאָמי־טעטען. אין הויף וואַלגערען זיך עמיגראַנטען, אַזוי ווי מיסט,

און אינוועניג אין שטוב זיצען מענטשען און רויכערען ציגארען און זאָגען זיך איינס דאָס אנדערע: אָללרייט. דער חלוק איז, וואָס די דייטשע קאָמיטעטשיקעס טראָגען די וואָנסעס פאַרדרעהט ארויף און רעדען אויף דייטש, און די לאָנדאָנער קאָמיטעטשיקעס האָבען אָפּגעגאָלט די בערד מיט די וואָנסעס אינגאנצען און רעדען: „אָללרייט!" א טהעאטער מיט זיי. די מאנסבילען געהען גע־גאָלט, און די ווייבער טראָגען אַלע פאַריקען אויף די קעפּ. און נישט נאָר די ווייבער — אפילו די מיידלעך טראָגען צוגעקלעפּטע האָר מיט אויסגעגרייזעלטע בוקלעס, האָבען אַלע גרויסע צייהן און זענען אזוי מיאוס, אז סע שלאָגט צו דער גאַל. פון דעסטוועגען, לאָבען זיי פון אונז אין די אויגען, טייטען מיט די פינגער, און קווייטשען אזוי, אז ס'איז א בזיון פאַר לייטען. צוויי מיידלעך האָבען אונז אָפּגעשטעלט אין מיטען גאַס און האָבען זיך צוגע־טשעפּעט צו מיין ברודער אליהו, ער זאָל געהן אין „בארבער־שאָפּ". פריהער האָבען מיר נישט פארשטאַנען, וואָס דאָס באַדייט. איצט ווייסען מיר שוין: געהן אין בארבער־שאָפּ הייסט אָפּשערען זיך און אָפּגאָלען זיך. מאָדנע ברואים. אליין געהען זיי פאַרדריפּעט ביז'ן האלז, פרעסען אין מיטען גאַס געפּרייטע פיש, וואָס לאָזען זיך הערען פאַר א מייל, און האָבען פיינט האָר. שכורים זענען זיי אויך גאַנץ נישקשה'דיגע, נאָר זיי וואַלגערען זיך נישט אויף דער גאַס, אזוי ווי ביי אונז. מע לאָזט זיי נישט. א לאַנד איז דאָס זעהר א וואָהלס, זאָגט ברכה, נאָר עס וויל נישט ברענען.

— וואָס וועט דיר ארויסקומען, אז ס'וועט ברענען?

אזוי פרעגט ביי איהר מיין ברודער אליהו, און חאַפּט פון איהר א מיאוסען פּסק. ברכה אז זי וויל, קאָן זי. אַמאָל, מאַכט זיך, זאָל זי אייך שווייגען, נישט רעדען א וואָרט צו קיינעם, און אַמאָל עפּענט זיך אויף ביי איהר א קוואַל פון ווערטער, איז אָדער פאַרשטעלען זיך די אויהערען מיט וואַטע, אָדער לויפען אין דער וועלט אריין. איך געב אייך איבער איהרע רעד, וואָרט ביי וואָרט:

— וואָס שטעלסט דו זיך אַזוי איין פאַר דעם געבענטשטען לאָנדאָן מיט'ן שווארצען הימעל, מיט די געגאַלטע מאָרדעס, מיט דעם שענעם ווייטשעפּעל, מיט די געפּרייטע פיש, מיט די אַלטע מוידען, מיט די געדרעהטע בוקלעס, מיט די פאַרדריפּעטע קליידלעך, מיט די קבצנים וואָס טרינקען דזשינדזשער-ביער, מיט די קאָנ־דוקטאָרען, וואָס הייסען פּייפּען, מיט די אידען, וואָס האָבען יאָהר־צייט און זשאַלעווען אַ טרונק וואַסער? אַזאַ שטאָדט מוז ברענגען!

אַזוי זאָגט ברכה אין איין אָטהעם, ווי די עשרת בני המן, און לאָזט־אויס מיט צונויפגעלעגטע הענט:

— לאָנדאָן, פאַר וואָס ברענסט דו נישט?!...

רבונו של עולם! ווען וועלען מיר שוין זיין אין אַמעריקע???...